

TÜRKİYE EKONOMİSİ 2002

TÜRKİYE
EKONOMİSİ
2002

Bu Araştırma Raporu MÜSİAD'da
Araştırmalar ve Yayın Komisyonu Yönetiminde
MÜSİAD Ekonomik Danışma Kurulu
tarafından hazırlanmıştır.

Grafik Tasarım
Pusula Tanıtım Hizmetleri
(0212) 347 02 20

Baskı
Eřen Ofset

TÜRKİYE EKONOMİSİ 2002

2001 YILI DEĞERLENDİRMESİ
2002 YILI BEKLENTİLERİ
[MAYIS 2002]

MÜSİAD
1990

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Mecidiye Cad. No: 7/50 Boğaziçi Mecidiyeköy - İstanbul
Tel: 0212 213 61 00 (20 hat) Faks: 0212 213 78 90 - 216 01 42
e-mail: musiad@musiad.org.tr
www.musiad.org.tr

Ö N S Ö Z

ALİ BAYRAMOĞLU
MÜSİAD YÖNETİM KURULU BAŞKANI

Uluslararası sınırların ekonomik olarak anlamsızlaştığı, iletişim sistemlerindeki gelişmelerle beraber, artan ticari ve finansal ilişkiler sonucunda ülkelerin bir-biriyle bütünleştiği küreselleşen dünyada; sürdürülebilir ve istikrarlı bir ekonomik yapının oluşturulması çok büyük bir önem arz etmektedir. Türkiye, uzun bir süredir bu çabanın içerisinde olmasına rağmen, sağlıklı bir ekonomik yapının kurulmasında, maalesef başarılı olamamıştır.

Medyada ekonomik hareketlenme konusunda haber ve yorumların dile getirildiği, “enflasyon düşüyor” söylemlerinin eşliğinde sun’i bir bahar havasının estirildiği, Merkez Bankası’nın faiz oranlarını düşürdüğünü açıkladığı bu dönemde, yaşananlara ve ekonomiye bir şerh düşebilmek, “durum, gerçek görüldüğünden farklıdır” diyebilmek kolay değil elbette.

Ancak bizim, Türk ekonomisinin en önemli sorunu olarak açıkladığımız iç borçlanma kısır döngüsüne ciddi bir neşter vurmayan, reel ekonomiyi, yatırım, üretim ve ihracatı ihmal ederek, halkından yine zam ve vergiler yoluyla fedakârlık isteyen bu programın ülkemizi getirdiği nokta, TL bazında % 9.4’lük, döviz bazında da % 25’lik küçülmelerdir.

Geçtiğimiz yıl dünya çok önemli bir hadise yaşadı. Dünya siyasetini değiştirebilecek, suçsuz insanların hayatlarını kaybettiği trajik ve bir o kadar da profesyonelce organize edilmiş 11 Eylül hadisesini. Ülkemiz açısından baktığımızda, jeopolitik konumuzdan dolayı ilk anda olayların bize yaradığını ve finansal olarak imkân sağladığını görmekteyiz. Olaydan sonra, yıllardır tanıdığımız IMF ile ilişki ve yakınlığımız arttı. Ama bu yakınlığın ekonomik ve siyasi faturasının yeterince hesap edilmediği ortadadır.

IMF’den gelen kredilerin yanında, Türkiye’nin asıl yapması gereken, ortaya çıkan konjonktürel unsurları değerlendirerek başta komşularımızla ilişkilerimiz olmak üzere bölgesel ekonomik birlikleri daha aktif hale getirmek; bilhassa da

11 Eylül’den sonra özellikle Batı’dan dışlanan Arap ve petrodolar sermayesine karşı bir hazırlık yapmak, hem finansal, hem ticari hem de endüstriyel atılımlarla, bu sermayenin Türkiye’ye gelmesini garanti altına almaktır. Ama bu uygulamalar, bir-iki iyi niyetli şahsi çaba dışında hükümet politikası haline getirilemedi.

Türkiye’de uygulanan ekonominin özü, “faizli sistemle statükonun devamını sağlamak”tır. Temelinde hiçbir üretim programına destek olmayan, reel ekonomiyi ikinci plana iten, borç kısır döngüsüyle ve kısa vadeli borçlanma mekanizmasıyla hareket etmeye çalışan bir ekonomik anlayış. Yine uyarıyoruz; bu uygulama devam ettiği sürece, geçici düzeltilmeler görülse bile, yeni krizlerle karşı karşıya kalmamız maalesef kaçınılmaz bir son olacaktır.

Geçen bir yıllık sürede IMF’ye verilen iyi niyet mektupları, içinde ekonomik büyüme, işsizlik, yatırım, ihracat politikası gibi konuları barındırmaksızın, devamlı olarak SÜRDÜRÜLEBİLİR BORÇLANMA olgusunun altını çiziyor. Bilhassa 18. Niyet Mektubunun 18’inci maddesi, bankacılık sistemine yeni taahhütler ve garantiler getiriyor. Bu garantinin özü, işadamları mağduriyete mahkûm edilirken, bankacıların ihya edilmesidir. Bu mektupla, bankacıların her türlü suistimali yapabileceği bir mekanizma kurularak, banka sahiplerine sıkıştığında elindeki bankayı devlete devretme imkânı tanınmıştır.

Bu arada, uygulanan tutarsız para politikası yüzünden geçen yılın tek olumlu ekonomik göstergesi olan ihracat gelişmemekte, ihracatçı da tedirgin olmaktadır. Bu yanlış politika, turizmi de olumsuz yönde etkileyecektir.

P R E F A C E

ALİ BAYRAMOĞLU

CHAIRMAN OF BOARD OF DIRECTORS

It is very important to form a sustainable and stable economic structure in a globalising world where borders among countries are economically becoming meaningless and the countries are becoming united as a result of increasing commercial and financial relations and of developments in communication systems. Turkey could not succeed in instituting a healthy economic structure although it has been endeavouring this for long time.

We are in a period, an artificial spring is created by the media with joyous "inflation rate is getting lower" cries and Central Bank declarations of falling the interest rates. Therefore, it is not easy in such a period to comment on what is really being experienced in the economy. It is not easy to say "not all that glitters is gold".

However, we face a program that does not deal a blow to the vicious cycle of domestic borrowing a problem, which we describe as the most important conundrum of the Turkish economy. Besides, it neglects the real economy, investment, production and exports and, it demands again self-sacrifice from its people through price increases and taxes. The economy has come to a point of shrink of 9.4 % of TL basis and 25% of foreign currency basis.

Last year the world experienced a very tragic event: a very professionally organised September 11 attack that has the potential to change world politics and, where innocent people have died. When looked from the point of view of our country, it seems that the events did good and created financial opportunities for us because of the geopolitical location of our country. Our relations and sympathy with IMF, which we have known for years, has developed after this event. However, it is clear that the economic and political value of this sympathy is not considered adequately.

What Turkey should have mainly done was to evaluate the components of the conjunctural situation occurred and to make the regional economic unions more active, our relations with our neighbours being the first step. Furthermore, Turkey should have been prepared for Arabic and petroleum-dollar capital that has been cast out from West after September 11 and to ensure this capital to come to Turkey all with commercial, financial and industrial progresses. However, those practices could not be utilized as government policy except a few well-intended individual endeavours.

The core of the economic policy that is applied in Turkey is to "ensure the continuity of the status quo with the interest system". This is an economic approach that does not support any production program, that makes the real economy become a matter of secondary importance and that strives to move with the vicious cycle of debt and with the mechanism of short-term borrowing. We warn once again: As long as these policies continue, it will unfortunately be an unavoidable end for us to experience new crises even though we may observe temporary improvements.

All the letters of intent submitted to IMF in the past do not contain the subjects of economic growth, unemployment, investments, exports policy but constantly underline the need to sustainable borrowing instead. Especially the 18. clause of the 18. letter of intent offers new commitments and guarantees to the banking system. The essence of this guarantee is to revive the bankers while the businessmen are condemned to unjust treatment. A mechanism that bankers can make all kinds of misuse is created with this clause. It also offers the bank owners the possibility to transfer defaulting bank to the state when they are in financial trouble.

Meanwhile exports, which is the only positive economic indicator of last year, is not developing because of the inconsistent money policy that is applied and thus exporters feel uncomfortable. This policy of mistakes will also affect tourism negatively.

Yabancı sermaye de, yaşanan sorunların etkisiyle ülkeye gelmeye isteksiz davranmakta, sadece spekülâtif amaçlı sermaye, kısa dönemli vurgunlar yapmak için gelmekte ve kurlar da, bu sermayenin kârlılığını devam ettirebilmek için kontrol altında tutulmaktadır. Şu kesin olarak bilinmelidir ki, bu tür uygulamalar, yeni krizlere davetiye çıkarmaktan başka hiçbir anlam taşımamaktadır.

Hükümet, dışa yansıttığı uyum fotoğrafına rağmen, iktidarsızlık ve istikrarsızlık örneği sergilemeye devam etmektedir. Tarım bitirildiği gibi, sanayi de hızlı düşüş içerisinde. Beyin göçü durdurulmadığı gibi, sermaye de göçe başlamıştır ve bu menfi gelişmelerden dolayı hiçbir sanayici ülkemizde yatırım yapmayı düşünmemektedir.

Bu arada, kamuoyuna yönelik konuşma ve yazılarında hükümete küçük çapta eleştiriler yönelten özel sektörün bazı kesimleri, gerçekte bu sistemin devam etmesini sağlayıcı bir çaba içerisinde yer almaktadır. Bu kesim, devletten destek olarak ayakta kalmaya ve büyümeye devam etmekte, medyayı kullanarak siyaseti sürekli manipüle etmektedir. Özel sektörün önemli bir kesimi ise proje üretmek, ellerindeki kaynakları yatırıma kaydırmak yerine, repo gibi kolay kazanç yöntemlerine başvurmaktadır. Toplumun hemen hemen her kesimi, proje üreterek katkıda bulunmak ve toplumsal görevini yerine getirmektense, her şeyi devletten beklemeyi görev edinmiş bir görüntü çizmektedir.

Bir Sanayici ve İşadamları Derneği olarak MÜSİAD, ülkemizde çözülemeyecek hiçbir sorunun olmadığına inanmaktadır. Çözumsuzlukların arkasına sığınmamaya azimli ve kararlıyız. Biz üretkenler olarak krizlerden beslenmiyoruz, yaşanan bu krize rağmen ulusal ve uluslararası yeni ekonomik çözüm ve arayışların peşinde koşuyoruz. Bu doğrultuda çözümler üretiyor, üyelerimizi yönlendiriyor, iş dünyasını bilgilendiriyoruz.

Bugünkü ekonomik gidişat konusunda radikal tedbirler alınmadığı müddetçe, önümüzdeki birkaç yıl içinde ekonomik büyüme, tüketim artışı ve piyasa canlanması gibi konularda pozitif gelişmelerin ortaya çıkması mümkün gözükmemektedir. İyileştirici yenilikler yapılmazsa, mevcut iç pazar değişmeyecek, hatta daha da zor duruma düşecektir. Bundan böyle her kesim, plan ve programlarını buna göre yapmalıdır.

Ekonomik çıkışımız için reel kesim, rekabet ve kaliteyi esas alarak, sahip olduğu tüm imkânları yüksek teknolojiyle birleştirip, ranta değil, reel ekonomiye ve yatırımlara yönlendirmelidir. Bankalar ise halktan topladıkları mevduatı devlete satan kuruluşlar olmaktan çıkarak, sınai ve ticari faaliyetler için reel sektöre kredi aktaran kurumlar haline gelmelidir. Tarım sektöründe faaliyet gösterenler ise, fiyat desteği-girdi desteği gibi sadece kamusal desteklere dayanmak yerine, kaliteyi artırmalı ve uluslararası rekabette ayakta kalmayı sağlayıcı, teknolojik tarım yöntemlerini hayatiyete geçirmelidir.

Bütün yaşanan sorunlara ve kaybedilen yıllara rağmen, ülke ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olan enflasyonu yenme konusunda elde edilecek bir başarı, ekonomide bazı zorlukların üstesinden gelinmesine yol açabilir. En azından uzun zamandır dile getirilen “enflasyondan arınmış istikrarlı bir büyüme” hedefinin tutturulmasını mümkün kılabilir. 2000 yılı sonunda olduğu gibi, bu seferki fedakârlık da sonuçsuz kalır ve tekrar başa dönlürse, Türkiye’nin kayıplarının telafisi imkânsızlaşabilir.

Türkiye her alanda zorluklarla karşı karşıyadır. Ülkenin, ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlarını çözebilmek için, güçlü, istikrarlı, sorunların üzerine kararlıkla gidebilecek bir siyasi iradeye ihtiyaç olduğu aşîkârdır. Böyle güçlü bir irade de, ancak, toplumun bütün kesimlerinin mutabakatıyla sağlanabilir. Bu mutabakatın sağlanması ise ilk önce ekonomik sorunların çözümüne ve toplumsal konsensus doğrultusunda çalışmaya bağlıdır.

İşte biz, böyle bir mutabakatın sağlanmasına ve ülkenin ihtiyaç duyduğu problemlerin çözülmesine kaynaklık teşkil edeceğine inandığımız bir çalışmayla huzurunuzdayız. Diğer raporlarımızda da belirttiğimiz gibi tespit ve uyarılarımıza gereken hassasiyetin gösterileceği umuduyla, 2002 Ekonomi Raporumuzu kamuoyuna ve ilgililere sunuyor, doğacak güven ve istikrar ortamında büyüyerek, gelişmiş ülkeler arasında yer almış bir Türkiye dilek ve özlemiyle herkesi görevini yapmaya davet ediyor, saygılar sunuyorum.

Foreign capital is reluctant in investing in Turkey because of real problems. Only speculative capital comes to make short-term profits and the exchange rates are kept under control to continue the profitability of this capital. It should certainly be known that these policies do not have any meaning but to make invitations for new crises.

The government is continuing to present an example of not possessing the power and of inconsistency albeit the picture of harmony that it reflects outside. Agriculture is ruined and the industry is in a sharp fall too. The brain drain cannot be stopped and the capital has begun to migrate as well. No industrialist intends to make investments in our country due to those negative developments.

In the meantime, some sections of the private sector make small-size criticisms to the government in their speeches and articles targeting only the public opinion but in fact, they are in an endeavour to ensure the continuity of this system. These people are continuing to remain standing and to grow by having support of the state and to manipulate the politics continuously by using the media. Also, an important part of the private sector is turned towards easy profit making methods instead of creating projects and putting their resources into investment. Almost all sections of the society present an image of people whose duty is to expect every thing from the state instead of contributing by creating projects and carrying out their social responsibilities.

MUSIAD, an industrialists and businessmen association, believes that there is not any problem that cannot be solved in our country. We are determined for not taking refuge behind no-solution situations. We, the producers, are not fed by the crises but try to obtain new national and international economic solutions and search despite the crisis that is experienced. We produce solutions in this direction; we orient our members and inform the world of business.

As long as radical precautions regarding current economic attitude are not taken, it does not seem possible for the next few years to have positive developments on subjects like economic growth, increase in consumption and boom in the markets. In case new improvements are not made, current domestic market will not change and even will be in bigger difficulty. From now on, each sector should make its plans and programs according to this reality.

For our economic rise, the real sector should adopt competition and quality as fundamental. It should unite all its resources with high technology and direct them to real economy. The banks should not behave as establishments that sell the deposits that they get from the public to the state any more. They should become institutions that transfer credit to the real sector for industrial and commercial activities. The ones who work in agriculture should not rely only on public supports such as price support or input support. Instead, they should increase quality and put into practice the technological agriculture methods that will enable them standing in international competition.

Despite all the difficulties experienced and the lost years, a success towards beating the inflation, which is one of the most important problems of the economy, can cause some difficulties in economy to be overcome. At least it can make possible the target of "a stable growth purified of inflation" that has been expressed for long time. If again all that was done is done for no ends as it was in the end of year 2000 and we return to the beginning, then it may be impossible to compensate for the losses of Turkey.

Turkey is currently facing difficulties in every field. The need for a strong, stable political will that could face the problems with resolution is obvious in order to solve economic, social and political problems of the country. Such a strong will can only be provided with the agreement of all parts of the society. Reaching this agreement depends on solution of economic problems at first and on working in the direction of social consensus.

We are here with an analytical report that we believe will be a source for solving the problems of the country and for providing such a consensus. We expect the necessary sensitivity will be given to our proposals and warnings. I hereby present our economy report of year 2002 to public opinion and to those concerned. I invite everybody to work with a wish and desire for a Turkey that will grow in the trust and stability environment that will be created and that will have its place among developed countries.

With all my respects.

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ / PREFACE.....	IV/V
ÖZET-DEĞERLENDİRMELER.....	X
BÖLÜM I	
Milli Gelir, Üretim ve İstihdam.....	2
1- MİLLİ GELİR HESAPLARI.....	2
2- ÜRETİM.....	5
3- YATIRIM EĞİLİMİ.....	8
4- İSTİHDAM.....	10
BÖLÜM II	
Kamu Maliyesi.....	12
1. KONSOLİDE BÜTÇE GELİŞMELERİ.....	12
A- Hedefler.....	12
B- Gerçekleşmeler.....	12
2- 2002 YILI BÜTÇE HEDEFLERİ.....	16
3- KAMU KESİMİ MALİ YAPISINDA EĞİLİMLER.....	17
4- KAMU FİNANSMANI VE İÇ BORÇLAR.....	17
BÖLÜM III	
Parasal Gelişmeler.....	20
1. PARA POLİTİKASI.....	20
A- 2000 Yılında Uygulanan Para Politikası.....	20
B- 22 Şubat 2001 Sonrası Uygulanan Para Politikaları.....	20
C- 2002 Yılı Parasal Programı.....	21
2- PARA ARZI.....	23
3- MEVDUAT GELİŞMELERİ.....	25
A- TL Mevduat Hesapları: Ortalama Vadelerinin Kısalması.....	25
B- Döviz Tevdiat Hesapları: Para İkamelerinin Hızlanması.....	26
4- KREDİ GELİŞMELERİ.....	27
5- FİNANSAL ARAÇLARIN 2001 GETİRİLERİ.....	29
6- İMKB'DE DURUM.....	29
BÖLÜM IV	
Fiyat Hareketleri.....	32
1. GENEL FİYAT DÜZEYİ.....	32
A- Toptan Eşya Fiyatları.....	35
B- Tüketiciler Fiyatları.....	38
2- 2002 YILINA İLİŞKİN BEKLENTİLER.....	42
BÖLÜM V	
Dış Ekonomik İlişkiler ve Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler.....	45
1- DIŞ TİCARET.....	45
A- Dünya Ticaretindeki Gelişmeler.....	45
B- Dış Ticaret Dengesi.....	45
C- Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Bir Takım Gözlemler.....	49
2- ÖDEMELER DENGESİ.....	51
A- Cari İşlemler Dengesi.....	51
B- Cari İşlemler Dengesi.....	52
C- Sermaye Hareketleri.....	53
3- DIŞ BORÇ STOKU.....	54
4- AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE.....	55
5- ULUSLAR ARASI PARA VE EMTEA PIYASALARI.....	57
A- Genel Gelişmeler ve Beklentiler.....	57
B- Para Piyasaları.....	59
C- Emtea Piyasaları.....	63
D- Dünya Borsalarındaki Gelişmeler.....	66
BÖLÜM VI / SECTION VI	
Değerlendirme ve MÜSİAD'ın Önerileri / <i>Evaluation and Proposals of MUSIAD</i>	68/69
1- DEĞERLENDİRME / <i>EVALUATION</i>	68/69
2- EKONOMİDE ACIL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ / <i>URGENT SOLUTION PACK FOR THE ECONOMY</i>	76/77
A- KISA VADELİ TEDBİRLER / <i>SHORT TERM MEASURES</i>	76/77
B- ORTA VADELİ TEDBİRLER / <i>MEDIUM TERM MEASURES</i>	82/83
C- UZUN VADELİ TEDBİRLER / <i>LONG TERM MEASURES</i>	90/91
3- MÜSİAD'IN ÖNERİLERİ / <i>PROPOSALS OF MUSIAD</i>	94/95
A- İÇ PİYASANIN CANLANDIRILMASI TEDBİRLERİ / <i>MEASURES FOR STIMULATING THE DOMESTIC MARKET</i>	94/95
B- İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ / <i>INCENTIVE MEASURES FOR EXPORTS</i>	96/97
C- AKTİF DÖVİZ GİRDİSİ SAĞLAYAN SEKTÖRLERE YÖNELİK PLANLAMALAR ACİLEN YAPILMALIDIR / <i>URGENT PLANNING FOR SECTORS BRINGING FOREIGN EXCHANGE</i>	98
D- İSTİKRAR İÇİN YAPISAL TEDBİRLER / <i>STRUCTURAL MEASURES FOR STABILIZATION</i>	100/101
BÖLÜM VII / SECTION VII	
MÜSİAD'ın Ekonomide 2002 Yılı Tahminleri / <i>MUSIAD's Economic Forecasts for 2002</i>	146/147

TABLOLAR

BÖLÜM I

Milli Gelir, Üretim ve İstihdam	2
Tablo 1 : Harcamalar Yoluyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla	3
Tablo 2 : Gayri Safi Milli Hasıla	4
Tablo 3 : Sanayi Üretim Endeksi	8
Tablo 4 : Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları	9
Tablo 5 : Sivil İşgücü, İstihdam ve İşsizlik	10

BÖLÜM II

Kamu Maliyesi	12
Tablo 1 : 2001 Yılı Başlangıç Ve Revize Edilmiş Konsolide Bütçe Odeneklerinin Karşılaştırılması	12
Tablo 2 : Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri	13
Tablo 3 : Konsolide Bütçe Gelirleri	14
Tablo 4 : Konsolide Bütçe Giderleri	15
Tablo 5 : Konsolide Bütçedeki Bazı Temel Eğilimler	16
Tablo 6 : İç Borçun Yapısı	18

BÖLÜM III

Parasal Gelişmeler	20
Tablo 1 : Para Arzının Belirlenmesi	24
Tablo 2 : Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri	25
Tablo 3 : TL Mevduatının Bankalar Arası Dağılımı	25
Tablo 4 : Döviz Tevdiat Hesapları	26
Tablo 5 : TL - Döviz Mevduat Kompozisyonu	26
Tablo 6 : Kredi Gelişmeleri	27
Tablo 7 : Mevduat Bankaları Bireysel Kredileri	27
Tablo 8 : Çeşitli Finansal Araçların Mukayeseli Reel Nominal Getirileri	28

BÖLÜM IV

Fiyat Hareketleri	32
Tablo 1 : TEFE ve TÜFE'deki Gelişmeler	32
Tablo 2 : TEFE ve TÜFE Aylık Değişim Oranları	33
Tablo 3 : Sektörlere Göre Toptan Eşya Fiyatları Endeksi Değişim Oranları	36
Tablo 4 : Aylara Göre Toptan Eşya Fiyatları Endeksi Değişim Oranları	37
Tablo 5 : Özel Kesim İmalat Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları	38
Tablo 6 : Sektörel Dağılımlara Göre Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları	39
Tablo 7 : Bölgelere ve Seçilmiş İllere Göre Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları	40
Tablo 8 : Aylara Göre Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Genel Endeksi Değişim Oranları	41
Tablo 9 : Dört Kişilik Bir Ailenin Zorunlu Gıda Harcamaları ve Yoksulluk Sınırı	41
Tablo 10 : 2002 Yılı Aylık TÜFE Artış Beklentileri	44

BÖLÜM V

Dış Ekonomik İlişkiler ve Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler	45
Tablo 1 : Aylar İtibariyle Dış Ticaret Eğilimleri	46
Tablo 2 : Seçilmiş Bölgelere Göre İhracatın Dağılımı	48
Tablo 3 : Seçilmiş Bölgelere Göre İthalatın Dağılımı	48
Tablo 4 : İthalat ve İhracatın Ana Mal Gruplarına Göre Dağılımı	49
Tablo 5 : 1998 - 2001 Yıllık Ortalama Dış Ticaret Miktar ve Fiyat Endeksleri	50
Tablo 6 : Ödemeler Dengesi Analitik Sunum	51
Tablo 7 : Çakan Turist Sayısı, Turizm Gelirleri ve Ortalama Harcama	52
Tablo 8 : İçer Gelirleri	52
Tablo 9 : Dış Borç Stoku	54
Tablo 10 : Dış Borç Projeksiyonu	54

Tablo 11 : Dış Borç Göstergeleri	55
Tablo 12 : Gelişmiş Ülkeler Kısa Vadeli (3 Aylık) Faiz Oranları	59
Tablo 13 : Gelişmiş Ülkeler Uzun Vadeli (10 Yıllık) Faiz Oranları	59
Tablo 14 : Gelişmiş Ülkeler Özel Sektör Tahvilleri Faiz Oranları	60
Tablo 15 : Gelişmiş Ülkelerde Kısa Vadeli Faiz Oranları	60
Tablo 16 : Gelişmiş Ülkelerde Döviz Kurları	61
Tablo 17 : Gelişmiş Ülkelerde Döviz Kurları	62
Tablo 18 : BigMac Endeksine Göre Reel Döviz Kurları	63
Tablo 19 : Emtea Piyasalarındaki Gösterge Niteliğindeki Fiyatlar	64
Tablo 20 : Dünya Bankası Emtea Endeksi	65
Tablo 21 : The Economist Emtea Fiyat Endeksi	65

BÖLÜM VI

Değerlendirme ve MÜSİAD'ın Önerileri	68
Tablo 1 : MÜSİAD'ın Ekonomide 2002 Yılı Tahminleri	146
Tablo 1 : MÜSİAD'ın Economic Forecasts for 2002	147

GRAFİKLER

BÖLÜM I

Milli Gelir, Üretim ve İstihdam	2
Şekil 1 : İç Piyasa Siparişlerinin Son Üç Aylık Seyri	6
Şekil 2 : Genel Gidişat Eğilimi	6
Şekil 3 : Yatırım Harcaması Eğilimi	7
Şekil 4 : Talep Beklentisine Göre Kapasite	7
Şekil 5 : Mal Stoklarındaki Gelişmeler	7
Şekil 6 : Dönemsel Sanayi Üretim Endeksi	7
Şekil 7 : İmalat Sanayi Aylık Kapasite Kullanım Oranları	8
Şekil 8 : Yatırım Teşviklerinin Bölgelere Göre Dağılımı	10

BÖLÜM II

Kamu Maliyesi	12
Şekil 1 : Çeyrekler Göre 2002 Yılı Kesinleşen İç Borç Ödemeleri	18

BÖLÜM III

Parasal Gelişmeler	20
Şekil 1 : İMKB Toplam Piyasa Değeri	29
Şekil 2 : İMKB Günlük Ortalama İşlem Hacmi	30
Şekil 3 : ABD Doları Bazında Fiyat Endeksleri	31
Şekil 4 : TL Bazlı İMKB Ulusal-100 Endeksinin Günlük Kapanış Değerleri	31
Şekil 5 : İMKB Ulusal-100 Getiri Endeksi	31

BÖLÜM IV

Fiyat Hareketleri	32
Şekil 1 : Kur Artışı, TEFE ve Çekirdek Enflasyon İlişkisi	33
Şekil 2 : Aylık TEFE Değişim Oranları	34
Şekil 3 : Aylık TÜFE Değişim Oranları	34
Şekil 4 : TEFE'ye Göre Son On İki Aylık Enflasyon Oranları	35
Şekil 5 : TÜFE'ye Göre Son On İki Aylık Enflasyon Oranları	35
Şekil 6 : Aylar İtibariyle Yıllık TÜFE Artış Oranları	42
Şekil 7 : Aylar İtibariyle Yıllık Enflasyon Oranı ve Kur Artışı	43

BÖLÜM V

Dış Ekonomik İlişkiler ve Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler	45
Şekil 1 : Aylık Ortalama Döviz Satış (\$) Kurları	46
Şekil 2 : Aylar İtibariyle İthalat	47
Şekil 3 : Aylar İtibariyle İhracat	47
Şekil 4 : Aylık Ortalama Euro - Dolar Paritesi	63
Şekil 5 : Dow Jones Sanayi Endeksi	66
Şekil 6 : Standard and Poor's 500 Endeksi	67

ÖZET - DEĞERLENDİRMELER

Türkiye ekonomisi, 1980'lerdeki dış açılma hamlesiyle başlattığı gelişimini, iktisadi yapısını artık iyice bunalmaya başlayan, yüksek çaplı daralma ve yükselişlerle bezenmiş istikrarsız bir sürece terk etmiş gözükmektedir. 1994'teki daralmayı müteakip deprem yılı 1999'da % 6,4'lük ikinci bir daralma yaşanmıştır. 2000 yılının kur çıpasını baz alan istikrar programı, özellikle ithalat motoruyla 1999'daki düşüşü kısmen kapatan bir performans sergilediyse de, programın sürdürülemez akışı içinde Kasım 2000'de likidite sıkışıklığı, Şubat 2001'de de döviz dengesindeki bozulma sebebiyle peş peşe yaşanan iki krizle birlikte 2001 yılı da bir buhran ve daralma yılı olarak kayıtlara geçmiştir.

1990'dan bu yana takip edilen ekonomi anlayışı, geride ekonomi politikası araçları elinden alınmış, ancak yapısal olarak hala ülkenin en devasa iktisadi birimi olarak yerini koruyan bir kamu kesimi bırakmıştır. Dahası, globalleşen dünyada giderek gelişen bir iletişim altyapısıyla birlikte piyasa mekanizmalarının tepki süreleri de hızla daralmıştır. Bu iki gelişme, Türkiye ortamında bir araya geldiğinde sonuç istikrarsızlık ve yüksek volatilité olarak kendini göstermektedir.

2001 yılına imzasını atan Şubat krizinin teferruatlı bir tahlili, Müsiad'ın geçen sene yayınladığı ekonomi raporunda yer almıştı. Gerçekten de bu kriz, 2000 yılı kur çapalı programın bir sonucu olarak görülmelidir. Mart ayı içindeki aşırı piyasa tepkilerinden sonra özellikle Kemal Derviş'in gelişinden sonra yeni bir program başlatılmış olup, bu raporda yer alan 2001 tahlili ağırlıklı olarak bu tarihten sonrasına yoğunlaşmıştır. 2001'in analitik tahlili, Kemal Derviş döneminin yeni olma iddiasına ve sabit kur yerine dalgalı kur uygulamasına rağmen, ekonomi politikasında fazla bir değişimin yaşanmadığını ve ülkeyi iki yılda bir kriz noktasına getiren anlayışın hemen hemen hiç değişmediğini göstermektedir.

A- BÜYÜME

2001'i bir kayıp yıl olarak ilan edecek olan milli gelir rakamları, yıl sonu itibarıyla rekor bir daralmaya işaret etmektedir. GSYİH'nın 2001 performansı % 7,4'lük bir daralmanın yaşandığını göstermektedir. GSMH'nın aynı dönemdeki gerileyişi

ise % 9,4 olarak belirlenmiştir. Daralma, özellikle ikinci ve dördüncü çeyreklerde belirgin bir hal almıştır. İkinci çeyrekteki daralmanın büyüklüğünü Şubat şoku ve devalüasyona bağlamak mümkünse de, son çeyrekteki daralmayı, ekonominin nefes almakta artık iyice zorlandığı şeklinde yorumlamak yerinde olacaktır. Böylece milli gelir, 1999'da yaşanan kriz seviyelerinden de ötelere gerilemiş bulunmaktadır.

Yurtiçi hasıla kalemlerinden özel tüketim % 9, kamu tüketimi %8,6, gayri safi sabit sermaye birikimi %31,7 daralmıştır. Krizin özellikle 2000'de patlayan dayamlı tüketim mallarıyla makine teçhizat yatırımları kalemlerinde yoğunlaştığının altı çizilmesi gerekir. Dikkat çeken bir diğer noktaysa, kamu tüketim ve yatırım politikalarının anti-konjonktürel bir seyir izlemediği, yani krizin aşılması-na yönelik olmadığıdır.

Yaşanan büyük çaplı devalüasyon ve daralan alım gücü sebebiyle önemli ölçülerde küçülen ithalat kalemine nispetle ihracatın aynı boyutlarda bir artış gösterememesi sonucu, dış ticaret hacmi küçülmüş, milli hesaplardaki dış alem kalemlerinin payları daralmıştır.

Ekonomideki daralma, tüm sektörlerde kendini hissettirmiştir. Ancak özellikle imalat sanayi, ticaret ve mali kuruluşlardaki daralma oldukça bariz olmuştur. Tarım da özellikle son çeyrekteki ciddi daralmayla birlikte 2002'ye oldukça negatif bir performansla girmiştir. İnşaat sektörüyse, 1999 depreminden sonra toparlanma imkanı bulamamıştır.

Siyasi ve iktisadi belirsizlikler, daralan talep ve zorlaşan finansal şartlar, reel sektörü kapasite ve stok fazlalıklarının içine itmiştir. Sanayi üretimi % 8,6 azalmıştır. Üretimdeki daralma özellikle bazı sektörlerde aşırı boyutlara varmıştır. İmalat sanayiinde kapasite kullanım oranları 1999'un da altında seyretmiştir. Atıl kapasite için temel gerekçe, iç pazardaki talep daralması gösterilmektedir. 2001 yılında piyasalara hakim olan olumsuz hava, yıl sonuna doğru ancak kısmen normalleşmişse de henüz iyimser beklentiler oluşmuş değildir. Nitekim, sabit sermaye yatırımları yaklaşık % 28 oranında daralmış, yeni şirket kuruluşları azalmış, şirket kapamışlarsa hızlanmıştır. İşsizlik oranı, % 8,5'a çıkmış, işsizler ordusuna 450 bin yeni işsiz katılmıştır.

B-

200

rılar

ma

% 1

yan

nuç

ver

me

ma

lirle

ver

pu

ver

rak

gi

gel

Öt

he

çel

dik

ma

ora

rül

fai

dır

ora

bir

ma

aç

M

çe

ak

iç

be

ca

lir

G

lar

di

Ö

m

m

bi

ka

ar

ç

sı

B- KAMU MALİYESİ

2001 bütçesi, Şubat krizinden % 63 oranında artırılarak revize edilmiştir. Özellikle, yüksek borçlanma maliyetleri, faiz ödemeleri için ayrılan ödeneğin % 147 oranında artırılmasına sebep olmuştur. Öte yandan, 2001 yılı bütçe uygulamasının belirgin sonuçlarından birisi hem konsolide bütçe ve hem de vergi gelirlerinde önemli oranlarda reel kayıpların meydana gelmesidir. 2000 yılındaki başarılı performanstan sonra 2001 yılındaki konsolide bütçe gelirlerindeki artış TÜFE endeksinin 34 puan altında, vergi gelirlerindeki artış ise TÜFE endeksinin 38 puan altında gerçekleşmiştir. İktisadi durgunluk, vergi gelirlerindeki reel düşüşün temel faktörü olarak gözükmemektedir. Dahası, bozulan dengeler vergi yükünün önemli bir kısmını, kaynakta kesilen gelir vergisine tabi tüccarlara yüklemiştir.

Öte yandan, bütçe harcamaları revize edilen bütçe hedeflerine küçük bir sapma ile uygun olarak gerçekleşmiştir. Buna göre, 12 aylık TÜFE endeksi dikkate alındığında, 2001 yılındaki bütçe harcamalarında meydana gelen % 72'lik artışın enflasyon oranının yaklaşık 16 puan altında gerçekleştiği görülmektedir. Harcamalardaki artış, ağırlıklı olarak faiz ödemelerindeki yükselişten kaynaklanmaktadır. Faiz ödemeleri kalemi 2000'ne nispetle % 101 oranında artarak reel anlamda büyümüştür. Bunun bir neticesi olarak, bütçe gelirlerindeki artış, harcamalardaki artışın hayli gerisinde kalmış ve bütçe açığı % 115 oranında genişlemiştir.

Milli gelirin yaklaşık % 40'ını yeniden dağıtan bütçe, 2001'de finans sermayesine önemli bir kaynak aktarmıştır. Faiz ödemelerinin, toplam ödenekler içindeki payının artması tasarruf-tüketim dengesini bozmaktadır. Bütçedeki temel dengesizlik, faiz harcamaları kaleminden kaynaklanmaktadır. Vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı % 21,9'a, faiz giderlerinin GSYİH'ya oranı da % 22,6'ya ulaşmıştır. Bu oranlar, kamu maliyesindeki mevcut yapılanmanın sürdürülebilir sınırlarına ulaşıldığını göstermektedir.

Öte yandan, 2002 bütçe hedeflerinin tutturulabilmesi, mevcut şartlar altında mümkün gözükmemektedir. GSMH'nın % 6,5'i kadar bir faiz dışı bütçe fazlanın hedeflenmesi, iktisadi durgunluk karşısında kamunun anti-konjonktürel davranacağı anlamına gelmektedir. Faiz dışı fazlanın ön plana çıkması, bütçeyi borçlanma politikasının bir parçası olarak gören yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

C- PARASAL GELİŞMELER

2000 yılı programı, Merkez Bankası'nın manevra kabiliyetini kısıtlamış, yurtiçi para arzını tümüyle döviz rezervlerindeki hareketlere bağımlı kılmıştır. Kasım 2000'de patlak veren likidite krizinin yaşanmasında bu kabiliyet eksiliğinin büyük önemi olmuştur. Şubat krizinden sonra ortaya konan 2001 para politikası, nominal çıpa olarak "döviz kuru" yerine parasal tabanı ikame etmiştir. Nitekim, hedefleri aşan enflasyon ve daralma karşısında, Merkez Bankası parasal taban ve Net İç Varlıklar hedeflerini yukarı doğru revize etmiştir. 2001'de yaşanan diğer iki önemli gelişme ise, yeni Merkez Bankası Kanunu ve iç borç takasıdır. Yeni MB Kanunu ile Banka'nın Hazine'ye kredi açması yasaklanmıştır.

Öte yandan, Haziran ayında yapılan iç borç takası ile, takasa konu nominal 9,8 katrilyon TL iç borç senedinin ortalama vadesi uzatılabilmektedir; buna göre ortalama vadeye kalan gün sayısı yaklaşık 6 ay olan senetler ortalama vadesi 37,4 ay olan tahvillerle değiştirilmiş, 2001 yılı iç borç servisinde 6,4 katrilyon TL'lik bir tasarruf sağlanmıştır. Bankalara takas sonucu verilen döviz endeksli senetler sonucu bu kesimin dövizde açık pozisyonu önemli ölçüde azalmıştır. Ancak, takasın bu olumlu yönlerine ve piyasalarca müspet karşılanmış olmasına rağmen, hazine faiz oranları ve döviz kurları yükselmeye devam etmiş, buna karşın Merkez Bankası kısa-vadeli faiz oranları yerine döviz kurlarına müdahaleyi tercih etmiştir.

2002 para programı, bazı iddialı hedeflerin gerçekleşeceği varsayımına dayanmaktadır. 2002'de de serbest kur rejimine devam edileceği öngörülmektedir. 2002'de nominal büyümenin % 40 olacağı ve parasal tabanın da bu oranda genişletileceği öngörülmektedir. Parasal taban hedefi ve Net Döviz Rezervinin alt sınırı, son Niyet Mektubuna temel ölçü olarak geçmiştir. Kısa vadeli faiz oranları, kısmi bir enflasyon hedeflemesine yönelik manipüle edilecektir. Ancak, 2002'deki rekor dış borç ödemenin finansmanında yaşanabilecek bir aksama, ciddi bir kriz tehdidi olarak varlığını hissettirmektedir.

2001 yılında, dar kapsamlı par arzı, M1, enflasyonun % 88,6 (TEFE) olduğu bir ortamda ancak % 28 kadar büyümüştür. Tüm para tanımlarındaki reel daralma, likidite darlığına rağmen enflasyona

ışaret etmektedir. 2001'de enflasyonu, maliyet unsurları belirlemiştir.

2001'de mevduat vadelerinin kısalması, banka bilançolarına mevduatlarla krediler arasındaki vade uyumsuzluğu olarak yansımaktadır. Döviz Tevdiat Hesaplarının toplam mevduat içindeki payı, devalüasyonu müteakip büyük ölçüde artmıştır. Döviz bazındaysa yurtdışı kaynaklardaki azalmaya rağmen yatay bir seyir çizilmiştir. 2000'de büyük çapta büyüyen kredi talep ve stoku, 2001'de ciddi boyutlarda daralmıştır. Mevduatın krediye dönüşme oranı, 2001'de önemli ölçüde azalmıştır. Son dönemde, bankacılık sektörü, faiz ve kur risklerinden sonra tahsilat riskini de yaşamaya başlamıştır. Tahsili gecikmiş alacakların toplam kredilere oranı % 21'e çıkmıştır.

2001'de kazandıranlar altın ve döviz olmuştur. Buna göre, altının reel getirisi %30,5, döviz sepetininkiyse % 25,8 olmuştur. Mevduat ancak yıl sonuna doğru kazandırmaya başlamıştır. Öte yandan, 2001 İMKB'yi derinden vurmuş, Borsa'nın toplam piyasa değeri % 37 gerilemiştir. Borsada yalnız fiyatlar değil, işlem hacmi de ciddi anlamda gerilemiştir.

D- FİYAT HAREKETLERİ

TEFE, 2000 yılı Aralık ayına göre, % 88,6, TÜFE ise % 68,5 oranında yükselmiştir. 12 aylık ortalamalara göre ise, TEFE % 61,6, TÜFE ise % 54,4 artmıştır.

Şubat krizini müteakip yaşanan devalüasyon, enflasyondaki sıçrayışın temel sebebi olarak görülmektedir. Enflasyondaki Şubat sonrası sıçrama, aylık bazdaki değişimler göz önüne alındığında daha net görülmektedir. Şubat öncesinde on yıllık ortalamaların altına düşen aylık enflasyon oranları, Mart - Mayıs arasında aşırı bir sıçrama göstermiş, Ağustosta ortalama seviyelere gerilemiş, ancak kur baskısı ve 11 Eylül olayıyla yeniden yükselmiş ve ancak Kasımdan itibaren piyasalardaki daralmanın etkisiyle zayıflamıştır. Bu durum, özellikle TEFE'de kendini göstermiştir.

Tüketici fiyatları incelendiğinde benzer bir gelişmenin burada da söz konusu olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte TÜFE'deki normalleşme Temmuz ayında gerçekleşmiş ve TEFE'nin aksine Tüketici Fiyatları Ağustos ayından itibaren

(2000 yılı hariç) son on yılın en düşük düzeyinde hesaplanmıştır. Bu tablonun oluşumunda en önemli etken iç talepte yaşanan büyük daralma ve ekonomik durgunluk olmuştur. Yıllık Tüketici Fiyatları artış oranının, ekonomideki % 9'luk daralmaya rağmen yine de % 68,5 gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş olması ise dikkat çekicidir.

TEFE'deki artışta kamu kesiminin ağırlığı hissedilmektedir. Sektörel bazda ise, en ciddi artışlar enerji ve imalat sanayiinde gözlemlenmiştir. Fiyat hareketleri aylık olarak incelendiğinde, 2001 yılının ilk iki ayında o dönemde hala izlenmekte olan programa destek verme amacıyla kamu kesiminin fiyat artışlarını baskı altında tuttuğu göze çarpmaktadır. Buna karşılık, krizle birlikte Mart - Eylül arasındaki altı aylık dönemde kamu fiyatlarının özel kesimden belirgin bir biçimde yüksek arttığı gözlenmiştir. Yılın son üç aylık döneminde ise özel kesim fiyatlarında çekirdek enflasyonun etkisiyle kamu kesiminin bir hayli üzerinde artışlar kaydedilmiştir. Geçmiş dönemde de benzer bir seyrin izlenmiş olması, bu durumun temelde Türkiye'deki enflasyonun yapısal özelliklerinden kaynaklandığını düşündürmektedir. Yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde enflasyon oranlarında mevsimsel bir gerilemeye yol açan tarım ürünlerinin özel kesim fiyatları arasında yer alması bu yapısal özelliğin en önemli yönünü tekil etmektedir. İç pazardaki daralmaya rağmen TEFE'nin 2001 seyri, enflasyonun yapısal olarak maliyet unsurlarından kaynaklandığını göstermektedir.

Talebin gelir esnekliğinin yüksek olduğu lüks tüketim malları ve bazı ithal tüketim malları ile talebin fiyat esnekliğinin düşük olduğu gıda ürünlerinde fiyat artışlarının genel artışın önemli ölçüde üzerine çıktığı dikkat çekmektedir. Türkiye'de yıllık tüketici enflasyonunun en yüksek olduğu bölgeler, gelirin görece olarak en düşük olduğu bölgeler olmuştur.

2002 programı, TEFE artışını % 31, Tüfe artışını ise % 35 olarak tespit etmiştir. TL üzerindeki kur baskısının yoğunlaşmayacağı ve iç ve dış talepteki durağanlığın devam edeceği düşünülürse aşırı enflasyonist bir gelişmenin olması ihtimalinin düşük olduğu tahmin edilebilir. Nitekim Ocak ve Şubat aylarındaki ortalamaların altındaki yükselişler de enflasyon konusundaki beklentileri gevşetmiştir. Buna göre, programın yıl sonu hedefi olan % 35'lik oranın tutturulması güç olsa da, beklenme-

dik
yıl s
gör
15-
mes
sa l
35'
Ma
2,3
olal
dır.

E-

Yıl
dar
sor
bir
kal
mil
tür
aza
latı
gei

An
sus
ter
cid
vu
ce
öte
ço
ma
ba
bu
gö
ve
ol
na

dik bir gelişme olmaması halinde % 43-52 arası bir yıl sonu TÜFE artış oranının sağlanması mümkün görünmektedir. Yılın ilk altı aylık döneminde % 15-18,5 aralığında bir TÜFE artış oranı gerçekleşmesi durumunda, ikinci yarıda trend biraz hızlanırsa bile bu hedefe ulaşılması mümkün olacaktır. % 35'lik program hedefinin gerçekleşmesi ise ancak Mart-Aralık döneminde enflasyonun her ay % 2,3'ün altında kalması durumunda söz konusu olabilecektir ki, bu da oldukça iddialı bir varsayımdır.

E- DIŞ TİCARET VE CARİ ÖDEMELER DENGESİ

Yıl içinde yaşanan iki önemli devalüasyonun ardından özellikle yılın ikinci yarısından itibaren ihracat son dört yılın en üst seviyelerine çıkarak % 12,3'lük bir artışla yılı 31 milyar S'da kapatmıştır. Buna mukabil, ithalat da % 25,7 azalmış, 2000'deki 54,5 milyar S'lık seviyesinden 40,5 milyar S'a düşmüştür. Böylece dış ticaret açığı da % 65,1 oranında azalarak 9,3 milyar S'a gerilemiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranıysa, son zamanlar en yüksek değeri olan % 77'ye çıkmıştır.

Ancak burada altının çizilmesi gereken birkaç husus vardır. Öncelikle, yılın son çeyreğinde baş gösteren dövizin değer kaybı karşısında ihracatçının ciddi anlamda zarara uğramış olduğu gerçeğini vurgulamak gerekir. Uluslar arası piyasalarla sadece kurdan kaynaklanan bir rekabet pozisyonundan öteye geçememiş olan Türk ihracatçısı, bu sebeple çok ciddi bir kur riskini de bünyesinde bulundurmaktadır. Öte yandan DİE dış ticaret endekslerine bakıldığında ihracat fiyat endeksinin gerilediği, buna karşın ithalat fiyat endeksinin de yükseldiği görülmektedir. Bu durum, Türk mallarının daha verimli ve daha az maliyetli bir şekilde üretiliyor olmasından değil, tamamen kur kayıplarından kaynaklanmaktadır. Bunun anlamı, aynı malı yurtdışı-

na daha ucuz satıyor, yurtdışından daha pahalı alıyor olmamızdır.

2000 yılında 9,8 milyar S açık veren cari işlemler dengesi, 2001 yılı sonu itibarıyla tahminen 4 milyar dolar fazla vermiştir. Bunun temel sebepleri arasında, dış ticaret açığının daralması ve turizm gelirlerinin % 8 civarında artışını sayabiliriz. Yurtdışından işçi gelirlerinde ciddi bir azalmanın ve faiz ödemelerinin arttığı bir ortamda, döviz üreterek değil, döviz tasarrufu sağlayarak temin edilmiş bir cari fazla söz konusudur.

Öte yandan 2001'de IMF kredilerine rağmen Türkiye'den çok ciddi tahminen net 13 milyar S'lık bir sermaye çıkışı söz konusudur. Gerek kısa, gerek uzun, gerekse portföy yatırımlarında önemli ölçüde daralmalardan bahsedebiliriz. Ancak doğrudan yatırımlar ciddi bir artış göstermiştir. Bunun da yabancı şirketlerin Türkiye'deki kuruluşları kriz vesilesiyle ucuza kapatmış olmalarının bir göstergesi olarak alabiliriz.

Toplam dış borç stoku 2001 yılının ilk dokuz aylık döneminde 750 milyon dolar civarında gerileyerek Eylül sonu itibarıyla 118 milyar 848 milyon dolara gerilemiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki gerileme, dalgalı kur rejimi altında yabancı para cinsinden borçlanmanın getirdiği "kur riski" endişesi ve kreditorlerin kredi arzındaki çekimserliğine dayalı olarak, kısa vadeli dış borç stoku ilk dokuz ayda % 38 civarında gerileyerek 2000 yılı sonunda 28,9 milyar dolardan 20,8 milyar dolar düzeylerine gerilemiştir. Orta-uzun vadeli borçlar ise IMF'den sağlanan kredilerin de etkisiyle, % 8 artışla Eylül sonu itibarıyla 98 milyar dolara yükselmiştir. Bunun sonucu, kısa vadeli kredilerin toplam dış borç stoku içindeki payı 2000 yılı sonunda % 24'ten, 2001 yılı Eylül ayı itibarıyla % 17,5'a gerilerken, orta ve uzun vadeli kredilerin toplam içindeki payı % 76'dan % 82,5'e yükselmiştir.

Milli Gelir, Üretim ve İstihdam

1- MİLLİ GELİR HESAPLARI

Türkiye ekonomisi, 1980'lerdeki dışa açılma hamlesiyle başlattığı gelişimini, iktisadi yapısını artık iyice bunaltmaya başlayan, yüksek çaplı daralma ve yükselişlerle bezenmiş istikrarsız bir süreçte terk etmiş gözükmektedir. 1994'teki daralmayı müteakip deprem yılı 1999'da % 6,4'lük ikinci bir daralma yaşanmıştır. 2000 yılının kur çıpasını baz alan istikrar programı, özellikle ithalat motoruyla 1999'daki düşüşü kısmen kapatan bir performans sergilediyse de, programın sürdürülemez akışı içinde Kasım 2000 ve Şubat 2001'de peş peşe yaşanan iki krizle birlikte 2001 yılı da bir buhran ve daralma yılı olarak kayıtlara geçmiştir.

1990'dan bu yana takip edilen ekonomi anlayışı, geride ekonomi politikası araçları elinden alınmış, ancak yapısal olarak hala ülkenin en devasa iktisadi birimi olarak yerini koruyan bir kamu kesimi bırakmıştır. Dahası, globalleşen dünyada giderek gelişen bir iletişim altyapısıyla birlikte piyasa mekanizmalarının tepki süreleri de hızla daralmıştır. Bu iki gelişme, Türkiye ortamında bir araya geldiğinde sonuç istikrarsızlık ve yüksek volatilité olarak kendini göstermektedir.

2001'i bir kayıp yıl olarak ilan edecek olan milli gelir rakamlarının yıl sonu itibariyle rekor bir daralmaya işaret etmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 2001 yılı milli gelir hesaplarına göre gayri safi yurtiçi hasıla yılın üçer aylık dört çeyreğinde sırasıyla % 0,8, % 9,6, % 7,4 ve %10,4'lük dönemsel daralmalarla on iki ayda toplam % 7,4 oranında

küçülmüştür. Benzer şekilde Gayri Safi Milli Hasıla da dönemsel olarak % 3,1, % 12,1, % 9,0 ve % 12,3'lük küçülmelerle yılı % 9,4'lük bir kayıpla kapatmıştır. Daralma, özellikle ikinci ve dördüncü çeyreklerde belirgin bir hal almıştır. İkinci çeyrekteki daralmanın büyüklüğünü Şubat şoku ve devallüsyona bağlamak mümkünse de, son çeyrekteki daralmayı, ekonominin nefes almakta artık iyice zorlandığı şeklinde yorumlamak yerinde olacaktır. Böylece milli gelir, 1999'da yaşanan kriz seviyelerinden de ötelere gerilemiş bulunmaktadır.

GSYİH'nın 2001 performansı rekor bir % 7,4'lük bir daralmaya işaret etmektedir.

GSMH'nın aynı dönemdeki gerileyişi ise % 9,4 olarak belirlenmiştir.

Harcamalara göre yapılan tasnife göre GSYİH'nın % 70'ine yakın bir kısmını oluşturan özel nihai tüketim harcamaları, özellikle yılın ikinci çeyreğinden itibaren ciddi bir daralma yaşayarak toplam % 9 oranında gerilemiştir. Özel tüketimin alt kalemleri içinde en ciddi daralmayı, % 30,4'lük bir küçülmeye özel tüketimin yaklaşık % 15'ine teka-bül eden dayanıklı mallar kaydetmiştir. Hatırlanacağı gibi,

2000 yılındaki büyüme kendini özellikle dayanıklı tüketim harcamalarında göstermişti. Özel tüketim içinde en büyük pay sahibi olan gıda (yaklaşık % 40) tüketimindeki gerileme ise toplamda % 3,4'le sınırlı kalmıştır. 2000 yılındaki genel yükselişe rağmen hemen hiç büyümemiş olan yarı dayanıklı ve dayanıksız mallardaki tüketim ise 2001'de % 9 oranında küçülmüştür. Keza hizmet tüketimindeki daralma da, 2001'deki yükselişi tamamen sıfırlamış ve eksiye yönelmiştir (% 9). 2000 yılı içinde hemen tüm menkul ve gayri menkullerin enflasyonun altında kazandırması ve aynı yılın ilk yarısında yaşanan faizlerdeki düşüş, tüketicilerde yatırım - tüketim tercihlerini tüketimden yana etkilemiş, yatırım güdüsü de dayanıklı tüketim mallarına yönelmişti.

Tablo 1 : Harcamalar Yoluyla Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1987 Sabit Fiyatlarıyla Dönemsel Büyüme)

	2000					2001				
	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam
Özel nihai tüketim harcamaları	4,0	4,6	9,6	5,6	6,2	-2,5	-11,5	-9,7	-11,7	-9,0
Devletin nihai tüketim harcamaları	-0,7	12,6	9,8	5,8	7,1	-1,3	-6,6	-15,0	-8,9	-8,6
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	9,6	17,8	20,6	17,6	16,9	-13,1	-32,1	-37,3	-38,7	-31,7
Kamu sektörü	10,8	21,8	21,3	19,9	19,6	-5,8	-32,0	-23,4	-18,8	-22,0
Makine teçhizat	54,7	37,2	-18,2	18,6	20,3	-4,6	-65,4	-26,7	-32,4	-39,0
Bina inşaatı	7,9	7,7	23,0	55,4	31,6	-12,9	-2,1	-20,7	-27,3	-20,0
Bina dışı inşaat	-18,9	14,3	46,7	-2,0	12,2	-3,0	-8,2	-23,5	-0,8	-10,3
Özel sektör	9,4	16,5	20,4	16,4	16,0	-14,4	-32,1	-41,5	-50,2	-35,1
Makine teçhizat	23,6	38,8	52,6	33,0	37,2	-18,3	-44,4	-61,7	-69,0	-49,6
Bina inşaatı	-9,5	-10,5	-9,9	-8,6	-9,7	-7,2	-8,9	-9,2	-9,2	-8,7
Mal ve hizmet ihracatı	12,1	25,9	24,6	13,7	19,2	9,7	8,2	5,9	6,4	7,4
(-) Mal ve hizmet ithalatı	34,9	25,3	23,5	19,6	25,4	-14,5	-31,0	-26,5	-26,0	-24,8
GSYİH (İstatistiki Hatadan Ayıklanmış)	5,6	6,9	7,8	8,6	7,4	-0,8	-9,6	-7,4	-10,4	-7,4

Kaynak : D.I.E.

2001'deki daralmanın en ziyade bu sektöre yönelik tüketimi vurmuş olması, iki ardışık yılın birbirleriyle çelişen temel özelliklerinden biridir.

Bir diğer ilginç nokta ise, kamu sektörü nihai tüketim harcamalarının anti-konjonktürel bir seyir izlemediğidir. 2001'de kamu nihai tüketimin, özel tüketimi "gecikmeli" olarak izleyerek toplamda % 9,6 oranında daraldığı görülmektedir. Bu daralma ağırlıklı olarak kamunun mal ve hizmet tüketimindeki azalmadan kaynaklanmıştır.

Zira kamu kesimi nihai tüketimi içinde önemli bir paya sahip olan kamu maaşları % 1,5'luk bir büyüme kaydetmiştir. Bu kalem 2000'de % 2 oranında büyümüştü. Aynı yıl % 12,4'lük bir büyüme kaydeden kamu mal ve hizmet tüketimi, 2001'de % 18 oranında küçülmüştür.

2001'de kamunun nihai tüketim harcamaları anti-konjonktürel bir seyir takip etmemiştir.

1999'da % 15,7 daralan, 2000'deyse % 16,9 oranında büyüyen gayri safi sabit sermaye yatırımları, 2001'de rekor bir daralma sergilemiş ve toplam % 31,7'lik bir küçülme sergilemiştir. Ağırlıklı olarak bu kalemin üçte ikisini oluşturan özel sektörde (% -35,1) hissedilen bu küçülme, gerek kamuda gerekse özel sektörde en yoğun olarak makine teçhizat kaleminde yaşanmıştır. 2000'de kamu yatırımlarının üçte birini oluşturan makine teçhizat yatırımları 2001'in dört çeyreğinde sırasıyla % 4,6, % 65,4, %26,7 ve % 32,4 oranlarında daralarak yılı % 39 ora-

nında bir küçülmeye kapatmıştır. Özellikle ikinci çeyrekte yaşanan bu küçülme, 2000'de toplam özel sektör yatırımlarının % 65'ini oluşturan makine teçhizat yatırımlarında üçüncü ve son çeyreklerde daha barizdir. Bu kalem, 2001'i dönemsel olarak % 18,3, % 44,4, % 61,7 ve % 69'luk küçülmelerle % 49,6'lık bir daralmayla kapatmıştır. Hatırlanacağı gibi, 2000'in en dikkat çekici özelliği, ucuz döviz ve ucuz krediler sağlayan politika uygulamasının gerek tüketimde, gerekse yatırımda dayanıklı makine alımını patlatmasıydı. Bu kalem yatırımları 2000'de kamuda % 20,3, özeldde ise % 37,2 büyümüştü. Benzer bir büyüme - küçülme çevrimi, kamunun bina ve bina - dışı inşaat yatırımlarında da gözükmemektedir. 2000'de % 31,6 oranında büyüyen kamu bina inşaat yatırım harcamalarıyla % 12,2 kamu bina dışı inşaat harcamaları, 2001'de sırasıyla % 20 ve % 10,3

oranlarında küçülmüştür. Öte yandan, özel sektör inşaat faaliyetleri 1997'den beri giderek daha kötü bir seyir çizmiş, ancak özellikle deprem yılı 1999'dan bu yana belirgin bir şekilde daralmasını sürdürmüştür. 1999'da % 8,8, 2000'de % 9,7 küçülen özel sektör bina inşaat harcamaları, 2001'de de % 8,7 oranında bir küçülme yaşamıştır.

2001, dış kalemlerde de ciddi değişimlere şahit olmuştur. 1999'da küçülen dış kalemler, 2000'de aşırı bir şekilde patlamış, özellikle ithalat kalemin-

deki % 25,4'lük büyüme, yurtdışındaki tüketim ve yatırım harcamalarının temel kaynağını oluşturmuştur. Bununla birlikte 2001'de bu kalem, devalüasyonla birlikte iyice daralmış ve yıl sonunda 2000'le karşılaştırıldığında % 24,8 oranında küçülmüştür. Döviz kurlarının oturmasıyla, eğer 2002'de iç pazarda bir talep kıpırdanması yaşanır, bu kalemin yeniden yükseleceğini tahmin edebiliriz. Ancak ilginç olan bir diğer husus da ihracat kaleminin gelişimiyle ilgilidir. 2000'de % 19,2 oranında büyüyen ihracat kalemi, 2001'de devalüasyona rağmen ancak % 7,4'lük bir yükseliş gösterebilmiştir. Gerçekten de büyüme hızı 2000'nin sonlarına doğru azalan ihracat, bu trendini 2001 içlerine kadar sürdürmüştür. Yıl içinde yaşanan reel devalüasyonla birlikte bu oranın dolar bazında daha da düşük olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Sektörel bazda incelendiğinde, özellikle ikinci çeyrekte itibaren hemen tüm sektörlerde ciddi bir daralmanın gerçekleştiği görülmektedir. 2001 krizinin en başta mali kuruluşları etkilediği buradan da anlaşılmaktadır. 1999'da % 6,5 oranında büyü-

yen mali kuruluşların hasılası, 2000'de uygulanan sabit kur politikalarıyla ancak % 0,9 oranında büyüebilmişti. 2001'e gelindiğinde bu sektörün hasılasının % 9,9 oranında daraldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, sanayi hasılası da 2001'de, ikinci çeyrekte ivmelenen bir hızla % 7,5 oranında küçülmüştür. Sanayinin alt kalemlerine göre yapılan bir tahlilde, bu daralmanın sanayi içinde % 90'ı bulan ağırlığı ile en ziyade imalat sektöründe yaşandığı görülmektedir. Nitekim dört çeyrekte, sırasıyla % 1,7'lik bir büyümeyi ardından % 11, % 9,7 ve % 12'lik daralmalarla 2001'de toplam % 8,1 oranında daralan imalat sektörü hasılası, 2000'de % 6,4 oranında büyümüştür.

Öte yandan, deprem yılı 1999'da % 12,5'lük daralmadan sonra 2000'de ancak % 4,4 oranında büyüebilmiş olan inşaat sektörü hasılası, 2001'de yeniden eksiye dönmüş ve yılı % 5,9'luk bir küçülmeye kapatmıştır. Nitekim belediyelerce dağıtılan yapı ruhsatlarında 2001'de 2000'e göre % 3,8 oranında, yapı kullanım izin belgelerinde de % 7 oranında bir azalma söz konusudur. Yapı ruhsatları yüzölçümü-

Tablo 2 : Gayri Safi Milli Hasıla (1987 Sabit Fiyatlarıyla Dönemsel Büyüme)

	2000					2001				
	I	II	III	IV	Toplam	I	II	III	IV	Toplam
1. Tarım	1,4	1,8	1,6	12,2	3,9	8,5	-2,9	-5,6	-13,6	-6,1
2. Sanayi	2,9	5,2	10,1	5,5	6,0	0,8	-10,1	-8,9	-10,7	-7,5
A. Madencilik	0,3	-1,1	-4,0	1,2	-1,1	-2,6	-7,4	-11,2	-15,9	-9,6
B. İmalat sanayi	2,6	5,3	11,3	6,1	6,4	1,7	-11,0	-9,7	-12,0	-8,1
C. Elektrik, gaz, su	6,0	8,0	9,2	3,3	6,5	-3,2	-4,0	-1,9	0,4	-2,1
3. İnşaat	-2,3	3,3	8,6	5,9	4,4	-5,2	-5,8	-8,3	-3,6	-5,9
4. Ticaret	10,1	11,7	13,4	12,0	12,0	-2,3	-12,1	-7,4	-14,4	-9,4
5. Ulaştırma ve haberleşme	5,5	5,5	4,4	6,8	5,5	-2,3	-8,8	-4,5	-3,7	-4,9
6. Mali kuruluşlar	2,1	1,4	0,7	-0,5	0,9	-5,3	-10,0	-9,8	-14,2	-9,9
7. Konut sahipliği	-1,1	-1,1	0,1	2,0	0,0	2,2	2,1	2,1	2,0	2,1
8. Serbest meslek ve hizmetler	4,1	5,5	6,6	7,5	6,1	-0,3	-9,7	-7,8	-10,4	-7,4
9. (-) İzafi banka hizmetleri	2,9	0,8	0,2	-0,9	0,7	-6,8	-12,0	-10,8	-16,9	-11,7
10. Sektörler toplamı (1-9)	4,4	6,0	7,2	8,0	6,6	-0,3	-8,8	-6,7	-9,8	-6,7
11. Devlet hizmetleri	0,8	2,5	2,3	2,4	2,0	2,2	1,9	0,9	1,0	1,5
12. Kar amacı olmayan özel hizmet kuruluşları	0,7	-0,4	0,7	3,2	1,1	1,7	-0,3	-0,3	0,0	0,2
13. Toplam - (10+11+12)	4,1	5,8	7,0	7,7	6,4	-0,2	-8,2	-6,4	-9,3	-6,4
14. İthalat vergisi	32,5	28,0	28,1	24,5	28,1	-10,1	-32,1	-28,0	-28,4	-25,1
15. GSYİH (Alıcı fiyatlarıyla) - (13+14)	5,6	6,9	7,8	8,6	7,4	-0,8	-9,6	-7,4	-10,4	-7,4
16. Dış alem net faktör gelirleri										
A. Dış alemden gelen	-7,9	-15,7	1,4	26,0	-0,4	-4,3	-25,9	-37,0	-32,2	-25,0
B. Dış aleme giden (-)	14,7	8,9	19,0	43,4	21,5	38,5	23,1	6,8	1,9	16,2
17. GSMH (Alıcı fiyatlarıyla) (15+16)	4,2	5,4	7,2	7,8	6,3	-3,1	-12,1	-9,0	-12,3	-9,4

Kaynak : D.İ.E.

ne vurulunca bu azalma % 9,2'ye çıkmakta ve daha da barizleşmektedir. Yeni girişilen inşaatların ağırlığının küçük yüzölçümlü projeler olduğunu göstermektedir bu durum. Toplam yüzölçümünün önemli bir kısmını oluşturan apartman, ticari ve ev inşaatlarında bu olgu özellikle belirgindir.

Sektörel daralmanın kendini yoğun olarak hissettirdiği sektörlerden biri de ticarettir. 2000'de %12'lik bir büyüme yaşamış olan ticari hasıla, 2001'de özellikle Şubat krizini müteakip (II. çeyrek daralması % 12,1) büyük ölçüde küçülerek yılı % 9,4'lük bir daralmayla kapatmıştır. Öte yandan tarım sektörü, diğer sektörlerle nispetle ilk üç çeyrekte çok daha küçük çaplı bir kriz yaşamış gözükse de son çeyrekteki % 13,6'lık küçülmeyle yıl sonu itibarıyla % 6,1 küçülmüştür. Esasında tarım, 1999'daki % 5'lik daralmanın ardından 2000'de diğer sektörlerle nispetle oldukça mütevazı bir % 3,9'luk büyüme görmüştü. Haliyle tarım 2000'de tabir caizse belini bile doğrultmadan 2001 krizini yaşamıştır. Bu çerçevede önümüzdeki yıl da, tarımsal ürünlere yapılacak olan sübvansiyon ve destekleme fiyatı uygulamalarındaki kısıtlamaların tarımsal üretimi daha bir olumsuz etkileyeceği düşünülebilir. Zira bugüne kadar tarımda şirketleşmeyi ve sermaye birikimini özendirici yeni yapılanmalar yerine söz konusu popülist uygulamaların tercih edilmiş olması sonucu, ziraat tamamen devlet desteğine muhtaç bir hale getirilmiştir.

2000 yılında yurtiçindeki talep patlamasının önemli bir kısmının ithalatla karşılandığı, bu gelişmenin dönemin döviz kuru politikası ile uyumlu olduğu, buna karşılık 2001 yaşanan devalüasyonun ardından ithalatta ciddi bir daralmanın yaşandığı milli gelir rakamlarına da yansımıştır. GSMH verileri, 2000'de % 28,1'lik bir büyümeyle patlama yapan ithalat vergisinin 2001'de önemli ölçüde azaldığını (% 25,1) göstermektedir.

Verilerde fark edilen bir başka gerçek de, 2000'nin tüketim ağırlıklı büyüme trendinin, özellikle dayanıklı tüketim ve yatırım mallarında stokların büyümesine sebep olduğudur. 2001'deki daralmayla birlikte başta dayanıklı tüketimde karşılaşılan aşırı stoklar, üretimde ani bir kesintiye sebep olmuştur. Bu husus, IMF'ye verilen niyet mektuplarında da belirtilmiştir.

2- ÜRETİM

TCMB'nın ortalama 550 şirkete yönelik yaptırdığı iktisadi yönelim anketine göre, 2000'e nispetle 2001 yılına olumsuz beklentiler hakim olmuştur. Bununla birlikte, yine 2000'in aksine 2001'in ikinci yarısından itibaren, ama özellikle son birkaç ayda beklentiler olumlu yönde temayüz etmeye başlamıştır. Aynı ankete göre, Türkiye'de ihracat beklentileri büyük ölçüde döviz kurlarındaki dalgalanmalara paralel gelişmektedir. Buna göre, Şubat'taki devalüasyondan sonra artan ihracat beklentileri, Türk Lirası'nın değer kazanmasıyla ciddi bir düşüş yaşamış ve ancak son aylarda yeniden yükselişe geçmiştir. Keza yatırım yapma konusunda 2001, en düşük beklentilerin yaşandığı bir yıl olmuştur. 2002'e girerken bu eğilim hala olumsuzda seyretmesine rağmen, yavaş da olsa yükselişe geçmiştir.

**2001 yılında
piyasalara hakim olan
olumsuz hava, yıl
sonuna doğru
ancak kısmen
normalleşmişse de
henüz iyimser
beklentiler oluşmuş
değildir.**

Reel sektörde satış hasılatları 2001'de devamlı olarak küçülme göstermiş, aydan aya hasıladaki azalma yavaşladıysa da, yıl sonuna doğru yine hızlanmıştır. Buna karşın, stoklardaki büyüme özellikle 2000'nin son çeyreğinden itibaren anormal boyutlara ulaşmış, kapasite kullanımı bu sebeple büyük oranda azalmıştır. Sipariş taleplerinin 2001'in özellikle ilk yarısında önemli ölçüde stok-

lardan karşılandığı anlaşılmaktadır. Aynı anketin sonuçlarına göre, alacak tahsilatındaki gecikmeler 2001'de rekor seviyelere ulaşmış ve ancak yıl sonuna doğru kısmen bir azalma göstermiştir. Keza şirketlerin finansman ihtiyaçları da 2001'de zirve seviyelere çıkmıştır. 2001'de gerek iç siparişler, gerekse dış siparişler yılın ilk yarısında rekor seviyelere düşmüş, ikinci yarıyıl da nispeten toparlandıysa da yıl sonu itibarıyla yukarı doğru bir yükseliş halen gerçekleşmemiştir. Bu trend şirketlerin istihdam ve üretim yapılarına da büyük ölçüde yansımıştır. Yönelim anketine göre, kapasite kullanım oranların düşüklüğüne rağmen talep beklentilerine göre kapasitelerin hala oldukça yüksek olduğu görüldü hakim olmuştur.

Yönelim anketinden anlaşılan odur ki, reel sektör 2001'de başta siyasi ve iktisadi belirsizlikler karşısında önünü göremez olmuş, daralan talep karşısında başta satışları önemli ölçüde düşmüş, buna karşılık finansman ihtiyacı büyümüş, işletmenin

Şekil 1 : İç Piyasa Siparişlerinin Son Üç Aylık Seyri (Artış - Azalış)

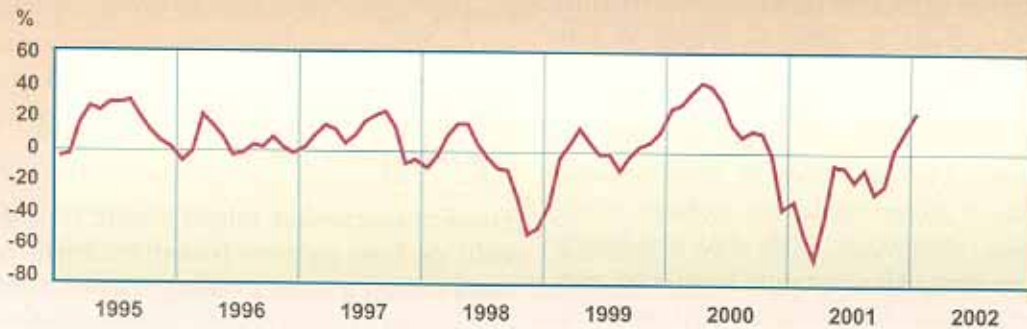
Kaynak : TCMB

idamesi açısından öncelikle kapasite kullanımının azaltılmasına yönelmiş, stok maliyetleri yükselmiş, istihdam azalmıştır. Genel bir durgunluk söz konusu olduğundan, alacakların tahsilinde yaşanan sıkıntılar, sorunları derinleştirici olmuştur. Dahası durgunluk trendinin 2000 içinde başladığı ve Şubat krizinin hızlandırıcı ve derinleştirici bir tetik mekanizması olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. Tüm yönelim ve göstergeler, krizin yarıyıl sonu itibarıyla dibe vurduğunu ve bu tarihten itibaren kısmen yukarı doğru bir hareketlenmenin yaşandığını, ancak yıl sonuna doğru henüz bir çıkışın gözükmediğini, bilakis döviz kurundaki düşüşün de belli bir ihtiyat ve ekonominin reel sektördeki tek çıkışı olarak gözüken ihracat bu kur riskinden dolayı darbe almasından dolayı yeniden olumsuz beklentilere dönüldüğüne işaret etmektedir.

DİE'nün sanayi üretim indeksine göre, sanayi sektöründe 2001'de üretimdeki azalma 12 aylık

ortalamaya göre % 8,6 oranındadır. Özellikle II. çeyrekte görülen bariz düşüş, sonraki çeyreklerde aynı oranda devam etmiştir. Kamu sektörü sanayi üretimindeki daralma % 3,2'de kalırken özel sektördeki küçülme ise % 10,7'lere vurmuştur. Burada en ciddi kriz imalat sektöründedir. Toplamda % 9,5, özel sektördeyse % 11,5 oranında bir küçülme söz konusudur. Böylece 1999'daki % 5'lik daralma gösteren sanayi üretimi, 2000'deki % 5,5'luk düzelmenin ardından yeniden düşüşe geçmiş ve deprem yılından çok daha gerilere çekilmiştir.

Sanayideki söz konusu daralma kamunun ağırlıklı olduğu petrol ve gaz üretimiyle metal cevheri madenciliği gibi kollarda % 20'lerde gerçekleşmiş, gıdada % 1,5, tekstilde % 5,3, basım yayım da % 22,4, metal eşyada % 13,2, büro makinelerinde % 62,1, taşıt araçlarında % 45,2, mobilyada % 10,6 oranlarında yılı noktalamıştır.

Şekil 2 : Genel Gidişat Eğilimi (İyimser - Kötümser Farkı)

Kaynak : TCMB

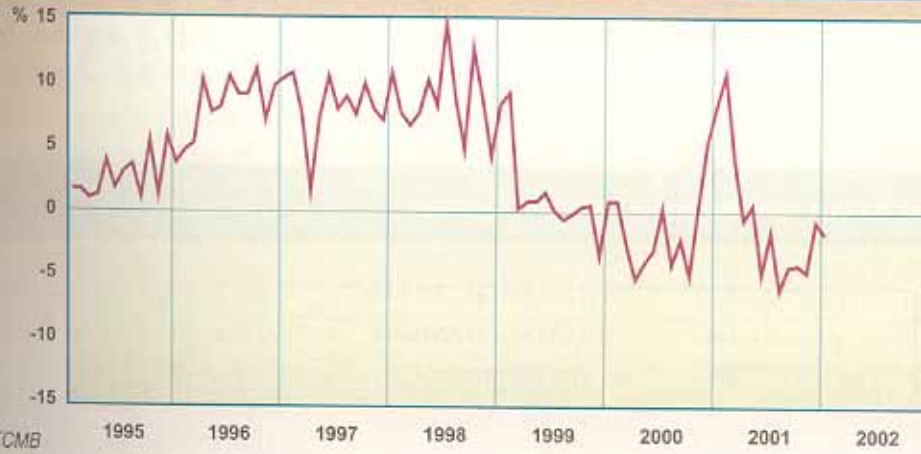
Şekil 3 : Yatırım Harcaması Eğilimi

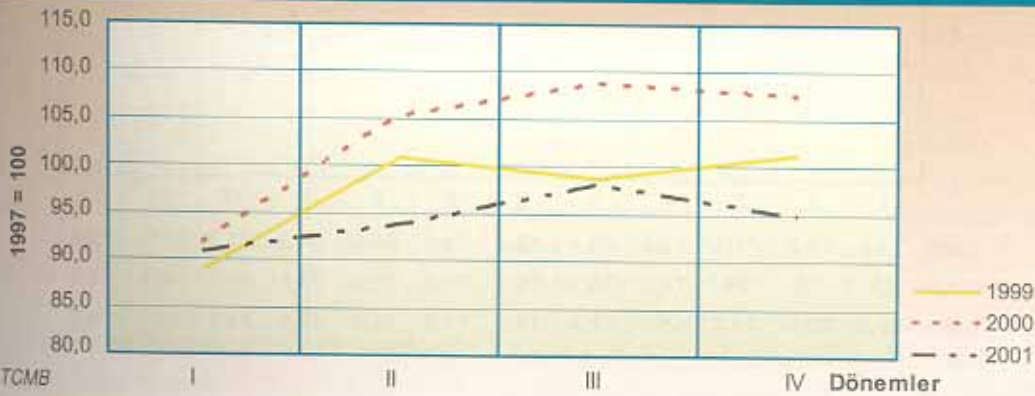
Şekil 4 : Talep Beklentisine Göre Kapasite (Fazla - Eksik)

Şekil 5 : Mal Stoklarındaki Gelişmeler (Üçer Aylık Trendler : Birikim -Azalma)

Şekil 6 : Dönemsel Sanayi Üretim İndeksi

Tablo 3 : Sanayi Üretim Endeksi

İktisadi Faaliyet Kolları	Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre Üretim Değişimi (%)		
	2001 Yılı On İki Aylık Ortalama		
	Devlet	Özel	Toplam
TOPLAM SANAYİ	-3.2	-10.7	-8.6
MADENCİLİK SEKTÖRÜ	-8.6	-6.1	-8.0
İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ	-0.3	-11.5	-9.5
ELEKTRİK, GAZ VE SU SEKTÖRÜ	-6.8	14.9	-1.5

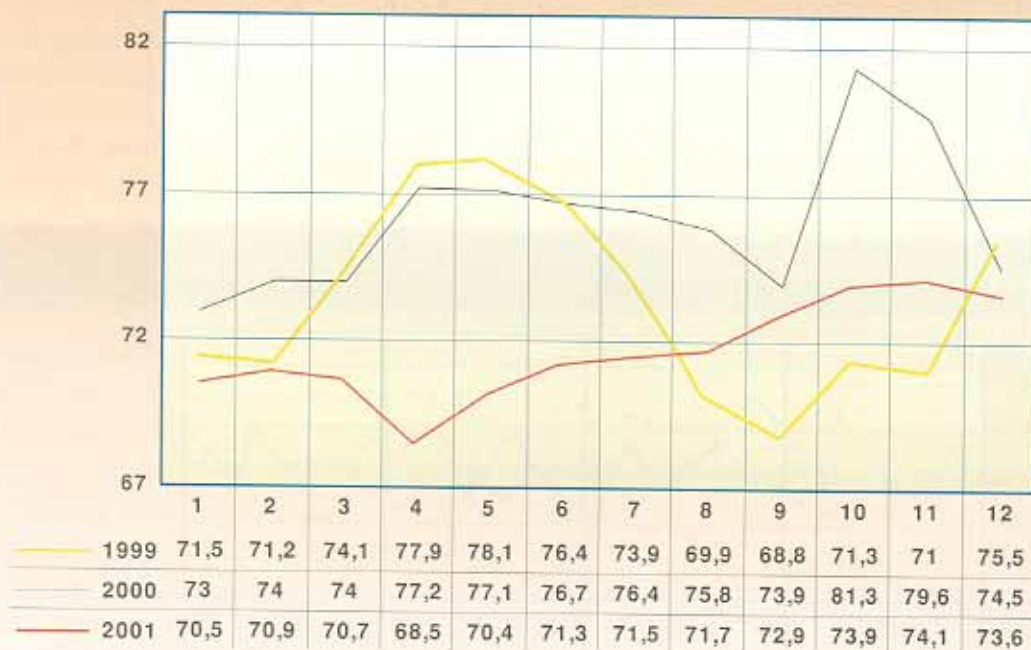
Kaynak : DİE

Yıl içindeki gelişmeler, imalat sanayi aylık kapasite kullanım anketlerinin sonuçlarına da yansımıştır. Buna göre, 2001 yılında imalat sanayi kapasite kullanımında ciddi düşüşlerin yaşandığı, kapasite kullanımının 1999'un da gerisinde kaldığı görülmektedir. 2000'in son aylarında başlayan düşüş trendi, özellikle Nisan ayında kendini iyice göstermiş ve ancak 2001'in Ekiminde artış eğilimine girmiştir. Yine de 2001'in sonu itibarıyla bu artışın sürekli olabileceği yönünde bir ivme bulunmamaktadır.

Yine aynı ankete göre, tam kapasite kullanımına gidilemeyeşin temel sebebi iç pazardaki talep daralmasıdır.

3- YATIRIM EĞİLİMİ

Milli gelir istatistiklerinin de desteklediği gibi, 2000'deki sabit sermaye yatırım patlamasının ardından 2001'de gerek kamuda, gerekse özel sektörde sabit sermaye yatırımlarında çok ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. Kamu sektöründe sabit sermaye yatırımları 1999'da % 3,9 oranında daralmış, buna karşın 2000'de tahminlerin üzerinde bir patlama göstererek % 20,6 oranında büyümüş, 2001'deyse tahmini % 27,8'lik bir küçülme yaşamıştır. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarıysa 99'daki % 17,8'lik küçülmenin ardından 2000'de ancak % 11,5 oranında büyüyebilmiş, 2001'de de tahmini % 27,7 oranında daralmıştır.

Şekil 7 : İmalat Sanayi Aylık Kapasite Kullanım Oranları

Kaynak : DİE

Tablo 4 : Sektörler İtibariyle Sabit Sermaye Yatırımları

	Kamu Sektörü			Özel Sektör		
	2000	2001 ⁽¹⁾	2002 ⁽²⁾	2000	2001 ⁽¹⁾	2002 ⁽²⁾
Tarım	23,0	-17,3	1,3	1,5	-40,2	6,8
Madencilik	-8,5	-0,9	10,1	-20,6	-31,9	-5,0
İmalat	32,7	5,7	-9,3	25,0	-42,0	6,0
Enerji	16,5	-29,3	-4,1	15,6	50,0	-14,5
Ulaştırma	16,5	-45,9	1,6	45,0	-42,0	9,2
Turizm	21,2	-5,2	0,4	14,0	-13,8	10,0
Konut	-24,4	-10,7	2,8	-20,9	-12,0	-8,0
Eğitim	21,9	-14,5	-7,8	47,1	-28,6	10,0
Sağlık	45,0	-11,5	-24,0	44,5	-23,2	15,0
Diğer Hizmetler	29,2	-17,5	-0,3	8,8	-6,1	5,5
Toplam	20,6	-27,8	-2,7	11,5	-27,7	2,0

Kaynak : DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) 1998 Fiyatlarıyla

Sabit sermaye yatırımlarındaki daralmanın en bariz yaşandığı sektörlerin başında ulaştırma ve haberleşme sektörü gelmektedir. Toplam yatırımlar içinde hem kamuda, hem de özel sektörde % 25'le % 35 arasında bir ağırlığa sahip olan bu sektördeki kamu yatırımlarının 2001'de % 45,9, özel yatırımların ise % 42 oranında azaldığı tahmin edilmektedir. Özel sektör yatırımları içinde yine önemli paylara sahip imalat ve konut sektörlerindeki yatırım küçülmeleriyle sırasıyla % 42 ve % 12 civarlarındadır. Buna karşın, kamuda ağırlığı olan enerji ve eğitim yatırımlarındaki azalmanın sırasıyla % 29,3 ve % 14,5 oranlarında olduğu tahmin edilmektedir. Yine kamu yatırımları içinde % 8'lik bir paya sahip olan tarımdaki kamu yatırımlarının azalışı % 17,3 civarındadır. 2001'de artış gösteren yatırımlar sadece kamu imalat sektöründe (% 5,7 – toplam kamu yatırımları içindeki payı % 2,8) ve özel enerji yatırımlarındadır (% 50 – toplam özel sektör yatırımları içindeki payı % 2,9).

DPT, 2002 için toplam sabit sermaye yatırımlarının kamuda daha da azalacağını (% 2,7), özel sektördeyse küçük bir artış (% 2) sağlayacağını tahmin etmektedir.

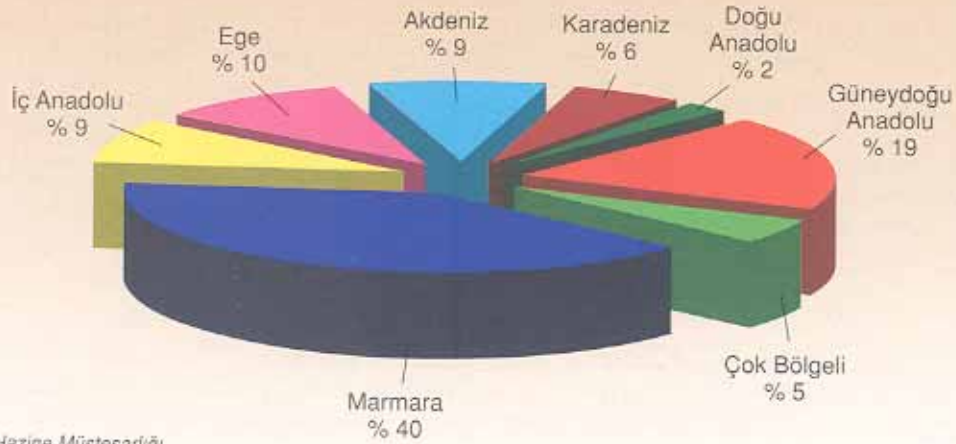
Yatırım eğiliminin ve iktisadi canlılığın (veya zafiyetin) bir başka göstergesi de DİE'nün aylık ve yıl-

lık açılan ve kapanan şirketler istatistikidir. Buna göre, 2001'de toplam 45.836 şirket, firma ve kooperatif açılmış, 16.171 de şirket, firma ve kooperatif kapanmıştır. Yeni açılımlarda 2000'e göre % 16'lık bir düşüş, kapanmalarda ise aynı oranlı bir artış vardır. Açılan ve kapanan şirketlerin aylık grafiğinden de anlaşılacağı gibi, açılan şirketlerin 2000 sonundaki düşüş trendi 2001'in ilk çeyreğine kadar sürmüştür, burada dibe oturduktan sonra yatay bir seyir izlemiştir. Buna karşın kapanan şirketlerin 2000'in Kasımından sonraki yükseliş seyri, Şubat krizine doğru azalmış, yıl içinde dalgalı bir seyirden sonra yıl sonuna doğru ciddi bir yükseliş serdetmiştir. Bu gidişatı, krizin karar vericileri dayanma güçlerinin sınırlarına yaklaştırması olarak yorumlayabiliriz.

2001'de toplam 10,6 katrilyon TL değerinde yatırım için teşvik dağıtılmış olup, bunların % 57,1'i komple yeni yatırıma, % 17,1'i tevsiî, % 14'ü ise modernizasyon yatırımlarına verilmiştir. Sektörel bazda incelendiğinde, toplam teşviklerin % 53,4'ünün imalat sektörüne, % 27,3'ünün hizmet sektörüne, %17,4'ününse enerji sektörüne yönlendirildiği görülmektedir. 2000'le karşılaştırıldığında burada enerji ve hizmetlerden imalata bir kayış olduğu gözlemlenmektedir. İmalat sektörü içinde en çok yatırım teşviki toplam içinde % 14,2

Yaşanan kriz, yeni şirket açılışlarını azaltmış, şirket kapanışlarını hızlandırmıştır.

Şekil 8 : Yatırım Teşviklerinin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

ile demir - çelik sektörüne ve % 10,3'le tekstile gitmiştir. 2000'de toplam teşvik meblağının % 15,9'unu alan ulaştırma ve haberleşme sektörü, 2001'de toplam teşviklerin ancak % 10,1'ine ulaşabilmiştir.

Yatırım teşviklerinin bölgesel dağılımına göre, teşviklerden en büyük payı % 39,4'le Marmara bölgesi almıştır. Bunu % 18,9'la Güneydoğu Anadolu takip etmektedir. 1999 ve 2000'de Güneydoğu Anadolu'ya teşviklerin ancak % 3,5 - 4'lük bir bölümü ulaşmıştı. Üçüncü sırada % 10,5'le Ege gelmekte, onu % 9,3'le Akdeniz takip etmektedir. Akdeniz 2000'de toplam teşviklerin % 21,3'ünü almıştı.

4- İSTİHDAM

2001 yılında yaşanan krizin en önemli göstergelerinden birisi de işsizlik göstergeleridir. Krizle birlikte 450 bin yeni işsiz oluşmuş, sivil istihdamda ciddi bir daralma meydana gelmiştir. 1999'da % 7-8 aralığında seyreden işsizlik, 2000'de % 6,6'ya düşmüş, geçen sene sonu itibarıyla % 8,5'a yükselmiştir. İşsizler içinde 15 ile 24 yaş arası en az lise mezunu genç oranı % 25,8 olarak tezahür etmiştir. İşsizlik ağırlıklı olarak kentsel nüfus içinde kendini göstermektedir. Nitekim, kentlerdeki işsizlik oranı 2000'de % 8,8 iken, 2001'de % 11,5'a yükselmiştir. İlginç bir başka nokta da, işsizliğin erkekler arasında (% 8,8) kadınlardan (%7,9) daha yaygın olmasına rağmen, kentlerde bunun tam tersi olduğudur. 2000'de % 7,8 olan

Tablo 5 : Sivil İşgücü, İstihdam ve İşsizlik

	2000	2001
Çalışabilir Sivil Nüfus (Bin Kişi)	44.765	45.702
İşgücü (Bin Kişi)	22.031	22.269
İstihdam (Bin Kişi)	20.579	20.367
Eksik İstihdam (Bin Kişi)	1.520	1.338
İşsiz (Bin Kişi)	1.452	1.902
İşgücüne Katılma Oranı (%)	49,2	48,7
İstihdam Oranı (%)	46,0	44,6
İşsizlik Oranı (%)	6,6	8,5
Eğitilmiş Genç(1) (%)	21,9	25,8
Eksik İstihdam Oranı (%)	6,9	6,0
Eğitilmiş Genç(1) (%)	6,7	5,9

(1) 15-24 yaş grubu içinde, lise ve daha yüksek eğitimli olanlar.

Kaynak : DİE

kentsel erkek işsizlik oranı, 2001'de % 10,3'e tırmanmıştır. Buna karşın, 2000'de % 13 olan kentsel kadın işsizlik oranı, geçen yıl % 16,8'e yükselmiştir. Kırsal kesimdeyse krizle birlikte kadın istihdamında fiili artış olmuştur. Buradan krizin ve istihdamdaki azalışın yoğun olarak yaşandığı kentlere nispetle krizi daha hafif geçiren kırsal bölgelerin istihdam yapısında, maliyetleri kısma gerekçesiyle, yüksek ücretli erkek istihdamından daha düşük ücretli kadın istihdamına kısmi bir ikamenin gerçekleştiği tahmin edilebilir.

Öte yandan, 40 saatten az çalışan, ancak mevcut veya farklı bir işte bundan fazla çalışabilecek iktisaden faal nüfusu ifade eden "eksik istihdam" oranı, ciddiyetini korumakla birlikte, kriz ortamında piyasaların eksik istihdamdan kaynaklanan ek maliyetleri azaltmaya yönelmesiyle 1 puan gerileyerek % 6,0'ya düşmüştür. Bu oran, 1999'daki eksik istihdam seviyesine yakındır. Böylece işsizlik ve eksik istihdam sebebiyle atıl kalan işgücü, % 13,5'tan % 14,5'a yükselmiş durumdadır.

İmalat sanayiinde kişi ve saat başına verimlilik fazla değişmemiş, ancak çalışanların reel gelirleri önemli oranlarda gerilemiştir.

İmalat sektöründe çalışan sayısındaki kan kaybı, 2000'deki % 2,4'lük azalmanın ardından 2001'de de % 8,4'le hızlanarak sürmüştür. Daralan talep karşısında imalat sanayiinde çalışılan saat indeksi de % 10,3 oranında azalmıştır. Buna göre, 2000'de artan istihdam, patlayan iç taleple birlikte yükselen üretimden geri kaldığı için % 8,8 oranında artan kişi başına kısmi verimlilikle, % 7,6 oranında artan saat başına kısmi verimlilik, 2001'de sırasıyla % -1,0 ve % 1,1 oranında değişmiştir. Dahası, yine imalat sanayiinde üretimde çalışılan saat başına reel ücretler % 14,4, kişi başınaysa % 14,1 oranında azalmıştır.

Özetle 2001 yılındaki kriz karşısında daralan üretim karşısında iş-

tihdam ve eksik istihdam azalmış, üreticiler bu sayede çalışan kişi başına ve çalışılan saat başına verimliliği sabit tutmaya çalışmışlar, buna karşın çalışanların hem kişi başına hem de kişi başına reel gelirleri önemli oranlarda gerilemiştir.

Kamu Maliyesi

1. KONSOLİDE BÜTÇE GELİŞMELERİ

A- Hedefler

2001 yılı, kamu maliyesi açısından hedeflerde önemli sapmaların meydana geldiği bir yıl olarak karşımıza çıkmıştır. Şubat ayında yaşanan kriz, bütçe büyüklüklerinin önemli oranlarda revize edilmesini gerektirmiştir.

Baskı altına alınan dövizin kontrol dışına çıkmasıyla patlak veren kriz bütçenin başlangıç ödeneklerini anlamsız hale getirmiş ve bütçenin büyüklüğü % 63 oranında artırılmıştır.

2001 yılı için kamu borçlanma maliyetinin % 35 olarak tahmin edilmesine karşılık gerçekleşme ortalama olarak % 100'ün üzerinde tahakkuk etmiştir. Paranın dövize yönelmemesi için faiz silahı kullanılmış, döviz üzerindeki büyük baskı nedeniyle gecelik faiz oranları % 7.000 gibi inanılmaz oranları bulmuştur.

Yüksek borçlanma maliyeti faiz ödemeleri için ayrılan ödenğin gözden geçirilmesi gereğini ortaya

çıkarmış ve sonuçta faizler için başlangıç ödenği % 147 oranında artırılarak 16,677 katrilyon liradan 41,268 katrilyon liraya çıkarılmıştır.

Faiz ödeneklerindeki yüksek oranlı revizyon, faiz dışındaki bütçe harcama kalemlerinin bütçe içindeki paylarının azalmasına yol açmıştır.

B- Gerçekleşmeler

2001 yılı bütçe sonuçları, milli gelirin dağılımını olumsuz yönde etkilemesi ve Devlet'in harcama imkanlarını daraltarak temel fonksiyonları yerine getirmede zorladığı bir yıl olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütçe harcamaları revize edilen bütçe hedeflerine küçük bir sapma ile uygun olarak gerçekleşmiştir. 12 aylık TÜFE endeksi dikkate alındığında, 2001 yılındaki bütçe harcamalarında meydana gelen % 72'lik artışın enflasyon oranının yaklaşık 16 puan altında gerçekleştiği görülür. Bunun anlamı kamu harcamalarının reel olarak azalmasıdır. Harcamalardaki reel azalma büyük ölçüde GSMH'daki düşüşten kaynaklanmaktadır.

Diğer taraftan, konsolide bütçe gelirlerindeki artış, enflasyon oranının bir hayli gerisinde kalmış,

Tablo 1 : 2001 Yılı Başlangıç Ve Revize Edilmiş Konsolide Bütçe Ödeneklerinin Karşılaştırılması

	2001 Başlangıç Ödenği	2001 Revize Edilmiş Ödenek	Artış (%)
CARİ HİZMETLER	16.750	19.930	18
YATIRIMLAR	3.469	3.749	8
TRANSFER	28.140	55.320	96
FAİZ	16.677	41.268	147
SOSYAL GÜVENLİK	4.335	5.112	17
FONLAR	911	911	0
DİĞER	6.217	8.290	33
TOPLAM	48.359	78.999	63

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı

Tablo 2 : Konsolide Bütçe Gerçekleşmeleri (Yıllık; Trilyon TL)

	2001	2000	Değişim %
HARCAMALAR	80.379	46.705	72
(Faiz Dışı Harcama)	39.314	26.265	49
1. Personel	15.203	9.978	52
2. Diğer Cari	5.164	3.635	42
3. Yatırım	4.140	2.475	67
4. Transfer	55.871	30.616	82
a) Toplam Borç Faizi	41.065	20.440	101
aa) İç Borç Faizi	37.494	18.792	99
b) Sosyal Güvenlik	5.112	3.321	53
GELİRLER	51.813	33.440	54
1. Vergi Gelirleri	39.768	26.504	50
2. Vergi Dışı Normal Gelirler	7.398	3.486	112
3. Özel Gelir ve Fonlar	3.977	3.050	30
4. Katma Bütçe Gel.	669	399	67
BÜTÇE DENGESİ	-28.566	-13.265	115
FAİZ DIŞI DENGİ	12.499	7.165	74

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı

bu durum bütçe dengesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bütçe gelirlerinin 2000 yılına göre % 54, vergi gelirlerinin ise % 50 oranında artması bütçe açığının tarihi bir seviyeye ulaşmasına neden olmuştur.

2001 yılındaki bütçe açığı bir önceki yıla göre % 115 oranında artarak, tarihin en fazla açık veren bütçe olması özelliğine sahip olmuştur. Bütçe açığının, harcama toplamına oranı % 35'e ulaşmıştır.

Faiz dışı fazla 2000 yılına göre % 74 oranında artmış olup, harcama toplamındaki artış oranı ile uyumludur. Ancak son zamanlarda sıkça relafüz edilen ve bir performans kriteri olarak ortaya konan faiz dışı fazla kavramı tek başına bütçe performansını tam ve doğru olarak yansıtmaktan uzaktır. Esas kriter olan bütçe dengesinin (açığının) önemini ve etkilerini gölgelemektedir. Faiz dışı fazla, bütçenin faiz riskini göstermesi ve borç ödeme gücünü ön plana çıkarması açısından bir ölçüdür. Bu ölçünün ileri sürülmesi, bütçeyi sadece "sürdürülebilir borç politikasının" bir aracı olarak gören yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

Faiz dışı fazlanın ön plana çıkması, bütçeyi borçlanma politikasının bir parçası olarak gören yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

KONSOLİDE BÜTÇE GELİRLERİ

2001 yılı bütçe uygulamasının belirgin sonuçlarından birisi hem konsolide bütçe ve hem de vergi gelirlerinde önemli oranlarda reel kayıpların meydana gelmesidir. 2000 yılındaki başarılı performanstan sonra 2001 yılındaki konsolide bütçe gelirlerindeki artış TÜFE endeksinin 34 puan altında, vergi gelirlerindeki artış ise TÜFE endeksinin 38 puan altında gerçekleşmiştir.

GSMH'da 2001 yılında meydana gelen tahmini % 8'in üzerindeki azalma vergi gelirlerinde reel düşüşün temel faktörü olarak öne çıkmaktadır. Vergi gelirlerindeki değişimi ana kalemler itibariyle irdelediğimizde bu gerçek daha iyi anlaşılabilir.

Kazanç üzerinden alınan vergiler 2000 yılına göre % 48 oranında artarken beyana dayanan gelir vergisindeki artış oranı % 40'ta kalmıştır. Buna mukabil büyük çoğunluğu ücretlilerden yapılan vergi kesintilerinden oluşan 'gelir vergisi tevkifatı' kalemindeki artış oranı ise % 91'in üzerine çıkmıştır. 2001 yılında tahsil edilen 15,6 katrilyon liralık gelir üzerinden oluşturmaktadır.

Tablo 3 : Konsolide Bütçe Gelirleri (Yıllık; Trilyon TL)

	2001	2000	Değişim %
1. GENEL BÜTÇE GELİRLERİ	51.144	33.041	55
A. VERGİ GELİRLERİ	39.768	26.504	50
A.1. Gelirden Alınan Vergiler	15.647	10.503	49
a) Gelir Vergisi	11.578	6.213	86
b) Kurumlar Vergisi	3.676	2.357	56
c) Ek Gelir Vergisi	6	96	-93
d) Faiz Vergisi	382	1.641	-77
e) Ek Kurumlar Vergisi	4	197	-98
A.2. Servetten Alınan Vergiler	433	347	25
A.3. Mal ve Hizmetlerden Al. Ver.	18.136	11.364	60
A.4. Dış Ticaretten Al. Ver.	5.551	4.289	29
A.5. Kaldırılan Vergi Artıkları	0,8	0,6	33
B. VERGİ DIŞI NORMAL GELİRLER	7.398	3.486	112
C. ÖZEL GEL. VE FONLAR	3.978	3.051	30
2. KATMA BÜTÇE GELİRLERİ	669	399	68

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı

2001 yılında gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin kazançları ve buna bağlı olarak da beyan ettikleri vergilerde reel düşüşler yaşanmış, buna karşılık ücretlilerin kaynaktan kesilerek ödedikleri vergi tahsilatı enflasyon oranının üzerinde realize edilmiştir. Bu durum, adil olmayan vergi uygulamasını daha adaletsiz bir hale getirmiş ve ücretliler üzerindeki vergi yükünü artırmıştır.

Mal ve hizmetlerden alınan vergilerdeki artış oranı, özellikle, akaryakıtta yapılan yüksek zamlar ve akaryakıt üzerindeki yüksek vergiler nedeniyle % 59 oranında, toplam vergilerdeki artış oranının üzerinde oluşmuştur.

Dış ticaretten alınan vergilerdeki artış oranı, ithalattaki düşüşe paralel olarak % 29'da kalmış, reel olarak % 50'den daha yüksek oranda azalmıştır. 2000 yılındaki talep artışı ve bu artışın büyük bölümünün ithal mallara yönelmesi nedeniyle enflasyon oranının bir hayli üzerinde artan dış ticaret vergileri, 2001 yılında tam aksi bir gelişmeyle ithalattaki düşüşten olumsuz yönde etkilenmiştir.

2001 yılında tekrar uygulamaya konulan hayat standardı esası uygulaması nedeniyle beyana dayanan gelir vergisi tahsilatı bir önceki yıla göre % 40 oranında artmıştır. Hayat standardı esası yürürlüğe girmeseydi beyana dayanan gelir vergisi tahsilatında nominal azalma meydana gelebilirdi. Bu durum, hayat standardı esasının piyasa gerçekleriyle

örtüşmediğini ve haksız bir vergilemeye dönüştüğünü göstermektedir.

Vergi gelirlerindeki artış oranı, enflasyon oranının altında kalmasına rağmen GSMH'daki düşüş nedeniyle, vergi gelirlerinin GSMH'ya oranı 2000 yılındaki seviyesi olan % 20'yi aşmıştır. Bir başka ifade ile zor şartlara ve tarihi krize rağmen 2001 toplum vergi ödeme görevini büyük oranda yerine getirmiştir.

KONSOLİDE BÜTÇE GİDERLERİ

Raporun yukarıdaki bölümlerinde de belirtildiği üzere, 2001 yılı devletin temel fonksiyonlarını yerine getirebilmek için en az kaynak ayırdığı yıllardan olmuştur.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere, transfer harcamaları dışındaki tüm harcama kalemlerindeki artış oranı, bütçe toplamının artış oranının altında kalmıştır. Bir başka ifade ile transfer harcamaları dışındaki kalemlerin bütçe içindeki payı azalmış, buna mukabil transfer ödemelerinin payı artmıştır.

Transfer harcamalarında da faiz ödemeleri öne çıkmaktadır. Harcamaların toplamı bir önceki yıla göre % 72 oranda artarken, faiz ödemelerindeki artış oranı % 100'ü geçmiştir.

Bütçe harcamalarındaki % 72 oranındaki artışa karşılık cari harcamalar % 50, ki bu kalem içindeki en

Tablo 4: Konsolide Bütçe Giderleri (Yıllık; Trilyon TL)

	2001	2000	Değişim %
HARCAMALAR	80.379	46.705	72
CARİ	20.368	13.614	50
Personel	15.204	9.978	52
Diğer	5.164	3.635	42
YATIRIM	4.139	2.475	67
TRANSFER	55.871	30.616	82
Faiz Ödemeleri	41.065	20.440	101
İç Borç Faizi	37.494	18.792	99
Dış Borç Faizi	3.570	1.648	117
KİTlere Transferler	1.200	886	35
Devlet İştiraklerine Katkı Payı	513	248	107
Vergi İadeleri	2.918	1.632	79
Sosyal Güvenlik	5.112	3.321	54
Fon Ödemeleri	1.480	1.995	-26
Diğer Transferler	939	772	22

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı

büyük pay ücret giderlerine aittir, yatırım harcamaları % 67 ve sosyal güvenlik harcamaları % 54 oranında artmıştır.

Bütçe politikası ile milli gelirin yaklaşık % 40'ı yeniden dağıtılmaktadır. Hükümetler bütçe harcama kalemlerine tahsis ettikleri ödeneklerle milli gelir pastasının dağılımını etkilemek imkanına sahiptirler. Ne yazık ki 2001 yılı bütçe uygulaması bu açıdan son derece olumsuz bir seyir çizmiştir.

Sermaye geliri elde edenlerin milli gelirden aldıkları pay artarken, başta ücret olmak üzere orta ve dar gelirli gruplara aktarılan pay azalmıştır. Marjinal tüketim eğilimi yüksek grupların gelirlerindeki bu azalma, hatalı para ve kur politikaları ile durgunluğa itilen ekonomi üzerinde daraltıcı bir etkiye sahip olmuştur.

Faiz geliri elde eden sınırlı sayıda ki gruba aktarılan kaynaklar talep artışına yol açmamış, yeniden Hazine'nin finansmanında kullanılmıştır.

2000 yılı raporunda, ödeneklerde faiz dışı kalemlerin daraltılmasının, buna karşılık faiz kaleminin aşırı bir şekilde genişletilmesinin ekonomide durgunluğa yol açacağı uyarısında bulunulmuş ve aşağıdaki tespitlere yer verilmişti:

Milli gelirin yaklaşık % 40'ını yeniden dağıtan bütçe, 2001'de finans sermayesine önemli bir kaynak aktarmıştır.

"Faiz ödemelerinin, toplam ödenekler içindeki payının artması tasarruf-tüketim dengesini de bozmaktadır. Faize aktarılan kaynaklar büyürken, orta ve alt gelir grubunda bulunan ve marjinal tüketim eğilimi yüksek olan kesimlere aktarılan personel harcamaları, sosyal güvenlik harcamaları ve yatırım harcamalarının azaltılması, toplam iç talebi olumsuz yönde etkileyecektir. İç talepteki azalış, ihracat artırılarak dış talepteki artışla ikame edilemiyor ise ekonomide daralma etkisi yapacaktır."

MÜSİAD'ın bu ikazları Hükümet tarafından dikkate alınmamış ve 2001 yılı bütçe politikası durgunluğu artıracak şekilde uygulanmış ve ekonomi tarihin en ağır krizine girmiştir.

Bu sebeple, yaşanan iktisadi durgunluğun aşılmasına yönelik genel bir paketin, bütçenin bu yeniden bölüşüm işlevini dikkate al-

ması gerekir. Marjinal tasarruf eğilimi yüksek kesimlere aktarılan faiz ödemelerindeki her türlü kısıntının, öncelikli olarak marjinal tüketim eğilimi yüksek kesimlere aktarılması yerinde olacaktır. Talebin artması, reel sektörün atıl kapasitesini harekete geçirerek, krizin derinleşmesini engelleyecektir.

2- 2002 YILI BÜTÇE HEDEFLERİ

2002 yılında konsolide bütçe gelirlerinin, 2001 yılına göre % 37, bütçe giderlerinin ise % 18 oranında artması hedeflenmiştir. 2002 yılındaki vergi gelirlerindeki tahmini artış oranı ise % 45,6'dır.

Öncelikle ifade edilmesi gerekir ki, bütçe giderleri ve vergi gelirleri için öngörülen artış oranları gerçekçi değildir. 2002 yılı için bütçe giderlerinde % 18'lik artış oranı içinde kalmak mümkün gözükmemektedir. Enflasyon oranının % 35 olarak beklendiği bir ekonomide, bütçe giderleri hedefinin tutması için faiz harcamalarında önemli oranda reel azalma olması gerekir. Zira, faiz harcamaları dışındaki kalemlerde enflasyon oranının altında bir artış yapmak imkanı bulunmamaktadır. Devletin temel fonksiyonlarıyla ilgili olan ve bütçe içindeki payı gittikçe azalan kalemlerden reel kesinti yapılması ancak ücretlerde reel azalmaya gitmekle mümkün olabilir. IMF'ye verilen taahhütler arasında geçen radikal memur azaltımı gerçekleşse dahi, bu oranda bir azalma ancak faiz harcamaları kaleminin önemli ölçüde geri çekilmesiyle sağlanabilir.

Hükümetin faiz ödemelerinde 2002 yılı için öngördüğü artış oranı sadece % 4'tür. Hükümetin eğilimi de faiz harcamalarında tasarruf yaparak, bütçe giderlerindeki artış hedefini yakalamaktır. Hedef ve düşünce olumlu olmakla birlikte, bu hedefin realize edilmesi kolay değildir. Nitekim,

Vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı % 21,9'a, faiz giderlerinin GSYİH'ya oranı da % 22,6'ya ulaşmıştır. Bu oranlar, kamu maliyesindeki mevcut yapılanmanın sürdürülebilir sınırlarına ulaşıldığını göstermektedir.

2002 yılının Ocak ayında faiz için yapılan harcama toplam ödeneğin % 16'sına tekabül etmektedir. Bir başka ifade ile bir aylık dönemde, faiz için ayrılan ödeneğin % 16'sı kullanılmıştır.

Ocak ayı bütçe uygulama sonuçları faiz için ayrılan ödeneğin aşılabileceğini göstermektedir. Hükümetin 2002 yılı tahminleri tutmayacak ve faiz ödemelerinin finansmanı için ilave kaynak kullanılacaktır. IMF'ye verilen niyet mektubunda yer alan performans kriterine göre, GSMH'nın % 6,5'i oranında bir bütçe dışı fazla hedeflenmektedir. Bunun anlamı, faiz dışındaki kalemlerde kesintiye gidileceğidir. Bu durumda durgunluk daha da ağırlaşacaktır.

Vergi gelirlerinde öngörülen % 45,6 oranındaki artış da iyimser bir tahmindir. Vergi gelirlerinin % 35'lik enflasyon oranının üzerinde gerçekleşmesi için herhangi bir neden bulunmamaktadır. Ekonomide üretimin ve ticaret hacminin artırılmasını sağlayacak politikalar uygulamaya konulmadan, mal ve hizmetlerden alınan vergilerde % 57,8'lik artışın sağlanması mümkün değildir. Keza, ithalattaki daralma artarak 2002 yılında da devam ettiği için, dış ticaretten alınan vergilerdeki artış oranı % 72'ye ulaşamaz.

Bir taraftan faiz ödemelerinde hedefin üzerine çıkılması diğer taraftan vergi gelirlerinin tahminlerin altında artması bütçe açığını ve kamu borçlanma gereğini büyütecektir. Bu ise faiz oranlarının yükselmesine ve borç - faiz döngüsünde başa dönülmesi sonucunu doğurur.

Tablo 5 : Konsolide Bütçedeki Bazı Temel Eğilimler (%)

	2001	2000	1999	1998	1997	1996	1995
Vergi Gelirleri / Toplam Gelirler	76,8	78,5	78	77,7	81	83,1	77,3
Vergi Dışı Normal Gelirler / Toplam Gelirler	14,3	10,3	9,9	19,1	7	16,4	20,6
Personel Harcamaları / Toplam Harcamalar	18,9	21,4	24,6	24,8	25,8	24,7	29,4
Yatırım Harcamaları / Toplam Harcamalar	5,1	5,3	5,5	6,4	7,9	5,7	5,4
Faiz Harcamaları / Toplam Harcamalar	51,1	43,8	38,3	39,6	28,3	38,2	33,7
Faiz Harcamaları / Toplam Vergi Gelirleri	103,3	77,1	72,4	66,9	48	68,5	53
Faiz Harcamaları / Toplam Gelirler	79,3	60,6	56,5	52	38,9	56,9	41
Bütçe Açığı / Toplam Gelirler	55,1	38,1	47,7	31,1	37,2	49	22,5
Toplam Gelirler / Toplam Harcamalar	64,5	72,4	67,7	76,3	72,8	67	81,6

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

3- KAMU KESİMİ MALİ YAPISINDA EĞİLİMLER

2001 yılının iktisadi buhranı, kamunun tahsilatını beklenenden az daraltmış olmasına rağmen, asıl etkisini bütçe içi dengelerdeki bozulmada göstermiştir. Sözgelimi, daralan doğrudan vergiler karşısında KDV ve ATV gibi dolaylı vergilere yüklenilmiş ve geçici mahiyette olan vergiler kalıcı yapılmaya çalışılmıştır. Kayıt dışının mevzuatla teşvik edildiği bir ortamda piyasa dengeleri açısından pek de arzu edilmeyen dolaysız vergilerin bu kadar ön plana çıkması, ek vergiler ve enflasyonu dikkate almayan yüksek vergi oranları ile mevcut vergi tahsilatından daha iyisinin olması beklenemez. Bütçenin gelir kanadında ciddi bir iyileşme, ancak enflasyonu hesaba katan kaliteli ve adil bir vergi mevzuatının, tüm ekonomiyi kayıt altına almasıyla mümkündür.

Öte yandan bütçenin harcama kalemleri arasındaki dengesizlikler had safhaya çıkmıştır. Kamunun yatırım harcamaları asgari seviyelere çekilmiştir. Sosyal güvenlik harcamalarında ciddi kesintilere gidilmiştir. Personel giderleri büyük ölçüde artırılmış, bütçe içindeki payı % 20'nin altına indirilmiştir. Kamu kesimi, 2001'in bir kriz yılı olmasına rağmen önemli sayılabilecek bir faiz dışı fazla vermiştir. Bütçedeki temel dengesizlik, aşağıdaki tablodan da görülebileceği gibi, faiz harcamaları kaleminden kaynaklanmaktadır.

Bütçedeki temel dengesizlik, faiz harcamaları kaleminden kaynaklanmaktadır.

2001 çok net bir şekilde, faizin artık bütçeyi kapattığını ortaya koyan yıldır. Faiz giderlerinin vergi gelirlerine olan oranı 1997 istisna tutulacak olursa, 90'lı yıllar boyunca devamlı artmış ve nihayet 2001'de artık toplam vergi gelirleriyle karşılanamaz hale gelmiştir. Buna göre, faiz harcamaları toplam bütçe gelirlerinin % 80'ine el koymaktadır. Böylece gelirlerin giderleri karşılama oranı % 65'in altına düşmüş, bütçe açığı da toplam gelirlerin yarısını geçmiştir.

Bütçe kalemlerinin gayri safi yurtiçi hasılaya nispetle gelişimi de, 2001'de yaşananları özetler niteliktedir. Buna göre, toplam bütçe ve vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranı bu yılda oldukça yüksek seviyelere ulaşmıştır (sırasıyla % 28,2 ve % 21,9). Bu oranları sözgelimi 1995'teki oranlarla karşılaştırınca (sırasıyla % 17,7 ve % 13,8) bütçenin gelir tarafındaki performans artışı çok net bir şekilde gözükmektedir.

Öte yandan, bütçe giderlerinin GSYİH'ya oranı 2001'de rekor bir % 44,3'e çıkmıştır. 1995'te bu

oran % 21,8'di. Keza faiz giderlerinin GSYİH'ya oranı da % 22,6'ya yükselmiştir (1995 oranı % 7,3'dü). Buna göre bütçe açığı da GSYİH'nın % 15,7'sine yükselmiştir. Tüm bu rakamlar, kamu maliyesinin gelir tarafından ziyade gider tarafının ciddi bir bozukluk içinde olduğunu ve gerek gelir gerekse giderlerin GSYİH'ya oranla artık sürdürülebilir sınırlara ulaşıldığını göstermektedir.

4- KAMU FİNANSMANI VE İÇ BORÇLAR

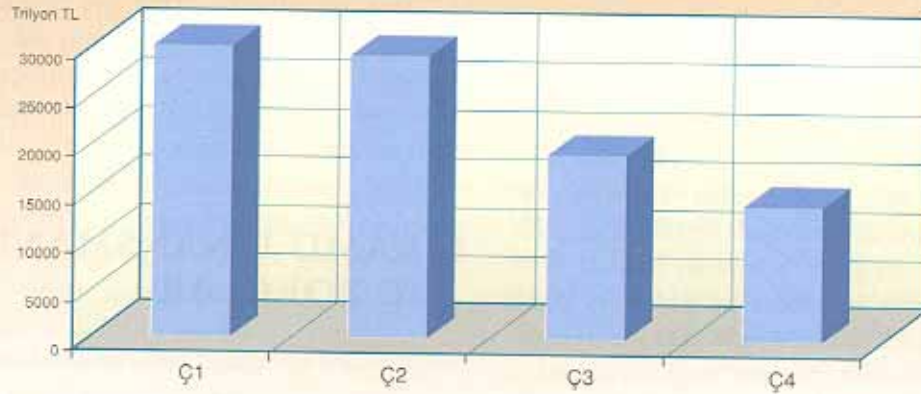
Şubat krizini müteakip kamu kesimi kamu zararları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesine katılan bankaların ek maliyetlerin yeniden yapılandırılmasıyla Mart 2001'de 51 katrilyon olan iç borç stoku yıl sonunda 122 katrilyona yükselmiştir. Ancak bilindiği gibi iç borç stoku, yıl sonundaki bu seviyesinden 2002 Ocak ayında 128 katrilyon 140 trilyon TL.'ye yükselmiş, Şubat sonunda ise 118 katrilyon 46 trilyon TL.'ye kadar gerilemiştir. Bu gerilemede en önemli etkenin Uluslararası Para Fonu (IMF) kredilerinin

girişi ile oluşturulan kaynakların erken itfa amacıyla kullanılması olduğu görülmektedir. Hazine Müsteşarlığı'ndan yapılan açıklamalar da bu görüşü destekler niteliktedir. IMF kredisinin, Hazine hesaplarına etkisiyle ilgili olarak yapılan açıklamaya göre, 2002 yılı Mart, Mayıs ve Eylül aylarındaki iç borç

geri ödemelerinin yaklaşık 2 katrilyon 300 trilyon TL. tutarında azaldığı bildirilmiştir. Erken itfaya konu olan Hazine kağıtlarının ağırlıklı olarak (TMSF bünyesindeki bankalara verilen kağıtlar gibi) nakit dışı iç borçlanmaya ait olduğu, Hazine yetkililerinin "2002 yılında IMF kredisi karşılığında ihraç edilen iç borçlanma senetleri için yapılması öngörülen faiz ödemelerinden yaklaşık 570 trilyon lira tasarruf sağlandığı" şeklindeki açıklamalarından anlaşılmaktadır.

Yapılan inceleme sonucunda, IMF kaynaklarından sağlanacak olan dış kredinin 9,1 milyar dolarlık kısmının 7 Şubat 2002 tarihinde Hazine hesaplarına aktarıldığı görülmüştür. Bu kaynağın kullanımı ile ilgili ve Hazine'nin dış borç stokuna etkileri konusunda yapılan açıklamalar şu şekildedir:

"2001 yılı sonu itibarıyla 37 milyar 650,0 milyon ABD Doları olan Konsolide Bütçe Dış Borç Stoku

Şekil 1 : Çeyreklere Göre 2002 Yılı Kesinleşen İç Borç Ödemeleri

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

Ocak 2002 itibariyle 977 milyon dolar net borçlanma (kur farkları dahil) sonucunda 38 milyar 627,7 milyon ABD Doları'na ulaşılmıştır. Ocak ayında yapılan en önemli kullanım 600 milyon dolarlık tahvil ihracından kaynaklanmaktadır. Ocak 2002 itibariyle söz konusu stok IMF Stand-By çerçevesinde 7 Şubat tarihinde yapılan 9,1 Milyar dolarlık kullanım sonucunda 15 Şubat 2002 tarihi itibarıyla 47 milyar 819,9 milyon dolara ulaşmıştır."

Hazine hesaplarına aktarılan ve Dış Borç Stoku'na eklenen 9,1 milyar dolar tutarındaki IMF kredisinin, 3,7 milyar dolarlık kısmıyla, 2001 yılında Merkez Bankasına SDR karşılığı ihraç edilmiş olan 2,96 milyar SDR tutarındaki dövizde endeksli, vade

ve faiz koşulları IMF kredisi ile aynı olan iç borçlanma senetlerinin erken itfa edildiği anlaşılmaktadır. Toplam 13 katrilyon 768,3 trilyon TL. olan söz konusu senet stokunun 6 katrilyon 129,7 trilyon TL. tutarında azaldığı, ayrıca, 2002 yılında IMF kredisi karşılığında ihraç edilen iç borçlanma senetleri için yapılması öngörülen faiz ödemelerinden de yaklaşık 570 trilyon lira tasarruf sağlandığını bildiren Hazine Müsteşarlığı açıklamasında, şöyle denilmektedir:

"3,5 milyar dolar tutarındaki kısmı ile daha önce Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na (TMSF) ihraç edilmiş olan toplam 4,4 katrilyon TL. nominal tutarındaki iç borçlanma senetleri işlemiş faizleri ile

Tablo 6 : İç Borcun Yapısı (Trillion TL.)

	2001(*)	(%)	2002 OCAK(*)	(%)	2002 ŞUBAT(*)	(%)
NAKİT / CASH	58.354	%47,8	61.876	%48,3	56.349	%47,7
SABİT GETİRİLİ	17.745	%14,5	19.247	%15,0	18.907	%16,0
DEĞİŞKEN FAİZLİ	11.426	%9,4	13.441	%10,5	14.498	%12,3
DÖVİZ CİNSİNDEN	7.133	%5,8	7.138	%5,6	7.054	%6,0
DÖVİZE ENDEKSİ	22.050	%18,1	22.050	%17,2	15.890	%13,5
-IMF Kredisi	13.768	%11,3	13.768	%10,7	7.639	%6,5
-Takas	7.740	%6,3	7.740	%6,0	7.740	%6,6
-Diğer	542	%0,4	542	%0,4	511	%0,4
NAKİT DIŞI (TMSF BANKALARI, vb.)	63.804	%52,2	66.264	%51,7	61.697	%52,3
SABİT GETİRİLİ	—	—	—	—	—	—
DEĞİŞKEN FAİZLİ	49.513	%40,5	52.260	%40,8	50.321	%42,6
DÖVİZ CİNSİNDEN	12.398	%10,1	12.111	%9,5	10.382	%8,8
DÖVİZE ENDEKSİ	1.893	%1,5	1.893	%1,5	994	%0,8
TOPLAM STOK	122.157	%100,0	128.140	%100,0	118.046	%100,0

(*) Geçici.

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı

birlikte erken itfa edilmiştir. Böylece, nakitdışı iç borç stoku 65,4 katrilyon TL. tutarından 61,1 katrilyon TL. tutarına inmiş, 2002 yılı iç borç geri ödemeleri ise, Mart, Mayıs ve Eylül aylarında olmak üzere, yaklaşık 2,3 katrilyon TL. tutarında azalmıştır. Yine yapılan bu işlemler sonucunda 03.02.2001 tarihi itibari ile 122 katrilyon 199,1 trilyon TL. olan iç borç stoku, 15.02.2002 itibariyle 117 katrilyon 301,7 trilyon TL. 'ye gerilemiştir."

Hazine bu operasyonu ile, 10 Nisan itibariyle, 2002 yılına ait kesinleşmiş olan nakit iç borcun %37'sini ödemiş durumdadır. Ekteki tabloda bu gelişme analitik olarak ele alınmıştır.

Görüldüğü üzere, sıkıntı olma olasılığı yüksek olan son çeyreğe ilişkin iç borç geri ödemeleri azaltılarak baskı hafifletilmeye çalışılmaktadır.

Ocak - Nisan döneminde yüksek seyreden piyasa roll-over rasyosunun (iç borç itfası / yeni iç borç) yılın geride kalan kısmında daha düşük gerçekleşmesi ve yıl sonu itibariyle %92 seviyelerinde olması beklenmektedir.

Yılın geri kalan kısmında Uluslararası Kuruluşlar dahil yaklaşık 8,9 Milyar USD dış kaynak sağlanması beklenmektedir.

Piyasa koşullarına bağlı olarak, projeksiyonların üzerinde borçlanma yapabileceğini farkedenden Hazine, ilave borçlanma ile sağladığı kaynakları erken itfalarda kullanmaktadır. Bu uygulamanın devam edeceği anlaşılmaktadır.

Parasal Gelişmeler

1. PARA POLİTİKASI

A- 2000 Yılında Uygulanan Para Politikası

2000 Yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı, esas itibarıyla “döviz kuru odaklı” bir programdır. Enflasyon-döviz kuru arasındaki kısır döngüyü kırmak amacıyla, döviz kuru bir “nominal çıpa” olarak kullanılmaya başlanmıştır. Merkez Bankası üç yıllık bir süre sonunda tam kur serbestisine geçişi öngören bir kur rejimi uygulamaya koymuştu. “Nominal çıpa” gereği, Merkez Bankası’nın 12’şer aylık dönemler itibarıyla kur hedefleri belirlemesi (ve bu kurları taahhüt etmesi) ve “sterilizasyon” politikası uygulamaması, yurt içi para arzının tümüyle döviz rezervlerindeki hareketlere bağımlı hale getirmiştir.

Cari enflasyon oranının hedeflerinin iki katına yakın bir düzeyde gerçekleştiği, döviz girişlerinde beklenen düzeylerin sağlanmadığı, (nominal çıpa gereği) aktif bir para politikası uygulama imkanının ortadan kalktığı bir ortamda, yılın ikinci yarısından itibaren piyasalarda hissedilir derecede bir likidite sıkıntısı oluşmaya başlamıştır. Pasifize edilmiş bir para politikası ortamında, oluşan likidite sıkıntısına zamanında müdahale edilememiş, bunun sonucu mali piyasalar Kasım ayında ciddi bir krize girmiş (Kasım krizi), faiz oranlarında olağanüstü bir artış gözlenmiştir.

Programın başında belirlenen Net İç Varlıklar tabanının (MB’nın yurtiçi krediler açmak yoluyla ne ölçüde para yarattığının göstergesi) yükseltilmesi ve IMF’den elde edilen ek kaynak girişi sorunu ancak geçici olarak düzeltilirse de, cari kur politikasının sürdürülebilirliği konusundaki endişelerin gi-

derek daha da artması ve yurtdışına döviz çıkışlarının hızlanması sonucu “nominal çıpa” terkedilmiş ve döviz kurları 22 Şubat 2001 tarihinde serbest dalgalanmaya bırakılmıştır. Merkez Bankası, 22 Şubat sonrası günlerde piyasanın likidite ihtiyacını karşılamaya ve yurtiçi ödemeler sisteminin yeniden işlerlik kazanmasına öncelik veren bir para politikası izlemeye başlamıştır.

B- 22 Şubat 2001 Sonrası Uygulanan Para Politikaları

Merkez Bankası 22 Şubatı takip eden bir aylık dönemde piyasalara yaklaşık 2 milyar dolarlık döviz arz etmiş, bankalara 1 milyar civarında bir döviz depo imkanı sağlamıştır. Daha sonra Merkez Bankası tarafından uygulanan döviz ihalelerinde “çoklu fiyat” uygulaması ile, kurların piyasada tümüyle arz-talep koşulları tarafından serbestçe belirlenmesi ve döviz kurunda aşırı dalgalanmaların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Merkez Bankası tarafından Mayıs ortasında açıklanan parasal çerçeve – bir önceki yılın aksine – daha aktif bir para politikası öngörmüştür. Aktif bir para politikası ile, serbest kur rejimi altında mahalli paranın diğer paralar karşısında hızlı değer kaybının yol açtığı enflasyonist etkilerin dizginlenmesi amaçlanmıştır. Uygulamaya konan para politikası, nominal çıpa olarak “döviz kuru” yerine parasal tabanı ikame etmiş, bu parasal büyüklük enflasyonu düşürmede ara hedef (intermediate target) olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Aşağıda da açıklanacağı gibi, 2002 yılı için uygulamaya konan parasal programın “Parasal Tabanı” esas olan bir parasal hedeflemeyi benimsemesi, bu yönüyle 2001 yılı ortalarında uygulamaya konan

2000 yılı programı, Merkez Bankası’nın manevra kabiliyetini kısıtlamış, yurtiçi para arzını tümüyle döviz rezervlerindeki hareketlere bağımlı kılmıştır.

parasal çerçeve ile bir devamlılık arz etmektedir. Benimsenen parasal çerçevede Net İç Varlıklara üst sınır, Net Uluslararası Rezerv Değişimine de alt sınır getirilmiş, bu sınırlar birer performans kriteri olarak kabul edilmiştir. Parasal tabanın nominal milli gelirdeki (enflasyon+reel büyüme) artışa paralel seyir göstermesi ve kısa vadeli faiz oranlarının enflasyonist baskıları azaltmak amacına yönelik olarak aktif bir biçimde manipüle edilmesi öngörülmüştür. Öte yandan; döviz kurlarının serbest piyasa koşullarında oluşması öngörülmekle birlikte, spekülasyon sebepleri dahil ani ve geçici dalgalanmalara karşı döviz piyasalarına aktif müdahalede bulunarak istikrar sağlanması benimsenmiştir.

Haziran ayında yapılan iç borç takası ile, takasa konu nominal 9,8 katrilyon TL iç borç senedinin ortalama vadesi uzatılabilmektedir; buna göre ortalama vadeye kalan gün sayısı yaklaşık 6 ay olan senetler ortalama vadesi 37,4 ay olan tahvillerle değiştirilmiş, 2001 yılı iç borç servisinde 6,4 katrilyon TL'lik bir tasarruf sağlanmıştır. Bankalara takas sonucu verilen döviz endeksli senetler sonucu bu kesimin dövizde açık pozisyonu önemli ölçüde azalmıştır. Ancak, takasın bu olumlu yönlerine ve piyasalarca müspet karşılanmış olmasına rağmen, hazine faiz oranları ve döviz kurları yükselmeye devam etmiş, buna karşın Merkez Bankası kısa-vadeli faiz oranları yerine döviz kurlarına müdahaleyi tercih etmiştir.

Bu meyanda; enflasyonun öngörülenin üzerinde seyretmesi ve ekonomik daralmanın tahmin edilenin üzerinde gerçekleşeceğine dair beklentiler sonucu, TÜFE ile ölçülen yıl sonu enflasyon hedefi Temmuz ayında %52,5' ten %58'e, reel GSMH daralması da %3'ten %5,5 oranına revize edilmiştir. Yıl sonu enflasyon gerçekleşmesi TÜFE'ye göre %68,5, TEFE'ye göre %88,6 düzeyinde, GSMH daralma hızı ise %8'in (gerçekleşme tahmini) üzerindedir. Buna bağlı olarak, Merkez Bankası Parasal Taban ve Net İç Varlıklar için konan hedefleri yukarı yönde revize etmiş, uluslararası rezerv değişimine ilişkin alt sınır hedefinde ise herhangi bir değişikliğe gitmemiştir.

11 Eylül hadisesine bağlı olarak artan belirsizlik ortamında, döviz kurları hızlanma ve faiz oranları da yükselme eğilimine girmiştir. Ancak daha sonra ortaya çıkan olumlu gelişmeler ve piyasalarda gü-

venin tekrar oluşmaya başlanması ile birlikte, Kasım ayı ortalarında faiz oranları %70'ler düzeyinde gerilemiş, döviz kurları ise Eylül ayı başı seviyelerine geri dönmüştür.

2001 yılında gerçekleşen kayda değer gelişmelerden birisi de, Merkez Bankası'nın bağımsızlığını arttıran yeni Merkez Bankası Kanunu'nun Kasım ayı başlarında yürürlüğe girmiş olmasıdır. Yeni yasal düzenleme ile Merkez Bankası'nın Hazine'ye ve kamu kurumlarına kredi açması yasaklanmış bulunmaktadır.

C- 2002 Yılı Parasal Programı

Merkez Bankası 2 Ocakta, 2002 yılında takip edeceği para ve döviz kuru politikalarına ilişkin bir parasal çerçeve açıklamıştır. Açıklanan parasal programların bazıları iddialı bir takım varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlar arasında, çok önemli miktarda "faiz-dışı" konsolide bütçe fazlası; borç stokunun kısa vadede sürdürülebilirliği ile ilgili endişelerin resmi dış kaynak girişi ile ortadan kaldırılacağı; 2001 yılında alınan önlemlerle güçlendirilen bankacılık sektörünün ek önlemlerle daha da kuvvetlendirileceği; Türkiye ekonomisini güçlendirmeye yönelik ekonomik reformların sürdürüleceği; "programdan vazgeçiliyor mu?" gibi endişeler uyandıran gelişmelerin (içsel şoklar) yaşanmayacağı ve gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde mali krizler (dış şoklar) gibi olumsuzlukların olmayacağı gibi varsayımlar yer almaktadır. Merkez Bankası, 2001 yılında ulusla-

rarası ölçütlere göre son derece iddialı sayılabilecek bir faiz-dışı fazlanın gerçekleşmiş olmasının, bankacılık alanında alınan tedbirlerin, hayata geçirilen bir yapısal reformun, kamu bankalarının yıllar sonra ilk defa kâr edebilir bir konuma gelmeleri gibi faktörlerin, 2002 yılında olumlu bir ortamın sağlanması ihtimalini son derece yüksek kıldığı görülmektedir.

Program, para politikasının temel fonksiyonlarından birisinin geleceğe yönelik beklentilerin şekillenmesine yardımcı olmak olduğu hususuna değinerek, 2002 yılında bu amaçla kullanılabilecek üç temel alternatif olduğunu belirtmektedir. Bu alternatifler: (a) döviz kuru çapısı, (b) parasal hedefleme (monetary targeting) ve (c) enflasyon hedeflemesi (inflation targeting) olarak sıralanmaktadır. Bu alternatifler arasında "döviz kuru çapısı" uygu-

2001 para politikası, nominal çıpa olarak "döviz kuru" yerine parasal tabanı ikame etmiştir.

lamanın gerçekçi bir yaklaşım olmayacağı, zira 2000 yılında uygulanıp 13 aylık bir sürede çöken bir kur rejiminin yerine kısa sürede aynısı yada benzerini koymaya çalışmanın “inandırıcılık” ve “kredibilite” sorunları yaratacağı hususlarına dikkat çekilmekte, böyle bir kur rejiminin mevcut şartlarda Türkiye ekonomisi için bir fayda sağlamayacağı dillendirilmektedir. 2002 yılında sabit ya da “artış hızı sabit” kur rejimi uygulanmayacağı gibi, döviz kurunun ekonomik temellerle uyumlayan bir seviyede tutmaya çalışan bir kur politikası da uygulanmayacaktır. Dalgalı (serbest) kur rejimine 2002 yılında da devam edilerek Merkez Bankası müdahaleleri en alt düzeyde tutulacak, sadece aşırı kur oynamalarına müdahale esas alınacaktır.

Buna ilaveten, Merkez Bankası bankalararası para ve döviz-efektif piyasalarına ilişkin bir takım yeni düzenlemelere gitmiştir. Buna göre, Merkez Bankası bu piyasaların oluşmasında bu güne kadar üstlendiği “aracılık” fonksiyonunu 2002 yılı içinde tedricen terk edecektir. Amaçlanan, piyasalardaki alıcı ve satıcıların karşı karşıya oldukları kredi risklerini daha sağlıklı bir biçimde algılayabilmelerine, bu ve benzeri risklerin piyasa fiyatlarına en uygun biçimde yansıtılabilmesine ve yeni finansal araçların geliştirilmesine imkan tanınmaktadır.

Öngörülen parasal hedeflemede (monetary targeting) temel parasal değişken Merkez Bankası bilançosundan seçilmiş bir büyüklük olup, bu büyüklük tedavüle çıkan para miktarı, mevduat münzam karşılıkları ve MB’ndaki serbest karşılıklardan oluşmaktadır; diğer bir ifade ile, baz alınan parasal taban, Merkez Bankası’nın MB-dışı ekonomik kesimlere olan net yükümlülüğünü göstermektedir. Program parasal tabanın nominal olarak 2002 yılında % 40 oranında yani nominal milli gelir büyümesi kadar genişlemesini hedeflemektedir. Enflasyona karşı daha güçlü bir “çıpa” atmaya amaçlayan Merkez Bankası’nın parasal taban hedefi aynı zamanda Uluslararası Para Fonu’na (IMF) verilen son Niyet Mektubunda bir performans kriteri olarak yer almıştır. Net Uluslararası Rezervlerin dönemler itibarıyla belli bir taban değer (alt sınırı) altına inmeyeceğine dair Merkez Bankası taahhüdü de diğer bir performans kriteri olarak göze çarpmaktadır. 2002 yılına ait parasal programda “Net İç Varlıklar” gösterge niteliğinde bir büyüklük olarak yer almaktadır.

2002 para programı, bazı iddialı hedeflerin gerçekleşeceği varsayımına dayanmaktadır.

Belirlenen parasal taban hedefi, yapılan para talebi tahminlerine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Para talebi tahminleri yapılırken, 2002 yılında ters para ikamesinin (reverse currency substitution) gerçekleşeceği, yani dövizden Türk Lirası’na dönüşümün yaşanacağı varsayılmıştır. Dolayısıyla para talebi tahminlerinin (ve dolayısıyla parasal taban hedefinin) gerçekçiliği, diğer faktörler yanında, ters para ikamesinin alacağı boyutla ilgili yapılan tahminine sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır. Örneğin; dövizden TL’ye geçiş tahmin edilenin üzerinde gerçekleşirse para talebi tahmin edilenin üzerinde bir seviyede oluşacaktır; bu durumda parasal taban hedefi üst yönde revize edilmezse (arttırılmazsa) faiz oranları yükselmeye devam edecektir. Merkez Bankası böyle bir durumda parasal taban hedefini üst yönde revize edeceğini ve böylece faiz oranları üzerinde talep baskısı oluşturulmasına müsaade etmeyeceğini belirtmektedir.

Parasal hedefleme temel çerçeveyi teşkil ederken, üstü kapalı bir enflasyon hedeflemesi de yardımcı bir çerçeve olarak kullanılacaktır. Bu yardımcı çerçeve, kısa-vadeli faiz oranlarının enflasyona yönelik olarak kullanılması, daha açık bir ifade ile, enflasyonun gelecekte alabileceği değerler dikkate alınarak kısa-vadeli faiz oranlarında değişikliğe gidilmesi şeklinde ifade edilebilir. Bu çerçeve, gelecekte geçilmesi düşünülen “Enflasyon Hedeflemesi”ne zemin hazırlayan bir uygulama olarak değerlendirilmektedir.

Öncelikle; “parasal hedefleme”, mevcut ekonomik koşullarda ve piyasalarda güvenin halen geri dönülmez biçimde tümüyle oluşmadığı bir ortamda döviz kurunu “nominal çıpa” olarak esas olan bir parasal çerçeveye göre daha gerçekçi ve uygulanabilir bir çerçevedir. Bu yeni çerçeve ile para politikasının değişen şartlarda daha etkin ve aktif bir şekilde kullanılma imkanı ortaya çıkmıştır. 2000 yılında uygulanan ve inandırıcılık ve kredibilite gibi temel bazı unsurlara bağlı bulunan kur rejimi yerine serbest kur sistemine geçilmesi de parasal hedeflemeyi destekleyecek bir tercihtir. Zaten bu yıl üstü kapalı biçimde uygulamaya konan, gelecekte de parasal programların temelini teşkil edecek olan enflasyon hedeflemesi de serbest kur rejimini zorunlu kılmaktadır. Özetle, seçilen parasal çerçevenin (parasal hedefleme) önümüzdeki aylardaki gelişmelere göre yeniden gözden geçirilmek kaydıyla mevcut şartlarda uygun bir parasal yaklaşım oldu-

ğı söylenebilir. Diğer yandan; enflasyonun halen seyrettiği yüksek düzeylerde ve faiz harcamaları dahil konsolide bütçenin ciddi açıklar verdiği mevcut ortamda, enflasyon hedeflemesine geçiş için şartların henüz oluşmadığı söylenebilir.

Parasal programda ortaya konan ekonomik ortamın henüz fazlaca iyimser bir tabloyu ifade ettiğini söylemek gerekir. 2001 yılında, başta bankacılıkla ilgili olmak üzere gerçekleştirilen reform ve düzenlemelerin etkileri kısa vadede değil uzun vadede hissedilecektir. Bankacılık sektörünün kendisine yönelik reform ve düzenlemeler, tek başına bu sektörün karşılaştığı darboğazları çözmeye yetecek nispette değildir. 2001 yılında yaşanan kriz, bankaların kredi açtığı şirketler kesiminde derin etkiler yapmış, bankalar "faiz riski" ve "kur riski" problemlerine ilave olarak tahsilat problemleri ile karşılaşmışlardır.

Ekim 2001 itibarıyla Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na el konmamış olan bankaların tasfiye olunan kredilerinin toplam nakdi kredilere oranı % 12'ye yaklaşmıştır. Ciddi boyuttaki tahsilat sorunlarının önümüzdeki dönemde banka bilanço yapılarını ve finansal gücünü olumsuz yönde etkilemeye devam edeceği söylenebilir. Bu sebeple, finansal sektör üzerindeki kuşku ve belirsizlikler azalmaya başlamakla birlikte, bir müddet daha devam edeceği gözlenmektedir.

Programın iyimserliğini dayandırdığı bir diğer varsayım da, resmi, dış kaynak girişi ile borç stokunun kısa vadede "sürdürülebilirliği" konusunda endişelerin kalkmasıdır. 2002 yılı için yapılan dış borç projeksiyonları, aynı yıl içinde yapılacak toplam dış borç ödemelerinin (ana para ve faiz) 28 milyar dolar gibi rekor bir düzeyde olduğuna işaret etmektedir. Şu veya bu şekilde dış kaynak girişinde yaşanabilecek bir sorun yada aksama, başta döviz kuru olmak üzere ekonominin genelinde yeniden sorunlar yaratacaktır. Bu anlamda, serbest kur politikası baz alınmış olmasına rağmen, kurlardaki aşırı dalgalanmalara müdahale etmek gerekmektedir.

Keza parasal programın, ekonominin yeni bir likidite krizine girmemesi için gerekirse kısa-vadeli enflasyon hedefinden vazgeçerek parasal şartları gevşetmesi ve bunu doğru bir zamanlama ile yapması zorunludur. Diğer yandan "üstü kapalı enflasyon hedeflemesi" çerçevesinde kısa-vadeli faiz

oranlarının cari enflasyon oranına göre değil de, gelecekteki aylardaki enflasyon beklentilerine göre yapılması son derece dikkat ve özen gerektiren bir konudur. Bu konuda yapılabilecek hatalar, piyasalara yanlış sinyaller göndererek ekonomik birimlerin yanlış karar vermesine sebep olacak ve ekonomik dengelerin bozulmasına yol açabilecektir.

Programın, para tabanı artış hızı hedefini belirlerken esas aldığı % 4'lük milli gelir büyüme hedefi - 2001 yılında gerçekleşen % 8'in üzerindeki ekonomik küçülme sonrası- gerçekleştirilecek bir hedeftir. Ancak esas alınan diğer bir değişken, % 35 oranındaki enflasyon hedefi ise tutturulması oldukça zor bir hedeftir. Mevcut enflasyon dinamikleri, tüketici ve toptan eşya fiyatları arasındaki (toptan eşya fiyatları lehindeki) 20 puanlık fark ve 2002 yılında enflasyonun oluşumunda maliyet faktörlerinden daha ziyade

talep faktörlerinin etkin olabileceği (demand-pull inflation) göz önünde tutulduğunda, tüketici fiyatlarına göre enflasyonun yıl sonu itibarıyla % 35'lik hedefin üzerinde, yaklaşık % 45-55 düzeylerinde gerçekleşebileceği düşünülebilir. 2002 yılı ne aşırı iyimser ne de aşırı kötümserliği gerektiren, "ihtiyatlı bir iyimserlik" içinde olunması gereken bir yıl olacaktır.

2- PARA ARZI

Merkez Bankası'nın Mayıs ortasında açıkladığı parasal program 2001 yılında - 2000 yılının aksine - aktif bir para politikası öngörmüştür. Program parasal tabanı bir ara hedef (intermediate target) ve "nominal çıpa" olarak belirleyen bir parasal hedeflemeyi esas almıştır. Merkez Bankası'nın yurtiçi krediler açmak yoluyla ne ölçüde para yarattığının bir göstergesi olan Net İç Varlıklar için bir üst limit, Net Uluslararası Rezerv Değişimi için de bir alt limit getirilmiş ve bu limitler performans kriteri olarak belirlenmiştir. Enflasyon ve büyüme hızında gözlenen (hedef-dışı) gelişmeler sonucu, Merkez Bankası Parasal Taban ve Net İç Varlıklar ilişkin hedef büyüklükleri revize etmiş (arttırmış), Uluslararası Rezerv Değişimine ilişkin hedefleri ise değiştirmemiştir.

Parasal tabanın ana unsurunu teşkil eden emisyon (tedavüle çıkan para) 2001 yılında % 42 yakın bir genişleme göstererek yıl sonu itibarıyla 5,3 katrilyon

Kısa vadeli faiz oranları, kısmi bir enflasyon hedeflemesine yönelik manipule edilecektir.

Tablo 1 : Para Arzının Belirlenmesi

	Milyar TL		Değişme %	
	28 ARALIK 2001	26 ARALIK 2000	2001	2000
Tedavüle Çıkan Para	5.328.876	3.772.411	41,3	57,8
Banka Kasaları (-)	528.987	557.861		
Tedavüldeki Para Miktarı	4.799.889	3.214.550	49,3	60,4
Vadesiz Ticari Mevduat	3.098.278	2.054.864	50,8	48,4
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	2.603.418	2.939.556	-11,4	90,6
TCMB' deki Mevduat	491	654	-24,9	120,9
M1 PARA ARZI	10.502.076	8.209.624	27,9	66,5
Vadeli Ticari Mevduat	4.584.584	3.591.241	27,7	76,9
Vadeli Tasarruf Mevduatı	31.142.573	21.011.698	48,2	34,4
M2 PARA ARZI	46.229.233	32.812.563	40,9	45,2
Yurtiçi Kaynaklı Mevduat	56.720.519	24.354.866	132,9	39,0
M2 YENİ TANIM	102.949.752	57.167.429	40,9	45,2
M3 PARA ARZI (M2+Resmi Mevduat)	49.831.293	34.954.467	42,5	48,2

Kaynak : T.C.M.B.

yon TL seviyelerine ulaşmıştır. Banka kasalarındaki bir miktar gerileme sonucu, tedavüldeki para miktarı % 49 civarında artışla 4,8 katrilyon TL seviyelerine ulaşmıştır.

Vadesiz ticari mevduatın enflasyonun altındaki artışı ve vadesiz tasarruf mevduatındaki azalış sonucu para talebinin bir ölçüsü olarak kabul edilen M1 Dar Tanımlı Para Arzı, 2001 yılında ancak % 28 civarında genişleme göstermiştir; aynı dönemde TEFİ'e göre enflasyon hızının % 88,6 (ortalama enflasyon hızının da % 61,6) olduğu hesaba katılırsa, dar tanımlı para arzının reel olarak daraldığı görülmektedir.

Vadeli ticari mevduatta % 28, vadeli tasarruf mevduatındaki % 48 civarındaki artışa paralel olarak geniş tanımlı para arzı M2 % 41 oranında genişleme kaydetmiştir.

Yurtiçi kaynaklı döviz tevdiat hesaplarını da kapsayan M2Y (yeni tanım) para arzı da % 41'e yakın bir oranda genişleme göstermiştir. M2 ve resmi mevduattan oluşan M3 Para Arzındaki genişleme ise % 42,5 seviyesindedir.

Gerek dar ve gerekse çeşitli geniş tanımlı para arzı büyüklükleri, para stokunun 2001 yılında reel

anlamda daraldığına (2000 yılında reel genişleme gözlenmiştir) ve parasal disiplinin sağlandığına işaret etmektedir. Bu da 2001 yılında ortaya çıkan yüksek enflasyon ortamının talep kaynaklı değil, büyük ölçüde TL'nin dış paralar karşısındaki olağanüstü değer kaybı ve yüksek faiz oranları gibi, maliyet faktörlerinden kaynaklandığını teyit etmektedir. 2001 yılında gözlenen enflasyon, esas itibarıyla bir "talep enflasyonu" (demand-pull) değil, bir "maliyet enflasyonudur" (cost-push).

Ekonomideki ve talepteki canlanacağı, kurların daha istikrarlı bir seyir takip edeceği ve faiz oranlarının gerileyeceği varsayımıyla, 2002 yılında enflasyonun oluşum sürecinde talep faktörlerinin daha belirleyici olacağı söylenebilir. 2002 yılı için öngörülen para politikasının da genişlemeye

paralel olarak ortaya çıkacak likidite ihtiyacını karşılamaya yönelik bir seyir takip edeceği beklenmektedir.

Geniş para tanımlarına göre "para çarpanları"nın 2001 yılında bir miktar (% 5 - 7 civarında) artış gösterdiği, dar para tanımına göre de bir miktar azalma (% 4,5 civarında) gösterdiği gözlenmiştir.

Tüm para tanımlarındaki reel daralma, likidite darlığına rağmen enflasyona işaret etmektedir. 2001'de enflasyonu, maliyet unsurları belirlemiştir.

Tablo 2 : Türk Lirası Mevduat Gelişmeleri

	Milyar TL		Değişim %	
	28 ARALIK 2001	26 ARALIK 2000	2001	2000
A. YURTIÇİ KAYNAKLI	44.166.634	30.854.282	43,1	44,5
A.1. Tasarruf Mevduatı	33.745.991	23.951.254	40,9	39,4
(a) Vadeli	31.142.573	21.011.698	48,2	34,4
(b) Vadesiz	2.603.418	2.939.556	-11,4	90,6
A.2. Ticari Mevduat	7.682.862	5.646.105	36,1	65,3
(a) Vadeli	4.584.584	3.591.241	27,7	76,9
(b) Vadesiz	3.098.278	2.054.864	50,8	48,4
A.3. Resmi Mevduat	2.737.781	1.256.923	117,8	64,5
(a) Vadeli	732.454	315.142	132,4	89,9
(b) Vadesiz	2.005.327	941.781	112,9	57,4
B. YURTDİŞİ KAYNAKLI	113.484	63.915	77,6	-55,4
B.1. Tasarruf Mevduatı	92.940	59.938	55,1	42,5
B.2. Ticari Mevduat	20.544	3.977		
A+B = TOPLAM TL Mevduatı	44.280.118	30.918.197	43,2	

Kaynak : T.C.M.B.

3- MEVDUAT GELİŞMELERİ

Şubat Krizi bankaların pasif kalemini oluşturan mevduatların toplam bazda reel olarak daralmasına, tasarrufların bir kısmının bankacılık sistemi dışına çıkmasına sebep olmuştur. 2001 yılında mevduat yapısı ile ilgili şu temel gözlemler yapılabilir:

A- TL Mevduat Hesapları: Ortalama Vadelerinin Kısalması

Yoğun belirsizlik ortamında hesap sahipleri daha kısa vadelere kaymıştır. Bunun sonucu (2001 ekim ayı itibarıyla) Türk Lirası mevduatlarda kısa vadeli mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı % 93'e, döviz tevdiat mevduatlarında ise % 86'ya yükselmiştir. Bu durum banka bilançolarındaki vade uyumsuzluğu (maturity mismatch) problemini

daha da artırmıştır. Mevduatın ortalama vadesindeki kısalmaya karşın, Ağustos ayında yapılan vergisel düzenlemeler uzun vadeli mevduatı teşvik eder bir nitelikte olup, uzun vadeli mevduatlara uygulanacak gelir vergisi stopaj oranının - kısa vadeli mevduat kategorilerine göre - daha düşük tutulması kararlaştırılmıştır.

Diğer yandan; 2000 yılı sonları itibarıyla TL mevduatın yaklaşık % 30 gibi yüksek bir oranına ulaşan Repo kalemi, 2001 yılının Ekim ayında % 8'lere gerilemiştir. Repo payındaki gerileme de repo faiz gelirlerinden kesilen gelir vergisi stopajının % 16'dan % 20'ye yükselmesi yanında TMSF bünyesindeki bankaların ve kamu bankalarının azalan kısa vadeli finansman talepleri etkin olmuştur. Repo işlemlerindeki azalmanın bankaların topladıkları

Tablo 3 : TL Mevduatının Bankalar Arası Dağılımı

	%	
	28 Aralık 2001	26 Aralık 2000
KAMU BANKALARI	55,2	58,8
ÖZEL BANKALAR	43,6	39,9
YABANCI BANKALAR	1,2	1,3
TOPLAM TL MEVDUATI	100,00	100,00

Kaynak : T.C.M.B.

Tablo 4 : Döviz Tevdiat Hesapları (DTH)

	Milyar ABD \$		Değişim %
	28 Aralık 2001	26 Aralık 2000	
YURTIÇİ KAYNAKLI DTH	42.742	40.786	4,8
YURTDIŞI KAYNAKLI DTH	1.810	3.652	-50,0
TOPLAM DTH	44.552	44.438	0,2

Kaynak : T.C.M.B.

fonların ortalama vadesini artırma yönünde bir katkı sağlaması beklenebilir.

Türk Lirası mevduat gelişmeleri irdelendiğinde, yurtiçi kaynaklı TL mevduatın 2001 yılında % 43, yurtdışı kaynaklı TL mevduatın % 78, toplam TL mevduatın da % 43 civarında nominal artış kaydedtiği, reel bazda ise daraldığı gözlenmiştir.

TL mevduatının bankalararası dağılımına göz atıldığında; 2001 yılında kamu bankalarının payının % 58,8'den % 52,2'ye gerilerken, özel bankaların payının % 39,9'dan % 43,6'ya yükseldiği, yabancı bankaların payının ise pek değişmediği görülmektedir.

B- Döviz Tevdiat Hesapları: Para İkamesinin Hızlanması

Döviz tevdiat hesapları Şubat sonrası birkaç aylık belirsizliğin ardından yeniden artış eğilimine girmiştir. Bunun Türk Lirası mevduattan döviz mevduatına geçişten kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduat içindeki payı 2000 yılı sonunda % 45,1'den, 2001 yılı sonunda % 56,8'e yükselirken, Türk Lirası mevduatın payı % 54,9'dan % 43,2'ye gerilemiştir.

2002 yılına ilişkin parasal program, TL'ye dönüş beklentisi ile "tersine para ikamesinin" (reverse currency substitution) gerçekleşeceği ve TL talebinin artacağını (dolarizasyonun azalacağını) öngörmektedir. Buna göre, TL mevduat toplam içindeki payının yeniden artması umulur.

Yine de, Mayıs ayından sonra yeniden artmaya başlayan yurtiçi kaynaklı döviz tevdiat hesaplarının 2001 yılı sonu itibarıyla ABD Doları bazında % 4,8 artış gösterirken, kriz sonrası çıkışlar sebebiyle yurtdışı kaynaklı döviz tevdiat hesaplarının 1 milyar 842 milyon Dolar azalışla % 50 oranında azaldığı görülmektedir.

Türk Lirası - Döviz Mevduat Kompozisyonu, 2001 yılında gözlenen hızlı para ikamesi (TL'den dövize geçiş) sebebiyle, TL mevduatın toplam içindeki payının % 54,9'dan 2001 yılı sonunda 43,2'ye gerilediğini, buna mukabil, döviz mevduatının ise % 45,1'den % 56,8'e yükseldiğini göstermektedir. Bu eğilimin, döviz kurlarında hızlı artış beklentisinin kırılması ve mali piyasalarda istikrarın yeniden sağlanması ile birlikte, 2002 yılında tersine dönmesi beklenmektedir.

Tablo 5 : TL - Döviz Mevduat Kompozisyonu

	%	
	28 Aralık 2001	26 Aralık 2000
I. TOPLAM TL MEVDUATI	43,2	54,9
Yurtiçi Kaynaklı	43,0	54,8
Yurtdışı Kaynaklı	0,2	0,1
II. TOPLAM DÖVİZ MEVDUATI	56,8	45,1
Yurtiçi Kaynaklı	55,3	43,2
Yurtdışı Kaynaklı	1,5	1,9
I-II TOPLAMI	100,0	100,0

Kaynak : T.C.M.B.

Tablo 6 : Kredi Gelişmeleri

	Milyar ABD \$		Değişim %	
	28 Aralık 2001	26 Aralık 2000	2001	2000
I. TÜM BANKA KREDİLERİ	33.943.942	27.273.331	24,5	62,6
A. Mevduat Bankaları	31.146.084	25.688.944	21,2	63,8
TL	17.440.984	17.263.886	1,0	90,0
Yabancı Para	13.705.100	8.425.058	62,7	27,7
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2.797.858	1.584.387	76,6	46,0
II. MERKEZ BANKASI DOĞRUDAN KREDİLERİ	750.000	501.724	49,5	
TOPLAM KREDİ STOKU	34.693.942	27.775.055	24,9	65,6
KREDİ STOKU / MEVDUAT (%)	33,8	49,3		

Kaynak : T.C.M.B.

4- KREDİ GELİŞMELERİ

Bir önceki yıl reel bazda ciddi bir genişleme gösteren kredi stoku, 2001 yılında kredi piyasasının gerek arz ve gerekse talep tarafındaki çeşitli faktörler sebebiyle reel bazda büyük çaplı bir daralma göstermiştir. Talep yönünde; şirketler kesimi yüksek fon maliyetleri, iç talep yetersizliği ve üretimdeki büyük çaplı daralma sonucu kredi talebini azaltırken, bireyler de reel gelirlerindeki gerileme ve yüksek tüketici kredi faizleri nedeniyle kredi taleplerini frenlemişlerdir. Arz yönündeyse; başta bankalar olmak üzere kredi kurumları kredi vermek yerine likit kalmayı tercih etmişlerdir. Kredi kurumlarının kredi arzını daraltma tercihlerinde, fonlama maliyetlerindeki artış, kredi kaynağı sağlama imkanlarının azalması (dış kaynaklı kredi elde etme vs.), kredilerin tahsilatlarında karşılaşılan ciddi sorunlar ve belirsizlik temel etkenler olmuştur.

2000 yılında nominal bazda % 64 civarında artış gösteren ticari (mevduat) banka kredileri, yüksek

enflasyona karşın 2001 yılında sadece % 21 oranında (nominal) bir artış göstermiştir. Ticari bankaların TL cinsinden açtığı krediler bir önceki yıl seviyelerinde kalırken, (2001 yılı sonu itibariyle toplam kredilerin % 44'ünü oluşturan) yabancı para cinsinden kredileri % 62 oranında bir artış kaydetmiştir. Özel bankalar, kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaların açtığı krediler bir önceki yıla göre reel bazda daralırken, yabancı bankaların kredileri reel bazda artış göstermiştir.

2001 yılı sonu itibariyle tüm banka kredilerinin % 8 civarında bir kısmını teşkil eden kalkınma / yatırım banka kredileri nominal olarak % 77'ye yakın bir artış kaydetmiştir.

Merkez Bankası'nın doğrudan kredilerindeki artış ise (nominal olarak) % 50'ye yakın bir oranda gerçekleşmiştir.

Kredi faaliyetlerindeki daralma sonucu, mevduatın krediye dönüşüm oranı 2000 yılı sonunda % 49,3'den, 2001 yılı sonunda % 33,8'e gerilemiştir.

Tablo 7 : Mevduat Bankaları Bireysel Kredileri

	Milyar ABD \$		Değişim %
	28 Aralık 2001	26 Aralık 2000	
TÜKETİCİ KREDİLERİ	2.216.393	4.618.906	-52,0
Konut	411.524	637.991	-35,5
Otomobil	1.050.895	2.400.652	-56,2
Diğer	753.975	1.580.263	-52,2
KREDİ KARTLARI	2.423.750	2.059.314	17,7
TOPLAM	4.666.058	6.695.343	-30,3

Kaynak : T.C.M.B.

Şirketler kesimine açılan kredilerdeki daralmanın benzeri tüketici kredilerinde de yaşanmıştır. Tüketici kredileri 2001 yılında (nominal olarak) % 52 oranında azalırken, bu azalış büyük ölçüde otomobil kredileri ve diğer bireysel kredilerdeki (ev eşyası, tatil, eğitim vb.) % 50'nin üzerindeki daralmadan kaynaklanmıştır. Kredi kartları yoluyla açılan krediler ise (nominal bazda) % 17,7 oranında bir artış kaydetmiştir. Tüketici kredileri ve kredi kartlarını içeren toplam bireysel kredilerdeki nominal gerileme ise % 30 düzeyinde gerçekleşmiştir.

2001 yılında banka bilançolarını ve mali yapılarını etkileyen temel faktörlerden birisi de tahsili gecikmiş alacaklar sorununun önemli boyutlara ulaşmasıdır. Bu sorun esas itibarıyla TMSF'ye devredilen bankalar ve kamu sermayeli bankaların portföylerindeki kredilerden kaynaklanmakla birlikte, 2001 yılında özel bankaların tahsili gecikmiş alacaklarında da belli bir artış gözlenmiştir. Tahsili gecikmiş olacakların toplam krediler içindeki payı Ekim 2001 itibarıyla özel bankalar için % 17'ye, kamu bankaları için % 41'e, TMSF bünyesindeki bankalar içinse % 40'a yaklaşmıştır. Tüm bankacılık sisteminin tahsili gecikmiş alacaklarının toplam banka kredilerine oranı ise Ekim 2001 itibarıyla % 21 civarındadır. Tahsili gecikmiş alacaklardaki ciddi sıç-

rama; döviz kurundaki büyük çaplı artış, kredi maliyetlerindeki yükselme, iç talepteki daralma sebebiyle şirketler kesiminin geri ödeme kabiliyetlerindeki gerileme ve bireylerin gelirlerindeki reel daralmanın yanı sıra, bankaların kredileri geri çağırma konusundaki ısrarlı taleplerinin büyük ölçüde dış kaynağa (finansmana) dayalı olarak çalışan şirketlerin nakit akışlarını bozmasından kaynaklanmıştır. Tahsili gecikmiş kredi sorunu, toplam kredilerden % 13 civarında pay alan tekstil ve tekstil ürünleri sektörü ile % 8 pay alan inşaat sektörlerinde patlak vermiştir. 2001 Ekim ayı itibarıyla tasfiye edilecek kredilerin kullandırılan toplam nakdi kredilere oranı tekstil sektöründe % 22, inşaat sektöründe % 15,3, kağıt sanayinde % 14,4, metal ana sanayinde % 11,4'e ulaşmıştır. Tasfiye edilecek toplam kredilerin toplam banka kredilerine (ÖFK'ların sağladığı finansman dahil) oranı ise % 11,6 seviyesine, rakamsal olarak da 6 katrilyon TL seviyesine ulaşmıştır.

Kredi maliyetlerinde gerileme, iç talebin canlanması, belirsizliğin azalması kredi kaynaklarının artması vb. olumlu beklentilere dayalı olarak 2002 yılında kredi faaliyetlerinde bir hızlanma beklenebilir.

Tablo 8 : Çeşitli Finansal Araçların Mukayeseli Reel Nominal Getirileri (2001)

Finansal Araç	Yıllık Getiri	
	Nominal	Reel ⁽¹⁾
BANKA MEVDUAT HESAPLARI		
Üç Ay Vadeli	97,0	16,9
Altı Ay Vadeli	64,0	-2,7
Bir Yıl Vadeli	37,6	-18,3
YABANCI PARA (DÖVİZ)		
ABD Doları	115,3	29,6
Alman Markı	107,1	22,9
Döviz Sepeti (2)	111,9	25,8
ALTIN KÜLÇE (3)	119,9	30,5
İMKB ENDEKSI	46,1	-13,3
TAHVİL - BONO		
Üç - Ay	64,1	-2,6
Altı - Ay	57,0	-6,8
YATIRIM FONLARI		
A-tipli	81,7	7,8
B-tipli	97,2	17,0

(1) DİE'nin 2001 yılı için açıkladığı % 68,5'lik Tüketici Fiyat Endeksi artış hızı ile deflate edilen nominal getiriler.

(2) 1 DOLAR + 0,77 EURO'dan oluşan sepet

(3) İstanbul Altın Borsası kapanış fiyatlarına göre

5- FİNANSAL ARAÇLARIN 2001 GETİRİLERİ

Banka mevduat faiz oranlarının son bir yılda gösterdiği değişkenlik sebebiyle, çeşitli vade kategorilerindeki mevduat hesapları farklı getiriler sağlamıştır. Şubat krizi öncesi açılan mevduat hesaplarına oldukça düşük faiz oranları teklif edildiği için, örneğin 1 yıl vadeli TL mevduat hesapları nominal olarak % 37,6 faiz getirisi sağlarken, enflasyona (% 68,5) göre düzeltilmiş getiri (reel getiri) % -18,3 olmuştur. Buna mukabil, yılın son üç ayında açılmış bir hesap yıllık bileşik bazda % 97 nominal, reel bazda da % 16,9 getiri sağlamıştır.

Döviz kurlarındaki büyük çaplı artış sonucu ABD Doları cinsinden döviz birikimleri reel olarak % 29,6, Alman Markı (ABD Doları / Euro paritesindeki artış sebebiyle) % 22,9, 1 ABD Doları + 0,77 Euro'dan oluşan döviz sepeti de % 25,8 reel getiri sağlamıştır.

Külçe altın (% 30,5 reel getiri sağlarken, Borsa ekisi % 13,3 getiri ile yatırımcısına reel olarak kaybettiren bir yatırım tercihi olmuştur.

A tipi yatırım fonları % 7,8, B tipi yatırım fonları % 17,0 reel getiri sağlarken, üç ve altı ay vadeli bono/tahviller yatırımcısına enflasyonun altında bir getiri sağlamışlardır.

Özetle; 2001 yılının reel getiri sağlayan araçları sırasıyla altın, ABD Doları, B tipi yatırım fonları olmuştur.

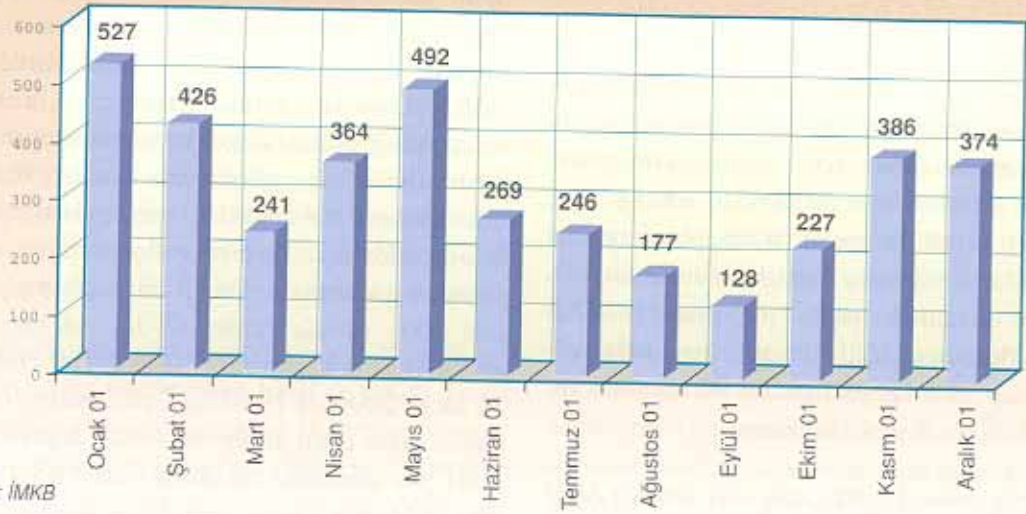
6- İMKB'de DURUM

2000 yılı başlarında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programının çökmesiyle birlikte Türkiye ekonomisinin içine sürüklendiği kriz, İMKB'yi özellikle derinden vurmuştur. Türk Lirasının yüksek oranda değer kaybetmesi, sermayenin büyük çaplı çıkışı, yüksek faiz oranları ve ekonomik daralma, bir önceki yıl zirve rekorlar yaşayan İstanbul Menkul Kıymetler Borsasını da oldukça olumsuz etkilemiştir. İMKB'nin toplam piyasa değeri 2001 yılında yüzde 37 düşerek yılı 47.689 milyar dolarla kapatmıştır. İMKB-100 endeksi ise 18 Ocak 2000'de 19.577,27'yle kapanıp rekor kırarken takip eden günlerde sürekli düşüşe geçmiş, 2001 yılı içerisinde bu düşüş yüzde 63,4'e ulaşarak 29 Martta TL bazında dip noktasını bulmuştur. Bu tarihte 7.159,66 ile kapanan İMKB-100 endeksi ancak yılın sonlarına doğru kısmen toparlanabilmiştir.

ABD Dolar bazlı İMKB-100 endeksindeki düşüş ise ilk dokuz ayın ardından yüzde 68'i bulmuştur. Eylül ayı itibarıyla en yüksek düşüş ulusal teknoloji endeksinde olurken (% 83), ulusal hizmetler (% 73), ulusal mali (% 71) ve ulusal sınai endeksleri (% 58) ile bunu takip etmişlerdir. Dolayısıyla Nisan ayından toparlanma işaretleri veren borsa yılın ikinci yarısında da yatırımcıların yüzünü güldürememiştir. Yıl sonunu İMKB ulusal-tüm endeksi 2001 yılında dolar bazında yüzde 38 düşüşle kapatırken; ulusal-hizmetler ve ulusal teknoloji % 56'lük bir düşüş, ulusal sınai % 46 ve ulusal mali endeksi de % 14'lük düşüş sergilemiştir.

Şekil 1 : İMKB Toplam Piyasa Değeri (Milyon Dolar)

Şekil 2 : İMKB Günlük Ortalama İşlem Hacmi (Milyon Dolar)

Kaynak : İMKB

İşlem hacimleri de benzeri bir trend izlemiştir. 2001 yılının en yüksek işlem hacmi 10 Ocakta 1 milyar 163 milyon dolarla gerçekleşirken, en düşük işlem hacmi yıl sonuna doğru 26 Eylülde 68 milyon dolarla gerçekleşmiştir. 2000 yılı günlük ortalama işlem hacmi 740 milyon dolar iken 2001 yılında ortalama günlük işlem hacmi 324 milyon dolara düşmüştür.

İMKB'de 2001'in sonlarına doğru başlayan canlanmanın ardında özellikle 11 Eylül olaylarının etkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin daha da artan jeopolitik önemi IMF'nin Türkiye'ye tarihindeki en büyük mali -dolayısıyla siyasi- desteğini sağlamasıyla sonuçlanmıştır. Yeni IMF programının ülke riskinin azalmasına katkıda bulunarak faiz oranlarının üzerindeki baskıyı azaltması ve Türk Lirasının da reel olarak değer kazanmaya başlaması borsanın kısmen canlanmasını sağlamıştır.

İMKB'nin önümüzdeki dönemlerde canlılığını sürdürebilmesi, kuşkusuz yeni programın başarısıyla yakından ilgili olacaktır. Başta siyasi uyum olmak üzere, ekonomik canlanmanın gerçekleştirilmesi, faiz oranlarında düşüşün sağlanması ve özelleştirmenin hızlandırılması gibi faktörler bu noktada belirleyici olacaktır. Diğer yandan yeni progra-

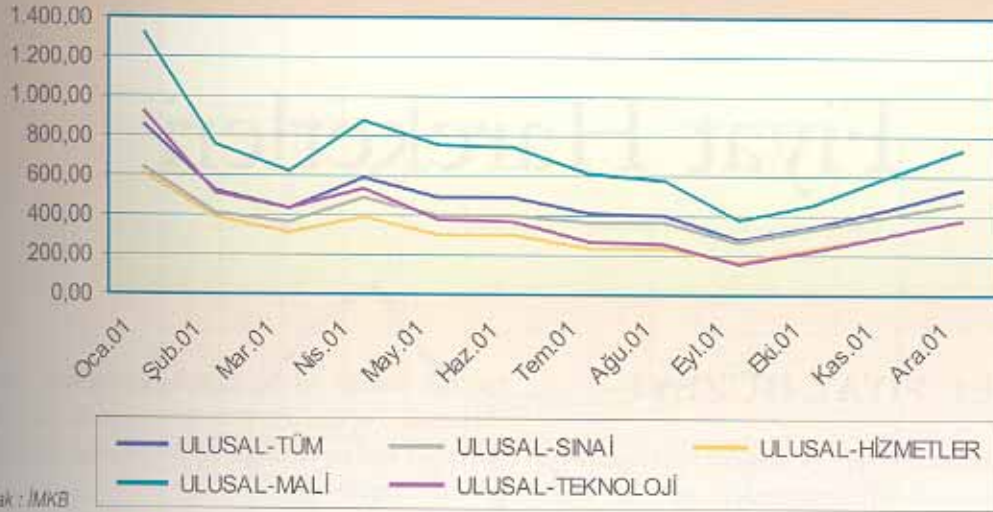
mın öncekilerde olduğu gibi uygulanmasında ortaya çıkabilecek güçlükler ve yüksek kamu borçları önemli risk alanları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan, Türkiye'de 1990'lı yılların başından itibaren zaman zaman kurulması gündeme gelen finansal araçlar üzerine türev ürünler piyasası (vadeli işlemler piyasası) 15 Ağustos 2001 tarihinde İMKB bünyesinde faaliyete geçmiştir. Ancak 2001 yılı sonu itibarıyla piyasada işlem gören tek türev ürün, Amerikan doları üzerine vadeli işlem sözleşmesidir ve iki farklı vadede işlem gerçekleştirilmektedir. Piyasada açılışı takip eden bir iki hafta işlem olmuş, ancak işlem hacmi tamamen daha sonra kurumuştur.

Ağustosta faaliyete geçen vadeli işlemler piyasası, sanki çalıştırılmamak üzere açılmıştır.

Piyasanın işleyiş, takas ve üyelik esaslarına bakıldığında, işlevselliğe yönelik düzenlemelerde oldukça muhafazakar kalındığı görülmektedir. Vadeli işlemler piyasasına üye olarak sadece 17 bankanın seçilmesi, sözleşme büyüklüğünün 100.000 ABD doları gibi yüksek tutulması, teminatın % 20'ye yakınının istenmesi ve teminatın pozisyon alınmadan önce yatırılması, vergi ve muhasebe düzenlemelerinde birçok belirsiz hususun bulunması ve piyasanın tanıtımının oldukça yetersiz oluşu vb. faktörler piyasanın adeta çalışmamak üzere kurulduğunu göstermektedir.

Şekil 3 : ABD Doları Bazında Fiyat Endeksleri

Kaynak : İMKB

Şekil 4 : TL Bazlı İMKB Ulusal-100 Endeksinin Günlük Kapanış Değerleri

Kaynak : İMKB

Şekil 5 : İMKB Ulusal-100 Getiri Endeksi (ABD Doları Bazlı)

Kaynak : İMKB

Fiyat Hareketleri

1. GENEL FİYAT DÜZEYİ

Ekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin en önemli bileşenlerinden biri de yerli paranın yurt içindeki satın alma gücünü ifade eden fiyatlar genel seviyesidir. Fiyatlar genel seviyesi ekonomide üretilen mal ve hizmetler ile tedavüldeki satın alma gücü stokunun da dengesini yansıtır. Fiyatlar genel seviyesindeki değişim bu yönüyle reel ekonomideki arz ve talep ilişkilerinin önemli bir göstergesi niteliğini kazanmaktadır.

Fiyatlar genel seviyesindeki değişim enflasyon oranı ile ölçülmektedir. Enflasyon ölçümünde en yaygın olarak kullanılan fiyat endeksleri Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından aylık olarak hesaplanan Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) ve Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)'dir.

1994=100 Temel Yıllı Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksi'nde, bir önceki yılın Aralık ayına göre % 88,6 ve on iki aylık ortalamalara göre % 61,6 artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde 1994=100 Temel Yıllı Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Endeksi ise sırasıyla % 68,5 ve % 54,4 oranında artış kaydetmiştir.

tir. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında, yıl sonu itibarıyla Toptan Eşya enflasyonunda 56 puanlık, Tüketici enflasyonunda ise 39 puanlık artış olduğu görülmektedir.

Bilindiği üzere IMF ile 9 Aralık 1999'da imzalanan stand-by anlaşması çerçevesinde 2000 yılının başından itibaren izlenmekte olan enflasyonu düşürme programında, önce Kasım ayında ciddi bir sarsıntı yaşanmış, ardından 2001 yılı Şubat ayında baş gösteren siyasal gerilimin tetiklemesiyle program tamamen terk edilmek durumunda kalmıştır. Temel felsefesi kur çıpasına dayanan 2000 yılı istikrar programından vazgeçilerek dalgalı kur sisteminin benimsenmesinin ardından TL'de yaşanan değer kaybının da etkisiyle enflasyon büyük bir sıçrama göstermiştir. Enflasyon üzerinde kur artışının etkisinin ne ölçüde olduğu incelendiğinde ise aylık ortalama kur artışı⁽¹⁾ ile TEFE artışı arasında % 67,

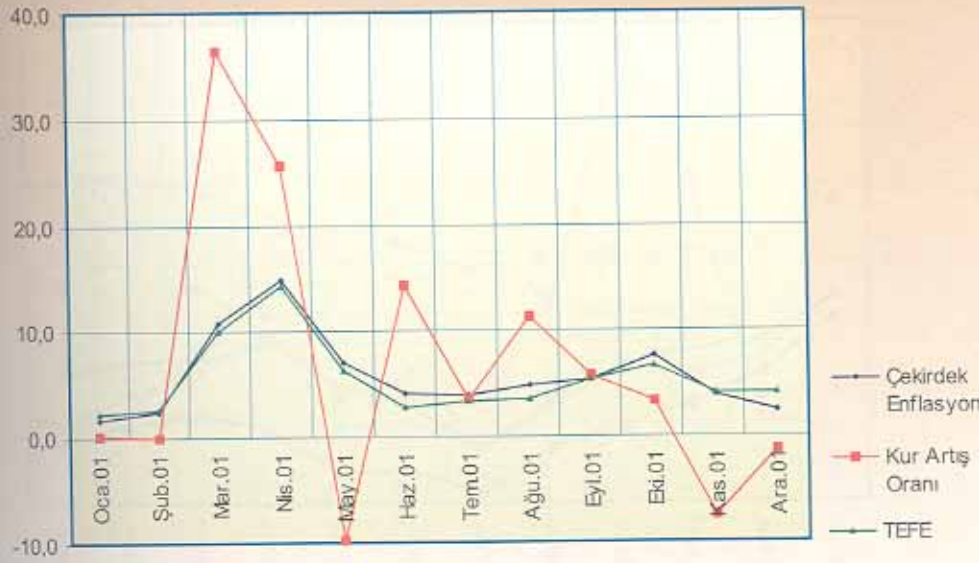
(1) Aylık ortalama kur artışı olarak TCMB'nin Amerikan doları döviz alış fiyatındaki artış esas alınmış, DİE aylık enflasyon hesaplaması ile uyumlu olması bakımından her ayın 23'ncü günü bir önceki ayın aynı günü ile karşılaştırılmıştır. 2001 yılı Şubat ayında yaşanan ani dalgalanma, o dönemde piyasaların etkin biçimde işlemediği de göz önünde bulundurularak hesaplamaya dahil edilmemiştir.

Tablo 1 : TEFE ve TÜFE'deki Gelişmeler (1994=100)

TEFE	2001	2000
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	88,6	32,7
(01.01.2001-31.12.2001) – (01.01.2000-31.12.2000)		
12 aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	61,6	51,4
TÜFE		
Bir önceki yılın Aralık ayına göre değişim oranı (%)	68,5	39,0
(01.01.2001-31.12.2001) – (01.01.2000-31.12.2000)		
12 aylık ortalamalara göre değişim oranı (%)	54,4	54,9

Kaynak : D.İ.E.

Şekil 1 : Kur Artışı, TEFE ve Çekirdek Enflasyon İlişkisi

çekirdek enflasyon olarak da bilinen Özel Kesim İmalat Sanayi Fiyat Endeksi artışı arasında ise % 69 oranında korelasyon bulgulanmıştır. Aşağıdaki grafikte bu üç değişken arasındaki ilişkiyi şekil üzerinde göstermektedir.

2000 yılının ikinci yarısında enflasyonda kaydedilen gerilemenin 2001 yılının ilk iki ayında da devam ettiği, Ocak ve Şubat aylarında sırasıyla TEFE'de % 2,3 ve 2,6, TÜFE'de de % 2,5 ve 1,8 olarak gerçekleştiği görülmüştür. Bu oranlar son on yıllık ortalamalar⁽²⁾ göz önünde bulundurulduğunda çok belirgin bir gerileme teşkil etmektedir.

Mart, Nisan ve kısmen de Mayıs aylarında, -grafikte de görüldüğü üzere- kur artışına bağlı olarak ve ağırlıklı olarak çekirdek enflasyonun etkisiyle fiyatlar genel düzeyinde büyük bir artış yaşanmıştır. Toptan Eşya fiyatları, Ağustos ayı ile birlikte on yıllık ortalamalar düzeyine gelmiş olmasına rağmen Ağustostaki hızlı kur artışının ve 11 Eylül saldırısının etkisiyle Eylül ve özellikle de Ekim aylarında tekrar yüksek bir TEFE artışıyla karşılaşmış-

- (2) On yıllık ortalamaların hesaplanmasında DİE 1987-100 İndeksleri esas alınmış ve geometrik ortalama yöntemi kullanılmış, aylık enflasyon oranlarının anormal dalgalanmalar gösterdiği 1994 yılı değerleri dahil edilmemiştir.

Tablo 2 : TEFE ve TÜFE Aylık Değişim Oranları (%)

TEFE	2000	2001	Ortalama	TÜFE	2000	2001	Ortalama
Ocak	5,8	2,3	6,0	Ocak	4,9	2,5	5,9
Şubat	4,1	2,6	4,9	Şubat	3,7	1,8	4,5
Mart	3,1	10,1	4,6	Mart	2,9	6,1	4,3
Nisan	2,4	14,4	4,1	Nisan	2,3	10,3	5,2
Mayıs	1,7	6,3	2,6	Mayıs	2,2	5,1	3,0
Haziran	0,3	2,9	1,3	Haziran	0,7	3,1	1,6
Temmuz	1,0	3,3	2,6	Temmuz	2,2	2,4	2,5
Ağustos	0,9	3,5	3,4	Ağustos	2,2	2,9	3,7
Eylül	2,3	5,4	4,8	Eylül	3,1	5,9	6,2
Ekim	2,8	6,7	4,3	Ekim	3,1	6,1	6,7
Kasım	2,4	4,2	4,2	Kasım	3,7	4,2	5,1
Aralık	1,9	4,1	3,8	Aralık	2,5	3,2	3,5

Şekil 2 : Aylık TEFE Değişim Oranları (%)

Kaynak : D.İ.E.

tır. Bununla birlikte, Kasım ve Aralık aylarında son on yılın ortalama oranları civarında bir toptan eşya enflasyonu gerçekleşmiştir. Bu aylarda sanayi üretim endeksinin rekor bir gerileme gösterdiği göz önüne alınmalıdır. Yine de yılın geneli değerlendirildiğinde TEFE'deki artış, 1997 yılı (ve kriz yılı olan 1994) hariç en yüksek oran olan % 88,6'ya ulaşmıştır.

Tüketici fiyatları incelendiğinde benzer bir gelişmenin burada da söz konusu olduğu göze çarp-

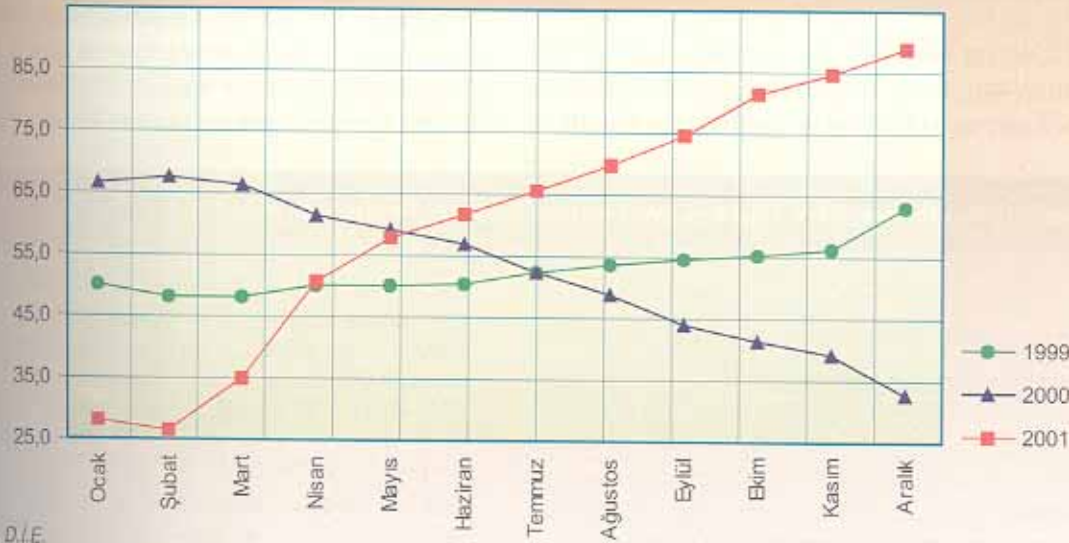
maktadır. Bununla birlikte TÜFE'deki normalleşme Temmuz ayında gerçekleşmiş ve TEFE'nin aksine Tüketici Fiyatları Ağustos ayından itibaren (2000 yılı hariç) son on yılın en düşük düzeyinde hesaplanmıştır. Bu tablonun oluşumunda en önemli etken iç talepte yaşanan büyük daralma ve ekonomik durgunluk olmuştur. Yıllık Tüketici Fiyatları artış oranının, ekonomideki % 9'luk daralmaya rağmen yine de % 68,5 gibi yüksek bir düzeyde gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir.

Şekil 3 : Aylık TÜFE Değişim Oranları (%)

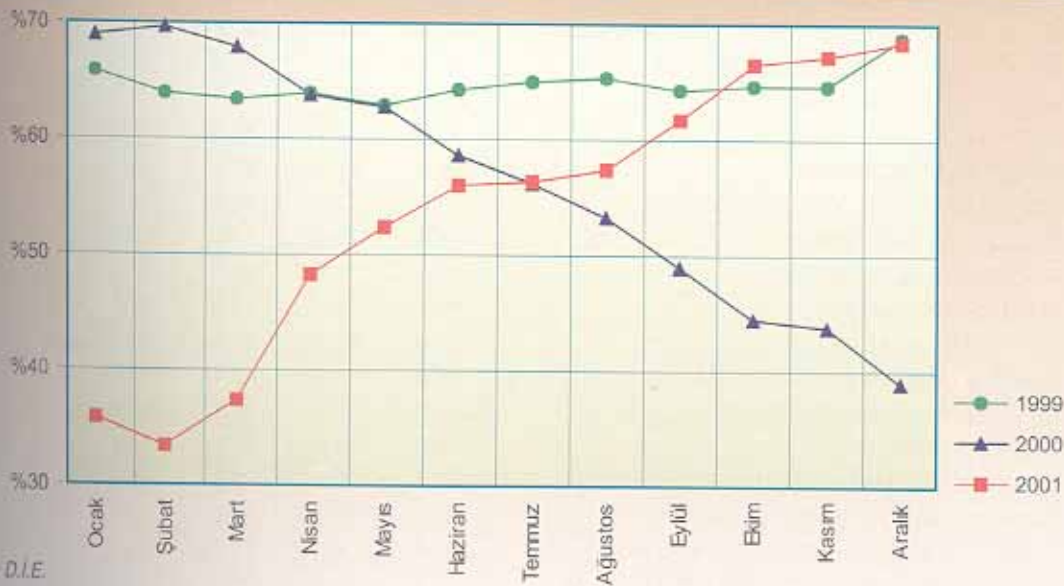
Kaynak : D.İ.E.

Şekil 4 : TEFE'ye Göre Son On İki Aylık Enflasyon Oranları (%)

Kaynak : D.I.E.

Şekil 5 : TÜFE'ye Göre Son On İki Aylık Enflasyon Oranları (%)

Kaynak : D.I.E.

2000 yılında enflasyonu düşürme adına izlenen politikalar, ülkenin temel fiyat mekanizmalarının ciddi biçimde tahrip edilmesi ve makroekonomik dengelerin bozulması pahasına da olsa başarıya ulaşamamıştır. Sonuçta geline nokta, Tüketici Fiyatlarının program öncesi düzeyine yükselmesi, Toptan Eşya Fiyatlarının ise önceki düzeyinin de üzerine çıkması şeklinde olmuştur. Aşağıdaki grafiklerde enflasyonla mücadele programının 2000 yılında nispi bir başarı sağlamış olan enflasyonla mücadele programının performansı ile ilgili bir fikir sağlamaktadır.

A- Toptan Eşya Fiyatları

Toptan Eşya Fiyatlarındaki gelişim incelendiğinde, TEFE'deki toplam yıllık % 88,6 oranındaki artışta kamu kesiminin daha fazla etkili olduğu göze çarpmaktadır. 2001 yılı için TEFE artışı kamu fiyatlarında % 99,7 özel kesim fiyatlarında ise % 84,6 olarak gerçekleşmiştir.

Fiyat endeksindeki yıllık değişim sektörler bazında incelendiğinde ise tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektörlerinde fiyat artışı sadece %65,5 düzeyinde kalırken madencilik ve taşocakçılığında

%72,3'lük, imalat sanayinde %96,1'lik ve enerji, gaz, su sektöründe de %115,8 oranında artış ölçülmüştür.

TEFE'de yer alan kalemler arasında, ithal girdiye dayananların artış oranlarının belirgin biçimde yüksek olması enflasyon üzerinde kur artışının et-

kisini tekrar yansıtan bir unsurdur. Sözelimi, rafine edilmiş petrol ürünlerinde, kimyasal madde ürünlerinde, tekstil ürünlerinde, elektrik ve gaz üretiminde kaydedilen artışlarda bu durum açıkça görülmektedir. Fiyat artışlarının en düşük düzeyde gerçekleştiği kalemler kamu sektöründe ağaç ve mantar ürünleri, tıbbi, hassas ve optik araçlar, deri

Tablo 3 : Sektörlere Göre Toptan Eşya Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (%)

SEKTÖRLER VE ALT SEKTÖRLER	T: TOPLAM D: DEVLET Ö: ÖZEL					
	BİR ÖNCEKİ YILIN ARALIK AYINA GÖRE DEĞİŞİM ORANLARI (2001 ARALIK/2000 ARALIK)			ONİKİ AYLIK ORTALAMALARA GÖRE DEĞİŞİM ORANLARI (01.01.2001-31.12.2001) (01.01.2000-31.12.2000)		
	T	D	Ö	T	D	Ö
GENEL	88,6	99,7	84,6	61,6	70,8	58,3
TARIM, AVCILIK, ORMANCILIK VE BALIKÇILIK	65,5	—	65,5	42,3	—	42,3
TARIM,AVCILIK	67,6	—	67,6	41,8	—	41,8
ORMANCILIK,TOMRUKCULUK	26,6	—	26,6	46,9	—	46,9
BALIKÇILIK,BALIK ÜRETME ÇİFTLİKLERİ	48,5	—	48,5	54,7	—	54,7
MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	72,3	66,7	91,6	68,9	68,8	69,0
MADEN KÖMÜRÜ, LİNYİT VE TURBA ÇIKARIMI	101,4	101,3	101,8	70,7	71,9	67,6
HAMPETROL VE DOĞALGAZ ÇIKARIMI	27,4	26,9	34,5	59,6	59,1	66,7
METAL CEVHERİ MADENCİLİĞİ	114,9	113,7	119,2	94,6	98,5	80,3
TAŞOCAKÇILIĞI VE DİĞER MADENLER	91,4	103,4	86,0	70,8	76,3	68,3
İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ	96,1	99,8	94,5	66,7	67,2	66,4
GIDA ÜRÜNLERİ VE İÇECEK İMALATI	91,1	82,9	92,8	56,8	56,2	56,9
TÜTÜN ÜRÜNLERİ İMALATI	116,6	116,6	—	63,8	63,8	—
TEKSTİL ÜRÜNLERİ İMALATI	99,2	60,9	101,0	77,6	43,8	79,2
GIYIM EŞYASI İMALATI	64,7	55,0	64,9	55,4	57,5	55,3
DERİ MAMUL İMALATI VE HİZMETLERİ	67,6	49,5	71,8	53,1	76,1	48,7
AĞAÇ VE MANTAR ÜRÜNLERİ İMALATI	38,7	21,6	42,1	42,7	21,4	47,4
KAGIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ İMALATI	91,2	74,7	98,4	55,0	54,4	55,3
BASIN VE YAYIM	74,0	15,8	97,1	44,6	10,2	60,0
KOK KÖMÜRÜ,RAFINE EDİLMİŞ PETROL ÜRÜNLERİ	110,4	106,9	120,8	75,9	71,8	88,6
KİMYASAL MADDE ÜRÜNLERİ İMALATI	98,6	76,5	103,9	72,8	72,3	72,9
PLASTİK VE KAUKÇUK ÜRÜNLERİ İMALATI	85,4	—	85,4	62,4	—	62,4
METALİK OLMAYAN DİĞER MİNERAL ÜRÜN.İM.	100,0	100,0	100,0	67,1	70,8	66,8
ANA METAL SANAYİ	94,6	104,3	86,6	73,1	75,7	70,8
METAL EŞYA SANAYİ (MAKİNE VE TEÇ. HARİÇ)	81,1	55,6	81,2	58,7	25,6	58,8
MAKİNE VE TEÇHİZAT İMALATI	95,1	62,1	95,5	65,1	63,5	65,1
BÜRO MAKİNELERİ İMALATI	102,1	—	102,1	62,2	—	62,2
ELEKTRİKLİ MAKİNE VE CİHAZLARI İMALATI	79,8	78,7	79,9	61,1	74,8	60,8
İLETİŞİM TEÇHİZATI İMALATI	78,6	—	78,6	64,0	—	64,0
TIBBİ,HASSAS VE OPTİK ALETLER İMALATI	85,4	16,6	94,1	65,5	58,8	66,2
MOTORLU KARA TAŞITI,RÖMORK,YARI RÖM.İM.	92,6	—	92,6	62,2	—	62,2
DİĞER ULAŞIM ARAÇLARININ İMALATI	126,5	—	126,5	86,0	—	86,0
MOBİLYA İMALATI	80,0	—	80,0	73,9	—	73,9
ELEKTRİK,GAZ VE SU	115,8	115,8	—	89,7	89,7	—
ELEKTRİK, GAZ ÜRETİMİ VE DAĞITIMI	122,9	122,9	—	95,2	95,2	—
SUYUN TOPLANMASI,ARITIMI VE DAĞITIMI	82,4	82,4	—	63,9	63,9	—

Kaynak : D.İ.E.

mamulleri; özel sektörde ise ağaç ve mantar ürünleri, giyim eşyası, deri mamulleri ve mobilya olmuştur. Aşağıdaki tablo, TEFE'nin bileşenlerini yıllık bazda yansıtmaktadır.

1994=100 Temel Yıllı Toptan Eşya Fiyatları Genel İndeksinde devlet sektörü % 23,17, özel sektör % 76,83 ağırlıkla temsil edilmektedir.

Fiyat hareketleri aylık olarak incelendiğinde, 2001 yılının ilk iki ayında o dönemde hala izlenmekte olan programa destek verme amacıyla kamu kesiminin fiyat artışlarını baskı altında tuttuğu göze çarpmaktadır. Buna karşılık, krizle birlikte Mart - Eylül arasındaki altı aylık dönemde kamu fiyatlarının özel kesimden belirgin bir biçimde yüksek artışı gözlenmiştir. Yılın son üç aylık döneminde ise özel kesim fiyatlarında çekirdek enflasyonun etkisiyle kamu kesiminin bir hayli üzerinde artışlar kaydedilmiştir. Geçmiş dönemde de benzer bir seyrin

izlenmiş olması, bu durumun temelde Türkiye'deki enflasyonun yapısal özelliklerinden kaynaklandığını düşündürmektedir. Yılın ikinci ve üçüncü çeyreğinde enflasyon oranlarında mevsimsel bir gerilemeye yol açan tarım ürünlerinin özel kesim fiyatları arasında yer alması bu yapısal özelliğin en önemli yönünü tekil etmektedir. Aşağıdaki tablo, TEFE'deki değişimin kamu kesimi ve özel sektör açısından izlediği seyri aylık bazda yansıtmaktadır.

2000 yılındaki programın en önemli zaafılarından biri de belirlenen enflasyon hedeflerinin, tarım ürünleri ve enerji gibi mevsimsel gelişmelere ve uluslararası konjonktüre bağımlı TEFE ve TÜFE göstergelerine bağlanmış olması olarak gösterilmektedir. Ekonominin reel kesimi ile ve toplam arz-toplam talep ilişkileri ile ilgili gösterge niteliği taşıması gereken enflasyon oranında birçok ülkede özel kesim imalat sanayi fiyat artışları "çekirdek enflasyon" olarak dikkate alınmaktadır. Türkiye'de

Tablo 4 : Aylara Göre Toptan Eşya Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (%)

	YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİR.	TEMMUZ	AĞUST.	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARAL.
TOPLAM	1999	3,6	3,4	4,0	5,3	3,2	1,8	4,0	3,3	5,9	4,7	4,1	6,8
	2000	5,8	4,1	3,1	2,4	1,7	0,3	1,0	0,9	2,3	2,8	2,4	1,9
	2001	2,3	2,6	10,1	14,4	6,3	2,9	3,3	3,5	5,4	6,7	4,2	4,1
DEVLET	1999	3,3	2,9	5,6	6,8	6,1	6,3	10,5	6,2	7,6	5,0	6,4	14,1
	2000	3,9	2,7	2,8	1,1	1,2	1,9	1,4	0,8	1,5	1,6	1,9	1,5
	2001	1,4	1,8	12,3	21,5	6,9	5,8	4,4	5,0	5,3	5,3	2,2	0,8
ÖZEL	1999	3,7	3,5	3,6	4,9	2,4	0,5	2,0	2,3	5,3	4,6	3,3	4,3
	2000	6,5	4,6	3,2	2,9	1,9	-0,3	0,9	1,0	2,6	3,2	2,6	2,0
	2001	2,7	2,9	9,3	11,8	6,1	1,7	2,8	2,9	5,4	7,3	5,0	5,5
TOPLAM	1999	50,0	48,3	48,2	50,0	50,0	50,3	52,4	53,7	54,4	55,2	56,3	62,9
	2000	66,4	67,5	66,1	61,5	59,2	56,8	52,3	48,9	43,9	41,4	39,1	32,7
	2001	28,3	26,5	35,1	50,9	57,7	61,8	65,4	69,6	74,7	81,4	84,5	88,6
DEVLET	1999	36,9	39,7	45,9	53,2	58,1	62,3	74,1	79,2	81,0	86,1	93,2	117,7
	2000	119,1	118,7	112,8	101,4	92,2	84,3	69,1	60,5	51,4	46,4	40,3	24,7
	2001	21,7	20,6	31,7	58,3	67,2	73,5	78,6	86,1	93,2	100,4	101,0	99,7
ÖZEL	1999	53,9	50,7	48,9	49,2	47,8	47,1	46,5	46,7	47,1	46,9	46,3	48,4
	2000	52,5	54,1	53,6	50,7	49,8	48,6	46,9	45,0	41,4	39,6	38,7	35,7
	2001	30,8	28,7	36,3	48,2	54,3	57,4	60,5	63,5	67,9	74,5	78,6	84,6
TOPLAM	1999	68,2	64,8	61,7	59,2	57,0	55,2	53,9	53,1	52,4	52,1	52,1	53,1
	2000	54,6	56,3	57,8	58,7	59,3	59,7	59,4	58,8	57,5	56,0	54,3	51,4
	2001	48,0	44,5	42,1	41,8	42,3	43,3	44,8	46,9	49,7	53,2	57,0	61,6
DEVLET	1999	54,3	51,1	49,0	47,8	47,4	47,6	49,7	52,6	55,7	59,4	64,0	71,2
	2000	78,3	84,9	90,4	94,0	96,2	97,1	95,5	92,5	88,5	83,8	78,3	69,4
	2001	61,0	53,4	47,8	46,1	45,8	46,5	48,3	51,2	55,0	59,7	64,7	70,8
ÖZEL	1999	72,4	68,9	65,5	62,6	59,8	57,4	55,1	53,2	51,5	50,1	48,9	48,1
	2000	48,2	48,6	49,1	49,2	49,4	49,5	49,4	49,2	48,6	47,8	47,0	45,8
	2001	43,8	41,5	40,2	40,3	41,1	42,2	43,6	45,4	47,7	50,8	54,2	58,3

Kaynak : D.İ.E.

Tablo 5 : Özel Kesim İmalat Sanayi Üretim Endeksi Değişim Oranları (%)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	ORTALAMA
Ocak		5,4	5,1	3,1	5,8	1,7	4,2
Şubat	4,8	5,2	3,9	3,3	3,0	2,5	3,8
Mart	4,8	4,2	3,8	3,0	2,5	10,8	4,8
Nisan	5,7	4,4	4,1	4,1	1,9	14,9	5,9
Mayıs	5,4	5,6	3,9	4,2	2,5	7,1	4,8
Haziran	4,2	4,5	3,2	3,6	2,2	4,1	3,6
Temmuz	3,8	6,3	3,9	4,7	1,9	3,9	4,1
Ağustos	3,7	5,7	3,4	3,4	1,7	4,8	3,8
Eylül	4,6	5,9	3,2	4,7	2,2	5,4	4,3
Ekim	4,6	6,3	3,4	4,0	2,5	7,6	4,7
Kasım	5,2	4,7	3,1	4,1	1,9	4,0	3,8
Aralık	4,3	5,4	2,7	5,5	1,4	2,4	3,6
YILLIK ÇEKİRDEK ENF.	73,5	85,4	53,6	59,7	33,7	94,5	
TEFE	81,9	90,6	54,3	62,9	32,7	88,6	

Kaynak : D.I.E.

de TEFE ile çekirdek enflasyon arasında % 97,6 oranında bir korelasyon söz konusudur. 2001 yılında, çekirdek enflasyonun son yıllar ortalamalarının önemli ölçüde üzerine çıkmış olması, talep daralmasına rağmen maliyet baskısının etkisinin hissedilmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıdaki tablo, çekirdek enflasyonda aylık ve yıllık değerleri göstermektedir.

B- Tüketici Fiyatları

Ekonomide yurt içi talebin önemli göstergelerinden biri kabul edilen Tüketici Fiyatları Endeksi'nin artış oranını gösteren tüketici enflasyonudur. Son on yıllık gelişme göz önüne alındığında, 1996 yılı ve ciddi bir krizin yaşandığı 1994 yılı hariç tutulacak olursa TÜFE artışının TEFE artışının üzerinde olduğu, bir başka deyişle talep baskısının kendini hissettirdiği göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, tıpkı 1994 yılında olduğu gibi, finansal kesimde başlayan krizin özellikle kur kanalı aracılığıyla reel kesime yayılması ve ekonomik birimlerin beklentilerinin hızla kalıcı biçimde olumsuzla dönmesi dolayısıyla 2001 yılında Tüketici Fiyatlarındaki artış, Toptan Eşya Fiyatlarındaki artışın yirmi puan altında gerçekleşmiştir. Oransal olarak bakıldığında 1994'tekinin de bir hayli üzerinde olan bu farkın ekonomideki

talep yetersizliğine bağlı durgunluğun en açık göstergelerinden birini teşkil ettiği söylenebilir.

TÜFE değişimi bileşenleri bazında analitik bir incelemeye tabi tutulduğunda, talebin gelir esnekliğinin yüksek olduğu lüks tüketim malları ve bazı ithal tüketim malları ile talebin fiyat esnekliğinin düşük olduğu gıda ürünlerinde fiyat artışlarının genel artışın önemli ölçüde üzerine çıktığı dikkat çekmektedir.

Yıllık Tüketici Fiyat artış oranı ortalama olarak % 68,5 olarak gerçekleşmiş olmasına rağmen gıda içki kategorisinde fiyat artışı % 80,2, olmuştur.

Bu artışta yıllık % 111,6 yükselen sigara ve tütün kaleminin etkisi olmuşsa da bunun dışında kalan gıda ürünlerinde de % 78,4'lük artış kaydedilmiştir. Bu oranlar TEFE ile karşılaştırıldığında fiyatlar üzerindeki baskının tütün ürünleri imalatının % 116,6 oranında artmasından kaynaklandığı ve bu artışın da kamu kesimi kökenli olduğu görülmektedir. Mücevher (% 99,6), haberleşme (% 82,0), ki-

İç pazardaki daralmaya rağmen TEFE'nin 2001 seyri, enflasyonun yapısal olarak maliyet unsurlarından kaynaklandığını göstermektedir.

şisel bakım (% 77,3) ve mali hizmetler (% 71,7) fiyatları, 2001'de yıllık artış oranının TÜFE genelinde üzerinde kaldığı kalemler olarak görülmektedir. Konut kaleminde yıllık fiyat artışı % 59,6 ile genel ortalamanın altında olmuştur.

Tablo 6 : Sektörel Dağılımlara Göre Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Endeksi
Değişim Oranları (%) - 1994=100

	BİR ÖNCEKİ YILIN ARALIK AYINA GÖRE DEĞİŞİM ORANLARI (2001 ARALIK/2000 ARALIK)	ONİKİ AYLIK ORTALAMALARA GÖRE DEĞİŞİM ORANLARI (01.01.2001-31.12.2001)
GENEL	68,5	54,4
GIDA, İÇKİ VE TÜTÜN	80,2	50,3
GIDA	78,4	49,6
İÇECEKLER	66,9	44,4
SİGARA VE TÜTÜN	111,6	62,8
GIYIM VE AYAKKABI	65,2	51,7
GIYIM	63,2	48,5
AYAKKABI	70,9	61,0
KONUT	59,6	56,8
KİRA	39,7	43,3
KONUTUN TAMİR VE BAKIMI	78,1	61,0
KONUT İLE İLGİLİ DİĞER HARCAMALAR	77,3	62,2
ELEKTRİK,GAZ,DİĞER YAKITLAR	121,6	101,4
EV EŞYASI	72,7	60,5
MOBİLYA VE YER DÖŞEMELERİ	63,7	60,2
MEFRUŞAT	81,7	60,2
ELEKTRİKLİ VE ELEKTRİKSİZ EV EŞYALARI	66,9	58,3
MUTFAK EŞYALARI	80,3	58,9
EV ARAÇ GEREÇLERİ	96,0	67,8
EV BAKIMI VE HİZMETLERİ	85,7	64,4
SAĞLIK	58,4	48,4
İLAÇLAR,TIBBİ ÜRÜNLER	92,2	59,9
HASTANE VE HASTANE DIŞI TIBBİ HİZMETLER	41,6	41,6
HASTANE HİZMETLERİ	52,6	50,3
ULAŞTIRMA	77,5	58,2
ÖZEL ULAŞIM ARAÇLARI	62,0	52,3
ÖZEL ULAŞIM ARAÇLARININ TAMİR VE BAK.	99,4	67,2
ULAŞIM HİZMETLERİ	68,6	53,8
EĞLENCE VE KÜLTÜR	61,7	58,1
EĞLENCE VE KÜLTÜR ARAÇLARI	75,8	66,5
KÜLTÜR VE EĞLENCE HİZMETLERİ	54,9	51,6
GAZETE,KİTAP VE KIRTASIYE	56,3	55,5
EĞİTİM	52,4	39,0
EĞİTİM HİZMETLERİ	56,9	43,9
EĞİTİM ARAÇLARI	34,3	20,6
LOKANTA,PASTANE VE OTEL	46,2	42,5
DIŞARIDA YENEN YEMEKLER	47,2	43,3
OTEL HİZMETLERİ	34,8	33,2
ÇEŞİTLİ MAL VE HİZMETLER	81,2	68,7
KİŞİSEL BAKIM	77,3	57,8
MÜCEVHER	99,6	77,0
HABERLEŞME	82,0	74,1
MALİ HİZMETLER	71,7	73,4
DİĞER HİZMETLER	61,8	59,8

Bunda en önemli etken konut kiralalarının sadece % 39,7 kadar artmış olmasıdır. 2001 yılında yaşanan genel ekonomik durgunluğun konut sektörü üzerindeki etkisi buradan da anlaşılmaktadır. Sektörel bazda en büyük artış, % 121,6 ile elektrik, gaz ve diğer yakıtlar alanında olmuştur. Bu artış, Tüketici Fiyat Endeksi'ndeki en büyük artışa karşılık gelmektedir. Bu artışın kaynağını araştırmak üzere TEFE incelendiğinde bu kalem için TEFE'deki artışın da % 122,9 olduğu görülmektedir. TEFE'deki diğer kalemlerin aksine artışın maliyetlerin tüketici fiyatlarına doğrudan yansıtılmış olması bir bakıma bu alandaki kamu ağırlığından kaynaklanmaktadır. Öte yandan bu durum kur ar-

tışının tüketici enflasyonu üzerindeki etkisini de yansıtmaktadır. Eğlence ve kültür (% 61,7), sağlık (% 58,4), eğitim (% 52,4) ve lokanta-pastane-oteller (% 46,2) 2001 yılında fiyat artışlarının endeksi altında kaldığı ürün kalemleri olmuştur. Giyim ve ayakkabı kaleminde artış (% 65,2) genel ortalamaya civarında kalmıştır. Yıllık artışın endeksi genel ortalamasına yakın olduğu bir diğer kalem ise % 72,7'lik artış ile ev eşyası kalemleridir.

Aşağıdaki tablo, TÜFE artışlarını bölgeler ve iller bazında ayrıntılı bir biçimde göstermektedir. Bu verilerin incelenmesi bölgesel farklılaşmayı yansıtmaması bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 7 : Bölgelere ve Seçilmiş illere Göre Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Endeksi Değişim Oranları (%) - 1994=100

	BİR ÖNCEKİ YILIN ARALIK AYINA GÖRE DEĞİŞİM ORANLARI (2001 ARALIK/2000 ARALIK)	ONİKİ AYLIK ORTALAMALARA GÖRE DEĞİŞİM ORANLARI (01.01.2001-31.12.2001)
TÜRKİYE	68,5	54,4
BÖLGELER		
MARMARA	66,4	54,1
EGE	71,3	54,0
AKDENİZ	73,7	55,5
İÇ ANADOLU	68,4	54,2
KARADENİZ	71,8	55,9
DOĞU ANADOLU	75,2	60,3
G. DOĞU ANADOLU	72,4	59,9
İLLER		
ADANA	72,5	55,5
ANKARA	68,1	54,3
ANTALYA	68,7	54,2
BURSA	66,5	53,5
DENİZLİ	67,1	51,5
DIYARBAKIR	78,1	62,0
ERZURUM	76,2	63,9
ESKİŞEHİR	69,8	56,4
GAZİANTEP	69,1	56,9
İÇEL	78,4	58,7
İSTANBUL	65,6	54,1
İZMİR	72,7	54,7
KAYSERİ	82,7	59,5
KOCAELİ	69,3	58,7
KONYA	62,6	52,5
MALATYA	69,5	58,9
SAMSUN	78,9	58,5
TRABZON	69,4	55,1
ZONGULDAK	77,0	57,8

Kaynak : D.İ.E.

Tablo 8 : Aylara Göre Kentsel Yerler Tüketici Fiyatları Genel Endeksi Değişim Oranları (%)

	YIL	OCAK	ŞUBAT	MART	NİSAN	MAYIS	HAZİR.	TEMM.	AĞUS.	EYLÜL	EKİM	KASIM	ARALIK
BİR ÖNCEKİ AYA	1999	4,8	3,2	4,1	4,9	2,9	3,3	3,8	4,2	6,0	6,3	4,2	5,9
GÖRE DEĞİŞİM (%)	2000	4,9	3,7	2,9	2,3	2,2	0,7	2,2	2,2	3,1	3,1	3,7	2,5
	2001	2,5	1,8	6,1	10,3	5,1	3,1	2,4	2,9	5,9	6,1	4,2	3,2
BİR ÖNCEKİ YILIN	1999	65,9	63,9	63,5	63,9	63,0	64,3	65,0	65,4	64,3	64,7	64,6	68,8
AYNI AYINA GÖRE	2000	68,9	69,7	67,9	63,8	62,7	58,6	56,2	53,2	49,0	44,4	43,8	39,0
DEĞİŞİM (%)	2001	35,9	33,4	37,5	48,3	52,4	56,1	56,3	57,5	61,8	66,5	67,3	68,5
ONİKİ AYLIK	1999	81,5	78,5	75,8	73,5	71,3	69,5	68,2	67,1	66,1	65,3	64,8	64,9
ORTALAMALARA	2000	65,2	65,8	66,1	66,0	65,9	65,2	64,3	63,1	61,6	59,6	57,6	54,9
GÖRE DEĞİŞİM (%)	2001	52,0	48,9	46,5	45,6	45,3	45,5	45,9	46,5	47,8	49,8	51,9	54,4

Kaynak : DİE

Bu tablonun en çarpıcı sonuçlarından biri, Türkiye'de yıllık tüketici enflasyonunun en yüksek olduğu bölgelerin, gelirin görece olarak en düşük olduğu bölgeler olmuş olmasıdır. Bu durumun bir nedeni söz konusu bölgelerdeki mal ve hizmet arzının yetersizliği ve tedarik ve taşımacılık maliyetinin etkisi, bir diğer nedeni ise tarım ürünleri fiyatlarının bu bölgelerde daha yüksek olması olabilir.

Enflasyonla ilgili aylık dalgalanmaların etkisini taşımaması bakımından daha sağlıklı bir gösterge kabul edilebilecek olan on iki aylık ortalamalara bakıldığında bu durum daha açık bir biçimde görülmektedir. TÜFE artışının en yüksek olduğu büyük iller Erzurum, Diyarbakır ve Malatya olmuştur. Yıllık tüketici enflasyonunun en düşük olduğu büyük iller ise Konya, İstanbul ve Bursa'dır.

Tablo 9 : Dört Kişilik Bir Ailenin Zorunlu Gıda Harcamaları ve Yoksulluk Sınırı

TÜRK-İŞ	2000	2001	Yıllık Değişim (%)	TÜFE (%)
Gıda Harcamaları				
Ocak	126.353.000	177.358.000	40,4	35,9
Şubat	130.790.000	180.703.000	38,2	33,4
Mart	135.742.000	190.343.000	40,2	37,5
Nisan	141.767.000	206.497.000	45,7	48,3
Mayıs	144.745.000	219.860.000	51,9	52,4
Haziran	142.531.000	225.000.000	57,9	56,1
Temmuz	151.245.000	222.356.000	47,0	56,3
Ağustos	152.498.000	226.667.000	48,6	57,5
Eylül	158.668.000	240.388.000	51,5	61,8
Ekim	166.742.000	265.174.000	59,0	66,5
Kasım	170.856.000	280.536.000	64,2	67,3
Aralık	175.345.000	293.602.000	67,4	68,5

TÜRK-İŞ	2000	2001	2000 Aylık Değişim (%)	TÜFE (%)	2001 Aylık Değişim (%)	TÜFE (%)
Yoksulluk Sınırı						
Ocak	384.052.000	539.082.000			1,1	2,5
Şubat	397.538.000	549.249.000	3,5	3,7	1,9	1,8
Mart	412.590.000	578.550.000	3,8	2,9	5,3	6,1
Nisan	430.903.000	627.650.000	4,4	2,3	8,5	10,3
Mayıs	439.954.000	668.267.000	2,1	2,2	6,5	5,1
Haziran	433.225.000	683.891.000	-1,5	0,7	2,3	3,1
Temmuz	459.711.000	675.854.000	6,1	2,2	-1,2	2,4
Ağustos	463.520.000	688.957.000	0,8	2,2	1,9	2,9
Eylül	482.274.000	730.663.000	4,0	3,1	6,1	5,9
Ekim	506.815.000	806.000.000	5,1	3,1	10,3	6,1
Kasım	519.319.000	852.693.000	2,5	3,7	5,8	4,2
Aralık	532.964.000	892.407.000	2,6	2,5	4,7	3,2

Kaynak : TÜRK-İŞ

Tüketici Fiyatlarının seyri aylar itibarıyla değerlendirildiğinde iç talep yetersizliğine bağlı ekonomik durgunluğun etkisi belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

2001 yılının ilk iki ayında uzun yıllar ortalamalarına göre çok daha düşük olarak gerçekleşen tüketici enflasyonu, kur artışına bağlı olarak hızla yükselmiş, Haziran ayına kadar son on yıllık ortalamaların üzerinde seyretmiştir. Haziran ayı fiyat artışları yine ortalamaların üzerinde olmakla birlikte 1999 yılına göre çok az da olsa daha düşük olmuştur. Temmuz ayı ile birlikte ise aylık fiyat artışlarının son on yıllık ortalama değerlerin altına düşmüş olduğu görülmektedir. Bu durum yaşanan derin ekonomik durgunluğun ölçeğinin dikkat edilmesi gereken bir göstergesidir.

**2002 programı,
TEFE artışını %31,
Tüfe artışını ise %35
olarak tespit
etmiştir.**

Enflasyon ile ilgili önemli bir tartışma DİE endekslerinin gerçek enflasyon oranını ne ölçüde yansıttığına ilişkindir. TÜFE artış oranlarını yıllık ve aylık bazda Türk-İş tarafından hesaplanan ve dört kişilik bir ailenin zorunlu temel harcama kalemlerini içeren "Aylık Yoksulluk Sınırı Harcamaları" ve "Aylık Zorunlu Gıda Harcamaları" ile karşılaştırdığımızda endeksler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla DİE'nin hesaplamaları hakkında kuşku duymayı gerektirecek bir sapma olmadığı anlaşılmaktadır.

2- 2002 YILINA İLİŞKİN BEKLENTİLER

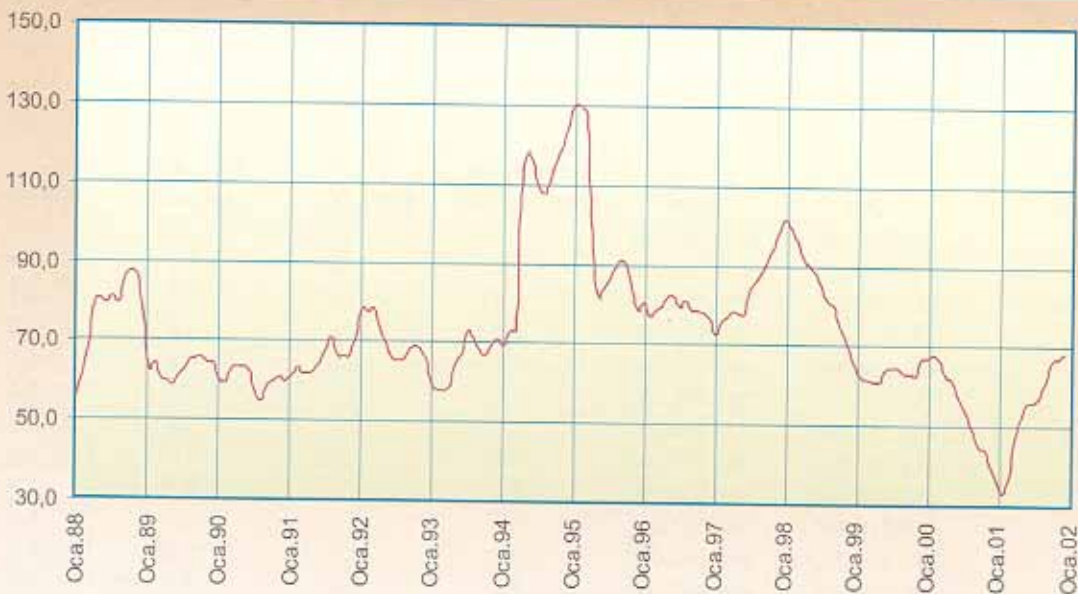
Türkiye'de, 20 yıldır süren ve uluslararası kriterlere göre son derece yüksek sayılacak bir enflasyon hüküm sürmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de uzun süreli yüksek bir enflasyonun hüküm sürdüğü görülmektedir. Ayrıca enflasyon, belli dönemlerde istikrar kazanmakta ve ± 10 'luk platolarda seyretmektedir. Bu olgu, enflasyonda oldukça uzun süren bir ataletin oluşabildiğini ifade etmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu atalet aniden ortadan kalkabilmekte, enflasyon oranında hem yukarıya hem de aşağıya doğru keskin hareketler oluşabilmektedir.

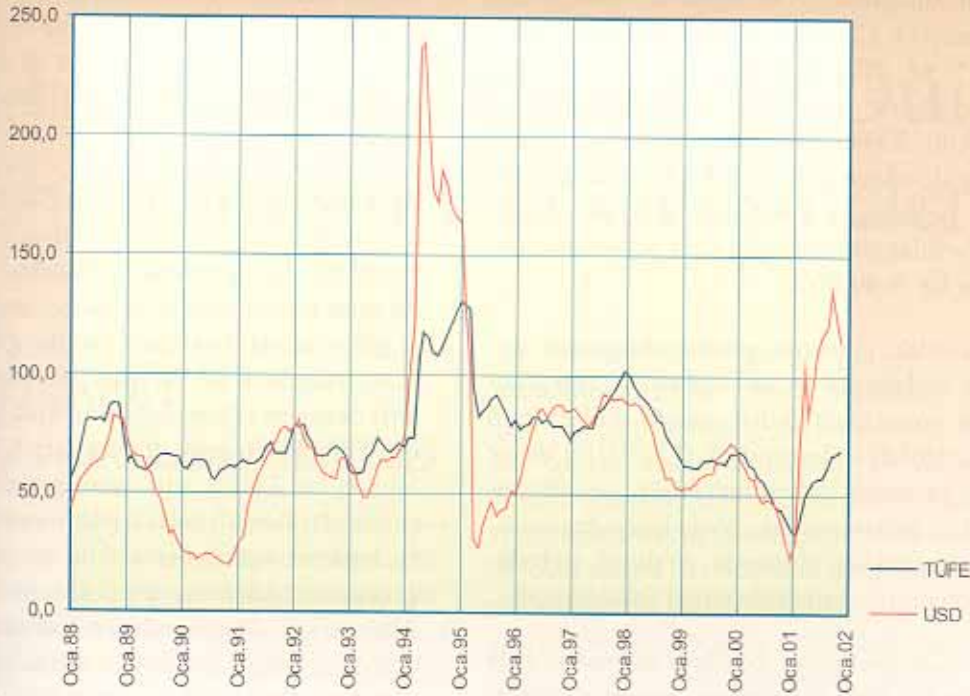
Bu kadar uzun bir dönemde yüksek enflasyon altında yaşayan

ekonomik birimler, kendilerini enflasyondan koruyacak mekanizmalar geliştirmektedir. Bu mekanizmalar, genellikle, gelecek dönemde gerçekleşmesi istenilen gelir artışlarının geçmiş enflasyon oranına endekslenmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böylece geçmiş dönemin enflasyon oranı geleceğe taşınmaktadır. Ayrıca, özellikle firmaların enflasyona uyum göstermeleri iş modellerini ve performans kriterlerini etkilemekte, verimsizlikler böylelikle gizlenebilmektedir. Bu süreç içinde, geçmiş enflasyona bağlı maliyet artışları nedeniyle enflasyon çok

Şekil 6 : Aylar İtibariyle Yıllık TÜFE Artış Oranları (Son On İki Ay, %)

Kaynak : D.İ.E.

Şekil 7 : Aylar İtibarıyla Yıllık Enflasyon Oranı ve Kur Artışı⁽³⁾ (Son On İki Ay, %)

Kaynak : D.İ.E.

fazla oynamamakta, dolayısıyla bir atalet kazanmaktadır. Geçmiş endekslemenin yanı sıra, yabancı para birimi cinsinden veya yabancı para birimlerine endeksli fiyatlama, sözleşme imzalama ve tasarruf yapma/borç edinme gibi alışkanlıklar giderek yaygınlaşmaktadır. Böylelikle döviz kuru artış da enflasyonun bir diğer belirleyicisi olmaktadır. Bu iki değişkenin (geçmiş dönem beklentileri ve kur artışı) aylık tüketici enflasyonunu yaklaşık % 80-85'lik bir oranda belirlediği anlaşılmaktadır.

Bu kısa analizin ardından, 2002 yılına ilişkin hedefleri ve beklentileri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- IMF ile imzalanan 18/01/2002 tarihli niyet mektubu çerçevesinde izlenmekte olan programda, 2002 yılı için yıl sonu enflasyon hedefleri toptan eşyada % 31 ve tüketici fiyatlarında da % 35 olarak belirlenmiştir. Yine aynı programda GSMH deflatorünün de % 48,9 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.
- TCMB, programla uyum içerisinde, 2001 yılında sağlanan parasal disiplinin 2002 yılında da sürdürülmesini öngörmüş ve para tabanı artış hızının (% 40) nominal milli gelir artışı (% 53,4) ve enflasyon hedefi ile uyumlu olacağını taahhüt etmiştir. Bu parasal çıpa, enflasyon hedefinin

gerçekleştirilmesinde olumlu bir etkide bulunacaktır.

- 2001 yılında çok iddialı bir bütçe performansı gösterilmiş ve bu performansın 2002 yılında da gösterilmesi planlanmıştır. Bununla birlikte bütçede öngörülen hedeflerin tutturulmasına ilişkin belirsizlikler söz konusudur.
- Krizin ardından TL'nin aşırı değer kaybetmesine bağlı olarak döviz kurunda oluşan köpüğün Ekim 2001'de patlaması sonrasında Türk Lirası nominal olarak değer kazanmıştır. Uygulanan program çerçevesinde döviz kurunda bundan sonra oluşacak eğilimin uzun dönem denge ile uyum içinde olması beklenmektedir.
- Son aylarda önemli ölçüde iyileşme gözlenmekle birlikte, beklenen enflasyon düzeyi programda hedeflenen düzeyin hala üzerinde seyretmektedir. Ekonomik birimlerin enflasyon beklentilerini ölçmek amacıyla TCMB tarafından aylık olarak düzenlenen İktisadi Yönelim Anketi sonuçlarına göre, Aralık ayı itibarıyla "gelecek 12 aylık dönemde beklenen toptan eşya enflasyon oranı" % 58,3 düzeyindedir. Yi-

(3) Enflasyon oranı TÜFE artışı, kur artışı ise TCMB aylık ortalama Amerikan doları döviz alış fiyatı olarak alınmıştır.

ne Merkez Bankası'na mali sektöre yönelik olarak ve iki haftada bir düzenlenmekte olan yönelim anketinin Ocak ayına ait sonuçlarına göre "gelecek 12 ayda beklenen tüketici enflasyonu" % 45 düzeyindedir. Söz konusu oran, son dört ankete göre belirgin bir düşüşe işaret etmektedir. Kasım 2001'de düzenlenen iki ankette elde edilen gelecek 12 aylık tüketici enflasyon bekleyişi ortalaması % 51,5, Aralık 2001'de düzenlenenlerden elde edilenlerin ortalaması ise % 49,5'tir.

- Gerek kurdaki gerileme, gerekse durgunluk dolayısıyla enflasyona uyum sağlama yeteneğinin azalması sonucunda Şubat ayında TEFE'de % 2,6 ve çekirdek enflasyonda % 0,7, TÜFE'de ise % 1,8 oranlarıyla rekor bir düşüş yaşanmıştır. Böylelikle, Şubat ayındaki döviz krizinden önceki, enflasyonun son yirmi yılın en düşük seviyelerine gerilediği dönemin değerleri yakalanmıştır.
- Ekonomide üretim ve büyüme açısından hala kayda değer bir canlanmanın işaretleri görülmemektedir. Uluslar arası gelişmeler incelendi-

ğinde, 2002 yılı için gelişmiş ülkeler olan ABD'de, AB'de ve Japonya'da ekonomik canlanma beklenmemektedir. Buna bağlı olarak yurt dışı talebin de durağan bir seyir izleyeceği düşünülebilir. Dolayısıyla yurt içi veya dış talebe dayalı enflasyonist bir baskı söz konusu değildir.

- Bu değerlendirmeler ışığında 2002 yılında enflasyon beklentileri için en uygun tanımlama "temkinli bir iyimserlik" olacaktır. Programın yıl sonu hedefi olan % 35'lik oranın tutturulması güç olsa da, beklenmedik bir gelişme olması halinde % 43-52 arası bir yıl sonu TÜFE artış oranının sağlanması mümkün görünmektedir. Yılın ilk altı aylık döneminde % 15-18,5 aralığında bir TÜFE artış oranı gerçekleşmesi durumunda, ikinci yarıda trend biraz hızlansa bile bu hedefe ulaşılması mümkün olacaktır. % 35'lik program hedefinin gerçekleşmesi ise ancak Mart-Aralık döneminde enflasyonun her ay % 2,3'ün altında kalması durumunda söz konusu olabilecektir.

Tablo 10 : 2002 Yılı Aylık TÜFE Artış Beklentileri (%)

Aylar	Program Hedefi ⁽¹⁾	İyimser Beklenti	Kötümser Beklenti	Son On Yıl Ortalaması
Ocak ⁽²⁾	5,3	5,3	5,3	5,9
Şubat ⁽²⁾	1,8	1,8	1,8	4,5
Mart	2,5	3,0	4,0	4,3
Nisan	2,5	4,0	4,5	5,2
Mayıs	1,5	2,0	2,0	3,0
Haziran	1,0	1,5	1,5	1,6
Temmuz	1,5	2,0	2,0	2,5
Ağustos	2,0	2,5	3,0	3,7
Eylül	3,5	4,0	5,0	6,2
Ekim	4,5	4,0	5,0	6,7
Kasım	3,0	3,5	4,5	5,1
Aralık	2,0	3,0	4,0	3,5
Yıllık	35,8	43,3	51,8	66,6

Kaynak : T.C.M.B., D.İ.E.

1-Program hedefi olan yıllık %35'lik TÜFE artışı esas alınarak oluşturulan bir simülasyonu ifade etmektedir. Değerler son on yıllık enflasyon ortalamaları, enflasyonun düşüş eğilimi gösterdiği dönemlere uydurularak hesaplanmıştır. Tahminler sadece gösterge niteliğinde olup çok değişik alternatif senaryolar geliştirilmesi de mümkündür.

2- Gerçekleşme.

BÖLÜM V

Dış Ekonomik İlişkiler ve Dünya Ekonomisindeki Gelişmeler

1- DIŞ TİCARET

A- Dünya Ticaretindeki Gelişmeler

2001 yılı sadece Türkiye için değil, aynı zamanda dünya ekonomisi için de son derece elverişsiz geçmiştir. 1989 yılında 3 trilyon dolar civarında gerçekleşen dünyadaki toplam ihracat, 1994 yılında 4 trilyon dolar, 1995 yılında 5 trilyon ve nihayet 1996 yılında da 6 trilyon dolar civarında gerçekleşmiştir. 2000 yılında yaşanan % 12,5 dolayındaki artışın temel nedenlerinden biri, ticarete konu olan mallarda Amerikan doları cinsinden fiyatların % 9,4 oranında yükselmesi gösterilmektedir. Genel olarak 1996 - 2000 arasında ticarete konu olan malların fiyatları düşüş kaydetmişse de, reel olarak dünya ticaretindeki artış devam etmiştir. 2000 yılındaki ticaret performansının arkasındaki sürükleyici etken, başta Amerikan piyasaları olmak üzere enformasyon teknolojileridir. Yine 2000 yılında dünya safi milli hasılası da reel olarak % 4,8 civarında artış kaydetmiştir.

2000 yılındaki bu umumi yüksek performansa rağmen, 2001 yılının pek iç açıcı olmayacağını sin-valleri de yine 2000 yılının son çeyreğinde gelmeye başlamıştı. Örneğin dünya ticaretinin % 60 kârını gerçekleştiren 15 büyük ihracatçı ülkenin gerek ihracat ve gerek ithalatları ilk üç çeyrekte iki haneli rakamların üzerinde artış kaydederken, son çeyrekte dış ticaret rakamları tek haneli artış oranlarına gerilemişti. Ntekim 11 başlıca gelişmiş ülke verilerine göre, 2001 yılının ilk çeyreğinde ihracat sadece % 2,5, ithalat ise % 2,0 civarında artış gös-

terebilmiştir. 2000 yılında ticaretin motor gücü olan IT sektöründeki gerileme bu nispi durağanlığın başlıca nedeni olmuştur. 11 Eylül'de New York'ta Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırılar ve ardından başlayan süreç zaten daralma sürecinde olan dünya ekonomisini daha da olumsuz bir sürece sokarak netice itibarıyla 2001 yılının sadece yaklaşık % 1,3 civarında bir artışla kapanmasına ne-

den olmuştur. Küresel ekonomide yaşanan olumsuzluklar, içerideki krizler ve istikrarsızlıklarla birleşerek dünyada yaşanan olumsuz sürecin katlanarak Türk ekonomisine yansımalarına neden olmuştur.

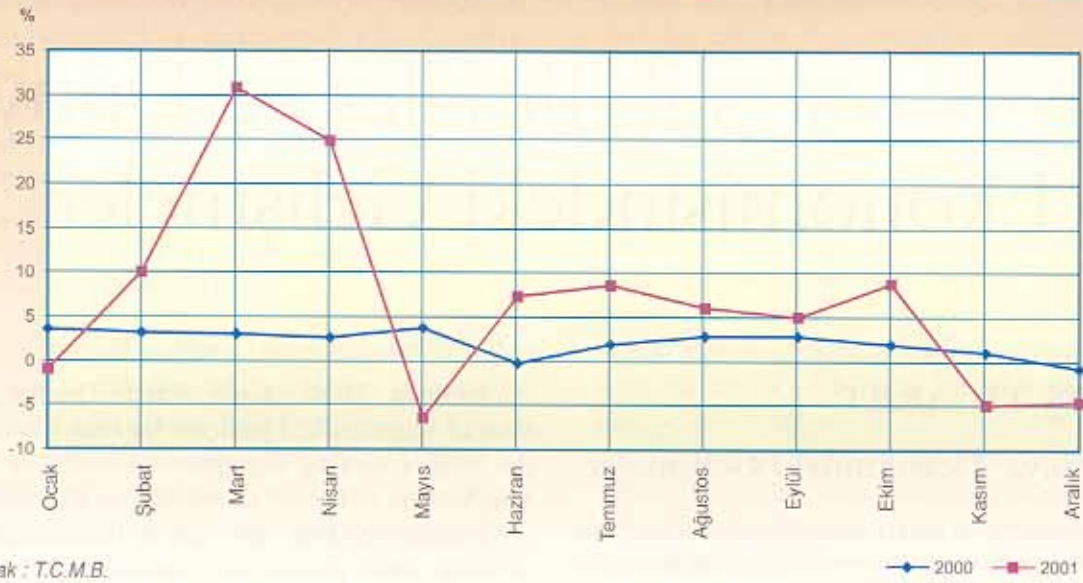
B- Dış Ticaret Dengesi

2000 yılında Türkiye ekonomisinde kaydedilen % 6,4'lük büyümenin kaynaklarına bakıldığında bunun büyük oranda tüketim ve tüketim ağırlıklı ithalat patlaması nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında rekabetçi olmayan döviz

kuru, ithalatı artırıcı ihracatı caydırıcı etki oluşturmuştur. Öte yandan Türkiye'nin oldukça bağımlı olduğu Avrupa pazarında yaşanan talep daralması ve bu pazarda başlıca rakiplerimizden olan Asya ülkelerinde 1997 yılında patlak veren krizler ve ardından bu ülkelerde uygulanan rekabetçi döviz kurları nedeniyle Türkiye'nin ihracatı ile ithalatı arasındaki makas hızla açılmıştır. Döviz kurunda meydana gelen değişimler aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

2000 yılında toplam ihracat bir önceki yıla göre % 4,5 artış kaydederek 27,5 milyar dolar civarında gerçekleşmesine rağmen, ithalat aynı dönemde % 34'lük bir artışla 1990 sonrasında ikinci defa

2000 yılında Türkiye ekonomisinde kaydedilen % 6,4'lük büyümenin kaynaklarına bakıldığında bunun büyük oranda tüketim ve tüketim ağırlıklı ithalat patlaması nedeniyle gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 1 : Aylık Ortala Döviz Satış (\$) Kurları (Aylık Yüzde Değişme)

Kaynak : T.C.M.B.

(1995 yılında ithalat % 53,5 oranında artmıştı) bu kadar yüksek büyüme rekoru kırarak 54,5 milyar dolar dolar olarak gerçekleşmiştir. Böylece 2000 yılı sonunda dış ticaret dengesi bir önceki yıla göre % 90 oranında artarak 26,7 milyar dolar, cari işlemler dengesi de % 650 (1999 sonunda 1,3 milyar dolardan, 2000 sonunda 9,8 milyar dolara çıkmıştır) artarak yaklaşık 10 milyar dolar açık vermiştir. Bu arada ihracatın ithalatı karşılama oranı da dramatik bir şekilde gerileyerek % 65'ten % 51'e düşmüştür.

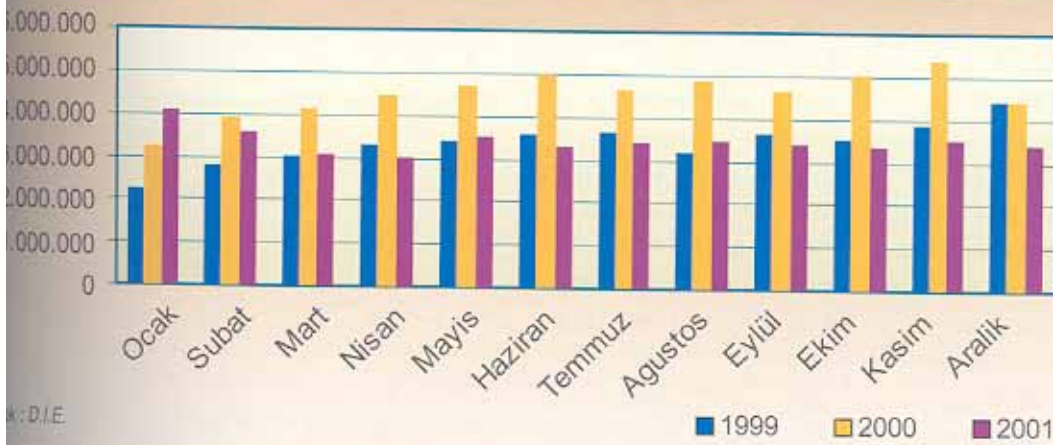
İhracatın ithalatı karşılama yetersizliği Türkiye ekonomisinde 1981 yılından beri ilk defa bu kadar düşük düzeyde gerçekleşmiştir. 1987'de % 77,6 olan bu oran, 1988 yılında % 81,4'e kadar yükseldikten sonra, 1989 yılında sermaye hareketlerinin tamamen serbest bırakılmasından sonra ihracatın ithalatı karşılama oranı -büyük çaplı devalüasyonların ardından gelen yıllar hariç- önce ortalama olarak % 60'lar civarında, 1996 ve sonrasında ise sürekli olarak % 60 ve altında dalgalanmaya başlamıştır.

Tablo 1 : Aylar İtibariyle Dış Ticaret Eğilimleri (Birlikli - Milyon \$)

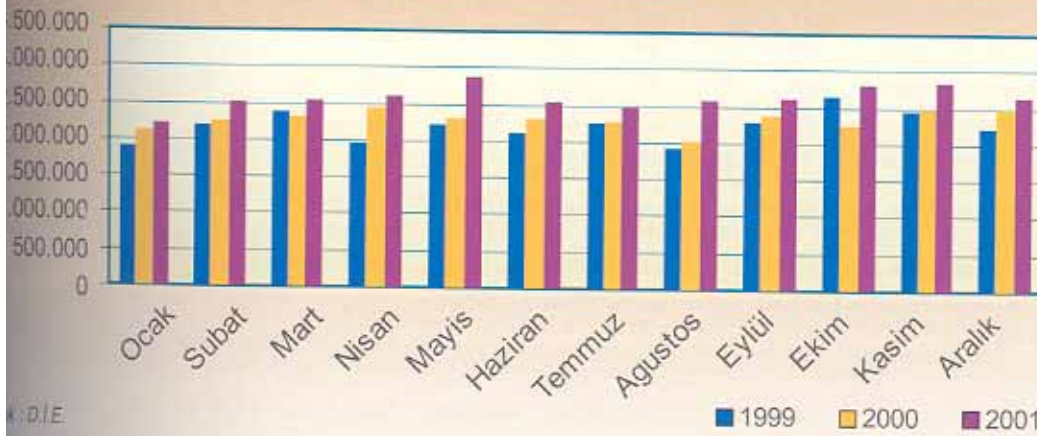
	İHRACAT(a)			İTHALAT(b)			DİŞ TİCARET DENGESİ			İHRACATIN İTHALATI KARŞILAMA ORANI I (a/b)		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Ocak	1.883	2.123	2.236	2.227	3.229	4.071	-344	-1.106	-1.835	84,6	65,7	54,9
Şubat	4.077	4.386	4.752	5.015	7.161	7.666	-938	-2.774	-2.914	81,3	61,3	62,0
Mart	6.479	6.703	7.298	8.060	11.325	10.775	-1.581	-4.621	-3.477	80,4	59,2	67,7
Nisan	8.432	9.142	9.914	11.394	15.816	13.813	-2.962	-6.674	-3.899	74,0	57,8	71,8
Mayıs	10.658	11.480	12.799	14.803	20.514	17.371	-4.145	-9.034	-4.573	72,0	56,0	73,7
Haziran	12.780	13.806	15.360	18.405	25.479	20.670	-5.625	-11.673	-5.310	69,4	54,2	74,3
Temmuz	15.035	16.094	17.844	22.023	30.156	24.107	-6.988	-14.062	-6.263	68,3	53,4	74,0
Ağustos	16.975	18.138	20.423	25.201	35.035	27.609	-8.226	-16.897	-7.186	67,4	51,8	74,0
Eylül	19.249	20.542	23.027	28.845	39.679	31.034	-9.596	-19.137	-8.007	66,7	51,8	74,2
Ekim	21.908	22.787	25.840	32.404	44.703	34.398	-10.496	-21.916	-8.559	67,6	51,0	75,1
Kasım	24.356	25.286	28.681	36.252	50.065	37.958	-11.896	-24.779	-9.277	67,2	50,5	75,6
Aralık	26.588	27.775	31.339	40.686	54.503	41.399	-14.098	-26.728	-10.059	65,3	51,0	75,7

Kaynak : D.İ.E.

Grafik 2: Aylar İtibariyle İthalat (Bin \$)

Grafik 3: Aylar İtibariyle İhracat (Bin \$)

2000 yılındaki bu seyirden sonra cari iş-
dengesinde meydana gelen ve sürdürülme-
sansız rekor artışın yarattığı tedirginlik orta-
da etkisiyle bir dizi finansal krizin yaşandı-
nmektedir. Bu krizlerin ardından Mart ve
2001 aylarındaki toplamı % 50'yi aşan iki
a devalüasyon yapıldı. Ardından benimse-
nek kur sistemi sonrasında ilk dokuz ay iti-
e % 130'lara varan düzenli ve sürekli değer
arından sonra rekabetçi kur sayesinde 2001
geneline yayılmayan ancak tesirini yılın
yansından itibaren gösteren dış ticatte
u bir sürece girilmiş oldu. Aşağıdaki grafik-
gösterildiği üzere, gerçekten de devalüas-
onrasında aylar itibariyle ihracatta yaşanan
oranları 1998, 1999 ve 2000 yıllarının üs-
gerçekleşmiştir.

Aralık 2001 arasındaki veriler bir önceki yı-
a dönemiyle mukayese edildiğinde, ihracatın
5'tik bir artışla 31,3 milyar dolar, ithalatın da

% 24 oranında gerileyerek 41,4 milyar dolar olarak
gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Böylece dış ticaret
dengesindeki açık % 65 oranında azalarak 9,3 mil-
yar dolara gerilerken, ihracatın ithalatı karşılama
oranı da son yılların en yüksek düzeyine çıkarak %
77 olarak gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tabloda ülke
ve bölge gruplarına göre dış ticaret verileri ele
alınmıştır. Bu tablodaki veriler Türkiye'nin dış ti-
caretinin yönünde geçmiş yıllardan farklı temel bir
değişimin olmadığını göstermektedir.

Buna göre, OECD üyesi ülkelerin Türkiye'nin ih-
racatındaki payı 2000 ve 2001 yıllarında sırasıyla %
68,4 ve % 65,9 oranındadır. OECD üyesi Avru-
pa Birliği ülkelerinin payı % 52,2 ve % 51,6'dır.
Öte yandan OECD üyesi olmayan Avrupa ülkele-
rinin payları da dahil edildiğinde, Türkiye'nin ih-
racatının yaklaşık % 60'ının sadece Avrupa'ya ya-
pıldığı görülmektedir. Bu arada Türkiye'nin kom-
şusu olan Ortadoğu ülkelerinin ihracattaki payı ise
2000'den 2001'e 5 puan düşmüş gözükmektedir.

Tablo 2 : Seçilmiş Bölgelere Göre İhracatın Dağılımı (Milyon \$)

İhracat	1998	% Pay	1999	% Pay	% Değişim	2000	% Pay	% Değişim	2001	% Pay	% Değişim
Genel Toplam	26.974	100	26.587	100	-1,4	27.775	100	4,5	31.186	100	12,3
A-Oecd Ülkeleri	16.979	62,9	18.056	67,9	6,3	19.006	68,4	5,3	20.553	65,9	8,1
1-Avrupa Birliği Ülkeleri	13.498	50	14.348	54	6,3	14.510	52,2	1,1	16.078	51,6	10,8
2-EFTA Ülkeleri	357	1,3	362	1,4	1,4	324	1,2	-10,5	303	1	-6,5
3-Diğer OECD Ülkeleri	3.125	11,6	3.346	12,6	7,1	4.171	15	24,7	4.171	13,4	0,0
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	831	3,1	781	2,9	-6,0	895	3,2	14,6	926	3	3,4
C-Oecd Üyesi Olmayan Ülkeler	9.164	34	7.750	29,2	-15,4	7.874	28,3	1,6	9.708	31,1	23,3
1-Avrupa Ülkeleri	3.980	14,8	2.735	10,3	-31,3	2.278	8,2	-16,7	2.650	8,5	16,4
2-Afrika Ülkeleri	1.820	6,7	1.657	6,2	-9,0	1.373	4,9	-17,1	1.516	4,9	10,4
3-Amerika Ülkeleri	234	0,9	243	0,9	3,8	247	0,9	1,6	326	1	32,2
4-Orta Doğu Ülkeleri	2.191	8,1	2.204	8,3	0,6	2.553	9,2	15,8	3.537	11,3	38,6
5-Diğer Asya Ülkeleri	636	2,4	696	2,6	9,4	1.381	5	98,4	1.504	4,8	8,9
6-Diğer Ülkeler	304	1,1	215	0,8	-29,3	43	0,2	-80,0	175	0,6	301,5
Seçilmiş ülke grupları											
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	3.238	12	2.172	8,2	-32,9	2.368	8,5	9,0	2.835	9,1	19,7
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	1.125	4,2	866	3,3	-23,0	874	3,1	0,9	956	3,1	9,4
Bağımsız Devletler Topluluğu	2.666	9,9	1.533	5,8	-42,5	1.649	5,9	7,6	1.966	6,3	19,3
Türk Cumhuriyetleri	835	3,1	574	2,2	-31,3	572	2,1	-0,3	549	1,8	-4,0
İslam Konferansı Teşkilatı	4.375	16,2	3.948	14,8	-9,8	3.915	14,1	-0,8	4.838	15,5	23,6

1- Son üç yılın verilerine göre en çok ithalat/ihracat yapılan ülkeler arasından seçilmiştir.

Kaynak : D.İ.E., D.P.T.

Tablo 3 : Seçilmiş Bölgelere Göre İthalatın Dağılımı (Milyon \$)

İthalat	1998	% Pay	1999	% Pay	% Değişim	2000	% Pay	% Değişim	2001	% Pay	% Değişim
Genel Toplam	45.921	100	40.687	100	-11,4	54.503	100	34,0	40.507	100	-25,7
A-Oecd Ülkeleri	33.472	72,9	28.326	69,6	-15,4	35.682	65,5	26,0	25.222	62,3	-29,3
1-Avrupa Birliği Ülkeleri	24.075	52,4	21.416	52,6	-11,0	26.610	48,8	24,3	18.059	44,6	-32,1
2-EFTA Ülkeleri	1.169	2,5	928	2,3	-20,8	1.155	2,1	24,8	925	2,3	-19,9
3-Diğer OECD Ülkeleri	8.228	17,9	5.984	14,7	-27,3	7.916	14,5	32,3	6.237	15,4	-21,2
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	418	0,9	508	1,2	21,5	496	0,9	-2,4	303	0,7	-38,9
C-Oecd Üyesi Olmayan Ülkeler	12.032	26,2	11.853	29,1	-1,5	18.325	33,6	54,6	14.982	37,0	-18,2
1-Avrupa Ülkeleri	4.673	10,2	4.672	11,5	0,0	6.319	11,6	35,3	5.318	13,1	-15,8
2-Afrika Ülkeleri	1.758	3,8	1.687	4,1	-4,0	2.714	5,0	60,9	2.588	6,4	-4,6
3-Amerika Ülkeleri	725	1,6	495	1,2	-31,7	580	1,1	17,1	420	1,0	-27,6
4-Orta Doğu Ülkeleri	1.943	4,2	1.987	4,9	2,3	4.155	7,6	109,1	3.379	8,3	-18,7
5-Diğer Asya Ülkeleri	2.626	5,7	2.391	5,9	-8,9	4.382	8,0	83,3	3.022	7,5	-31,0
6-Diğer Ülkeler	307	0,7	621	1,5	102,3	175	0,3	-71,8	255	0,6	45,4
Seçilmiş ülke grupları											
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	4.332	9,4	4.297	10,6	-0,8	6.699	12,3	55,9	5.598	13,8	-16,4
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	948	2,1	1.123	2,8	18,5	1.543	2,8	37,4	1.239	3,1	-19,7
Bağımsız Devletler Topluluğu	3.724	8,1	3.734	9,2	0,3	5.693	10,4	52,5	4.673	11,5	-17,9
Türk Cumhuriyetleri	449	1,0	457	1,1	1,8	628	1,2	37,4	284	0,7	-54,8
İslam Konferansı Teşkilatı	4.211	9,2	4.050	10,0	-3,8	7.353	13,5	81,6	6.086	15,0	-17,2

1- Son üç yılın verilerine göre en çok ithalat/ihracat yapılan ülkeler arasından seçilmiştir.

Kaynak : D.İ.E., D.P.T.

Türki Cumhuriyetleri, BDT ve KEİB çerçevesinde ihracatın toplam ihracat içindeki payı ise her sene daha da azalmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin yakın komşularıyla ticaret potansiyelini değerlendiremediğini ve buralardaki gelişmekte olan pazarlardaki payı kaybetmeye başladığını göstermektedir.

Dış ticaretin yönü ithalat açısından incelendiğinde ihracattaki durumun burada da geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Yine 2000 ve 2001 yılı ithalatında OECD ülkelerinin payları %65,5 ve %62,3, OECD üyesi Avrupa ülkelerinin payları %48,8 ve %44,6, OECD üyesi olmayan Avrupa ülkeleri de ilave edildiğinde toplam Avrupa ülkelerinin payları %60,4 ve %57,7 olarak gerçekleşmiştir. Ortadoğu, İslam Ülkeleri ve Türkiye Cumhuriyetleri ithalattaki payları da aynı şekilde son derece yetersiz kalmaktadır. Tek başına Almanya'nın ithalattaki oranı, coğrafi alanların her birinden çok daha yüksek düzeyde gerçekleşmektedir.

Bölge ülkelerine nazaran ekonomik gelişmişlik düzeyi, uzmanlaşma ve pazarlama gibi konularda çok daha yüksek olmasına rağmen, Türkiye'nin komşuları ile ticaret yapamıyor olması, gerek karşılıklı mukayeseli üstünlüklere göre bölgesel bir ticari entegrasyonun gelişmemesine ve toplumsal refah kayıplarına, gerekse ticaretin düşük düzeyde kalması nedeniyle Türkiye'nin bölge üzerinde pek bir tesirinin ve yaptırım gücünün oluşamamasına neden olmaktadır. Aralarında karşılıklı bir korelasyonun bulunmasına rağmen, sosyal ve siyasal entegrasyonun olmazsa olmaz şartlarından birinin iktisadi işbirliği ve entegrasyon olduğu Avrupa Birliği'nin 1950'li yıllarda başlattığı uzun yürüyüş tecrübesinden bilinmektedir.

Öte yandan aşağıda tabloda son yıllarda kaydedilen dış ticaretin bileşkesi veya yapısı sunulmuştur. Buna göre Türkiye'nin ihracatında imalat sanayi %90 ve üzerindeki payı ile lokomotif görevi görmeye devam etmektedir.

İthalat rakamları içinde ise aslan payını 2000 yılında %66 ve 2001 yılındaysa %72'lik bir oran ile ara mallar, ikinci önemli kalemi de aynı yıllarda sırasıyla %21 ve %17'lik oranlarla sermaye malları teşkil etmektedir.

C- Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Bir Takım Gözlemler

Bütün bu verilere göre Türkiye'nin dış ticareti konusunda bir takım önemli görülen gözlemler yapmak mümkündür. Döviz kurundaki seyir nedeniyle 2000 yılına nazaran 2001 yılında ithalat radikal bir şekilde gerilemesine rağmen, pay olarak ara malların toplam ithalat içindeki payı artmıştır. Bunun bir anlamı da Türk sanayinin ara ve sermaye mal ithalatına yönelik esnekliğinin oldukça düşük, yani sanayinin bu malların ithalatına yüksek düzeyde bağımlı olduğudur.

Bu gerçek, Türk Lirası'nın sürekli bir şekilde değer kaybetmesi karşılığında ihracata yönelik rekabetçi üstünlük kazanacağı beklentisi içinde olan kesimlere uzun vadede öğretici bir ders sunmaktadır. Türk parasının itibarsızlığına rağmen sanayi çevreleri bir yandan, iktidarlar diğer yandan devalüasyonu rekabet edebilmenin vaz geçilmez bir yolu olarak görmekte, bu yöntem adeta hiç değişmeyen bir politik araç haline gelmiş bulunmaktadır. Halbuki daha Mart ve Nisan 2001 de arka arkaya ge-

Tablo 4 : İthalat ve İhracatın Ana Mal Gruplarına Göre Dağılımı (Milyon \$)

	1999	% PAY	2000	% PAY	2001 (*)	% PAY	% DEĞİŞİM
A) İTHALAT (TOPLAM)	40671	100	54503	100	40507	100	-25,7
1-SERMAYE MALLARI	8729	22	11341	21	6964	17	-38,6
2-ARA MALLARI	26553	65	35710	66	29079	72	-18,6
3-TÜKETİM MALLARI	5062	12	7265	13	4084	10	-43,8
4-DİĞER	327	1	231	0	380	1	104,1
B) İHRACAT (TOPLAM)	26587	100	27775	100	31186	100	12,3
1-TARIM VE ORMANCILIK	2394	9	1973	7	2231	7	13,1
2-BALIKÇILIK	38	0	25	0	28	0	15,7
3-MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	385	1	400	2	338	1	-15,6
4-İMALAT	23755	89	25340	91	28565	92	12,7
5-DİĞER	15	0	36	0	24	0	-35,7

(*) Geçici

Kaynak : DİE

Tablo 5 : 1998 – 2001 Yıllık Ortalama Dış Ticaret Miktar Ve Fiyat Endeksleri (1994 = 100)

	MİKTAR İNDEKSLERİ							
	İhracat				İthalat			
	1998	1999	2000	2001	1998	1999	2000	2001
GENEL	145,2	149,8	166,7	203,7	201,8	199,4	264,6	198,9
Tarım ve Ormancılık	107,9	106,1	83,9	117,9	240,7	222,5	320,1	230,9
Balıkçılık	87,4	165,8	117,1	185,0	-	-	-	-
Madencilik ve Taşocakçılığı	136,3	145,9	161,0	156,7	123,8	120,3	132,3	127,6
İmalat	151,0	156,3	179,1	217,3	212,6	211,7	283,8	209,1
	FİYAT İNDEKSLERİ							
	İhracat				İthalat			
	1998	1999	2000	2001	1998	1999	2000	2001
GENEL	98,4	91,7	87,8	85,5	96,1	90,8	94,9	94,6
Tarım ve Ormancılık	111,9	102,3	99,2	89,6	96,4	79,9	77,7	73,5
Balıkçılık	93,6	106,3	90,9	68,5	-	-	-	-
Madencilik ve Taşocakçılığı	91,5	87,3	87,4	83,4	83,1	99,6	155,5	146,7
İmalat	96,9	90,5	86,6	85,1	98,1	90,7	88,5	88,8

Kaynak : D.İ.E.

len devalüasyonlardan sonra döviz kuru bir anda 1.200.000 TL'yi aşmış ardından bir buçuk milyon sınırını zorladığında bunun bir şekilde durdurulamaması durumunda ekonominin içine gireceği buhrandan söz edildiği bilinmektedir. Burada altı çizilmesi gereken bir kaç nokta var:

İlk olarak, paranın değer biriktirme, ölçü birimi olma gibi son derece temel fonksiyonları vardır. Son yıllarda TL'nin günlük hayatta dahi bu fonksiyonlarını göremez duruma düştüğü aşikardır. Bu iki özelliğin kaybolması nedeniyle de TL'si artan oranlarda mübadele aracı olma özelliğini de kaybetmektedir. Bu üç fonksiyon bağlamında ele alındığında TL'nin artık bir para olma kabiliyetinin oldukça aşındığı ifade edilmelidir. İşlevsel bir ulusal paraya sahip olmak tarihten beri süregelen bir "devlet olma" göstergesidir. Para idaresinde başarısız olup da diğer iktisadi alanlarda başarılı olan bir devlet ve medeniyet tecrübesinden bahsedilemez.

İki, ekonomi bir biri içine geçmiş çarklar gibi olup, bir alanda meydana gelen değişimin diğer alanları etkilemesi kaçınılmazdır. Türkiye ekonomisi dövizin değer kazanması sonucu ihracatta rekabetçi bir üstünlük kazanmaktadır, ama bu öte yandan Türk ekonomisinin ağır bir şekilde dışa bağımlı olduğu ara ve sermaye mali girdisinde hızlı maliyet artışlarına neden olmaktadır.

Üç, emek yoğun sanayilerde emeğe yönelik sosyal güvenliğin yeterince gelişmediği dikkate alındığında, ücretlerin TL üzerinden ödenmesi durumunda bu politika her seferinde biraz daha fazla emekçi ve dar gelirli kesimin sırtından rekabet gücü elde etmek anlamına gelmektedir.

Dört, aşağıdaki tabloda sunulan ihracat ve ithalat miktar ve fiyat endeksine göre toplam ihracat fiyat endeksinin sürekli gerilediği, buna karşın ithalat fiyat endeksinin bu oranda gerilemediği gözlemlenmektedir. Yani ihracat daha ucuza, ithalat ise daha pahalı yapılır hale gelmektedir. Ancak ihracat fiyatlarının düşüyor olması büyük oranda bir verimlilik artışı ardından gelen maliyet azalması nedeniyle değil, devalüasyon nedeniyle gerçekleşmektedir. Bir başka ifade ile reel devalüasyon oranının yüksek olması, aynı miktarda maldan elde edilen gelirin her seferinde TL cinsinden daha çok azalması anlamına gelmektedir.

Bu, döviz kazandırıcı bir nitelikte olmakla beraber, içerideki kesimlerin acımasız kemer sıkma politikaları aracılığı ile mahrum bırakıldıkları iç kaynakların her seferinde daha düşük bir fiyattan dışarıya satıldığı anlamına gelmektedir. Burada ifade edilmesi gereken husus şudur, katma değer yaratarak ihracat fiyat endeksinin artırmadıkça ve/veya verimlilik nedeniyle maliyetleri düşürmedikçe bu politikanın sosyal barışı zedeler bir nitelikte olduğu not edilmelidir.

2- ÖDEMELER DENGESİ

A- Cari İşlemler Dengesi

2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat krizleriyle IMF'nin gözetimi altında uygulanmaya başlanan istikrar paketinin (bu arada döviz çıpasının da) fiili olarak sonuna gelindiğini göstermişti. Aslında daha yapısal temel nedenlere bakıldığında, programın iflası anlamına gelen devalüasyonun bir sonuç

olduğu, sürdürülemez bir şekilde artan iç ve dış borç servisleriyle rekor cari açığın, krizlerin açık bir habercisi olduğu görülmeliydi.

Aşağıdaki tabloda ödemeler dengesindeki gelişmeler özet olarak sunulmuştur. 1999 yılında 1,4 milyar dolar açık veren cari işlemler dengesi, 2000 yılının sonunda tarihi bir rekor kırarak 9,8 milyar dolara fırlamıştır. Bu rakam 2001 sonunda 3,6 milyar dolar fazla vermiştir. 2001 yılı boyunca yaşanan fi-

Tablo 6 : Ödemeler Dengesi Analitik Sunum (Milyon \$)

	1998	1999	2000	2001	% Değişim
A- CARI İŞLEMLER HESABI	1984	-1360	-9819	3573	
1. İhracat f.o.b.	30662	28842	30721	34379	11,9
2. İthalat f.o.b.	-44926	-39326	-53131	-38916	-26,8
Mal Dengesi	-14264	-10484	-22410	-4537	-79,8
3. Hizmet Gelirleri	23686	16800	20364	16028	-21,3
4. Hizmet Giderleri	-10180	-9314	-8996	-6898	-23,3
Mal ve Hizmet Dengesi	-758	-2998	-11042	4593	-141,6
5. Yatırım Gelirleri	2481	2350	2836	2753	-2,9
6. Yatırım Giderleri	-5466	-5887	-6838	-7753	13,4
Mal, Hizmet ve Yatırım Geliri Dengesi	-3743	-6535	-15044	-407	-97,3
7. Cari Transferler	5727	5175	5225	3980	-23,8
B. SERMAYE HESABI	0	0	0	0	0
C. FİNANS HESABI	-840	4935	9610	-14043	-246,1
8. Yurtdışında Doğrudan Yatırım	-367	-645	-870	-497	-42,9
9. Yurtiçinde Doğrudan Yatırım	940	783	982	3266	232,6
10. Portföy Hesabı-Varlıklar	-1622	-759	-593	-788	32,9
11. Portföy Hesabı-Yükümlülükler	-5089	4188	1615	-3727	-330,8
11.1. Hisse Senetleri	-518	428	489	-79	-116,2
11.2. Borç Senetleri	-4571	3760	1126	-3648	-424,0
12. Diğer Yatırımlar-Varlıklar	-1464	-2198	-1913	-1	-99,9
12.1. Merkez Bankası	-95	-98	1	-39	-4.000,0
12.2. Genel Hükümet	0	0	0	0	0,0
12.3. Bankalar	-942	-1839	-1574	388	-124,7
12.4. Diğer Sektörler	-427	-261	-340	-350	2,9
13. Diğer Yatırımlar-Yükümlülükler	6762	3566	10389	-12296	-218,4
13.1. Merkez Bankası	571	-231	619	735	18,7
13.2. Genel Hükümet	-1655	-1932	117	-1977	-1.789,7
13.3. Bankalar	3195	2655	3736	-9644	-358,1
13.4. Diğer Sektörler	4651	3074	5917	-1410	-123,8
Cari,Sermaye ve Finansal Hesaplar	1144	3575	-209	-10470	4.909,6
D. NET HATA VE NOKSAN	-697	1631	-2788	-2454	-12,
GENEL DENGİ	447	5206	-2997	-12924	331,2
E. REZERV VARLIKLAR	-447	-5206	2997	12924	331,2
14. Rezerv Varlıklar	-216	-5726	-354	2694	-861,0
15. Uluslararası Para Fonu Kredileri	-231	520	3351	10230	205,3
16. Ödemeler Dengesi Finansmanı					

Tablo 7 : Çıkan Turist Sayısı, Turizm Gelirleri ve Ortalama Harcama

	1999			2000			2001		
	ORT. HARC.	ZİYARETÇİ SAYISI (1000 Kişi)	TOP. TUR. GELİRİ (Milyon \$)	ORT. HARC.	ZİYARETÇİ SAYISI (1000 Kişi)	TOP. TUR. GELİRİ (Milyon \$)	ORT. HARC.	ZİYARETÇİ SAYISI (1000 Kişi)	TOP. TUR. GELİRİ (Milyon \$)
AVRUPA TOPLAM	674	5.524	3.722	725	7.918	5.737	633	9.157	5.795
AMERİKA TOPLAM	1.273	440	559	1.252	556	696	1.193	477	569
AFRİKA TOPLAM	0	0	0	764	111	85	1.689	52	88
ASYA TOPLAM	832	679	565	713	853	609	843	867	731
AVUSTRALYA	912	45	42	1.068	60	64	1.300	63	83
DİĞER	806	346	279	890	471	419	1.252	659	825
GENEL TOPLAM	736	7.069	5.202	764	9.991	7.636	718	11.275	8.090

Kaynak : Turizm Bakanlığı, T.C.M.B.

nansal krizler ve bunun reel ekonomiye ciddi bir şekilde sıçraması, bir yandan toplam talep bir yandan da üretimin düşmesine neden olmuştur. Deva-lüasyonun etkisi altında ithalat hızla gerilerken, ihracatın da anlamlı bir şekilde artması sonucu ticaret dengesi açığı hızla azalmıştır. Bunun anlamı, cari işlemler açığının kapanmasının ekonominin büyümesinin ve gelir yaratmasının bir sonucu değil, tam tersine küçülme sürecine girerek döviz tasarrufunun mümkün olduğudur.

B- Cari İşlemler Dengesi

Cari işlemler dengesinin iyileşmesinde görünmeyen kalemlerden turizm gelirlerinin hızla artarak tahminen 8 milyar dolar civarında gerçekleşmesi ayrıca önemli bir gelişme olarak dikkat çekmektedir.

Turizm gelirlerindeki artışa rağmen konunun olumsuz bir boyutunun da görmezden gelinmemesi gerekmektedir. Türkiye'nin 2000 yılı turizm gelirleri 7,6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Buna göre 2001'de turizm gelirlerinde % 5,9'luk bir artışın olduğunu göstermektedir.

Turizm gelirindeki bu artışa rağmen dikkati çeken husus, Türkiye'ye gelen turist sayısındaki artış oranının oldukça yüksek olmasına rağmen, gelen turistlerin ortalama harcama eğiliminin düşüyor olmasıdır. Dolayısı ile bir yandan gelen turist sayısının artırılması gerekirken, öte yandan gelen turistlerin harcama yapmasını motive edecek bir yapılandırma gerektiğinin altı çizilmelidir.

Tablo 8 : İşçi Gelirleri (Milyon \$, Birikimli)

	1999	2000	2001(1)	Yüzde 99/98	Değişim 00/99	01/00
Ocak	405	418	491	15,1	3,2	17,5
Şubat	813	745	852	26,4	-8,4	14,4
Mart	1.181	1.086	1.118	11,9	-8,0	2,9
Nisan	1.555	1.463	1.380	11,1	-5,9	-5,7
Mayıs	1.960	1.844	1.668	7,3	-5,9	-9,5
Haziran	2.386	2.255	1.967	3,2	-5,5	-12,8
Temmuz	2.834	2.675	2.256	3,1	-5,6	-15,7
Ağustos	3.264	3.057	2.516	1,5	-6,3	-17,7
Eylül	3.594	3.387	2.868	-5,2	-5,8	-15,3
Ekim	3.884	3.765	3.225	-10,3	-3,1	-14,3
Kasım	4.196	4.151	3.636	-13,4	-1,1	-12,4
Aralık	4.576	4.603	3.980	-15,2	0,6	-13,5

(1) Geçici

Kaynak : T.C.M.B.

Görünmeyen kalemlerle ilgili son bir not da 2001 yılında son derece hızla düşen işçi gelirleriyle ilgilidir. Aşağıdaki tablodan da takip edileceği üzere, 1999 ve 2000 yıllarında aşağı yukarı 4,5 milyar dolar civarında gerçekleşen işçi gelirleri, 2001 yılının ilk çeyreğinden sonra ciddi bir şekilde azalma sürecine girmiştir. Bu düşüş yılsonu itibariyle % 13,5'e kadar varmış bulunmaktadır. 1999'un ikinci yarısından itibaren yaşanan bu düşüşte Türkiye'de yaşanan ve adeta "istikar kazanan" istikrarlılıklara ilave olarak bir takım kesimlerin gereksiz ve haksız zana ve baskı altında bırakılması sonucu Türkiye'den uzak kalma zorunluluğunun etkili olduğu ifade edilebilir.

C- Sermaye Hareketleri

Cari işlemler dengesinde meydana gelen iyileşmelere rağmen, 2001 yılı boyunca ülkeyi terk eden büyük boyuttaki sermaye nedeniyle sermaye dengesindeki açıklar, TL üzerinde aşağı doğru bir baskı yaratmıştır. Bu durum 2001 yılının sonu ve 2002 yılının başı itibariyle ciddi bir sorun oluşturmaya başlamıştır. 2001'de yaklaşık 3,6 milyar dolar fazla veren cari işlemler dengesine rağmen, sermaye ve finans dengesi 14 milyar dolar civarında açık vermiştir. 1994 yılında yaşanan derin krizden beri ülkeye giren toplam sermaye girişinin yaklaşık 20 milyar dolar civarında gerçekleştiği hesaba katılırsa, sadece 2001 yılında bunun yarısı kadar bir sermayenin ülkeyi terk ettiği ve bunun da sermaye dar boğazı içerisinde bulunan Türkiye için son derece tehdit edici bir gelişme olduğu ifade edilmelidir.

Uluslararası politik ortamda meydana gelen gelişmeler gibi bir takım stratejik nedenlerden dolayı

Uluslararası politik ortamda meydana gelen gelişmeler gibi bir takım stratejik nedenlerden dolayı Dünya Bankası ve İMF'nin Türkiye'yi fonlaması, sermaye çıkışlarının Merkez Bankası rezervleri üzerindeki olumsuz etkisini nötralize edebilmiştir.

Dünya Bankası ve İMF'nin Türkiye'yi fonlaması, sermaye çıkışlarının Merkez Bankası rezervleri üzerindeki olumsuz etkisini nötralize edebilmiştir. Bununla birlikte, gerek kısa, gerek uzun, gerekse portföy yatırımlarında önemli ölçüde daralmalar söz konusudur. Ancak doğrudan yatırımlar ciddi bir artış göstermiştir. Bunun da yabancı şirketlerin Türkiye'deki kuruluşları kriz vesilesiyle ucuza kapatmış olmalarının bir göstergesi olarak alabiliriz. Görüldüğü üzere 1999 ve 2000 yıllarında doğru-

dan yatırım yok denecek kadar az iken, 2001 yılının toplamı neredeyse son beş senden daha fazladır. Bunda da Türk Telekom'un açtığı GSM operatörü ihalesinin İtalyan ortağının ve Fon'a devredilen Demirbank'ın İngiliz finans kuruluşu HSBC'ye satılmasının etkili olduğu, daha doğrusu gelen sermayenin bu ikisinden ibaret olduğu bilinmektedir. Dolayısı ile ekonominin yabancı sermaye yatırımları için genel bir çekim alanı yarattığından bahsetmek asla imkân dahilinde değildir.

Bu arada tahvil ihracı yoluyla elde edilen krediler ve menkul kıymet alım-satımını da kapsayan portföy yatırımları da, 2000 yılı-

ından beri süregelen azalma eğilimini 2001 yılının sonuna doğru iyice artırarak eksi 4,5 milyar düzeyine gerilemiştir. Yabancıların ülkeyi terk etmesi şeklinde de okunabilen bu gelişmenin bir kaç şekilde okunması mümkündür. Sıcak para etkisi yaratarak ekonomiyi stabilize eden kısa vadeli sermaye girişinin azalması bu nedenle olumlu karşılanabilir. Ancak Türkiye'deki piyasalara güven eksikliğinin artarak devam etmesi nedeniyle de Menkul Kıymetler Borsa'sı başta olmak üzere finansal piyasalarda bir toparlanmanın gecikmesine neden olmaktadır.

Tablo 9 : Dış Borç Stoku (Milyon \$)

	1999	2000	2001			
			I. Çeyrek	II. Çeyrek	III. Çeyrek	IV. Çeyrek
KISA VADELİ	22.921	28.301	26.029	22.132	20.109	16.245
ORTA-UZUN VADELİ	79.119	90.314	89.577	90.936	98.381	98.765
TOPLAM DIŞ BORÇLAR	102.120	118.615	115.606	113.068	118.490	115.010

Kaynak : T.C.M.B., Hazine Müsteşarlığı

3- DIŞ BORÇ STOKU

Toplam dış borç stoku 2001 yılında 3,6 milyar dolar civarında gerileyerek yıl sonu itibariyle 115 milyar dolara gerilemiştir. Ekonomik faaliyetlerdeki gerileme, dalgalı kur rejimi altında yabancı para cinsinden borçlanmanın getirdiği "kur riski" endişesi ve kreditorlerin kredi arzındaki çekimserliğine dayalı olarak, kısa vadeli dış borç stoku % 42,5 civarında gerileyerek 2000 yılı sonunda 28.3 milyar dolardan 16,2 milyar dolar düzeylerine gerilemiştir. Orta-uzun vadeli borçlar ise IMF'den sağlanan kredilerin de etkisiyle, % 9,4 artışla yıl sonu itibariyle 98,8 milyar dolara yükselmiştir. Bunun sonucu, kısa vadeli kredilerin toplam dış borç stoku içindeki payı 2000 yılı sonunda % 24'ten, 2001 yılı Eylül ayı itibariyle % 14'e gerilerken, orta ve uzun vadeli kredilerin toplam içindeki payı % 76'dan % 86'ya yükselmiştir.

Toplam dış borç projeksiyonları, Türkiye'nin 2002 yılında toplam 28 milyar dolar, 2003 yılında 21,5 milyar dolar, 2004 yılında 18,8 milyar dolar, 2005 yılında da 15,2 milyar dolar civarında dış borç ödemesi yapacağını tahmin etmektedir. 2002 yılında yapılması tahmin edilen 28 milyar dolarlık

dış borç ödemesinin yaklaşık % 80'i ana para taksiti, % 20'si de faiz ödemelerinden oluşmaktadır. Mevcut durum esas alınarak yapılan projeksiyonlarda toplam dış borç ödemelerinin önümüzdeki yıllarda giderek azalan miktarlarda gerçekleşeceğini işaret etmektedir.

Dış borç servisinin (bavul ticareti ve transit ticaret dahil) toplam döviz gelirlerine oranı 1999 yılında % 34,4'ten 2000 yılı sonunda % 37 seviyesine yükselmiş, 2001 yılındaysa % 43,1 olarak gerçekleşmiştir. Dış borç servisinin ihracata oranı ise bir miktar kötüleşerek 2000 yılı sonunda % 69,3'den 2001 yılında % 69,8'e yükselmiştir. İhracat artışı, dış borç servisinde bir düzelme sağlayamamıştır.

Dış borç faiz ödemeleri milli gelire oranı yaklaşık %3 civarından % 5'leri aşar hale gelmiştir. Faiz ödemelerinin ihracat oranı 2000 yılında kötüleşirken, bu oran 2001 yılında fazla değişmemiştir. Net Merkez Bankası rezervlerinin kısa vadeli borçlara oranı 2001 yılının ilk dokuz ayında iyileşme göstermiş olmasına rağmen yıl sonuna doğru yeniden yükselmiş ve % 122'ye oturmuştur. Bu durum Merkez Bankası brüt rezervlerdeki daralmadan kaynaklanmıştır.

**Dış borç servisinin
döviz gelirlerine
oranı, ihracat artışına
rağmen yükselme
göstermiştir.**

Tablo 10 : Dış Borç Projeksiyonu (Milyon \$)

	2002	2003	2004	2005
TOPLAM ÖDEME	28,040	21,430	18,824	15,254
A- Borç	23,323	15,379	14,402	4,791
Faiz	3,691	2,407	1,734	1,278
Anapara	19,682	12,972	12,668	3,513
B- TAHVİL	4,667	21,430	4,432	7,920
Faiz	1,853	1,619	1,312	1,010
Anapara	2,814	4,432	3,111	2,119

Kaynak : T.C.M.B., Hazine Müsteşarlığı

Tablo 11 : Dış Borç Göstergeleri (%)

	1999	2000	2001
TDB / GSMH	55,1	53,5	86,5
TDB / TDG(1)	202,2	214,4	216,0
TDB / TDG(2)	191,8	200,3	201,2
TDB / IHR(1)	384,1	427,1	367,0
TDB / IHR(2)	348,2	374,6	326,2
DBS / GSMH	9,9	9,9	18,5
DBS / TDG(1)	36,3	39,7	46,2
DBS / TDG(2)	34,4	37,0	43,1
DBS / IHR(1)	68,9	79,0	78,6
DBS / IHR(2)	62,5	69,3	69,8
FAİZ / GSMH	2,9	2,8	5,4
FAİZ / IHR (1)	20,5	22,7	22,8
FAİZ / IHR (2)	18,6	19,9	20,2
NMBR / TDB	23,7	19,5	17,2
NMBR / KVB	105,5	81,8	121,9
CID / NMBR	-5,6	-42,4	18,0
CID / GSMH	-0,7	-4,4	2,7

(1) Bavul Ticareti ve transit ticaret hariç

(2) Bavul Ticareti ve transit ticaret dahil

TDB : Toplam Dış Borç

DBS : Dış Borç Servisi

CID : Cari İşlemler Dengesi

TDG : Toplam Döviz Gelirleri

NMBR : Merkez Bankası Rezervleri (net)

GSMH : Gayri Safi Milli Hasıla

IHR : İhracat

FAİZ : Dış Faiz Ödemeleri

KVB : Kısa Vadeli Borçlar

4- AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE

Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki ilişkiler 2001 yılı boyunca fırtınalı bir seyir izlemiştir. AB'nin 1999 Aralık ayında yapılan Helsinki Zirve toplantısında Türkiye'nin AB'ne katılma yolunda aday ülke olduğu, tam üyelik müzakerelerinin başlayabilmesi için Kopenhag Kriterleri'nin yerine getirilmesi gerektiği kararının alınmasından sonra, izlenecek yol haritası AB'nin Kasım 2000'de hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi ve Türkiye'nin 19 Mart 2001 tarihinde AB'ne sunduğu Ulusal Program ile belirlenmiştir.

Tam üyelik sürecinde gerçekleştirilecek reformlar; siyasi kriterlere uyum, ekonomik kriterlere uyum ve 100.000 sayfa aşan AB müktesebatına (29 ana başlıkta) uyum olarak özetlenebilir. Tam üyelik müzakerelerine başlamanın kilidi olan Kopenhag kriterleri özetle 3 şart öngörmektedir:

- Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıkların korunmasını güvence altına alan kurumlarda istikrarın sağlanması.

- İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı ve AB içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısı ile başa çıkabilme yeteneği.

- Siyasal, ekonomik ve parasal birlik hedeflerine bağlılık dahil, üyelik yükümlülüklerini üstlenme yeteneğine sahip olmak.

Bu kriterler yanında, Kıbrıs sorununun çözüme ulaştırılması, Türk-Yunan sınır ihtilaflarının çözülmesi gibi hususlar da Türkiye'nin AB üyeliği önündeki dikenli alanları oluşturmaktadır.

AB'nin 2002 yılı sonuna kadar aralarında (Kıbrıs Cumhuriyeti adıyla) Kıbrıs Rum Kesimi'nin de bulunduğu 10 yeni üye ülkenin üyelik müzakerelerini sonuçlandırarak 1 Ocak 2004'de tam üyeliğe alacağını, Bulgaristan ve Romanya'nın ise 2007 başında tam üyeliğe alınacağını telaffuz edilmesi karşısında, Türkiye için 2002 yılı sonuna kadar tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararının AB tarafından alınması büyük önem arz etmektedir. 2001 yılının özellikle ikinci yarısında Türkiye-AB ilişkilerinde fırtınalı bir hareketlilik yaşanmıştır. Bunda özellikle Avrupa Parlamentosu'nun 2001 Eylül başında Kıbrıs raporu ve 2002

Şubat ayı sonunda Ermeni raporu ile ilgili olarak Türkiye aleyhine kabul ettiği bağlayıcı olmayan kararların olumsuz etkileri olmuştur. Ayrıca özellikle 2001 yılı Ekim ayı ortalarında TBMM'nin "düşünce ve ifade hürriyeti, siyasi partilerin kapatılmasının zorlaştırılması, ana dilde yayın ve idamın kaldırılması" gibi alanlarda kısmi iyileştirmeler getiren anayasa değişiklikleri çalışması, 2002 Ocak ayı içinde bu Anayasa değişikliklerinin gerektirdiği mevzuat uyum yasaları değişiklikleri, Kıbrıs, Ermeni raporu, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasında Türkiye'nin uzun süreli vetosu ve daha sonra bunu şartlı olarak kaldırması ile AB'nin Ankara nezdinde Büyükelçisi Karen Fogg'un elektronik postalarının deşifre edilerek kamuoyuna sızdırılması gibi hususlarda Türkiye-AB ilişkileri hükümet içinde ve kamuoyunda çok şiddetli ve kınlgan tartışmalara sahne olmuştur. Öyle ki, 1984'den beri fiilen uygulanmayan idam cezasının savaş hali dışında tamamen kaldırılması, ana dilde yayın, ana dilde eğitim, düşünce ve ifade hürriyetinin önündeki engellerin kaldırılması (TCK 159 ve 312) alanlarında mevcut koalisyon hükümetinin bozulması ihtimali dahi gündeme gelmiştir.

Avrupa Birliği Komisyonu 13 Kasım 2001 tarihinde açıkladığı aday ülkeler ilerleme raporunun Türkiye ile ilgili bölümünde, Türkiye'de Ekim ayında kısmi Anayasa değişiklikleri çerçevesinde demokrasi konusunda atılan adımlar yetersiz bulunarak, tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasından önceki aşama olan Tarama Süreci'ne yeşil ışık yakılmamıştır. İlerleme Raporunda, Türk hükümetinin ekonomik kriz karşısındaki tavrından ve Gümrük Birliği mekanizmasının iyi (!) çalıştığından söz edilerek Türkiye'nin ekonomik kriterleri yerine getirmekten uzak olduğu görüşü savunulmuştur.

Bununla beraber, dönem başkanı Belçika'nın ev sahipliğinde 14-15 Aralık 2001 tarihinde yapılan AB devlet veya hükümet başkanlarının Laeken (Brüksel) Zirve toplantısında Türkiye açısından oldukça iyimser iki gelişme kaydedilmiştir. Birincisi, Türkiye'nin almış olduğu tedbirler ışığında, Türkiye ile üyelik müzakerelerini açma zamanının yaklaşmış olduğu belirtilmektedir. Diğeri ise, Avrupa'nın geleceği ve kurumsal reform çalışması konusunda öneriler paketi hazırlayacak olan Avrupa Konvansiyonu çalışmalarına üye ülkeler yanında

aday ülkelerin tamamı ve Türkiye'nin de katılımının kararlaştırılması olmuştur. 2002 Mart ayı başında başlayan Avrupa Konvansiyonu çalışmasına Türkiye'den de 3 temsilci (veto hakkı olmadan) katılmaktadır.

Bütün bu gelişmeler ışığında, Türkiye -AB ilişkilerinin 2002 yılı boyunca özellikle önümüzdeki sonbaharda yine çok fırtınalı ve tartışmalı geçeceği kesindir. Hatta MGK Genel Sekreterinin 2002 Mart ayı başında Harp Akademilerinde yaptığı konuşmada Türkiye'nin AB'den yardım görmediği, AB'nin Türkiye'yi ilgilendiren sorunlara menfi baktığı, bu durumda Türkiye'nin ABD'nin rolünü unutmadan Rusya Federasyonu ve İran'ı da içine alacak bir anlayışın içinde olmasının faydalı olacağı şeklindeki açıklaması Türkiye'de siyasi arenada ve kamuoyunda yoğun bir tartışma başlatmıştır.

Türkiye AB ilişkilerinin 2002 yılı boyunca özellikle önümüzdeki sonbaharda yine çok fırtınalı ve tartışmalı geçeceği kesindir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan kurumsal ve hukuki angajmanı geri dönülmez bir yoldadır, ekonomik olarak da AB ile ileri düzeyde bütünleşmiştir. Türkiye dış ticaretinin % 50'sinden fazlasını (2001 yılında ihracatta % 51,6, ithalatta % 44,6) AB ile yürütmektedir. Yabancı sermaye ve turizm gelirlerinin % 60 civarında bir kısmı da AB kaynaklıdır. 1996

başında tamamlanan Gümrük Birliği AB lehine çalışmakta, Türkiye yükümlülüklerini yerine getirirken, AB'nin üçüncü ülkelerle yaptığı ticaret anlaşmaları Türkiye'nin başta tekstil-konfeksiyon sektörü olmak üzere üretken sektörlerine zarar vermektedir. Türkiye son iki yıldır tarihinin en ağır ekonomik krizini yaşarken bile, AB Gümrük Birliği uyarınca taahhüt ettiği mali yardımlardan söz etmemektedir. Türkiye Gümrük Birliği'nin 1996 başında tamamlanmasından bu yana AB ile karşılıklı ticarete 56 milyar dolarlık açık vermiştir. (aynı dönemde AB'ye ihracatımız 82 milyar dolar ve AB'den ithalatımız 138 milyar dolar). Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin sonuçlarını masaya yatırması ve karşılaştığı olumsuz etkileri telafi edecek düzeyde mali yardım mekanizmaları oluşturulmasını ve yerine getirilmesini sağlamasının vakti gelip de geçmektedir.

Diğer taraftan, tam üyelik müzakerelerine giden yolda Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan siyasi, bürokratik ve ekonomik reformlar, Türkiye'yi 1997'den buyana kuşatan, siyasi, sosyal, psikolojik

ve ekonomik yıkımdan çıkaracak değişim projesi bağlamında benimsenmeli ve gerçekleştirilmelidir. Siyasi iradenin ülke yönetiminde sivil ve askeri bürokratik irade üzerinde ve sivil toplum anlayışının da tüm alanlarda etkin konuma gelmesi sağlanmalıdır. "Türkiye'nin şartları özel" tezinin arkasına saklanmak artık mümkün değildir.

Unutulmasın ki, Avrupa Birliği Türkiye için tek alternatif değildir. Türkiye'nin önündeki en önemli gerçeklik, kendi dinamiklerinin farkında olarak ve de sırf kendi istediği için ekonomik, siyasi, hukuki ve sosyal gelişmeyi sağlamasıdır. Bu gerçekleşmeden AB'ye girmemiz zor olduğu gibi, bu gerçekleştirildikten sonra da AB ülkemizin karşısında tek alternatif olarak durmuyor olacaktır. Türkiye taşıdığı büyük tarih ve kültür mirası ve medeniyetler havzası olma birikimi ile uluslararası siyaset arenasında ağırlığını hissettirecek güce sahiptir. Yeter ki bu gücün farkında olunsun. Nitekim, Dış İşleri Bakanımız İsmail Cem'in inisiyatifi ve koordinasyonunda 12-13 Şubat 2002 tarihinde İstanbul'da yapılan İslam Konferansı Teşkilatı - Avrupa Birliği (İKT-AB) Ortak Forumu çoğu bakan düzeyinde 73 ülkenin katılımı ile başarıyla tamamlanmıştır. Bu konferans, Türkiye'nin İslam Dünyası ve Avrupa Birliği açısından taşıdığı nitelikli gücün ve desteğin ağırlığını ve önemini ortaya koymuştur.

Türkiye Gümrük Birliği'nin 1996 başında tamamlanmasından bu yana AB ile karşılıklı ticarete 56 milyar dolarlık açık vermiştir (aynı dönemde AB'ye ihracatımız 82 milyar dolar ve AB'den ithalatımız 138 milyar dolar).

bütün ulusal paralar karşısında değer kazanması olarak özetlenebilir. Amerika'da yaşanan durgunluk, Japon ekonomisinde başlayan resesyon ve Avrupa bölgesindeki düşük büyüme oranları, şirket birleşme ve devralmalarıyla ortaya çıkan işsizler ordusunun da katkısıyla 2001 yılının dinamiklerini oluşturmuştur. Bu arada hem ABD hem de Japonya'nın ekonomik durgunluğa girmeleriyle 1974 yılından beri ilk kez dünyanın en büyük iki ekonomisinde birden resesyon yaşanmıştır.

A.B.D.

Hiç şüphesiz 11 Eylül olayları Amerikan ekonomisi üzerinde en önemli etki bırakan gelişme olarak hatırlanacaktır. Duraksamakta olan bir ekonomiye en büyük darbeyi bu olay vurmuştur. Yılın ilk döneminde ekonomi yorumları ve tahminler, 2001 yılının ikinci yarısı için bir toparlanma beklentisi öngörmüş olmasına rağmen bu beklentiler gerçekleşmemiştir. Buna karşılık, A.B.D. Federal Merkez Bankası Federal Reserve, kısa vadeli faiz oranlarını on bir kez düşürmek zorunda kalmıştır. Bu durum, bir yıl içinde en fazla faiz indirimi rekoru olarak tarihteki yerini almıştır. Bunun yanında Cumhuriyetçi Beyaz Saray Hükümeti ekonomiyi canlandırmak amacıyla 1,350 trilyon dolarlık vergi kısıntısına gidecek bir paket kabul etmiştir. Bununla birlikte önlemlerin hiçbirisi beklenen etkiyi göstermemiş, Amerikan ekonomisinin en önemli dinamiklerinden biri olan verimlilik artışı talep artışından daha hızlı gerçekleşince üretimi karşılayamayan talep nedeniyle şirketler birleşme yolunu seçmiş ve bu durum da işsizler ordusunu giderek büyütülmüştür. Gelir düşüşü, talebi etkilemiş ve yeni şirket iflasları yeni işsizlere neden olmuştur. İşsizlik 1,8 milyon kişi sınırına gelmiş ve Ulusal Ekonomik Araştırmalar Kurulu ekonominin Mart ayında resesyona girdiğini resmen açıklamıştır.

Bununla birlikte 2002 yılı başında ekonomide toparlanmaya ilişkin ilk işaretler belirmiş ve 2002 yılı büyüme hedefi on iki aydan beri ilk kez yukarıya doğru revize edilerek % 1,7'ye yükseltilmiştir.

5- ULUSLAR ARASI PARA VE EMTEA PİYASALARI

A- Genel Gelişmeler ve Beklentiler

2001 yılında uluslararası para piyasalarında en büyük etkiye yol açan gelişme 11 Eylül saldırıları ve ardından ABD'nin müttefikleriyle birlikte giriştiği operasyonlar olmuştur. Bu süreçte başlayan askeri ve siyasi gelişmelerin etkilerinin sürdüğü de bilinmektedir. Bunun yanı sıra, ekonomi ve finans alanında da çok önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bunlar; gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik durgunluk dolayısıyla faiz oranlarının son yılların en düşük seviyesine gerilemesi ve Amerikan dolarının, ekonomisindeki sorunlara rağmen hemen hemen

Japonya

Genel olarak piyasalara 2001 yılı içinde baktığımızda global etkilerin küçük ekonomiler üzerinde olduğu kadar büyük ekonomiler üzerinde de etkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Uluslar arası piyasalardaki olumsuz etkenler sadece Amerika ile sınırlı kalmamıştır. Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Japonya düşen tüketici harcamaları, sendeleyeni bankacılık sistemi ve parasal deflasyon sonucunda resesyondan yine çıkamamıştır. Resmi rakamlara göre Japonya'nın yılın ikinci üç aylık döneminde % 1,2 oranında düşen gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH), yılın Temmuz-Eylül arasındaki üçüncü çeyreğinde de % 0,5 daralma göstermiştir. Üçüncü çeyrekteki daralma, esas olarak tüketim harcamalarının % 1,7 düşmesinden kaynaklanmış, bu daralma ise artan iflaslar ve işsizliğe bağlı olarak açıklanmıştır. Resesyona bağlı olarak Japonya'da işsizlik oranı da yüzde 5,4 gibi rekor bir düzeye çıkmıştır.

Japon ekonomisinin bu durumundan birinci derecede sorumlu olan bankacılık sisteminin durumu 2002 yılında dünya ekonomisinin en önemli baş ağrısı olmaya aday görünmektedir. Bankaları ayakta tutmak için bugüne dek banka sistemine büyük kaynak aktaran devletin borçları, gerileme trendini kıramayarak GSYİH'nin % 140'ına erişirken, bankaların bilançolarındaki kötü alacakların GSYİH'ye oranının da % 25'i bulduğu belirtilmektedir. Japonya'daki mevduat güvencesinin kaldırılacağı Mart ayında Japon banka sistemindeki krizin yeni boyutlar kazanarak dünyanın en büyük ikinci ekonomisindeki krizi daha da derinleştirmesinden korkulmaktadır.

Euro Bölgesi

Yıl içerisinde özellikle enerji ve gıda fiyatlarında görülen artışla birlikte yükseliş işaretleri vermiş olan Euro bölgesi enflasyon oranları, dünya ekonomilerindeki küresel yavaşlamanın devam etmesine paralel olarak yeniden düşüş trendine dönmüştür. Talepteki daralmayla birlikte endüstriyel üretimde yaşanan azalma, üretici ve tüketici güven endeksindeki düşüş ve işsizlik oranlarındaki yüksek seyrin sürmesi fiyatlarda düşürücü bir baskı yaratırken M3 para arzındaki artışın harcamaya yönleneceği bu etkinin devam etmesine neden olmaktadır. Klasik teorisinin aksine Avrupa Merkez Bankası'nın çeşitli

kereler faiz indirimine gitmesi sonucunda M3 para arzında oluşan bu fazlanın enflasyonist bir baskıya neden olmayışı ekonomide yaşanan bu durgunluk sürecine bağlanırken, piyasalarda artan likiditenin Avrupa borsalarındaki toparlanmayla da yakından ilişkisi olduğu gözlemlenmektedir.

Öte yandan ekonomi kararlarını enflasyon hedeflemesi paralelinde alan Avrupa Merkez Bankası için enflasyon oranının belirlenmiş % 2'lik üst sınırı geriliyor olması Euro'nun piyasaya sürülmesi öncesinde önemli bir kriterin de yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Mayıs ayı itibarıyla düşüş trendine giren oran Kasım ayında Euro bölgesi için yıllık bazda % 2,1'e gerilerken AB genelinde ise % 1,8 olarak gerçekleşmiştir. Ancak Euro'nun fiilen piyasalara girmesiyle birlikte enflasyonun ciddi oranlarda artacağı düşünülmektedir.

Avrupa'da yaşanan düşük büyüme nedeniyle de Amerika ve diğer piyasalar için alternatif teşkil etmemiştir. Her ne kadar Euro, dolar karşısında geçtiğimiz yıl içinde değer kazansa da dolaşımda olmaması ve güçsüz Merkez Bankası nedeniyle yan

Japonya'daki bankacılık krizinin, 2002'de daha da kötüleşeceği düşünülmektedir.

rımcıları çekememiştir. Bu ekonomiler içinde en istikrarlı gelişmeyi ve ciddi büyümeyi Alman Ekonomisi gerçekleştirmiştir. Ancak telekom ve otomotiv sektörlerinde ki durgunluk Almanya'yı da etkilemiştir.

Kuşkusuz 11 Eylül saldırıları tüm dünya piyasalarında olduğu gibi

Avrupa'da da etkili olmuştur. Ardından gelen toparlanmalar Irak ile oluşabilecek bir sıcak çatışma nedeniyle çok güçlü olmamıştır.

2002 yılı için Avrupa borsaları bakımından bir kaç önemli olay olarak Euro'nun dolaşıma geçmesi nedeniyle güç kazanacak olan Avrupa ekonomilerinde toparlanmalar görüneceği, aday ülkelerin yapısal reformları gerçekleştirmesiyle daha güçlü bir yapıya kavuşulacağı ve global ekonomik gelişmeler üzerinde daha etkin bir rol oynayacağı şeklinde beklenebilir. Ancak net bir birleşme, büyük ekonomilerden İngiltere'nin Euroya dahil olmaması ve bazı önemli konularda konsensüs sağlanamaması nedeniyle, Avrupa açısından gelişmelerin gerçekleşme hızı, en önemli belirleyici faktör olacaktır. Bölgenin büyüme oranının % 1,5 civarında gerçekleşmesi, enflasyon oranının değişkenlik gösterebileceği, yıl içinde gelişmelere bağlı olarak toparlanmalar görülmesi beklenmektedir.

Gelişmekte Olan Piyasalar

Genel olarak global gelişmelere, büyük pazarlardaki durgunluğa bağlı olarak gelişmekte olan piyasalar birkaç önemli olayı yıl boyunca takip etti. Bunlardan en önemlisi Arjantin'de bir türlü halledilemeyen istikrarsızlık ve uzun yıllardır süren resesyon sorunu, ikincisi sabit kurdan dalgalı kura geçişin ardından % 9'luk bir küçülme gösteren Türkiye'deki kriz ortamı ve ardından 11 Eylül saldırıları en önemli gelişmeler olmuştur. Yıl sonuna doğru İsrail-Filistin çatışmalarının artması da gelişmekte olan piyasaları ciddi biçimde etkilemiştir.

Gelişmekte olan piyasalara genel olarak baktığımızda 2002 yılı için en önemli sorunlardan biri de ağır seçim takvimi olarak karşımıza çıkmaktadır. 2001 yılında iyi bir performans sergilememiş olan Brezilya'da Ekim seçimleri yaklaştıkça volatilitte artmakta ve bonoların spreadleri giderek yükselmektedir. Reel faiz oranı beklentileri % 16 civarında oluşmuştur. Görünüme göre iktidardaki koalisyonun yeniden seçilme şansının yüksek olması dolayısıyla 2002 seçimlerinin çok ciddi bir sarsıntıya

neden olması beklenmemektedir. 2002 yılı için en ciddi sorun Brezilya'da popülist politikalar nedeniyle reformlara ara verilmesi ve disiplinden uzaklaşılması olabilecektir. Elbette dışsal etkenler her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Brezilya'nın yanında Kolombiya, Ekvator ve Güney Kore'de de seçimler gerçekleştirilecektir.

Rusya'nın 2001 yılı performansı gelişmekte olan ülke piyasaları arasında bir istisna teşkil etmektedir. Gerek bütçe disiplini gerekse reformların yapılması ve uygulamalardaki başarı nedeniyle Rusya ve Ukrayna piyasaları en yüksek getiriye sağlayan piyasalar olmuşlardır. Önümüzdeki yıl gerçekleşecek bir kredi artışı Rusya için muhtemel bir gelişme olarak görünmektedir.

B- Para Piyasaları

2001 yılına ilişkin büyüme tahminleri Ocak ayında ABD için % 2,3 ve AB için de % 2,9 iken bir yıl sonra bu değerler % 1 ve 1,5 olarak revize edilmiştir. Yılın son çeyreğinde büyüme kaydedilen ülkeler sadece Finlandiya, Avustralya, Norveç ve Dani-

Tablo 12 : Gelişmiş Ülkeler Kısa Vadeli (3 Aylık) Faiz Oranları (%)

	3-Oca-01	27-Haz-01	12-Eyl-01	2-Oca-02
Avustralya	6,02	4,94	4,42	4,25
İngiltere	5,83	5,19	4,75	4,00
Kanada	5,45	4,26	3,55	1,92
Danimarka	5,35	4,80	4,61	3,75
Japonya	0,45	0,01	0,01	0,02
İsviçre	4,11	4,31	4,35	3,65
İsviçre	3,32	3,25	3,01	1,83
A.B.D.	6,32	3,52	3,24	1,77
Euro	4,72	4,44	4,18	3,28

Tablo 13 : Gelişmiş Ülkeler Uzun Vadeli (10 Yıllık) Faiz Oranları (%)

	3-Oca-01	27-Haz-01	12-Eyl-01	2-Oca-02
Avustralya	5,33	5,92	5,45	5,91
İngiltere	4,66	5,14	4,83	4,99
Kanada	5,40	5,71	5,20	5,46
Danimarka	5,00	5,20	5,07	5,07
Japonya	1,65	1,09	1,39	1,35
İsviçre	4,68	5,28	5,14	5,23
İsviçre	3,38	3,29	3,22	3,47
A.B.D.	5,12	5,23	4,73	5,16
Euro	4,66	4,90	4,76	4,89

Tablo 14 : Gelişmiş Ülkeler Özel Sektör Tahvilleri Faiz Oranları (%)

	3-Oca-01	27-Haz-01	12-Eyl-01	2-Oca-02
Avustralya	6,77	7,43	6,95	6,97
İngiltere	5,92	6,61	6,28	6,16
Kanada	7,04	7,18	7,06	7,05
Danimarka	7,22	7,16	7,06	7,10
Japonya	2,30	1,28	1,50	1,40
İsveç	4,56	5,61	5,23	5,26
İsviçre	4,24	4,04	4,01	4,39
A.B.D.	7,12	7,03	6,75	6,91
Euro	5,63	5,75	5,61	5,41

marka olmuştur. Bu durum 2000 yılında son derece iyi bir ekonomik performans göstermiş olan gelişmiş ekonomilerin ciddi bir durgunluk sorunuyla karşı karşıya olduklarının bir göstergesi olmuştur. 11 Eylül saldırıları başta havayolu taşımacılığı olmak üzere sanayinin birçok sektörünü olumsuz etkileyerek durgunluğun derinleşmesine yol açmıştır. Kasım ayında ABD’de işsizlik oranı % 5,7’ye çıkarak son altı yılın en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Yılın ikinci yarısında sadece imalat sanayiindeki iş kollarında 1,2 milyon kişinin işini kaybettiği tahmin edilmektedir. Avrupa’da da durum farklı ol-

mamış, Almanya’da Kasım itibarıyla son bir yıllık sanayi üretimi % 4 oranında gerilemiş, aynı dönemde İngiltere’de ise işsizlik yardımıyla yararlanların sayısı 1992’den bu yana ilk kez üst üste iki ay artış göstermiştir. Bununla birlikte İngiltere yine de Euroya dahil olmamasının sağladığı esneklik avantajını kullanarak % 2’nin üzerinde bir büyüme hızı yakalayabilmiştir.

Bütün bu gelişmeler merkez bankalarını harekete geçirmiştir. ABD Federal Merkez Bankası Federal Reserve, 2001 yılı boyunca tam on bir kez faiz in-

Tablo 15 : Gelişen Piyasalarda Kısa Vadeli Faiz Oranları (%)

	3-Oca-01	27-Haz-01	12-Eyl-01	2-Oca-02
Hong Kong	5,73	3,61	3,38	2,00
Hindistan	8,75	7,12	6,83	6,71
Endonezya	14,76	16,85	17,88	17,97
Malezya	3,30	3,30	3,30	3,25
Filipinler	16,00	10,69	13,69	11,31
Singapur	2,81	2,25	2,22	1,19
Güney Kore	6,87	5,57	4,81	4,87
Tayvan	5,75	4,10	3,60	2,60
Tayland	3,13	4,00	3,00	2,75
Arjantin	10,66	10,49	16,30	
Brezilya	15,84	18,30	19,06	19,05
Şili	4,65	3,49	0,72	5,55
Kolombiya	13,33	12,65	12,07	11,36
Meksika	17,86	8,92	8,75	7,35
Peru	10,90	9,57	5,45	2,98
Venezüella	13,58	12,91	13,63	13,00
Mısır	9,09	9,06	8,81	7,22
İsrail	6,03	4,99	4,47	2,22
Güney Afrika	10,45	9,88	9,64	9,75
Türkiye	46,00	60,00	56,00	57,00

Tablo 16 : Gelişen Piyasalarda Döviz Kurları (Yıllık Değişim, %)

DÖVİZ KURLARI (X/USD)	02.01.2002	03.01.2001	2001 Yıllık Değer Kaybı
ÜLKELER			
Meksika	9,11	9,83	-%7,3
Peru	3,44	3,52	-%2,3
Arjantin	1,00	1,00	%0,0
Çin	8,28	8,28	%0,0
Hong Kong	7,80	7,80	%0,0
Malezya	3,80	3,80	%0,0
Filipinler	51,70	51,00	%1,4
Tayland	44,20	43,60	%1,4
Kolombiya	2.290	2.231	%2,6
Hindistan	48,20	46,70	%3,2
Güney Kore	1.312	1.271	%3,2
Tayvan	35,00	33,10	%5,7
Singapur	1,85	1,73	%6,9
Venezüella	760	699	%8,7
İsrail	4,45	4,09	%8,8
Endonezya	10.415	9.550	%9,1
Şili	654	574	%13,9
Mısır	4,59	3,88	%18,3
Brezilya	2,30	1,94	%18,6
Güney Afrika	12,30	7,50	%64,0
Türkiye	1.445.500	666.120	%117,0

Tablodaki negatif (-) işaret para biriminin USD karşısında değer kazandığını, pozitif (+) ise değer kaybettiğini gösterir.

dirimine giderek kısa vadeli faiz oranlarını % 6,50 seviyesinden 1,75'e kadar çekmiştir. Benzer bir trend Euro bölgesi için de söz konusu olmuş, Avrupa Merkez Bankası da, Almanya'nın enflasyon tedirginliğine rağmen faiz oranlarında toplam 1,50 puanlık bir indirime gitmiştir.

Faizlerdeki gevşeme uzun vadeli kağıtlarda aynı ölçekte yaşanmamıştır. Benzer biçimde özel sektör faizleri de özellikle 11 Eylül'ün ardından hafif de olsa yükselmiştir. Baz faizlerin düştüğü bir dönemde özel sektör tahvillerinin fiyatlarının artması bile faizler üzerindeki yukarıya doğru olan baskıyı göstermektedir.

Gelişen piyasalara bakıldığında, 2001 yılının tartışmasız liderinin Rusya olduğu görülmektedir. 2000 yılında başladığı toparlanmayı sürdüren Rusya % 5'i aşan bir büyüme performansını % 20'lik enflasyonunu koruyarak sağladığı gibi dış dengede de fazla vermeyi başarmıştır. Bunun sonucu olarak da hem satın alma gücü paritesine göre düzeltilen milli gelir sıralamasında Türkiye'yi ve Brezilya'yı geride bırakarak 13'ncü sırada yer almış, hem de

1998'den sonra kredi notunu "iflas"tan B'ye çıkartmayı başarmıştır. Güney Afrika, Meksika ve ekonomisindeki duraklamaya rağmen Polonya, uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının not yükselttiği gelişmekte olan ülkeler olurken Arjantin, Brezilya, Güney Kore ve Türkiye'nin durumunda gerileme gözlenmiştir.

2001 yılında uluslararası piyasalardaki kaydedilmesi gereken bir diğer gelişme Amerikan dolarının beklenmedik çıkışı olmuştur. Özellikle Euro karşısında değer kazanan dolar, uzmanların beklentilerinin tersine değer kazanmaya devam etmiştir. Ekonomisindeki durgunluğa ve 450 milyar gibi muazzam dış açığına rağmen doların değerini koruması ve hatta biraz da artırması dikkat çekicidir.

2001 yılında Türkiye'de yaşanan büyük krizin ardından TL'nin USD karşısındaki değerinde meydana gelen gerileme ve Arjantin krizinin son derecede olumsuz bir biçimde seyretmesi, gelişen piyasalar açısından bu yılın önemli gündem maddelerini teşkil etmiştir. Dolar karşısında son kez bağımsız hareket eden AB ulusal paraları arasında değer

Tablo 17 : Gelişmiş Ülkelerde Döviz Kurları (Yıllık Değişim, %)

DÖVİZ KURLARI (X/USD) ÜLKELER	Reel Efektif (1990=100)	02.01.2002	03.01.2001	2001 Yıllık Değer Kaybı
ABD	121,9	1,00	1,00	-
Euro	80,0	1,11	1,06	%4,7
Almanya	99,3	2,16	2,07	%4,3
Avusturya	100,6	15,20	14,60	%4,1
Belçika	99,4	44,60	42,70	%4,4
Finlandiya	78,7	6,59	6,29	%4,8
Fransa	102,1	7,26	6,94	%4,6
İrlanda	88,0	0,87	0,83	%4,8
İspanya	74,5	184	176	%4,5
İtalya	72,9	2.142	2.048	%4,6
Hollanda	98,4	2,44	2,33	%4,7
Portekiz	89,6	222	212	%4,7
Yunanistan	57,7	378	360	%5,0
Danimarka	102,7	8,23	7,89	%4,3
İngiltere	106,1	0,69	0,66	%4,5
İsveç	75,8	10,26	9,46	%8,5
Norveç	96,1	8,86	8,77	%1,0
İsviçre	112,0	1,64	1,61	%1,9
Avustralya	73,2	1,95	1,78	%9,6
Kanada	75,5	1,60	1,50	%6,7
Yeni Zelanda	81,8	2,40	2,24	%7,1
Japonya	127,1	132	114	%15,8

Tablodaki negatif (-) işaret para biriminin USD karşısında değer kazandığını, pozitif (+) ise değer kaybettiğini gösterir.

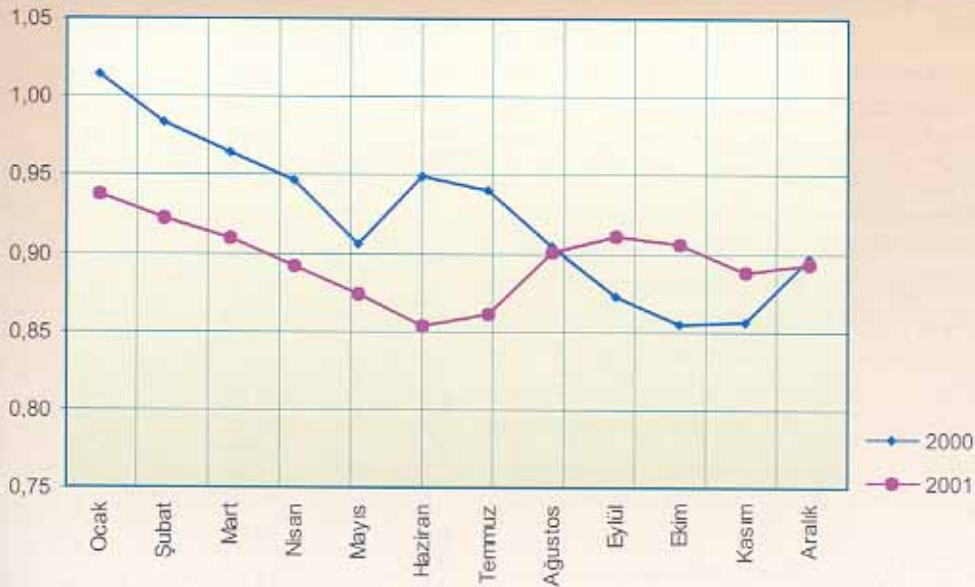
kaybının en az olduğu % 4,1 ile Avusturya şilini ve en fazla olduğu ülke de % 5 ile Yunanistan olmuştur. Gelişmiş ülkelerin para birimlerine ilişkin, 1990=100 dış ticaret ağırlıklandırılmış reel efektif kur endeksi değerleri doların ve yeninin % 20'nin üzerinde değerlenmiş olduklarını göstermektedir. Buna rağmen ABD milli gelirinin % 4,5'i kadar açık verirken Japonya ise % 2'si kadar fazla vermektedir. Euro'nun dışında kalan ülkelerden İngiltere ve İsviçre'nin paraları ciddi oranda değerlenmiş paralar olarak karşımıza çıkarken euronun değerinin altında kaldığı göze çarpmaktadır. Almanya, Avusturya, Hollanda, Fransa gibi ülkelerde parite reel efektif kurla paralellik arz ederken İtalya, İspanya, İrlanda ve Yunanistan paralarının ciddi biçimde değerlerinin altında olduğu görülmektedir. Bu farklılaşma, euronun geleceğine ilişkin piyasa çevrelerindeki tedirginliği artırmaktadır. Zira sisteme dahil olan ülkelerin ekonomileri arasında tek paranın kullanılmasına rağmen hala tam bir homojenizasyonun sağlanamamış olduğunun açık bir göstergesi olmaktadır.

2001 yılına dolar karşısında ¥/\$114 paritesi ve o dönemde son beş ayın en yüksek değeriyle başlayan Japon yeni, yıl boyunca 120 -125 aralığında dalgalandıktan sonra Eylül sonunda 117 ile en yüksek yıl içi değerine ulaşmış olmasına rağmen burada tutunamayarak yılı 132 gibi düşük bir değerden kapatmıştır.

Euro büyük ümitlerle ve 1,06 (0,9423) paritesiyle başladığı 2001 yılında da beklentileri gerçekleştirememiştir. Haziran ayında 1,18 (0,8466) ile yılın en düşük değerine gerileyen euro, Ağustos ve Eylül'de toparlanarak 1,07 (0,9269) düzeyine kadar yükseldiyse de yılı 1,14 (0,8813) paritesiyle kapamıştır. Euro 2002 yılının ilk iş gününde yeni yıla 1,11 (0,9038) değerinden başlamıştır.

Uluslar arası iktisatın temel yasalarından "tek fiyat yasası"nı benimseyen ve McDonald's tarafından üretilen BigMac hamburgerinin fiyatını esas alarak satın alma gücü paritesi yöntemine göre kurların değerinin altında mı yoksa üzerinde mi işlem gördüğünü ortaya koymaya çalışan BigMac endeksi

Şekil 4 : Aylık Ortalama Euro - Dolar Paritesi (USD/EURO)

Tablo 18 : BigMac Endeksine Göre Reel Döviz Kurları (14.02.2001)

ÜLKELER	USD'ye Göre	Ortalamalara Göre
İngiltere	%11,6	%54,2
Peru	%11,6	%54,2
İsrail	%8,9	%50,5
ABD	-	%38,2
Arjantin	-%3,5	%33,4
Euro	-%6,6	%29,1
Meksika	-%6,6	%29,1
Güney Kore	-%6,9	%28,6
Suudi Arabistan	-%7,3	%28,1
Kolombiya	-%10,0	%24,3
Japonya	-%10,8	%23,3
Türkiye	-%21,2	%8,9
Tayvan	-%21,6	%8,3
Şili	-%22,4	%7,3
Singapur	-%30,5	-%3,9
Macaristan	-%35,1	-%10,3
Çek Cumhuriyeti	-%40,2	-%17,3
Endonezya	-%40,2	-%17,3
Brezilya	-%41,7	-%19,4
Polonya	-%43,2	-%21,6
Hong Kong	-%44,4	-%23,2
Tayland	-%51,4	-%32,8
Rusya	-%51,7	-%33,3
Çin	-%53,3	-%35,4
Malezya	-%54,1	-%36,5
Filipinler	-%56,4	-%39,7
Güney Afrika	-%68,3	-%56,2

Tablo'daki negatif (-) işaret para biriminin USD karşısında değerinin altında (undervalued) işlem gördüğünü, pozitif (+) işaret de değerinin üzerinde (overvalued) işlem gördüğünü gösterir.

uluslar arası para piyasaları konusunda farklı açılımlar sağlamaktadır. Bu yönüne göre, önce ABD'de ve kuru değerlendirilecek ülkede hamburger fiyatları karşılıklı olarak alınarak bu fiyatların birbirine bölünmesi yoluyla satın alma gücü paritesi yaklaşımına uygun bir kuramsal kur belirlenmekte, ardından da cari kur ile bu kurgusal kur karşılaştırılmaktadır. USD baz alındığında BigMac'e göre sadece birkaç ülke parası aşırı değerlenmiş görünmektedir. Halbuki bütün ülkelerin endeks değerlerinin ortalaması esas alındığında parası aşırı değerlenmiş ülke sayısı birden artmaktadır. Ortalama değerlerin dikkate alınmasındaki mantık, bu ülkelerin uluslar arası pazarlarda birbiri ile rekabet ediyor olmasıdır. Dolayısıyla bir ülkenin ulusal parası aslında USD karşısında olması gereken değerinin altında işlem görüyor olsa bile şayet diğer mevcut ve potansiyel rakiplerin ulusal paralarına göre daha az "undervalued" ise bu, o paranın reel olarak değerlenmiş olması ile benzer sonuç doğuracaktır.

C- Emtea Piyasaları

2001 yılında gelişmiş ülkelerdeki ekonomik durgunluğun bir sonucu olarak sanayi üretiminin gerilemesi, emtea piyasalarında fiyat düşüşlerini beraberinde getirmiştir. Bu durum, ihracatları temelde emtea ağırlıklı olan birçok gelişmekte olan ülkeyi olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar petrol fiyatlarındaki gerileme bu ülkeler açısından bir rahatlama sağlamışsa da zaten bir süredir düşük seyretmekte olan fiyatların daha da gevşemesiyle, özellikle tarım ürünü ihracatçıları 2001 yılında ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır.

Tablo 19 : Emtea Piyasalarındaki Gösterge Niteliğindeki Fiyatlar

ÜRÜNLER	Birim	2000*	2001*	Ocak 2002**
Enerji				
Kömür (A.B.D.)	\$/mt	33,06	44,86	46,08
Ham petrol (spot)	\$/bbl	28,23	24,35	19,15
Ham petrol (Brent)	\$/bbl	28,27	24,42	19,49
Doğal gaz (Avrupa)	\$/mmbtu	3,86	4,06	3,06
Doğal gaz (A.B.D.)	\$/mmbtu	4,31	3,96	2,25
Enerji dışı emtea				
Tarım, İçecekler				
Kakao	c/kg	90,60	106,90	138,60
Kahve (Arap)	c/kg	192,00	137,30	128,40
Çay (Üç piyasanın ortalaması)	c/kg	187,60	159,80	146,70
Gıda				
Yağlar				
Fındık yağı	\$/mt	450,30	318,10	362,00
Yer fıstığı yağı	\$/mt	713,70	680,30	665,00
Soya yağı	\$/mt	338,10	354,00	389,00
Soya	\$/mt	211,80	195,80	188,00
Tahıllar				
Mısır	\$/mt	88,50	89,60	92,00
Pirinç, Thai, 5%	\$/mt	202,40	172,80	191,80
Pirinç, Thai, A1, Spesyal	\$/mt	143,50	134,10	142,50
Buğday (Kanada)	\$/mt	147,10	151,50	150,00
Buğday (A.B.D. HRW)	\$/mt	114,10	126,80	125,30
Buğday (A.B.D. SRW)	\$/mt	98,90	107,70	121,70
Muz (AB)	\$/mt	712,40	777,20	754,40
Muz (A.B.D.)	\$/mt	424,00	583,30	428,50
Siğir eti	c/kg	193,20	212,90	222,60
Balık eti	\$/mt	413,00	486,70	585,00
Kuzu eti	c/kg	261,90	291,20	311,80
Portakal	\$/mt	363,20	609,20	542,00
Şeker (AB, iç piyasa)	c/kg	55,52	52,86	52,40
Şeker (A.B.D., iç piyasa)	c/kg	42,76	47,04	46,74
Şeker (dünya)	c/kg	18,04	19,04	17,13
Ham maddeler				
Kereste				
Kamerun	\$/cum	275,40	266,10	262,50
Malezya	\$/cum	190,00	159,10	133,30
Odun hamuru	\$/mt	664,30	517,30	448,90
Diğer ham maddeler				
Pamuk (A sınıfı)	c/kg	130,20	105,80	95,70
Kauçuk (Malezya)	c/kg	69,10	60,00	58,00
Kauçuk (A.B.D.)	c/kg	83,20	74,70	71,20
Yün	c/kg	437,00	418,70	402,00
Gübre				
DAP	\$/mt	154,20	147,70	152,80
Fosfat	\$/mt	43,80	41,80	41,00
Potasyum klorür	\$/mt	122,50	118,10	115,00
TSP	\$/mt	137,70	126,90	131,00
Üre (Karadeniz)	\$/mt	112,10	105,30	n.a.
Metaller				
Alüminyum	\$/mt	1,55	1,44	1,37
Bakır	\$/mt	1,81	1,58	1,50
Altın	\$/toz	279,00	271,00	281,50
Demir	c/dmtu	28,79	30,03	30,03
Kurşun	c/kg	45,40	47,60	51,30
Nikel	\$/mt	8,64	5,95	6,04
Gümüş	c/toz	499,90	438,60	450,20
Çelik ürünleri (indeks)	1990=100	76,40	66,80	63,70
Çelik, yassı mamül, soğuk	\$/mt	385,80	299,20	280,00
Çelik, yassı mamül, sıcak	\$/mt	295,80	216,50	200,00
Çelik, uzun mamül	\$/mt	244,20	221,50	200,00
Çelik tel	\$/mt	291,70	302,30	300,00
Kalay	c/kg	543,60	448,40	386,20
Çinko	c/kg	112,80	88,60	79,30

* : Yıl Ortalaması ** : Ay Ortalaması

Tablo 20 : Dünya Bankası Emtea Endeksi (1990=100)

	2000*	2001*	Ocak 2002**
Petrol	123.4	106.4	83.7
Enerji dışı emtea	86.9	79.0	77.4
Tarım ürünleri	87.7	79.8	78.6
İçecekler	88.4	72.1	73.7
Gıda	84.5	86.1	85.3
Yağlar	96.2	89.0	94.1
Tahıllar	79.5	78.2	81.3
Diğer Gıda	77.7	88.1	80.2
Ham maddeler	91.4	77.4	73.7
Kereste	111.0	90.2	86.2
Diğer ham maddeler	78.0	68.6	65.1
Gübreler	105.8	98.8	100.1
Metaller	83.0	75.1	72.2

* : Yıl ortalaması

** : Ay ortalaması

11 Eylül saldırıları ise emtea fiyatlarında sert hareketlere yol açarak durumu daha da zor bir hale getirmiştir.

2000 yılında varil başına 30 dolar seviyesini geçmiş olan ham petrol fiyatları, 25 dolar düzeyinde dalgalanmaktayken 11 Eylül'ün ardından 18 dolara kadar gerilemiştir. Yıl ortalaması 25 doların altında kalan ham petrol, yeni yıla 19 dolar fiyatla girmiştir.

11 Eylül saldırılarının enerji dışı emtea fiyatlarını da benzer biçimde etkilediği görülmektedir. IMF tarafından hazırlanan enerji dışı emtea fiyat endeksi 2001 yılının başından Kasım sonuna kadar %14 gerilerken bu gerilemenin 6 puanlık kısmı Eylül-Kasım döneminde kaydedilmiştir.

Brezilya ve Vietnam gibi üreticilerin üretimlerini artırmaya devam etmesi sonucunda kahve fiyatları 1999 yılı sonundaki seviyenin yarısının da altına düşmüştür. Pamuk piyasalarında da son iki yıllık dönemde % 30 oranında bir gerileme yaşanmıştır. ABD'de uygulanmakta olan tarım teşvikleri sayesinde Amerikan pamuğunun rekabetçi üstünlük kazanması ve sentetik iplikte kızışan rekabet şartları dünya pamuk fiyatları üzerindeki aşağı doğru baskıyı daha da artırmıştır. 2000 yılını yavaşlayan bir hızla da olsa fiyat artışlarıyla geçirmiş olan metaller açısından da 2001 parlak bir yıl olmamıştır. Bakır, alüminyum, kalay, çinko ve nikelde bir taraftan fiyatlar düşerken diğer taraftan da stoklar sürekli artmıştır. Amerikan inşaat sektörünün genel ekonomik daralmadan hissesini almasıyla birlikte, son iki yılı iyi bir performansla geçirmiş olan kereste ve orman ürünlerinde de fiyatlar gerilemiştir. Yarı-iletken piyasaları da bilişim sektöründeki duraklamanın etkisini ağır biçimde yaşamıştır.

Az da olsa bazı emtealarda ise fiyatların korunduğu ve hatta arttığı da görülmektedir. Kömür ve Avrupa doğal gazı bunlar arasında yer almaktadır. Kakao, mısır, buğday, bir süre önce ABD ve AB arasında sert tartışmalara yol açmış olan muz, tarım ürünleri arasında fiyatı artan emtea olmuştur. İngiltere ve Avrupa'da hayvancılık sektöründe yaşanan sorunların da etkisiyle sığır, koyun ve balık etinin fiyatı % 15-20 arasında bir artış göstermiştir. 11 Eylül'ün arkasından Amerikan savunma sanayinin üretim artışı açıklamasıyla birlikte fiyatları hareketlenen demir ve kurşun, metaller arasında istisna teşkil etmektedir. Ama bütün bu gelişmeler emtea fiyatlarının genel ortalamada % 10'u aşan bir oranda gerilemesini engellememiştir. Bu durum dünya ekonomisi için deflasyonun ilk kez ciddi bir ekonomik sorun olarak gündeme alınmasına yol açmıştır.

Tablo 21 : The Economist Emtea Fiyat Endeksi (1995 = 100)

	26.12.2000	26.06.2001	18.09.2001	25.12.2001
DOLAR CİNSİNDEN				
Genel	73,1	68,2	66,7	65,4
Gıda	72,4	66,6	68,5	67,3
Sanayi	74,1	70,4	64,2	62,8
Gıda Dışı Tarımsal Emtea	67,7	69,3	62,9	59,7
Metaller	79,5	71,3	65,2	65,5
EURO CİNSİNDEN				
Genel	103,5	104,1	95,1	96,9

D- Dünya Borsalarındaki Gelişmeler

2000 yılının sonlarına doğru dünyanın önde gelen borsaları inişe geçmişlerdi. 2001 yılında küresel durgunluğun devam etmesiyle borsaların düşüşü de devam etmiştir. Bileşik endeksler bazında toplam düşüş yüzde 10 ile 20 arasında gerçekleşmiştir. Düşüşteki en büyük pay teknoloji, medya ve telekomünikasyon (TMT) hisselerine ait olmuştur. Örneğin 2000 yılının başlarındaki zirveleriyle karşılaştırıldığında A.B.D., Japonya ve Avrupa'da TMT endeksleri yüzde 50-60 civarında bir düşüş yaşamıştır. Teknoloji dışı hisseler ise 2000 yılının Şubat ve Mart'ına kıyasla çok az değişmiştir. Dolayısıyla teknoloji sektörünün ağırlığının çok hissedildiği borsalarda düşüş de çok daha fazla olmuştur.

2001 yılı uluslararası sermaye piyasalarında sektörel unsurların ön plana çıktığı bir yıl olmuştur. Finansal ve ekonomik küreselleşme ile enformasyon teknolojisindeki ilerlemeler hisse senetlerinin fiyatlarının belirlenmesinde sektörel unsurların önemini artırmıştır. Özellikle Euro'nun yürürlüğe girmesi ve Euro bölgesinde döviz kuru riskinin ortadan kalkması gibi faktörler yatırımcıların dikkatlerini coğrafi da-

ğılımdan ziyade sektörler üzerine yoğunlaştırmıştır. Böylece dünyanın önde gelen borsaları genel olarak birbirinden daha fazla etkilenmeye ve birlikte hareket etmeye başlamıştır.

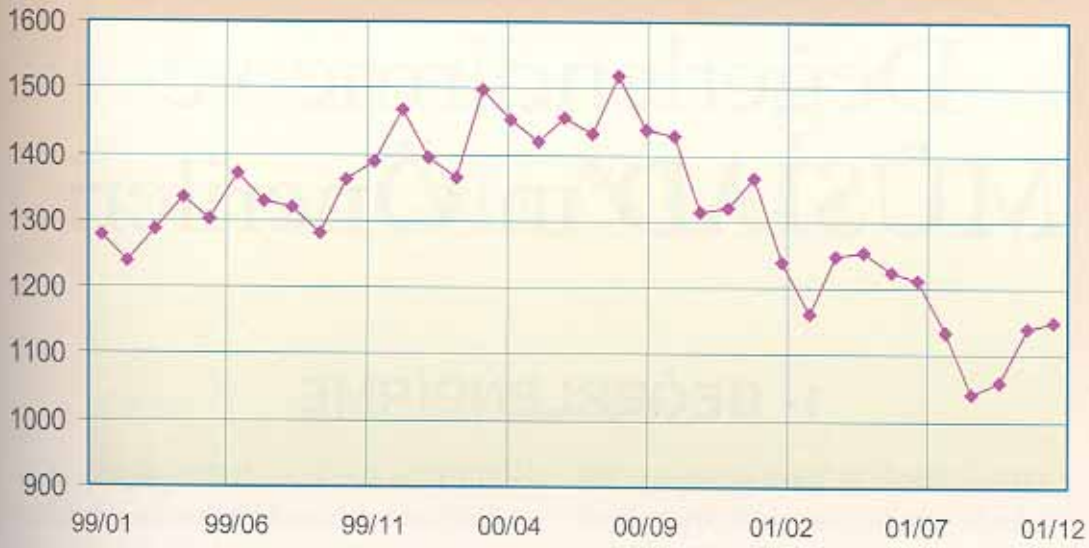
A.B.D., 2001 yılına Fed'in gevşek para politikasının sağladığı destekle başlamıştır. Ama toparlanmaya başlayan hisse senetleri Şubat ve Mart aylarında gelen düşük kar beklentileriyle hız kesmiştir. Ardından teknoloji hisse senetleri düşmüş ve Amerikan ekonomisinde resesyon beklentilerinin artmasıyla da diğer endeksler bunu takip etmiştir. Nisan ayında faiz oranlarının düşmesi hisse senetlerini tekrar canlandırmışsa da 2000 yılının ortalarından bu yana olan zararlarını karşılamaya yetmemiştir. Mayıs sonunda S&P 500 endeksi bir yıl önceki seviyesine göre yüzde 12 oranında bir düşüş sergilemiştir. İlerleyen aylarda hem S&P 500 hem de Dow Jones Sanayi endeksindeki düşüş devam etmiştir. 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırı ise resesyona giren Amerikan ekonomisini kötü bir zamanda yakalamıştır. Bu olay belli başlı borsaları da olumsuz etkilemiştir. Borsalar Eylül ayında dibe vurmuştur. 2001 yılının sonuna doğru ise toparlanmaya başlamıştır.

2001 yılı uluslararası sermaye piyasalarında sektörel unsurların ön plana çıktığı bir yıl olmuştur. Finansal ve ekonomik küreselleşme ile enformasyon teknolojisindeki ilerlemeler hisse senetlerinin fiyatlarının belirlenmesinde sektörel unsurların önemini artırmıştır.

Şekil 5 : Dow Jones Sanayi Endeksi

Şekil 6 : Standard and Poor's 500 Endeksi

Dünyanın en güçlü ekonomisinin resesyondan çıkamaması diğer borsaları da olumsuz etkilemiştir. Durgunlukta olmakla birlikte, A.B.D. ye görece ekonomisi daha iyi olan AB ülkeleri bunların başında gelmiştir. Zira büyük Avrupalı şirketlerin çoğu Amerika'daki iştirakleri nedeniyle daralan talepten olumsuz etkilenmiştir. Mayıs 2001 yılında Avrupa'daki birçok endeks 2000 Eylül'ündeki zirvelerine kıyasla yüzde 15 oranında gerilemiştir. 11 Eylül'ün ardından endekslerdeki düşüş devam etmiştir. Japonya borsası da 2001 yılında kötüleşen makro ekonomik yapısının paralelinde düşmeye

devam etmiştir. Gelişmekte olan borsalar da 2001 yılındaki resesyondan paylarını almıştır. Önde gelen sanayileşmiş ülke ekonomilerinin resesyondan çıkamamaları gelişmekte olan özellikle Latin Amerika ve Asya borsalarını çok daha olumsuz etkilemiştir. Asya'da başta Güney Kore, Malezya ve Tayland olmak üzere iç siyasi ve ekonomik sorunların sürmesi, sözkonusu ülke borsalarında düşüşü daha da hızlandırmıştır. 2001 yılında gelişmekte olan ülkeler arasında en büyük düşüş ise Türkiye'de yaşanmıştır.

Değerlendirme ve MÜSİAD'ın Önerileri

1- DEĞERLENDİRME

2001, şüphesiz ki Türkiye'nin son elli yılında yaşadığı en ciddi kriz olarak kayıtlara geçecek, % 9,4'lük (dolar bazında % 25'e varan) ekonomik küçülme, fert başına milli geliri 3.000 dolar seviyelerinden 2.200 doların altına düşürmüş, sayıları zaten 1,5 milyonu bulan işsizler ordusuna resmi rakamlara göre 500 bin yeni işsiz katmıştır (kayıtdışı yeni işsizlerin sayısı 1,3 milyonu bulmuştur). Reel sektörde yatırımlar durma noktasına gelmiş ve sözgelimi imalat sektöründe kapasite kullanım oranı % 70 seviyesine kadar gerilemiştir. Bununla birlikte kriz sadece bir reel şoktan ibaret değildir. Bilakis, yaşanan krizin siyasi ve idari bozuklukların ortaya çıkardığı finansal ve bir anlamda da mali yönleri ağır basmaktadır. Ancak, ekonomideki tüm yapısal dengesizlikleri sergilemesi açısından anlamlıdır ve bu çerçevede konjonktürel bir yorumla geçirtilmesi mümkün değildir.

2001'de yaşanan gelişmelerin altı çizilmesi gereken önemli hususiyetlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Türkiye ekonomisi son dört yıldır, çok kısa vadeli bir büyüme – küçülme döngüsü içine girmiştir. Hatırlanacağı gibi, 1998'de Gayri Safi Milli Hasıla % 3,8 oranında büyümüştü. Deprem yılı 1999'daki % 6,4'lük küçülmeyi müteakip, 2000'de % 6,1'lük bir büyüme yaşanmıştı. Ekonomik çevrimlerin frekansının bu denli sıklaşması, sadece ülkedeki iktisadi yapılanmanın çarpıklığını değil, aynı zamanda bu çarpıklığın artık sınırlarına gelindiğinin ve sürdürülemez olduğunun en bariz göstergesidir.

2- 2001'de yaşanan kriz geçmiştekilerden farklı olarak, özellikle bankacılık sektörünü vurmuştur. Asli işlevi tasarrufla yatırım arasında akışkanlık sağlamak olması gereken bankacılık sektörünün 90'lı yıllarda temel faaliyet alanı haline gelen kamu iç borç mekanizmasının finansmanı, bu süreçte bankacılık sektörünü kaliteli fon yönetimi anlayışından uzaklaştırarak hantallaştırmıştır.

Aşağıdaki tablonun ilk satırı, yıllar itibarıyla, Türk bankacılık sistemindeki mevduat bankaları için toplam giderlerin ortalama toplam aktiflere oranının, bir başka deyişle birim aktif başına düşen maliyet unsuru- nu göstermektedir. İkinci satırda ise karşılaştırma yapabilmek bakımından net karın ortalama toplam aktiflere oranı verilmektedir.

	değerler yüzde cinsindendir					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Giderler/Toplam Aktifler	17,6	19,1	19,8	22,0	19,8	14,9
Net Kar/Toplam Aktifler	3,6	2,5	3,5	3,8	3,4	2,5

Kaynak: TBB Bankalarımız

Tablo, Türk bankacılık sektörünün içine düştüğü verimsizlik sorununu açıkça yansıtmaktadır. Bu verimsizliğin en temel nedeni ise Hazine'nin yanlış finansman politikalarının temel fiyat mekanizmalarını bozmuş olmasıdır.

SECTION VI

Evaluation and Proposals of MUSIAD

1- EVALUATION

The year 2001, no doubt, will go into records as having the most serious crisis which Turkey has ever experienced within the last fifty years. The economic recession of 9.4% (reaching 25% with respect to USD) has caused gross national income to decrease from 3,000 USD to below 2,200 USD, and has added a new 500,000 unemployed persons to an army of unemployed persons of 1.5 million (official data) (unregistered number of new unemployed is about 1,300,000). Investments in the real sector has stopped and the capacity usage rate has recessed to 70%. The crisis is not because of a simple a real shock. On the contrary, the financial aspects of the crisis that political and administrative inabilities have caused are more distinct. On the other hand, all structural imbalances in the economy was exposed and as such disregarding it as conjunctural is not possible.

The vital aspects that should be underlined for the developments lived in 2001 may be enumerated as below:

1- The Turkish economy has entered into a short-run recession and growth cycle within the last four years. As can be remembered, in 1998, the GNP growth was 3.8%. Following the earthquake year of 1999, when we had experienced a recession of 6.4%, there had been a growth of 6.1% in 2000. Such shortening of the economic cycles not only shows the weakness of the economic structure of the country but also that this degenerate structure has come to its sustainable limits.

2- The crisis lived in 2001, unlike those in the past, was especially prevalent in the banking sector. The main function of the banking sector is to regulate the flow between savings and investments. The finance of public domestic debt mechanism, that became the main activity of the banking sector in 90's, has devolved the banking sector away from quality fund management.

The first line of the below table, according to years, shows the total expenses to average total assets in the Turkish banking system for the savings banks. In other words, it shows the cost element falling on unit asset. On the second line, to make a comparison, the rate of net profit to average total assets is indicated.

	Values in %					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Expenses/Total assets	17,6	19,1	19,8	22,0	19,8	14,9
Net profit/total assets	3,6	2,5	3,5	3,8	3,4	2,5

Source: TBB Banks

The table exposes the inefficiency which Turkish banking sector has had to work with. The basic reason for this inefficiency is the deterioration of basic price mechanism caused by misguided financial policies of the Treasury.

Bu yapıdaki bir bankacılık sektörü, 2000 yılında uygulamaya konan istikrar programına aşırı bir faiz ve kur riskiyle girmiş ve dönem sonunda yurt dışı sendikasyon kredilerini bile ödeyemez hale gelmiştir.

2000'de birbiri ardına patlak veren banka iflasları geçtiğimiz yıl da sürmüş, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu çerçevesince kamuya devredilen bu yük, kamunun görev zararlarıyla birleşince toplam 55 milyar doları bulmuştur. Sektör, önemli miktarlarda finansal ve enformatif kaynakla desteklenmeye devam etmektedir.

Ancak iç bölümlerde de değinildiği gibi, sektörü ihya için uygulanan bu politikalar, palyatif çabalardan öteye geçemekte ve esasen gerek ekonomiyi, gerekse sektörü içinden çıkılmaz bir noktaya sokan süreci idame ettirmeye yönelik kalmaktadır. Oysa sistemi tıkayan, bizi kamuyu ile finans sektörü arasındaki bu çarpık ilişkidir.

- 3- Krizin yüzeysel çıkış sebebi siyasi gibi gözükse de, arka planda önemli ekonomik dengesizlikler yatmaktadır. İddialı hedeflerle kamuoyuna sunulan ve sabit kur politikasını temel hareket noktası alan 2000 yılı istikrar programı, Merkez Bankası'nın, para piyasalarında artan likidite sıkışıklığına ve cari açık sebebiyle yükselen devalüasyon beklentilerine yeterli tepkiyi vermesini engellemiştir.

Gerçekten de gerek Kasım 2000, gerekse Şubat 2001'de Merkez Bankası'nın tepkisi geç kalmış, büyüklüğüne rağmen gelişmeleri engellemekte yetersiz olmuştur. Sözgelimi, 21 Şubatta sabit kurda ısrarlı olduğu vurgulandığı halde, ertesini gün dalgalı kura geçildiğinin açıklanması krizin derinleşmesindeki en önemli faktörlerden birini oluşturmuştur.

Nitekim, krizin sorumluluğu başta Merkez Bankası ve Hazine Müsteşarlığı'na yüklenmiştir. Ancak eğer ortada bir teknokrat hükümeti söz konusu değilse, politika uygulamalarında sorumluluk, sadece bürokrat – teknokratların değil, aynı zamanda siyasi otoritenin üzerinde olması gerekir. (Sözgelimi, Arjantin'de patlak veren krizin ardından hem ekonomi bakanı, hem devlet başkanı hem de hükümet istifa etmek durumunda kalmıştır).

Siyasi iktidarın uyguladığı ekonomik politikaların sonuçlarını üstlenmeyerek sorumluluğu bazı bürokratlara yıkması, söz konusu politikaların sadece kredibilitesini değil, aynı zamanda hayata geçirilebilirliğini de ortadan kaldırmıştır. Buna rağmen, bugün kamuoyu desteğini önemli ölçüde yitirmiş olan mevcut koalisyonun kriz sonrası yeni bir istikrar paketini uygulamaya koyması, evvelki programdaki başarısızlıklarından dolayı, yeni programın başarısına da ket vuracaktır.

- 4- Büyük umutlarla ekonomi idaresi teslim edilen Sayın Kemal Derviş, ilk günlerdeki söylemlerinin aksine ekonomideki tüm kesimlerle birlikte çalışmamış, tüm dikkatini bankacılık sektörüyle dar bir iş çevresine hapsetmiştir. Yine kendi açıkladığı "Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı"nda üzerinde hassasiyetle durduğu kendi tabiriyle "sürdürülemez iç borç dinamiği ve yüksek faiz" ve mali sektörün yapısal problemlerine, izleyen günlerde tamamen kayıtsız kalarak, sürdürülemez olanı sürdürebilmenin imkanlarını zorlamıştır.

IMF'ye verilen 17. ve 18. niyet mektupları güçlü ekonomiden kastın, "sürdürülebilir bir borç politikasından" ibaret olduğu anlayışını yansıtan maddelerle yüklüdür. Sözgelimi, 18. niyet mektubunun 18. maddesi, kamu borcunun sürdürülebilir olmasının temel hedef olarak görüldüğünü, bankacılık sektörünün bu mekanizmada önemli bir payının olduğunu, bu çerçevede yeni borç ve finansman araçlarının devreye sokulacağını ve bankaların döviz ve faiz oranı risklerinin güvence altına alınacağını göstermesi açısından oldukça manidardır.

The banking sector of this structure has entered the stability program that was applied in 2000 with the risk of excessive interest and currency, and at the end of the term was unable to pay even the foreign syndication credits.

The successive explosions of bank defaults in 2000 has continued through the last year. This burden transferred to the public in the framework of Savings Insurance Fund, when combined with the public sector duty losses, has reached total 55 million dollars. The sector continues to receive financial and informative support in considerable amounts.

However, as mentioned before, those policies applied to promote the sector could not go beyond palliative efforts and has in effect applied to maintain the process that has put the economy and the sector in such an insoluble situation. What clogs the system is actually this distorted relation between the public and the financial sector.

- 3- Though the superficial reason of the crisis appears to be political, important economic imbalances lie in the background. The stability program of 2000 that was presented to the public opinion with pretentious targets and took the fixed currency policy as the main action point, barred the Turkish Central Bank from reacting to increasing lack of liquidity in monetary markets and to increasing devaluation expectations because of current deficit.

Really, either in November 2000 or in February 2001, the reaction of the Turkish Central Bank has been late and insufficient in preventing the crisis in spite of its amounts of liquidity supplied to the markets. For instance, on 21 February, the fixed currency policy was declared to be in use when, the following day, the Central Bank changed its decision and passed to floating currency rates, and in this way, deepened the wound of the crisis.

As a matter of fact, the politicians threw the responsibility of the crisis to the Central Bank and the Treasury Undersecretary. But, if there is not a technocrat government in the arena, the responsibility in the application of policies is not only of bureaucrats – technocrats, but at the same time, the inability and ineptitude belong to the political authority. (For instance, just following the crisis exploding in Argentina, the economy minister, the state minister and the government had had to resign honestly).

However, in Turkey, the political power does not assume the outcome of the responsibility of inability of economic policies and its ineptitude, and explained the responsible persons were bureaucrats; thus, the government removed the credibility, applicability of mentioned policies. Nevertheless, today, the same coalition, which has lost its public opinion support considerably, is trying a new stability program into application. Because of the previous failure in the program, the new program will surely fail.

- 4- Mr. Dervis whom the administration of the Turkish economy was handed in great hopes, contrary to rhetoric in the beginning, did not collaborate with all sections in the economy, imprisoned all his valuable attention to the banking sector and a narrow business circle. Again, Mr. Dervis wholly ignored the structural problems of the financial sector, and the excessive interest and non-maintainable domestic debt dynamic as he had assumed to be the major problems in his "The Transitional Program of Turkey into Powerful Economy".

The 17th and 18th letters of intent given to IMF mention that a powerful economy can be attained thorough "sustainable debt policy". For instance, the 18th article of the 18th letter explains that; a public debt will be maintained, the banking sector is very important in this mechanism, and in this framework, new debt and financial tools will be taken, and the risks of banks for interest and currency rate will be secured.

Son zamanlarda gündeme getirilen ve niyet mektuplarında da altı çizilen faiz dışı fazla kavramının da ön plana çıkardığı gibi, Bu anlayış, konsolide devlet bütçesinin neredeyse tamamını borç servisinin devamına amade kılmaktadır. Bütçenin faiz harici gider kanadının sosyal güvenlik, personel ve yatırım harcamalarının azaltılarak kısılması ve gelir kanadının ise vergi oranlarının yükseltilmesi gibi uygulamalarla güçlendirilmesi, tamamen kamu borç politikasının idamesini sağlamak içindir. Bu çerçevede reel sektörün de bu krizden direkt olarak etkilendiği unutulmakta ve böylece krizin daha uzun süreli ve daha derin yaşanmasına sebep olunmaktadır. **Dahası, ekonomi politikasının tamamen IMF'nin empoze ettiği mekanizmalara indirgenmesi, Türkiye'nin siyasi ve iktisadi gelişmeler karşısında manevra kabiliyetini sınırlandırmıştır. Bunun çok net örneklerini, özellikle dış politikada görmek mümkündür.**

- 5- Haziran ayında yapılan iç borç takası ile 9,8 katrilyon TL'lik düşük faizli iç borç senedinin vade yapısı uzatılabilmektedir. Böylece ortalama vadesi 6 ay olan senetler ortalama 37 aya kadar dövize endeksenerek ve belli bir faiz karşılığı tehir (konsolide) edilmiştir. Bu işlem, hem 2001 yılı iç borç servisinde 6,4 katrilyonluk bir düşüş sağlamış, hem de takasa katılan bankaların dövizdeki açık pozisyonları, dövize endekli senetler sayesinde belli ölçüde kapatılmıştır. Ancak takas işleminin ek faiz bindirilerek ve düşük bir kurdan gerçekleşmiş olması, takasın maliyetini artırmıştır. Buna karşılık, kurlardaki düşüş bu maliyeti 2001 sonu itibariyle bir miktar azaltmıştır. Takasın olumlu bir tepkiyle karşılanmış olmasına rağmen, takası takip eden günlerde faiz oranları ve döviz kurlarındaki artış engellenememiştir. **Yetkililer her ne kadar aksini iddia etseler de, takas işlemi esasında tam bir konsolidasyon uygulamasıdır ve bu çerçevede yeterli kamuoyu temin edildikten sonra korkulacak bir şey olmadığı net bir şekilde görülmüştür.**

MÜSİAD'ın çeşitli vesilelerle iç borç meselesinin halli için dillendirdiği genel konsolidasyonun, söz konusu takastan daha şümulü olması dışında temel farkı, ek faiz yükünü Hazine'nin değil, alacaklıların üstlenmesi gerektiğinin vurgulanmasıdır. **Yıllardır kısır bir döngü içinde çok büyük miktarlarda ve vergiden muaf olarak kaynak aktarılan kesimlerin, muhtemel kur kayıpları telafi edilmek suretiyle ekonomiye nefes alması için bu imkanı sağlaması gerekmektedir.**

- 6- 2001'de yaşanan rekor küçülmeyi müteakip ekonomi politikasının reel sektöre yönelik hiçbir ciddi tedbir getirmemiş olması, krizin uzun vadeye yayılacağı endişelerini de beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede işsizler ordusuna katılan çok sayıdaki kalifiye insan, çareyi yurtdışında istihdam imkanlarında aramaya başlamıştır. Türkiye'den bu sebeple önemli bir beyin ve emek göçü başlamıştır.

Dahası, kamu mali yapısının başta finans sistemi üzerindeki baskısı, istikrarsız iktisadi ortam, devletin Sosyal Güvenlik Yasası ve ek vergilerle devamlı olarak yatırımcıları bunaltması, girdi ve enerji maliyetlerinin dünya fiyatlarının üzerinde seyretmesi, yatırımın önünü tıkayan bürokratik engeller gibi temel sebeplerden dolayı **yerli sermaye de hızla yurt dışına kaçmaya başlamıştır.** Kanaatimizce esasen müspet olarak algılanması gereken bu gelişme, mevcut şartlarda ve yanlış gerekçelerle yaşanıyor olması sebebiyle, Türkiye ekonomisi açısından oldukça tehlikeli gözükmektedir.

Bir yandan yabancı sermaye için özel yasalar çıkaran devlet, öte taraftan mali milat gibi tutarsız uygulamalarla ve sermayeyi renklendirip ayrımcılık yaparak, yerli yatırımcıyı tedirgin etmektedir. Yurtdışından gelecek kısa vadeli ve maliyetli krediler karşılığında önemli tavizler ve imtiyazların verildiği bir ortamda yerli sermayenin bu kaçına göz yumulması oldukça çelişkili görünmektedir.

Lately, the emphasis on the concept of non-interest budget surplus has put nearly the consolidated budget towards the goal of maintenance of the public debt. The budget decreased the non-interest expenses of social security, personnel and investment expenditures, and on the other side, in the wing of income, tax rates were increased, hence, completely; the public would feed the debt policy. In this framework, it was forgotten that the real sector was directly affected by this crisis, and hence the crisis lasted long and deeply. **Moreover, the economy was wholly driven by the mechanisms imposed by the IMF. The political and economic inability of the government continued. Clear examples of the result of this inability may be seen especially in foreign policy.**

- 5- By the domestic debt barter held in June, the maturity of domestic debt bills of 9,8 quadrillion in low interest was extended. Hence, the bills with an average maturity date of 6 months were indexed to foreign currency and extended to an average of 37 months. This procedure rendered decrease of 6,4 quadrillions in debt in domestic debt level in 2001 and the open currency positions of banks that participated in the barter were considerably met by currency-indexed bills. However, the realization of the barter by additional interest on a low currency rate increased the cost of the barter. Against this, the decrease in currency rate slightly decreased this cost in the end of 2001. Though the barter was met by an affirmative reaction in the following days of the barter, the increase in interest rates and currency rates could not be stopped. Although, **the authorities assert the contrary; the barter is essentially a consolidation.** In this framework, **after, building up the public opinion** it was clearly seen that there was nothing to be afraid of.

The difference between this barter and the consolidation formula propagated by MUSIAD as a solution for public debt problem, is that the additional interest burden, but not the exchange risk, should be borne not by the Treasury, as was the case in the barter, but by the creditors. This is a small sacrifice wanted from those financing the state who have received huge tax-exempt amounts of income for years.

- 6- Following the record recession in 2001, the fact that the economic policy has not brought any serious thought to the real sector, has caused anxieties that the crisis would spread in the long term. In this framework, many qualified humans participated in the unemployed army sought the remedy in foreign employment. A great brain and labor movement started off Turkey.

Moreover, because of the pressure of the public sector on the financial system, unstable economic environment, the harsh environment due to the state's social security law and additional taxes, by unreasonable energy costs and astronomic petroleum prices far over worldwide prices, bureaucratic barriers before investments, **the domestic capital has moved abroad.** In our opinion, this development that should be normally deemed as affirmative, is rather dangerous for the Turkish Economy given the current conditions and the reasons behind it.

On the other side, the government which is trying to pull foreign capital by issuing special laws continues with incoherent financial policies acts prejudiced and harasses the domestic investor. The domestic capital has gone in millions of dollars mainly to Romania, Bulgaria, Turkish Republics and Asian countries. Condoning to the domestic capital getaway while privileges against foreign short-term and low-cost credits from abroad appears rather contradictory.

- 7- Uygulanan para politikasının bir istikrar oluşturmaması, dövizin yıl içerisinde beklenenden yüksek çıkması ve kademeli olarak olması gereken seviyenin çok altına düşmesi, özellikle ekonomiyi sürükleyen iki sektör olan, ihracat ve turizmde ciddi tedirginliğe yol açmıştır.

Kurların uzun süre düşük seviyede gitmiş olması, geleceğe yönelik plan ve program yapmakta sıkıntı doğurmuştur. Aynı zamanda sabit kur uygulamasıyla birlikte 2001 Şubat'ta yapılan devalüasyon, aradan geçen süre zarfındaki enflasyon göz önüne alındığında büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bunun yansıması olarak da devalüasyonun kur avantajıyla getirmiş olduğu ihracattaki rekabet gücü yanlış kur politikasından dolayı üreticilere menfi ve zarar hanesi olarak yansımaya başlamıştır. Dolayısıyla kur politikalarının ekonominin gereklerine göre ayarlanıp, takip eden dönemde de standardize edilmesi ve özellikle de sıcak paraya avantaj sağlayıcı uygulamalara son verilmesi kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

7. Applied monetary policy, being unable to form stability, foreign exchange rates to turn out to be higher than expected and gradually going well below the level where it should have been, paved the way for serious anxiety especially at the two major driving sector forces of economy, export and tourism.

Exchange rates' insistence on staying lower levels created difficulties in making up plans for the future. At the same time, together with fixed exchange rate, considering inflation for such long duration, February 2001 devaluation has become mostly obsolete. The advantage of exchange rate beget from devaluation has started being reflected in the loss column of the manufacturers' balance sheets in the result of faulty exchange rate policies that adversely effected the competitiveness in exporting. Therefore, the inescapable reality standing before us is that; exchange rates should be regulated according to the needs of the economy, should be standardized in the consecutive period and policies that would give upper-hand to hot-cash-inflow to the country should be stopped.

2- EKONOMİDE ACİL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'nin kronikleşen meselelerinin çözümü için acilen alınması gereken tedbirler, kısa (2002), orta (2003) ve uzun vadeli olarak tasnif edilerek ve detayları ilerideki sayfalarda verilmek üzere ana başlıklarıyla aşağıda sıralanmıştır. Burada altı çizilmesi gereken husus, bu tedbirlerin bir paket çerçevesinde bir arada ele alınmasıdır. Ekonominin sadece belli bir kesimine önem atfedip bu minval çerçevesinde hazırlanan programların en büyük hatası, kanımızca bu dar bakış açısıdır.

A- KISA VADELİ TEDBİRLER

Kısa vade ifadesi, aşağıdakilerin şimdiden başlayarak yıl sonuna kadar tavizsiz uygulanmasını ön görür. Bu tedbirler, hem içinde bulunduğumuz krizin daha da derinleşmesi ve uzamasını engelleyerek normalleşmeyi sağlayacak, hem de krizin baş müsebbibi olan temel yapısal problemlerin üzerine gidecek ilk adımları atacaktır.

1- Reel Sektörün Canlandırılması

Hiçbir ekonomi, üretmeden ve ürettiklerini iç ve dış pazarlara satmadan büyüyemez. Hele hele mevcut kriz ortamından, reel sektöre yeteri önem gösterilmeden hiç çıkılamaz. Dolayısıyla ilerideki bölümlerde detaylarını açıkladığımız şekilde acilen yatırım, üretim ve ihracat seferberliği başlatılmalıdır. Bu çerçevede tüm ilgili kamu kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve sektörel birlik ve odaların sanki yeterli kaynak varmışcasına ve hemen hayata geçirebilecekmiş anlayışıyla, bölgesel kalkınma projeleri tasarlamalı ve fizibilitelerini yaptırmalıdır.

Özel sektör de, bugüne kadar alıştığı gibi her şeyi devletten bekleme yanılığını terk ederek, sektörel ve bölgesel yatırım projeleri üretmeli, bunlar için kaynak aramalı ve mümkünse uygulamaya geçirmelidir. Türkiye'nin en temel açmazlarından biri, krizler karşısında çözümsüzlük ve projersizlik girdabına düşmesidir. Her hal ve şartta proje üretebilmek, iyimserliğin anahtarıdır.

Kısa vadede yapılması gerekenlerin başında, bütçede faiz dışı fazla oluşturmak gayesiyle uygulamaya konan vergi oranlarındaki artırımların geri çekilmesi gelmektedir.

Başta üretim sürecinin hemen her safhasında ek maliyetlere sebep olan (KDV, ÖTV, ATV gibi) dolaylı vergi, fon ve sigorta prim oranlarında geçici ve kademeli indirimler yapılmalıdır. bu hususta IMF'ye verilen taahhütler gözden geçirilmeli ve revizyona gidilmelidir.

Yaşanmakta olan likidite darlığını aşmayı sağlayacak ve iç borcun kısmi monetizasyonu (para basımı) sağlanacak olan kaynağın bankacılık sektörü üzerinden hızlı bir şekilde tüketim ve yatırıma kanalize edilmesidir. (Kamu kesimi borçlanma gereğinin azalması ve haliyle faizlerin düşmesiyle, bankaların elinde biriken fonlar, böylece yatırım ve tüketim kredileri olarak piyasalara yönelecektir. Bu çerçevede, tüketim ve yatırım kredilerini hem bankalar, hem de kredileri alanlar için cazip kılmanın yolları açılmalıdır. Kısa vadeli yabancı sermayenin asgariye indiği ve ithalatın ve dolayısıyla döviz talebinin oldukça düşük olduğu bugünkü ortamda, kurlara yukarıya doğru bir hareketlenme oluştursa da, bu hem aşırı olmayacak, hem de ihracatın artmasıyla kısa sürede dengeye oturacaktır. Öte yandan, artan yatırımlar ve iç piyasa hareketliliği, faizleri de zaman içerisinde uygun seviyeye çekecektir. Artan gelirin kurlardaki yükseliş sebebiyle ithalatı bir patlama yapmayacağı öngörülebilir.)

2- URGENT SOLUTION PACK FOR THE ECONOMY

Urgent measures that should be taken for the solution of the chronic problems of Turkey are categorized below as short (2002), medium (2003) and long-term. The details will be elaborated in the following pages. The headlines are enumerated below. It must be emphasized that these measures should be handled as one packet. Importance should not be given only to one part of the economy. The fault of the programs prepared in such framework lies in this, our opinion, narrow point of view.

A- SHORT TERM MEASURES

The concept of short-term means the uncompromised application of the following starting from now until the end of the year. These measures will prevent both deepening and extending of the crisis and will amount to the first steps to eliminate the main structural problems.

1- Enlivening the Real Sector

Economy cannot grow without production and selling in domestic and foreign markets. Thus, as we shall explain in the following sections in detail, an urgent campaign for regional investments, production and export should be started. In this framework, promptly, all public institutions, local administrations, unions and chambers, should enliven and design regional development projects and feasibility reports as if sufficient resources exist. The private sector should forget expecting everything from the government as usual, produce investment projects in various sectors, look for resources, for these, and if possible, start application. **One of the most basic deadlocks of Turkey is the insolvency at the face of crises. To be able to produce in all conditions is the key for optimism.**

The main measure that should be taken in the short term, the increases in the tax rates in force in order to enable a non-interest budget surplus must be retreated.

Nearly in every phase of the production process, additional costs such as VAT and various taxes, funds under various names and insurance premiums should be decreased. Promises made to IMF, in this sense, should be revised and reconsidered.

Monetary emission, in order both to liquidate the currently illiquid markets to enable debt consolidation should be quickly canalized for consumption and investments. *(When public debt is thus decreased and the interest rates decrease, the funds accumulating in banks will go to the market as investment and consumption credit. In this framework, consumption and investment credits should be made attractive for both banks and consumers. Since the short-term foreign capital has been minimized and imports and the demand for foreign exchange have been low, for some time, any increases in exchange rates would not be excessive, and by increase of exports, it would quickly be soothed. Besides, increasing investments and domestic demand will rise the interest rates to its equilibrium after some fall. Increase in income, there will not lead to an increase in imports due to the rise in the exanchange rates.)*

Daha da önemlisi, likiditenin artması, piyasalarda ciddi bir problem halini alan vadeli çek kullanımını azaltacak ve böylece geri dönmeyen alacaklar sorunu büyük ölçüde azalacaktır. Bu noktada en ciddi mesele, enflasyonist beklentiler ve kur spekülasyonu olarak gözüke de, aşağıda da teferruatlı bir şekilde ele alınacağı gibi, bu hareketlenmeler gerekli kamuoyu oluşturulduktan ve kamu bütçesi dengelendikten sonra orta vadede bir problem oluşturmayacaktır.

Bu çerçevede, piyasaların öngörü ufkunu daraltan tüm belirsizlikler ortadan kaldırılmalı, net ve kamuoyundan destek alan politikalarla iyimser beklentiler pekiştirilmelidir. İhracat ve yatırımın önündeki bürokratik engeller kaldırılmalı, istihdam, üretim ve ihracatın temel dinamiklerini oluşturan KOBİ'lerin kurumsal organizasyon, finansman, pazarlama ve rekabet gücünü arttırıcı talepleri cevaplayacak dolaysız mekanizmalar oluşturulmalıdır. Uluslararası piyasalarda rekabet gücünü temin edecek istikrarlı bir kur politikasının yanı sıra girdi ve üretim maliyetlerini düşürecek ve stabilize edecek politikalar uygulanmalıdır.

Tarım, madencilik, taşımacılık, yurtdışı taahhüt, turizm, finans, sigorta, iletişim ve bilişim sektörleri teşvik edilmeli, direkt döviz girdisi sağlayan sektörlerin önü açılmalıdır.

2- İç Borç Meselesinin Halli

Ülkemizin en büyük problemi faiz illetidir. Bu gerçek, iç borçla yaşamayı farz sayan yöneticiler tarafından bile kabul edilmiştir. Kamunun iç borç mekanizması, 90'lı yıllar boyunca ekonominin diğer kesimlerinden bankacılık sektörüne kaynak akıtmıştır. Kısa vadeli ve yüksek faizli borç çarkı, giderek artan ivmesiyle sadece kamunun değil, ekonominin tümünün belini bükmektedir.

Dolayısıyla, iç borca yönelik vadesi gelen ödemelerin % 25'lik kısmını para basarak kapatmalı, geri kalan kısmı ise, dövize endeksli borç senedine çevrilerek 3 ile 7 yıl arasındaki vadeye dengeli bir biçimde yayılmalıdır. Bu program, net bir şekilde kamuoyuna anlatılmalı ve kamunun borçlanma imkanları kanunlarla kısıtlanmalıdır. Bugünkü şartlarda monetizasyonla sağlanacak olan likiditenin ekonomiyi canlandırması yanında aşırı bir döviz spekülasyonuna sebep olma imkanı fiilen yoktur, zira ülkede reel döviz ihtiyacı asgari düzeylere gerilemiştir. (2001'in son çeyreğinden itibaren döviz kurlarında görülen gelişmeler, bu tezi doğrulamaktadır.)

Ancak iç borcun bir defaya mahsus hallinden daha da önemlisi, yeniden borçlanmaya gitmeyecek tedbirlerin alınması ve bunların zaman kaybetmeden uygulamaya konmasıdır. Günümüzde haksız bir gelir ve servet transfer mekanizması haline dönüşen iç borçlanmayı sınırlamak gayesiyle yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

More importantly, in increase in liquidity will decrease the use of termed check in the markets. Hence, the problem of uncollectible receivables will diminish. At this point, even though inflationist expectations and exchange rates speculation may seem a serious problem, as would be explained in detailed below, such movements will not be a problem in the medium term after public opinion is formed and public budget is balanced.

In this framework, all uncertainties narrowing the foresights of the markets should be eliminated, optimist expectations with supported policies from the public opinion should be improved. Bureaucratic barriers in front of the exports and investments must be removed. Mechanisms increasing the corporate organization, finance, marketing and competition for Small and Medium Sized Enterprises (SMSE's) must be instituted. Besides a stable currency policy providing competition in international markets, policies minimizing and stabilizing the production and input overheads must be applied.

Agricultural, mining, transportation, international undertaking, tourism, finance, insurance, communication and information technologies must be encouraged and given support. The barriers in front of the sectors bringing direct foreign currency must be removed.

2- Solution of Domestic Debt Burden

The biggest handicap of the economy seems to be that of interest. This reality has been accepted even by policymakers who feel that domestic debt is a necessity of the system. As domestic public debt is a mechanism for public expenditure, the through use of it in 90's has thus chanelised huge amounts of resources from other sectors of the economy to the banking sector. The debt cycle, ever increasing in acceleration, due to the short term structure coupled with high interest not only harasses the public sector, but also burdens every activity in the economy.

Therefore, the government must print money against the 25 % of the domestic debt. The rest should converted into bills indexed to foreign currency payable in 3 to 7 years. This program should be explained to the public opinion clearly. The borrowing of the government must be limited by laws. Under current conditions, besides the liquidity by printing money will enliven the economy, it is not much possible to cause foreign exchange speculation. As short term foreign capital and imports are minimized, the demand for foreign currency will not be excessive. The developments seen in exchange rate, in the last quarter of 2001 verify this thesis.

Most importantly, after the settlement of the domestic debts problem, precautions must be taken to ensure a re-route to short-term and high interest borrowing is barred. Domestic borrowing that has become a source of unjust income and wealth must be stopped. New legal regulations limiting the borrowing must be issued.

3- Ekonominin Genelinde ve Kesimler Arası Dengenin Tesisi

2002 mali yılı bütçesinde toplam 98.131 trilyon TL harcama, 71.218 trilyon da gelir öngörülmüştür. Buna göre; bir önceki yıla göre gelirlerin yüzde 37,5 ve giderlerin de yüzde 22,1 artması beklenmektedir. İlk üç aylık gerçekleştirmelere bakıldığında, beklenen yıllık gelirlerin yüzde 21,1'inin gerçekleştiği ve vergi gelirlerinde de gerçekleşmenin, yıllık hedefin yüzde 20,2'si düzeyinde kaldığı görülmektedir. Giderler incelendiğinde, ilk üç ayda geçen yıla göre cari giderlerde yüzde 72,7 düzeyinde, dış borç faizi ödemelerinde yüzde 83,9 ve iç borç faizi ödemelerinde de yüzde 265,5 oranında artış kaydedildiği görülmektedir. Bunun sonucu olarak bütçede öngörülen yıllık ödeneklere ilişkin tutarların personel harcamaları için yüzde 23,8'inin, dış borç faizi için 17,8'inin ve iç borç faizi için de yüzde 42'sinin ilk üç ayda gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

İlk üç aylık dönemde bütçe açığı 12.636 trilyon TL.'ye ulaşmıştır. Bu rakamın 2002 mali yılı bütçe kanununda öngörülen 26.913 trilyon TL.'nin yaklaşık yüzde 47'sine denk olduğu görülmektedir. Bu arada faiz dışı bütçe 3.904 trilyon fazla vermiştir ki bu değer de yıllık 15.900 trilyon TL.'lik hedefe göre yüzde 24,6'ya karşılık gelmektedir.

Bütçenin finansmanında en dikkat çekici nokta, nakit bazda açığın ve dolayısıyla finansman ihtiyacının 10.747 trilyon TL. gibi tehlikeli sayılabilecek bir düzeyde gerçekleşmiş olmasıdır. IMF ile gerçekleştirilen stand-by anlaşması çerçevesinde Türkiye'ye tanınan finansman imkanlarını değerlendiren Hazine'nin, yılın ilk üç ayında 12.202 trilyon TL. tutarında dış kaynak ve iç piyasadan da 2.986 trilyon TL.'lik bono satışıyla iç kaynak temin ederek söz konusu açığı kapattığı ve bu arada erken itfalar da dahil olmak üzere 5.337 trilyon TL. tahvil için net geri ödeme yaptığı anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle Hazine, TL. cinsinden yapmış olduğu iç borcu, dış borçla takası yoluyla dolarize etmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, mali dengenin IMF'in Hükümete verdiği finansal desteğin devamına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bütçe ve kamu finansmanı ile ilgili sorunlar ertelenmiş görünse de bu "korku dengesi"nin, Türkiye'nin uluslararası ilişkiler başta olmak üzere ulusal politikalarını belirleme ve uygulamada hareket serbestisini bir hayli daraltacağı açıktır.

Burdan da şu anlaşılmaktadır ki; bütçe rakamları gerçeği yansıtmamakta, krizlerin sürmesine ve devamlılığına yönelik sinyaller vermektedir. O halde, sürdürülebilir borçlanma yerine, tavizsiz bütçe dengesine yönelik çalışmalar yapılması asli görevimizi olmalıdır.

3- Establishing the Balance Between the Sections in the Whole Economy

An expenditure of 98,131 trillion TL and an income of 71,218 trillion have been planned in the budget of the financial year 2002. Accordingly, an increase of 37.5% in income and an increase of 22.1% in expenditures compared to the previous year are expected. The first three-months' realization shows that 21.1% of the income target has been realized and that 20.2% of the tax collections target has been achieved. When expenditures are examined, there has been increase in the first three months compared to the same period of last year in current expenditures at level of 72.7. There have been increases of 265.5% in domestic debt payment and of 83.9% in foreign debt payment. As a result of this, 23.8% of the personnel expenditures of the annual appropriations stipulated in the budget 17.8%, of foreign debt interest and 42% of domestic debts have been realized.

The deficit in the budget in the first three months has amounted to 12.636 trillions TL. This figure is about 47% of 26.913 trillions TL stipulated for the budget of 2002. Meanwhile, non-interest budget surplus has amounted to 3.904 trillions TL. This figure corresponds to 24.6% of the annual target of 15.900 trillions TL.

The most important point in the finance of the budget was that the cash deficit and thus the need to its finance has risen to the dangerous level of 10.747 trillions TL. In the framework of stand-by agreement signed with IMF, the government, in the first three months of the year has obtained 12.202 trillions TL from foreign resources and 2.986 trillions TL from the domestic market by sale of bills, and has closed the deficit and also has been able to close a domestic debt of an amount of 5.337 trillions TL before maturity. In other words, the Treasury closed the domestic debt on TL substituting it for foreign debt. When looked from this point of view, the financial stability depends on the continuity of the financial support of I.M.F. Though the problems related to the budget and public finance appear to have been postponed, this "stability of suspense" will very much narrow the freedom of movement in the application of national policies internally and is of sure to effect Turkish foreign relations policy making.

What should be understood here is that; budgetary figures do not reflect the reality, signalling perpetuation of crisis. In this case, what should be done is, instead of continuous debting, focus should be balanced budget with no tolerance.

B- ORTA VADELİ TEDBİRLER

Orta vadeden kasıt, aşağıdaki politikaların uygulamaya şimdiden başlanarak yıl sonuna doğru olgunlaşarak ivme kazanılması ve 2003 içinde tamamlanmış olmasıdır. Bu politikalar, ülkenin temel yapısal problemlerinin hallini ön görmektedir.

1- Sağlıklı Bir Ekonomi İçin Gücünü Halktan Alan Yeni Bir Hükümet

Bugünkü hükümet, ülkeyi iki kez uçurumun eşiğine getirmiş, tüm kredibilitesi sıfırlanmış, son anketlere göre barajı dahi aşamayacak partilerin oluşturduğu bir haldedir. Böylesi yıpranmış, ama buna rağmen atılan yanlış adımların sorumluluğunu bile üstlenemeyecek kadar gidişattan habersiz bir iktidarla, ülkenin yeni bir maceraya atılmış olması çok büyük bir şanssızlıktır.

Seçim, kimilerinin söylediği gibi ülkeyi yeni bir krize sokmaktan çok, muhtemel yeni krizleri engelleyebilecek tek alternatif yoldur. Zira, ülkeyi bu hale mevcut iktidar getirmiştir ve düzeltmesi için ekonomi yönetiminin teslim edildiği sayın Kemal Derviş'in ise ilk zamanlardaki söylemlerinden çok daha farklı, ancak eski uygulamalardan nüanslar dışında pek bir farkı olmayan politikalarıyla güçlü bir Türkiye'ye ulaşamayacağı aşikardır.

Şu halde, ekonomi yönetimi kararlı ve güven verici hale getirilmelidir. Ekonomi yönetiminin başında, sorumluluk almış siyasi bir otoritenin bulunduğu imajı güçlendirilmeli, IMF yetkililerinin ve bürokrasinin etkisi sınırlandırılmalıdır.

2- Vergi Kanunu

Üretimi artırmak ve sanayiciye yatırım imkanı tanımak için kesinlikle yeni vergi oluşturulmamalı, tam tersine vergi oranlarında indirim yapılarak piyasalara canlılık kazandırılmalı ve bir daha ek vergi konmayacağı yasalarla garanti altına alınmalıdır. **Hükümetlerin sorumsuzluğunun ve beceriksizliğinin cezası, halka ve iş alemine mal edilmemelidir.**

Öncelikle iç tüketimi arttırmak ve kayıtlı ekonomiyi teşvik etmek amacıyla standart KDV oranı (lüks mallar hariç) kademeli olarak % 10 seviyelerine kadar düşürülmelidir. Ve bu uygulamanın 2003 sonuna kadar değiştirilemeyeceği de yasalarla garanti altına alınmalıdır. Bundan sonrasında da, temel ihtiyaç maddelerinde KDV oranı % 5, diğer mallarda ise % 15 olarak tesis edilmelidir.

Vergilemede tamamen enflasyon muhasebesine geçilerek, enflasyondan doğan fiktif kazancın vergilendirilmesi önlenmeli, yabancı sermaye ve turizm sektörünün önündeki bu en büyük engel ortadan kaldırılmalıdır. Bu çerçevede her türlü gelirin gelir, her türlü giderin de gider telakki edildiği bir vergi mevzuatı oluşturulmalı ve kayıt dışı ekonominin de tamamı kayıt altına alınmalıdır.

B- MEDIUM TERM MEASURES

The intent by medium term, is that the following measures put into application as soon as possible and be completed by the end of 2003. These measures are put into application with a view to solve the basic structural problems of the country.

1- A New Government With Public Backing

The current government has brought the country into disaster twice, has squandered all its credibility and according to latest public surveys, the parties of the coalition will not even be able enter the parliament if an election was due today. It is a misfortune for the country to have started a new program with such a worn government that is incapable of taking responsibility of its own actions.

General elections is the only way that might stop probable new crisis. Because it is this government that has brought the country into this situation. Mr. Kemal Derviş to whom the reigns of economics was handed with great hopes, has deviated from his initial rhetoric.

Thus a new economy management that is credible and decisive in applying all the necessary measures must be instituted. In management of the economy, the image of a responsible political authority should be empowered. The IMF and bureaucracy should be kept far from the management.

2- Tax Law

In order to increase production and to give opportunity for investment to the industrialists, no new tax must be put into use. On the contrary, tax rates must be decreased. In this way, markets should be enlivened. No additional taxes must be brought and guaranteed by laws. **The punishment for the irresponsibility and inability of governments must not be put on the people and the business world.**

First of all, in order to boost consumption, the VAT rate must be reduced to a maximum of 10% (excluding luxurious goods). This application must not be changed until the end of 2003 and guaranteed by laws. After this period, the VAT in basic consumer items must be set at a maximum 5%, and in other items at 15%.

Inflation accounting must be applied. Inflation rate must be deducted from the payable annual tax for the depreciated capital. The unjust fictive profit arising from inflation must be prevented. This is one of the greatest barrier in front of foreign capital and tourism sector. In this framework, THE TAX LAW must be modernized and total unrecorded economy should be taken under record.

Kurumlar vergisi, gelir vergisi gibi müterakki hale getirilmeli, bu çerçevede gelir ve kurumlar vergisi oranları eşitlenerek, en düşük oran % 15, ve en yüksek oran % 40 olarak belirlenmelidir.

Vergi sistemi, basitleştiği ölçüde ekonominin işleyişini etkinleştirir. Bu çerçevede iktisadi sonuçları tam olarak tahlil edilemeyen dolaysız vergilendirmeden kaçınılmalıdır. Vergi tevkiyatını mümkün olduğunca yerel düzlemlerde yapılmalıdır.

*Türkiye'deki şirketlerin bilançoları, gerçeğinin % 10'unu bile yansıtmadığı varsayımıyla, işletmelerin aktiflerinde bulunan, ancak muhasebe değerleri gerçeği yansıtmayan iktisadi kıymetlerin (demirbaş, araç, gereç, gayri menkul, menkul, arsa, bina gibi) piyasa şartlarına göre oluşan fiyatları üzerinden **yeniden değerlemeye tabi tutulması** ve değerlendirme farkının vergi konusu yapılmadan sermayeye ilave edilerek bilançoların daha gerçekçi hale getirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.*

Yeni, etkin ve basit bir vergi kanunu, tahakkuk etmiş vergiler istisna tutularak genel bir stok ve kayıt affıyla birlikte ele alınmalı. Uygulamaya geçiş tarihi, mali milat sayılmalı ve bu tarihten sonrası için vergi kaçırmanın maliyeti, iflası temin edecek ve hapis cezasını kaçınılmaz kılacak kadar ağır olmalıdır.

3- Finans Sektörü

1991-1998 arası sekiz yıllık dönem esas alındığında, GSMH reel olarak yüzde 40,4 oranında artarken, mevduat bankaları toplam aktifleri yüzde 146,1 oranında reel artış kaydetmiştir. Bu dengesiz büyümenin altında yatan temel etken dönem boyunca ortalaması yüzde 18,4'ü bulan (dönemin ikinci yarısında yüzde 22) reel iç borçlanma faizleri olmuştur. Bunun sonucunda 90'lı yılların ikinci yarısında (1995-99) milli gelir reel olarak toplam yüzde 36,7 büyürken iç borç stoku yüzde 169,5 gibi korkunç bir artış kaydetmiştir.

Bankacılık sektörü, maalesef Türkiye'nin baştan beri en sorunlu sektörü olagelmıştır. Ancak özellikle 90'lı yıllarda sektörün temel faaliyet alanı haline gelen kamu iç borç mekanizmasının finansmanı, bu süreçte bankaları kaliteli fon yönetimi anlayışından uzaklaştırarak hantallaştırmıştır. Devletin çarpık yapılanmasına eklenerek kamudan beslenen bankacılık sektörünün acilen yapılandırılması lazımdır.

Bu çerçevede, bankaların temel fonksiyonun tasarruf – yatırım süreçleri arasındaki akışkanlığı sağlamak olduğu unutulmamalıdır. Bankacılık, istismara açık olduğundan bankaların, holdinglerin bir parçası olmalarına izin verilmemeli, özellikle medya gibi manipülatif ve etkin sektörlerde söz ve güç sahibi kişiliklerin banka ortaklıklarında payları belli limitleri aşmamalıdır. Bankaların sermaye yapıları taze kaynak girişleriyle güçlendirilmelidir. Bu çerçevede banka birleşmeleri teşvik edilmelidir. Bankaların kaliteli aktif yönetimini temin etmeleri garanti altına alınmalı, toplanan mevduatları muhtelif sektörlerle ve belirli bir kısmını da orta ve uzun vadeli yatırım kredisi olarak kullandırma uygulaması teşvik edilmelidir.

Corporate tax must be categorized just like the income tax. The tax rates for income and corporate taxes must be equaled. The lowest rate must be 15%, and the highest rate must be 40%.

A simple tax code is a necessity for the smooth running of the economy. Thus indirect taxation, the consequences of which are not easily deducible, should be minimized. Tax collection must be delegated to local governments.

Assuming that the balance sheets of the companies in Turkey do not reflect even 10% of the reality, the illusive assets of companies (fixtures, vehicles, equipment, real estate, property, plots of land, buildings etc) not reflecting the real values must be re-evaluated under the current market conditions. The revaluation must be added to the capital without subjecting to taxes. Balance sheets thus must be brought to reflect the realistic situation.

A new, effective and simple tax procedural law must be issued at the same time with a general stock and register pardon. Enforcement date must be the financial term. After this date, the cost of tax-dodging must be of amounts that would enable company defaults as well as imprisonment.

3- Finance Sector

Between 1991-1998 GNP has increased 40,4%, while the total assets of banks has shown a real increase of 146,1%. The main element under this imbalanced growth was domestic borrowing interest rates reaching in average 18.4% (in the second half of the period was 22%). In result, in the second half of the 90s (1995-99), the national income grew 36.7%, the domestic debt showed an incredible increase of 169.5%.

The banking sector unfortunately became the most problematic sector of Turkey since beginning. However, in 90's, the finance of domestic debt mechanism of the sector made the banks cumbersome and far from quality fund management, in this period. The banking sector fed by the government must be urgently re-structured.

In this framework, it should not be forgotten that the main function of banks is to ensure the balance between savings and investments. As banking is open to exploitation, banks must not be allowed to become the part of corporate holdings. Especially, the shares of powerful personalities of the media or similar manipulative sectors must not exceed some limit. The capital structure banks should be empowered by fresh resources. Bank incorporations should be encouraged. Quality asset management of banks should be assured. Usage of collected savings should be distributed and encouraged in various sectors and some part should be distributed for medium and long-term investment credit.

İflas eden veya zor duruma düşen bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından devralınması uygulamasından vazgeçilerek bu Fon'un kaynaklarının israf edilmesinin önüne geçilmelidir. Bankalara devlet güvencesi kademeli olarak kaldırılmalı, yerine bankaların kendi aralarında oluşturacakları bir sigorta mevduat güvencesine geçilmelidir. Böylece bankaların kamu ve vergi ödeyenler üzerinde doğurduğu haksız yük kaldırılmış olacak, bankacılık sisteminin serbest rekabet sistemi içerisinde daha etkin, verimli ve oto-kontrol mekanizması içerisinde çalışması sağlanacaktır.

TMSF bünyesindeki müflis ve el konulmuşlar da dahil olmak üzere, yeni bir görev tanımı yapılmış sadece bir kamu bankası bırakılarak, tüm kamu bankaları hızla özelleştirilmeli veya tasfiye edilmelidir. Bu yöndeki mevcut uygulama, kesintisiz bir şekilde tamamlanmalıdır. Bundan böyle görev zararı uygulaması yapılamayacağından, özelleştirme zamanına kadar ki Kamu İktisadi Teşekküllerinin (ihtiyaç olsun veya olmasın) özel bankalardan kullanacağı kredilere devlet garantisi verilmeyeceği yasalarla belirlenmeli, gereksiz ve ihtiyaç dışı kredi kullanımlarından dolayı her türlü yetkililerin kanuni ve mali sorumluluk taşımaları sağlanmalıdır.

Reel bilançolara geçişle birlikte borsaya kote olmak isteyen şirketlerin sayısı da artacaktır. Şirketlerin başta borsa olmak üzere muhtelif finansman araçlarına kullanabilmelerinin önü açılmalı, finansal hizmetlerin çeşitlenmesi sağlanmalı ve bu araçların takas edildiği piyasaların etkinliği artırılmalıdır. Bu çerçevede kur ve faiz risklerini azaltan türev finansal ürünlerin el değiştireceği Vadeli İşlemler Piyasasına işlevsellik kazandırılmalıdır.

Kısa zamanda yüksek getiri sunan çok kısa vadeli finansal araçlarla, özellikle yurtdışı kaynaklı kısa vadeli portföy yatırımlarına yönelik yasal düzenleme ve sınırlama getirilmeli, bu kaynakların genel ekonomiyi etkileyecek süpekülatif girişimlerine müsaade edilmemelidir.

Bankrupt banks in difficult position must not be taken over by the Savings Insurance Fund. The resources of this fund must not be exploited. State assurance to banks should be removed. Instead, the banks must establish an insurance fund among themselves. In this way, unjust burden of banks upon the public and taxpayers will be removed. Banking system will function more effectively, with an auto-control mechanism under free competitive system.

With the exception of a single state owned bank all public banks including bankrupt and state-owned banks under the banking insurance fund must be privatized or liquidated. Since public sector companies will be able to incur duty losses, no state guarantee should be given them for the credits received from private banks until privatization is complete. As such, they should be held responsible for all unnecessary credit usage.

In transition to real balance sheets, the number of companies wishing to be included in the stock exchange will increase. As such, bureaucracy should be minimized to enable this. Financial services should be diversified. The effectiveness of these secondary and futures markets should be increased. In this framework, functionality should be rendered to the Futures Market, which enables reduction in exchange rate and interest into risks for using these options.

Those financial options that promise high returns in the very short run should be limited. Legal arrangements and limitations should be brought to foreign short-term portfolio investments and speculative endeavors coming from those which will have adverse effects should not be allowed.

4- Özelleştirme

Özelleştirme için yıpranmış mevcut yapı yerine yeni bir kurum oluşturularak yetkilendirilmeli, bu kurumda ekonomiyle ilgili sivil toplum kuruluşlarından da temsilciler yer almalıdır. Türkiye devletçi sistemin ekonomik temelini oluşturan Kamu İktisadi Teşekkülleri (KİT) yükünden bir an önce kurtulmalıdır.

Özelleştirmelerin gerçekleştirileceği zamana kadar, kamuda optimum nakit yönetimi için kaynakların tek bir havuzda toplanarak yönetilmesi uygulaması (havuz sistemi) yeniden başlatılmalıdır.

Üretim tamamen özel sektörün inisiyatifine verilmeli, devlet savunma, iç güvenlik, dışişleri ve adaletin sağlanması görevleriyle yönetimleri özerk olmak koşuluyla stratejik önemi haiz yer altı kaynaklarının işletilmesi dışında bir fonksiyon yüklenmemelidir.

Ancak, bütün bunların yanında bor gibi stratejik önemi haiz ve gerçekten uluslararası piyasalarda değer ifade eden kaynaklarımız peşkeş çekilmemeli, kısa vadeli almış olduğumuz yurtdışı borçlarına prim olarak verilmemelidir.

Eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin ilke olarak özel sektör eliyle verilmesi esas olmakla birlikte, bunun kısa sürede gerçekleşmesinin zorluğu göz önüne alınarak kademeli bir geçiş sağlanmalıdır. Bu kapsamda eğitim ve sağlığın uluslar arası standartlara taşınması noktasında hem özel, hem de devlet kuruluşlarında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Başta Türk Telekom olmak üzere, THY, Tüpraş, Erdemir ve bunun gibi büyük ölçekli KİTlerin özelleştirilmesinde hassas davranılarak, değerinin altında bir fiyata satılmasına izin verilmemelidir. Daha da önemlisi, bu ve benzeri kurumlar, yurt dışından temin edilmeye çalışılan bazı kredilerin pazarlık konusu hiçbir şekilde yapılmamalıdır.

5- Enflasyon

Enflasyon her hangi bir ekonomideki temel dengesizliklerin en tehlikelisi sayılmalıdır. Fiyat sinyallerinin algılanmasını zorlaştıran, sabit gelirlilerden kendini endeksleyebilmiş olanlara önemli bir kaynak aktaran enflasyonun, ekonominin bünyesinden atılması bir zorunluluktur. Ancak Türkiye gibi enflasyonu kronikleşmiş olan bir ekonomide, enflasyonun temel sebebi olarak gösterebileceğiniz tek bir olgu olmadığı için, esasında sadece kurlarla veya para tabanıyla oynayarak enflasyonla mücadeleyi kazanma imkanı hemen hemen hiç yoktur. Kaldı ki, 25 seneyi aşkın enflasyon tarihimizin oluşturduğu güçlü bir enflasyon lobisi de varlığını sürdürmektedir. Türkiye’de bir taraftan kurlarla kamu açıkları ve bu açıkları finanse eden iç borçları kontrol altına almaya çalışırken, diğer yandan da enflasyonist beklentileri kırmak için heterodoks politikaların toplumsal bir mutabakat çerçevesince takip etmek gerekir.

Bu çerçevede Türk Lirasından altı sıfır atılarak hem yeni bir başlangıç yapılmış olur, hem de çok sıfırın muhasebe külfetinden kurtulunmuş olur. Dahası bu yeni TL, iç borcun monetizasyonu için kullanılabilir.

4- Privatization

Instead of the worn current structure for privatization, a new institution should be established, empowered, with representatives from civil society. Turkey should get rid of State Economic Enterprises in as soon as possible.

Until realization of privatization, for optimum cash management in the public, resources should be gathered, administered in one pool.

Production should be delivered to the initiative of the private sector. The government should not undertake a function with the exception of operating strategic natural resources, defense, national security, foreign affairs, and jurisdiction.

Mineral resources with strategic importance such as boron must not be exploited without control of the government. The resources and wealth of the country must never be given as premium against debts.

Education and health services may be rendered by the private sector as well under the control of the government. Considering the difficulty in application, a piece meal approach could be chosen. In this respect, necessary regulations for education and health in international standards must be applied by both private and public institutions.

Mainly, in privatization of Turkish telecom, thy, tupras, erdemir and other large scaled state-owned enterprises, great attention must be paid to prevent the sale lower than its real value. More importantly, credits obtained from foreign organizations must not be bartered against the ownership enterprises.

5- Inflation

Inflation must be regarded as the most dangerous of all the instabilities in an economy. It disturbs the price mechanism by distorting price signals, thus causes a flow of wealth from those that have a stable income to those that could index their incomes to the inflation. But it is not an easy matter to reduce the causes of inflation to a single reason in economies like that of Turkey, where inflation has become a chronic phenomena. Thus it's not possible to cure it, by assigning just an exchange rates or a monetary policy to solve it. There's a institutional resistance to reducing inflation in Turkey.

Thus an economic policy with the intent of eliminating inflation should not just only try to control exchange rates, public deficits, all of which are causes of inflation, but also try to break inflationary expectations by use of heterodox policies through a well-form public opinions and social consensus.

In this framework, six zeros must be omitted from the Turkish Lira. In this way, there will be a new beginning and it would be easy for accountancy procedures. Moreover, this new TL may be used again for printing money to delete off the domestic debt.

C- UZUN VADELİ TEDBİRLER

Uzun vadede, aşağıdaki politikaların uygulama niyet ve hazırlığının şimdiden başlanarak 2003 içinde ivme kazanması ve azami 5 yıl içinde tamamlanmış olması gerekir. Bu politikalar, ülkenin güçlü, müreffeh ve istikrarlı bir ekonomiye çıkışını temin içindir.

1- Devletin Küçültülmesi

Bugünün Türkiye'sinde ülke kaynaklarının etkin ve adaletli bir şekilde bölüşümü, büyük ölçüde sağlanamamaktadır. Esasında devlet kurumunun ekonomi üzerindeki etkinliği bunun temini olması gerekirken, Türkiye'de kamunun bizatihi kendisi bu adaletsizliği ve etkinsizliğin sebebi olmaktadır. Kendi içinde bu çarpıklığı devamlı bir surette besleyen siyasi ve iktisadi bir yapı kurulmuştur. Ekonomide israfın temel kaynaklarından biri de kamu yolsuzluklarıdır.

Devleti küçültmenin, yani devleti asli görevlerini en etkin biçimde yerine getirecek şekle sokmanın birinci yolu, serbest piyasa ekonomisine gerçek anlamda işlerlik kazandırılması ve dolayısıyla, devlet için kambur oluşturan KİT'lerin özelleştirilmesinin gerçekleştirilmesidir. Ancak, mesele sadece iktisadi bir sorun olarak gözükmemektedir. Ademi merkeziyetçi ve etkin bir kamu anlayışının önünde siyasi, geleneksel, hukuki ve bürokratik engeller bulunmaktadır.

Bu çerçevede gereksiz bürokrasinin ortadan kaldırılması, kamu yönetiminde ortak bir bilişim altyapısı tesis edilmesi, merkeziyetçi anlayışın sorumluluklarının ve haliyle mali kaynaklarının önemli bir kısmını yerel yönetimlere devretmesi, yolsuzlukların üzerine korkusuzca gidilmesi ve atanmış bürokrasiye denetim ve zaman zaman da yargılama işlevlerini yükleyen üst kurulların yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

2- Anayasa

Modern devletlerin hukuksal yapıları anayasalar tarafından belirlenir. Anayasa, devletin niteliğini ve temel kurumlarını, özgürlüklerle kamu yetkisini, sınırlarını ve kullanma şartlarını belirleyen hukuk kuralları bütünüdür. Anayasa üst norm olarak devletin hukuksal çerçevesini kurarken, hak ve yetkilerin sınırlarını da belirler.

Türkiye'de devletle ilgili bunalımın en önemli boyutunu hukukun üstünlüğü ilkesinin yerleşiklik kazanmaması, devletin örgütsel yapısı ve işleyişinin evrensel hukuk kuralları ve normları ile uyumlu olmaması oluşturmaktadır. Türkiye'de devletin yaşamın bir çok alanına ve sözleşme özgürlüğüne gözetim imkânını sağlayan yetkilerinin bireysel özgürlük ile demokratik özgürlük anlayışına referansla yeniden yorumlanması gerekmektedir. Bu, devletle sivil toplum, kamusal ve özel alan arasındaki liberal demokratik ayrımı muhafaza etmeyi gerekli kılar.

Bu çerçevede, MÜSİAD'ın daha önceden yayınladığı Anayasa Cep Kitapçığı, bu alanda yapılması gereken reformları gerekçeleriyle tanımlamaktadır.

C- LONG TERM MEASURES

In the long term, the below policies should be started to gain acceleration in 2003 and be completed them in a maximum of 5 years. These policies are for a way out to a powerful, prosperous and stable economy.

1- Downsizing of the State

Equitable and effective distribution of country resources in today's Turkey is not realized. Essentially, while the government should provide the effectiveness on the economy, actually it is the public sector that is the reason for this unfair situation. There has been a political and economic structure bolstering this irregularity in itself. Another main reason to extravagance in the economy is the grafts of the politicians.

The first way to reduce the size of the state, in other words to focus it to its principal functions, the state enterprises should be privatized in order to ensure functionality to the free market economy. However, the matter is not only an economic problem. There are centralists, political, traditional, legal and bureaucratic barriers.

In this context, removing unnecessary bureaucracy, establishing a joint communication infrastructure for public management, transferring centralist responsibilities and financial resources to local administrations, undauntedly displaying the grafts and restructuring of upper committees rendering jurisdiction functions and inspection of the bureaucracy are all indispensable.

2- Constitution

The legal structures of modern states are determined by constitutions. Constitution is the integral part of legal rules stipulating the qualification of the state, main foundations, public authority, freedoms, limitations, and using conditions. Constitution establishes the superior legal frames, and stipulates the boundaries of rights and authorities.

Non conformity with a legal framework, organizational chart of the government, and irregularity with universal legal and functional rules and norms are the main causes to the crisis in Turkey. All rights of the state which enable to intrude in private life should be re-evaluated with reference to an understanding of individual freedoms and democracy. This would enable the protection of liberal democratic separatism between the government and society, and between the public and private areas.

The pocket book that MUSIAD published already as "Constitution Pocket Book" defines the necessary reforms necessary in this field.

3- Yeni Ekonomi

Dünya yeni bir teknoloji dalgasını yakalamış görünmektedir. 1980'lerde teknolojinin marjinal verimliliği giderek düşmüş, ancak sürekli gelişen iletişim teknolojisinindeki uygulamaların yaygınlaşmasıyla, dengelerin değişmesi kaçınılmaz gözükmemektedir. Bu çerçevede iletişim teknolojisi, gerek iş dünyasında, gerekse kamunun yapılanmasında ciddi bir yeniden yapılanma ihtiyacı doğurmuştur. Ekonomi yönetiminin, finansal piyasalardaki istikrarsızlıklara, şirket içi organizasyon yapılarından para, vergi, gümrük, pazarlama ve istihdam gibi ekonominin temel birçok kavramı, bu çerçevede yeniden sorgulanmaya başlamıştır. Artı değer bundan böyle iletişim teknolojisinde yatmaktadır. Bu gelişmelerin gerisinde kalanların, bu yeni dünyada pek bir varlık gösterebilecekleri açıktır.

Bu sebeple, Türkiye'de bilişim olgusu ciddi bir şekilde ele alınmalıdır. İletişim altyapısı, Türk işadamlarının teknolojik olarak dünyanın gerisinde kalmayacak bir şekilde hızla modernize edilmesi gerekmektedir.

Başta internet kullanımı olmak üzere, bilişim teknolojilerinin yaygın kullanımı teşvik edilmeli, sözcikimi kamunun bu açıdan öncü olması gerekmektedir. Bugün hemen hemen bütün bürokratik ve mali işlemlerin internet üzerinden takibi mümkündür. Bu imkanların ülke vatandaşlarına kullanımı sağlanmalıdır. Dahası, şirketlerin de kendi içlerinde bilişim teknolojilerini tesis etmeleri teşvik edilmelidir. Bilişim sektöründe çalışan şirketlere araştırma ve geliştirme yapabilmeleri için yeterli destek sağlanmalı, sektördeki yerli müteşebbislerin yazılım ve donanımcılarının uluslararası piyasalarda kendilerini gösterebilmeleri için tüm imkanlar seferber edilmelidir. Bilişim sektöründe standartların tespiti için kurulan tüm kuruluşlara Türkiye'den de katılımların sağlanması için girişimlerde bulunulmalıdır.

3- New Economy

The world appears to have caught a new technology wave. In 1980s, the marginal efficiency of the technology decreased, but through wide usage of communicational technology, it rapidly developed in 1990s, now change of balance is inevitable. The communication technology either in business world or in structuring of the public has proved a necessity for a serious restructuring in all facets of life. Economy, management, instability in financial markets, company organizational charts, money, taxes, customs, marketing, employment are among the many concepts in the economy that are being interrogated with this respect. Communication technology is developing fast. Those behind the developments will not be able to show progress in this new world.

Therefore, the accreditation of communications technology in Turkey is very vital. Communicational infrastructure should be modernized. Usage of communication technologies such as the internet should be widespread in the public. Today nearly all bureaucratic and financial transactions could be done on the internet. Citizens should use the Internet free and effectively. Companies should be encouraged to establish their communication technology. Sufficient support should be given to the communications and IT sector for research and development. Local entrepreneur software programmers and hardware specialists in the sector must be supported to work at the international arena. Congresses, conventions, meetings, seminars should be organized for bringing software specialists together. Turkish delegations must take part in institutions setting the standards of the IT world.

3- MÜSİAD'IN ÖNERİLERİ

A- İÇ PİYASANIN CANLANDIRILMASI TEDBİRLERİ

- Ekonomi yönetimi kararlı ve güven verici hale getirilmelidir. Ekonomi yönetiminin başında hükümetin bulunduğu imajı güçlendirilmeli, IMF yetkililerinin ve bürokrasinin etkisi sınırlandırılmalıdır.
- Yeni ekonomik programda yer almayan ancak ekonomik belirsizliği ortadan kaldırmak açısından, kur politikası ve gelirler politikası netleştirilmeli, dalgalı kur yerine enflasyona endekslenmiş bir kur rejimi uygulamaya konmalı, böylece piyasalarda güven tesis edilmelidir.
- Öncelikle iç tüketimi arttırmak ve kayıtlı ekonomiyi teşvik etmek amacıyla standart KDV oranı (lüks mallar hariç) kademeli olarak % 10 seviyelerine kadar düşürülmelidir. Ve bu uygulamanın 2003 sonuna kadar değiştirilemeyeceği de yasalarla garanti altına alınmalıdır. Bundan sonrasında da, temel ihtiyaç maddelerinde KDV oranı % 5, diğer mallarda ise % 15 olarak tesis edilmelidir.
- Piyasaların likidite sıkıntılarını ortadan kaldırmaya yönelik (iç borç ile uyumlu) kısmi monetizasyonla piyasalara taze para enjekte edilmelidir.
- Vadeli ithalattan alınan % 3'lük Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) kesintisi uygulaması derhal kaldırılmalıdır.
- Muhtelif ülkelerde, muhtelif sektörlerde uygulandığı gibi, esnafı canlandırmak ve tüketim dinamizmini sağlamak amacıyla, her iki ayda bir haftanın "tüketim haftası" olarak ilan edilerek KDV'den muaf satış uygulamasına başlanmalıdır.
- Doğrudan yabancı sermayeyi teşvik etmek, muhasebe kayıtlarındaki kayıpları sona erdirmek ve kayıt-dışı ekonomiyi engellemek gayesiyle acilen enflasyon muhasebesine geçilmelidir. Bu çerçevede her türlü gelirin gelir, her türlü giderin de gider telakki edildiği bir vergi mevzuatı oluşturulmalıdır.
- Anti-enflasyonist sürecin psikolojik olarak desteklenmesi, muhasebe kayıtlarında kolaylık sağlanması ve TL'nin dünyada en değersiz para olması durumunun sona erdirilmesi için TL'den altı sıfır atılmalıdır.
- Ülkemizin her zamandan daha fazla yatırıma ihtiyaç duyduğu bir dönemde yatırımları teşvik etmek amacıyla yatırım indiriminde stopaj uygulaması kaldırılmalı, yeni ve genişleme yatırımlarında vergi muafiyeti 10 yıla çıkarılmalıdır.
- Suiistimalleri engellemek ve likidite sirkülasyonunu uzun vadeye yayarak ticari ödemelere canlılık getirmek amacıyla bankalar arası piyasa hariç, uygulanmakta olan kısa vadeli günlük, haftalık ve aylık repo uygulamalarına kesin son verilmeli, asgari süre 3 aya çıkarılmalıdır.
- Banka kredilerinde haksız ödemelere ve şirket iflaslarına yol açan fahiş temerrüt faizi uygulaması kaldırılmalı, finansal açıdan zora düşen firmalara enflasyona endeksli olarak geri ödeme erteleme imkanı getirilmelidir.

3- PROPOSALS OF MUSIAD

A- MEASURES FOR STIMULATING THE DOMESTIC MARKET

- The administration of the economy must be brought into stable and reliable condition. The image of the government for the economy should be empowered. The IMF and bureaucracy powers must be limited.
- In order to remove the uncertainties in the new economic program, exchange-rate policy and income policy must be clear. Instead of fluctuating exchange rates, the latter should be indexed to inflation and implemented directly. Markets may recover soon only in this manner.
- First of all, in order to increase the domestic production and to encourage the economy, the standard rate of Value Added Tax should be decreased to 10 % (excluding luxurious goods). This rate should be legalized not to change until the end of 2003. Thereafter, the rate for Value Added Tax for basic goods must be maximum 5 %. In later years the standart VAT rate may be fixed at 15 %.
- In order to remove liquidity problem in the markets (in rate with domestic debt), monetization should be consideret as a partial option.
- The tax rate of 3 % imposed on imports for with deferred payment allocated for the Resource Usage Support Fund must be promptly removed.
- In various countries, as applied in various sectors, one week in every two months to be called "consumer weeks" should be organized by exclusion of Value Added Tax to promote the sales.
- To encourage the inflow of foreign capital directly, to end the accountancy losses, and to discourage the unregistered economy, inflation-indexed accountancy should be started immediately. All types of income and expenditures may be recorded in the accountancy books. There must not be any limitation.
- Anti-inflationist process should be physiologically supported. Unnecessary zeros of six digits must be deleted from the Turkish money.
- In order to encourage the investments, tax burden on investments must be removed. Tax exclusion must be increased to 10% in new and expansion investments.
- In order to prevent the misconducts, to spread the liquidity circulation into long term, to stimulate the commercial payments, excluding the banking market, short-term daily, weekly and monthly repo (repurchasing overnight) practies must be terminated, minimum period should be 3 months.
- In bank credits, default interest rate is very excessive. This is injustice. This will bring the companies to bankrupt. This must be limited and reasonable. For companies falling into financial difficulty, their debts should be postponed for repayment to be indexed to inflation.

B- İHRACATI TEŞVİK TEDBİRLERİ

- 1 milyon doların üstünde ihracat yapan bütün firmaların ilgili yetkililerine özel pasaport (yeşil veya kırmızı) verilmelidir.
- İhracat pazarlarımızda ve ihraç ürünlerimizde mutlaka çeşitlendirmeye gidilmelidir. Bölge ülkeleriyle (Irak, İran, Suriye, Mısır, Yunanistan, Rusya, Ukrayna) ticareti geliştirme stratejisi devam ettirilmeli, ticari geziler ve katılınan uluslararası fuarlar aracılığıyla Türk ihraç ürünlerinin hedef ülkelerde tanıtımı sağlanmalıdır. Yeterli teşvikler verilmeli, ihracat kapıları zorlanmalıdır.
- Başta tekstil sektörü olmak üzere, deri (ayakkabı ve giysi), gıda ve diğer sektörlerde "marka" imkanı olan şirketlere özel önem verilmeli, nakit destekler haricinde özel teşvikler (fuarlar, katalog harcamaları, free shoplarda ücretsiz malların desteklenmesi gibi) uygulanmalıdır.
- Bavul ticaretine yönelik yeni uygulamalar ve teşvikler acilen uygulamaya konmalı, pazar stratejilerine göre (Rusya, Balkan Ülkeleri ve Kuzey Afrika Ülkeleri) ihtisas limanı, taşımacılık ve vize kolaylıkları, serbest bölge oluşturulması gibi tedbirler zaman geçirilmeden alınmalıdır.
- İhracatı arttırmak amacıyla ikinci bir atılım programına (birincisi 1980-1987 arasında geçerli idi) ihtiyaç vardır. Hükümet döviz üretici sektörleri ve özellikle ara mallarda ithal ikamesini sağlayan sektörleri teşvik edici bir ekonomik modeli uygulamalı ve ihracatın önündeki bürokratik engeller kaldırılmalıdır.
- İhracattaki KDV iadeleri, her türlü vergi ve SSK ödemelerine mahsup edilmelidir. Bu konuda yaşanan bürokrasi ve engellemeler ile bakanlıklar arası uyumsuzluklar ortadan kaldırılmalıdır. Aynı zamanda mahsup işlemleri haricindeki bakiye ödemeler vakit geçirmeden yapılmalı, gerçek ihracatçılar cezalandırılmamalıdır.
- Eximbank kaynakları güçlendirilmeli ve adil bir şekilde dağıtılması için KOBİ'lerin de yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Dış ticaretle ilgili birimler arasındaki dağınıklığı gidermek amacıyla, planlama-teşvik etme-koordinasyon ve tanıtım fonksiyonlarını birlikte üstlenecek yetkili ve güçlü bir Dış Ticaret Bakanlığı kurulmalı, hem yurtiçinde hem de yurtdışında teşkilatlanmalıdır. Bu çerçevede yurtdışındaki ticari ataşeliklerimiz mutlaka güçlendirilmeli, ihracatta yeni pazarlar için araştırmalar yapılmalı, sanayiciler hızla bu pazarlara yönlendirilmelidir.
- İhracat artışı; Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar da dikkate alınarak, vergi indirimi, finansman ve sigorta prim indirimleri ile teşvik edilmelidir. İmalatçı ihracatçı ve dolaylı ihracatçılar için enerji desteği sağlanmalıdır.
- 2000 yılında yaşanan aşırı kontrolden ve ilkel bürokratik denetimden vazgeçilerek etkin ve çabuk denetime geçilmelidir. Ayrıca, takibin yerelleşmesi sağlanarak ihracatçının sık sık Ankara'ya taşınması önlenmelidir. İhracat sonrasında belge kapatma işlemi kolaylaştırılarak, bürokratik güçlükler azaltılmalıdır.
- İhracatta AB ülkeleri dışındaki bölgelere Türk filoları ile taşımacılıkta navlun indirimi sağlanmalıdır.
- İhracat kaydıyla verilen döviz kredilerinde maksimum geri ödeme süresi 1 yıldan 3 yıl ile çıkarılmalı ve dünya piyasalarındaki şartlarda (libor +2 seviyelerinde) verilmelidir.
- İstihdamı ve ihracatı yüksek deneyimli firmalara belgelerini beyan usulüyle kendilerinin tanzim edebilmesi imkanı getirilmelidir. Ancak, denetimlerde suiistimal yapıldığı görülürse suçlular afsız ağır hapis cezasına çarptırılmalıdır.
- Eşdeğer eşya kapsamındaki ihracat genişletilmeli ve süresi uzatılmalıdır.
- İmalatçı ihracatçılardan ihraç kaydıyla iç piyasadan temin edilen mallarda mahsup sistemli KDV uygulamasına geçilmelidir.

B- INCENTIVE MEASURES FOR EXPORTS

- Businessmen realizing exports over 1 million dollars should be awarded green or red passports by the government.
- Diversification should be achieved in export markets and products. Trade should be developed with neighbors (Iraq, Iran, Syria, Egypt, Greece, Russia, Ukraine etc). Business trips, fairs should be organized to display the Turkish products in overseas markets. Incentives should be granted for increase in exports.
- Mainly, in the textile sector, leather (shoes and garments), in foodstuffs and other sectors, special importance should be given to promote "trademarks" for some companies. Instead of monetary incentives, special incentives (fairs, catalog expenditures, tax-free shops) should be offered.
- New measures and incentives should be launched to promote unrecorded luggage trade. Favourable market strategies (Russia, Balkan countries and North African countries), as well as specialized ports, transportation, visa utilities, free zone facilities should be allocated.
- In order to promote exports, a second launch is needed (the first was during 1980-1987). An economic model should be implemented to encourage the sectors bringing foreign currency and all barriers hindering exports must be removed.
- Tax rebates on exports must be accelerated to deduct them from tax and social insurance debts. All bureaucratic barriers and internal incompatibilities among the ministries must be removed. All tax rebates after deduction must be paid without wasting time. Real exporters should not be punished.
- Eximbank's financial resources should be empowered, and the share of SMEs in them should be defined with a certain number for the purpose of fair distribution.
- In order to remove the cumbersome paperwork among departments in foreign trade, a Foreign Trade Ministry should be formed up for planning, encouraging, coordination and introduction. Re-organization for this purpose is needed both within the country and abroad. Our commercial councilors in Turkish embassies abroad should be supported for new markets. Industrialists should be oriented to foreign markets.
- Exports should be increased with a strict regard to international agreements, tax deduction, finance and insurance premiums should be encouraged. Energy support should be given to manufacturers and exporters.
- By abolishing primitive bureaucratic and excessive controls witnessed in 2000, effective and rapid control should be done. In addition, exporters should finish their problems before resorting to Ankara. Export transaction closure procedures should be simplified and bureaucratic difficulties should be removed.
- In international transportation, Turkish transporters should be preferred and freight cost deduction may be applied to support exports to non-European countries.
- Repayment period for export loans should be extended from 1 year 3 years. Only labor may be applied as in the world countries (i.e labor + 2 levels).
- Companies with extensive labor and large export capacity should be specially supported. However, misconduct should always be punished.
- Export goods' coverage should be widened and extended.
- No Value Added Tax should be paid to manufacturers of export goods by exporters.

C- AKTİF DÖVİZ GİRDİSİ SAĞLAYAN SEKTÖRLERE YÖNELİK PLANLAMALAR ACİLEN YAPILMALIDIR

Bir ülkenin en önemli aktif döviz girdisi altı ana başlık altında toplanabilir. Bunlar;

- a-) dış turizm gelirleri,
- b-) tarımsal ürün ihraç gelirleri,
- c-) yer altı kaynakları ihraç gelirleri,
- d-) yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ve taşımacılık gelirleri,
- e-) yurtdışındaki vatandaşlarımızın döviz gönderileri,
- f-) bilişim sektörü hizmet gelirleri.

Bunların ilk üç tanesi;

- bölgesel ve yöresel kalkınmada,
- istihdam oluşturmada,
- ithal ikamesinde,
- büyük şehirlere göçü önlemede,

önemli fonksiyonlar icra etmektedir. Aynı zamanda bu sektörlerin maliyetlerini oluşturan ödemelerde küçük miktarlarda döviz ödemelerine ihtiyaç duyulsa da, ağırlıkla ödemeler TL olarak yapıp, karşılığında döviz girdisi sağlama imkanları çok fazladır.

Dolayısıyla, bütün bu sektörler Türkiye'nin önümüzdeki dönemlerde ana sürükleyen sektörleri olmalıdır. Bu nedenle de başta turizm olmak üzere, madencilik ve tarım (özellikle seracılık ve organik gıdalar) sektörlerine yönelik aksamlar tespit edilmeli, bu husustaki bürokratik engeller ortadan kaldırılmalı ve sektöre yönelik cazibeli teşvik sistemleri acilen oluşturulmalıdır.

Ve yine, bu sektörlerle ilgili çok detaylı, bilimsel ve uygulanabilir raporlar hazırlanmalı, aksaklıklar ve problemler tespit edilmeli ve sektörlerin önünü açacak her türlü çalışma yapılmalıdır. (Bu doğrultuda bizler MÜSİAD olarak çok özel çalışmalar yapıp raporlar hazırlayarak bunları kamuoyuna, ilgililere ve iş alemine sunmayı bir görev addediyor, diğer kuruluşları da bu çalışmaya katılmaya ve desteklemeye davet ediyoruz.)

Bütün bunların yanında, yıllardır yurt dışında yaşayarak ve çalışarak tasarruf yapmış ve bu tasarruflarını biriktirerek her hangi bir yatırımda kullanmamış vatandaşlarımızın oluşturduğu birikimler hiç de azımsanmayacak boyutlardadır. Bu insanlarımız ülkelerini seven ve sorumluluk duygularına sahip insanlardır. Ülkelerine faydalı olabilecek her türlü güzel faaliyetlerde yer almışlardır. İşte, bu güzel gayelerle başlayan "çok ortaklı şirketler" yapılması, önemli bir adım olmakla beraber kontrolden çıkmış, gerekli denetleme mekanizmaları yerine karalama uygulamaları yapılarak bu önemli tasarruflar ürkütülmüştür.

Şimdi yapılması gereken, mevcut kuruluşları sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, bilançolarını güncelleştirmek, gerçek durumlarını kamuoyuna bildirerek bu sistemin önünü açmak olmalıdır. Kısaca, ülkemize yatırım gayesiyle gelen bu önemli sermaye akışını sağlıklı bir yapıya kavuşturmak görevimiz olmalıdır. Bu çerçevede SPK, Hazine, Dış İşleri Bakanlığı nezdinde yapılması gereken kanuni düzenlemeler sürece girilmeden yapılmalı, böylece hem sistem rehabilite edilmeli, hem de güven unsuru yeniden tesis edilmelidir. Yapılacak incelemeler neticesinde sağlıklı olmadıkları tespit edilen firmalar ve yöneticileri deşifre edilmeli, faaliyetleri ve bu sisteme zarar vermeleri engellenmelidir.

C- URGENT PLANNING FOR SECTORS BRINGING FOREIGN EXCHANGE

The most important input for a country may be headlined as;

- a-) Tourism income,
- b-) Agricultural export revenues,
- c-) export revenue from underground resources,
- d-) worldwide contracting and transportation revenues,
- e-) workers' remittances,
- f-) service revenue from communication sector.

The first three of these facilitate;

- regional and local development,
- increase in employment,
- import substitution,
- discouraging migration to big cities

are very important. At the same time, in payments consisting of the costs in these sectors, though there is need for foreign exchange in small amounts, payments may be done in Turkish Lira. But in return, substantial amount of foreign exchange may be obtained.

In this connection, all these sectors should be the main sectors in future periods. Therefore, problems in mainly tourism, mining and agricultural (especially green houses and organic foods) sectors should be tackled. Bureaucratic barriers should be removed and attractive incentives should be given.

Again, detailed, scientific and practical reports should be prepared related to these sectors. All barriers hindering the development of these sectors should be removed. (In this direction, we, as MUSIAD, by preparing reports, we assume all these as our duty to submit, inform to the public, related parties and the business world, and invite other organizations to participate in this study and to give support.)

Besides all, the savings of our workers living abroad for long years are very vital for their personal investments. Our people living abroad are longing for their country. They played a vital role in every activity for their country. They should be advised to organize new companies under auspices of the government. Necessary respect should be given for their savings.

What should be done now is to make existing organizations healthy, to update the balance sheets, to identify their real identities to the public, to open up the way of the system. In short, we should make the capital flow into our country for investments in a more stable way. In this context, Capital Markets Board, Treasury, and the foreign ministry should be finished as soon as possible. The system should be rehabilitated, and confidence should be regained. At the end of controls, unhealthy companies should be closed and their directors should be dismissed from their duties. Their further activities should be examined without giving harm to the system.

D- İSTİKRAR İÇİN YAPISAL TEDBİRLER

Türkiye’de bu alanda atılması gereken en önemli adım, ülkede siyasal istikrarın sağlanması, tüm sistem üzerinde seçilmişlerin, tüm ülke içerisinde de sivil inisiyatifin etkin olmasının sağlanmasıdır. Şu gerçek herkes tarafından bilinmektedir ki; Türkiye’deki ekonomik sorunların temelinde de siyasal istikrarsızlık ve ayrıcalık sahibi kişi ve kuruluşların, menfaat üzerine kurulmuş statükodan vazgeçmemeleri yatmaktadır.

Ülkede siyasal istikrar sağlanırsa ekonomi Türkiye’nin öncelikli gündem maddesi haline gelebilecektir. Devletin ekonomide küçültülmesi ve israf politikaları konusunda dillendirilen niyetler eyleme dönüşmeli ve ekonomideki hantal devlet yapısı sona erdirilmelidir.

İstikrar için yapısal tedbirler şunlardır:

I- İç Borç Sorunu Mutlaka Halledilerek Rant Ekonomisi Yerine Üretim Ekonomisi Teşvik Edilmelidir

Ekonomik ve mali istikrarın bir ön şartı olan kamu bütçe disiplini bugün geline nokta esas itibarıyla iç borçlanma sorununun çözümüne bağlı bulunmaktadır. İç borç sorunu çözülmedikçe, özelleştirmeden ve vergilendirmeden elde edilecek ilave gelirler bütçedeki büyük açıkların kapatılmasına yetmeyecektir. Bu husus yıllardır çıkarttığımız ekonomik raporlarda sürekli olarak dile getirilmiş ve maalesef dikkate alınmadığı için bugün çok daha yüksek bir fatura ödemek zorunda kalınmıştır.

Türkiye bir iç ve dış borç terörü ile karşı karşıya bulunmaktadır. Son 10 yılda sadece iç borçlara ödenen faiz tutarı ise 165 milyar doları aşmıştır.

Eğer mevcut trend böyle devam edecek olursa, son 10 yılda ödenen faiz tutarı kadar ilave bir faiz yükü önümüzdeki birkaç yılda ödemek zorunda kalınacaktır. Esasında Sayın Derviş’in Türkiye’ye ilk gelişlerinde açıkladıkları “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nda da bu konuya değinilmiş ve “sürdürülemez bir iç borç dinamiği”nden dem vurulmuştur. Ancak, Sayın Derviş’in uygulamaları da geçmiştekilerden fazla bir fark arz etmemektedir.

İç borç bataklığını kurutacak **acil ve radikal tedbirler** derhal alınmalı ve yeni borçlanmaya gidilmeyecek anayasal tedbirler ortaya konmalıdır.

“Şok tedavi”nin özü gayet basittir. Yapılması gereken iç borçlanma ihtiyacını ortadan kaldırmak ve borç vadelerini uzatmaktır. Bunun için;

- İç borç sorununun çözümünde kısa vadede yapılması gereken şudur: Ekonomiyi çıkmaza sürükleyen iç borç stoku, kısmi monetizasyon ve konsolidasyona gidilerek çözülmelidir. İç borca yönelik vadesi gelen ödemelerin % 25’lik kısmı para basılarak kapatılmalı, geri kalan kısmı ise dövizle endeksli borç senedine çevrilerek 3 ile 7 yıl arasındaki vadeye dengeli bir biçimde yapılmalıdır.

Konsolidasyon hususunda kamuoyunda yanlış anlayış hakimdir. Bu çerçevede, iç borç meselesinin hallinde konsolidasyon ve monetizasyon mekanizması, net bir şekilde anlatılmalı ve özellikle kamu kesiminin borçlanma limitleri bundan sonra kanunlarla sınırlandırılmalıdır. Kamu kesimi borçlanma gereğinin azalması ve haliyle faizlerin düşmesiyle, bankaların elinde biriken fonlar, ya dövizle hücum edecek ya da yatırım ve tüketim kredileri olarak piyasalara yönelecektir.

D- STRUCTURAL MEASURES FOR STABILIZATION

The most important step that should be taken in Turkey is to provide political stability in the country. The persons elected should be effective in the system.

Everybody knows this reality; In the root of economic problems in Turkey, there is political instability, privilege. People should not think their individual benefits against the public.

If political stability is obtained in the country, the economy will be the first item on the agenda in priority. When government becomes smaller in the wasteful expenditures, the will may be realized, and cumbersome view may be removed.

Structural measures for stability are as follows:

I- Domestic Debt Problem Should be Settled at Once. Instead of Unearned Income Economy, Production Economy Should be Learnt

The public budget discipline requires that is the pre-condition for economic and financial stability depends on the solution of domestic debts. Unless the domestic debt problem is solved, the additional revenue obtained by privatization and taxes will not be sufficient to close the deficits in the budget. This point of view was perpetually mentioned for years in our economic bulletins but unfortunately was not paid attention. Therefore, we all have to pay a high bill for the past mistakes today.

Turkey is confronted with the terror of domestic and foreign debts. In the last 10 years, only the interest paid to domestic debts exceeded 188 billion US dollars.

If the current trend would continue in this way, the interest paid in 10 years will have to be paid again in a few years ahead. Essentially, when Mr. Derviş came to Turkey in March 2001 and explained in the IMF-prescribed "The Transition Program to Strong Economy in Turkey", Mr. Derviş emphasized the "non-maintainable debt dynamic". However, the thoughts of Mr. Derviş are the same as in the past.

Urgent and radical measures should be taken to get rid of domestic debts. **NEW DEBTS MUST NOT BE TAKEN.** Constitutional measures must be taken.

"Shock Treatment" is quite clear. What should be done is to diminish the domestic debt and extend their validities. For this;

- In solution of domestic debts, what should be done in the short term is; partial monetization, and consolidation should be complementarily applied and thus extension of debts' terms should be realized. The 25% of all domestic debt in due must be paid by printing money; the rest must be converted into debit bills indexed to foreign exchange payable in 3 to 7 years.

In consolidation, there is misunderstanding in the public opinion. In this framework, in settlement of domestic debt problem, consolidation and monetization mechanisms should be explained clearly and especially debt limit of the public sector should be limited by regulations. When the debt of public sector is decreased, and therefore, when the interest rates go down, the funds accumulated in banks will go to either foreign exchange or to investments or to consumption to circulate in the markets.

Kısa vadeli yabancı sermayenin asgariye indiği ve ithalatın ve dolayısıyla döviz talebinin oldukça düşük olduğu bugünkü ortamda, kurlara yukarıya doğru bir hareketlenme oluştursa da, bu hem aşırı olmayacak, hem de ihracatın artmasıyla kısa sürede dengeye oturacaktır. Artan gelirin kurlardaki yükseliş sebebiyle ithalatı bir patlama yapmayacağı öngörülebilir. Bu çerçevede, tüketim ve yatırım kredilerini hem bankalar, hem de kredileri alanlar için cazip kılmanın yolları açılmalıdır. Daha da önemlisi, likiditenin artması, piyasalarda ciddi bir problem halini alan vadeli çek kullanımını azaltacak ve böylece geri dönmeyen alacaklar sorunu büyük ölçüde azalacaktır. Monetizasyonla birlikte enflasyonist bir baskının oluşacağı iddia edilebilir. Ancak, Türkiye’de enflasyonu ağırlıklı olarak beklentiler, kur artışları ve kamu açıklarının beslediği göz önünde tutulursa, kamu bütçesinin dengelenmesi ve iç borç sorunun halliyle birlikte orta vadede enflasyonun da soğuyacağı muhakkaktır, yeter ki taviz verilmesin.

Türkiye faiz ödemeleri konusunda 2001 yılında tam bir dram yaşamıştır. Toplam bütçe gelirlerinin % 79,3’ü faiz ödemelerine giderken, toplam vergi gelirleri faiz harcamalarını kapatmaya yetmemiştir. 41 katrilyon liraya yükselen iç ve dış borç faiz ödemeleri aynı dönemde tahsil edilen 39,8 katrilyon liralık vergi gelirinin tümünü alıp götürmüştür.

- Kamuda optimum nakit yönetimi için kaynakların tek bir **havuzda** toplanarak yönetilmesi uygulaması (havuz sistemi) yeniden başlatılmalıdır.
- Günümüzde haksız bir gelir ve servet transfer mekanizması haline dönüşen iç borçlanmayı sınırlamak gayesiyle yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Today, the need for foreign capital in short term is minimized. Import is subdued these days. There is not much demand for foreign exchange. If currency rates go up, it will not take long. When exports increase, the exchange-rate will be balanced. Due to a pre-emptive hike in exchange rate initially, there will not be an explosion in imports. Consumer and investment credits may be attractive for both banks and users. Besides, increase in investment and recovery in the domestic markets may take interest rate down to a stable rate. More important, when liquidity increases, the check usage with future payment will diminish. Receivables will be collected. The markets will take breath. With monetization, there may be an inflationist pressure initially. However, when public budget is balanced and domestic debt problem is settled, inflation will surely calm down in the medium term, provided that no concession is made.

State budget had to endure a very high price in respect to excessive cost of debt interests in the year of 2001. While 79.3% of all budget revenues go to interest payments, total tax revenues did not suffice to close the total interest expenditure. domestic and foreign debts of 41 quadrillion swallowed the tax revenue of 39,8 quadrillion collected in the same period.

- For optimum cash management in the public, the resources in the public should be collected in one pool.
- Domestic debt, unfair income and wealth transfer mechanism, must be limited by legal regulations.

II- Finans Sektöründe Acilen Reform Gerçekleştirilmelidir

Ekonominin işleyişini ve sağlıklı gelişmesini sağlayan temel kurumlardan olan finansal kuruluşların temel fonksiyonlarını ifa edebilmesi için belirli yapısal tedbirlerin alınması zorunludur.

- Devlet bankalarının “görev zararları” konusunun netleştirilerek kapatılması doğru ve güzel bir gelişme olmakla birlikte, bu zararın oluşturan ve kamburunu tüm ülke halkının sırtına yükleyen bürokrat ve siyasilerin yaptıkları hatalı uygulamalardan dolayı yargı yollarının açılması ve sorumluların yargılanması sağlanmalıdır.
- Bundan böyle görev zararı uygulaması yapılamayacağından, özelleştirme zamanına kadar, Kamu İktisadi Teşekküllerinin (ihtiyaç olsun veya olmasın) özel bankalardan kullanacağı kredilere devlet garantisi verilmeyeceği yasalarla belirlenmeli, gereksiz ve ihtiyaç dışı kredi kullanımlarından dolayı her türlü yetkililerin kanuni ve mali sorumluluk taşımaları sağlanmalıdır.
- Bankaların sermaye yapıları taze kaynak girişleriyle güçlendirilmelidir. Bankaların sermaye yapılarının zayıf olması nedeniyle banka sahiplerinin yeni nakit kaynaklar koyarak sermaye yapılarını güçlendirmeleri zorunlu hale getirilmelidir. Bu çerçevede banka birleşmeleri teşvik edilmelidir.
- Bankaların, halktan topladıkları mevduatları devlete satan kuruluşlar olmaktan çıkarılarak, sınai ve ticari faaliyetlere kaynak aktaran klasik bankacılık işlemleri yapan kuruluşlar olmasının sağlanması yönündeki çabalar acilen sonuçlandırılmalıdır. Hatta bu husus yasal zorunluluk haline getirilmelidir. Bu çerçevede, bankalara, topladıkları kaynakların belirli bir kısmını orta ve uzun vadeli yatırım kredisi olarak kullanırmayı teşvik edecek yasal düzenlemeler de ayrıca yapılmalıdır.
- Bankalar ile işletmeler arasındaki kredi işlemlerinde mutlaka yeni düzenlemeler getirilerek, bilhassa kriz anlarında görülen kredinin vadesinden önce haksız bir şekilde geri istenmesi, geri ödemelerde tespit edilen faiz oranlarının değiştirilmesi, fahiş gecikme faizi ve temerrüt faizi uygulaması kaldırılmalıdır.
- Bankaların içini boşaltmaya yönelik kredi kullandırılmırlarındaki tüm sorumlular hakkında açılan soruşturmalar tamamlanmalı, bu konuda hiçbir ayırım gözetmeden sadece banka sahipleri ve yöneticileri değil, bu duruma göz yuman sorumluluk sahibi siyasi ve bürokrasi yetkilileri de hukuk-dışı uygulamalardan dolayı cezalandırılmalıdır. Bankalar Kanunundaki hukuki boşluklar bundan sonra suistimale imkan vermeyecek şekilde acilen giderilmelidir.
- İflas eden veya zor duruma düşen bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) tarafından devralınması uygulamasından vazgeçilerek bu Fon’un kaynaklarının israf edilmesinin önüne geçilmelidir.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu bundan böyle bankaları daha etkin ve sürekli bir şekilde denetlemeli ve kararlarını siyaset ve lobi güçlerinin etkisi dışında almalı ve yönetimi de tamamen özerk olmalıdır.
- Bankalara devlet güvencesi kademeli olarak kaldırılmalı, yerine bankaların kendi aralarında oluşturacakları bir sigorta mevduat güvencesine geçilmelidir. Böylece bankaların kamu ve vergi ödeyenler üzerinde doğurduğu haksız yük kaldırılmış olacak, bankacılık sisteminin serbest rekabet sistemi içerisinde daha etkin, verimli ve oto-kontrol mekanizması içerisinde çalışması sağlanacaktır.
- Bankalar için uygulanan Sermaye Yeterlilik Rasyosu Özel Finans Kurumları için farklı bir formülle uygulanmalıdır. Örneğin; risk ağırlıklı aktiflerin hesaplanmasında, kâr ve zarara katılma hesaplarıyla toplanan fonlar ile finanse edilen işlemlerde risk ağırlığı murabâha hariç, % 100 yerine, % 20 şeklinde uygulanabilir.
- Resmi kurumların ve KİT’lerin mevduatlarını kamu ve özel bankalar yanında, ÖFK’larda da tutabilmelerine imkan tanıyan düzenlemeler yapılmalıdır.

II- Reform in Financial Sector Should be Urgently Completed

It is an obligation to take the certain structural cautions in order for the financial establishments, which are the fundamental institutions that provide the economy running, and also require a healthy development to perform the basic functions.

- Though it is a right and well development that the subject "service loss" of the state banks have been cleared and closed, also opening the judicial investigations for the wrongful applications of bureaucrats and politicians as well as other interested people, who caused this loss and loaded this hunchback to the whole country should be provided.
- Because of the service loss practice will no longer be carried out, by the time of privatisation, it should be determined by laws that the state guarantee will not be given to the credits which the State Economic Enterprises (needed or not) use from the private banks; it should be provided that all of authorised people undertake the legal and financial responsibility for the usage of unnecessary and out-of-need loans.
- The capital structures of the banks should be strengthened by the fresh resource inputs. Because of the capital structures of the banks are weak, it should be obligatory that the bank owners strengthen the capital structures by placing the new liquid sources. Within this frame, the uniting of the banks should be encouraged.
- The efforts that will take the banks from being the establishments which they sell the deposits they collect from the public only to the State Treasury to being the institutions, which carry out the classical banking transactions that transfer the resources to the industrial and financial activities, should be concluded instantly. Furthermore, this condition should be made a legal obligation. Within this frame, the legal regulations should also be made that will encourage the banks to use a certain amount of resources they collected as the medium or long-term investment loan.
- New regulations must absolutely be done within the loan transactions between the banks and the business enterprises, and demanding the loan back before its term in an injustice way especially seen at the time of the crisis, thus changing the fixed interest rates of the pay-backs, usury delay interest and the default interest practices should be banned.
- The investigations opened up about the all responsible people who organised the loan usage tended to discharge the banks from inside should be completed. In this subject, without any discrimination, not only the bank owners and the managers, but also the responsible politicians and authorised bureaucrats who closed their eyes for this situation should be punished because of the illegal practices. The legal blanks in the Banking Law should be filled out so that here after no official or private misconduct will be permitted.
- The application of transferring the banks that has been bankrupted or in insolvency into the Saving Deposit Insurance Fund (TMSF) should be terminated and thus the wasting of this Fund's resources should be avoided.
- The Banking Administration and Inspection Board (BDDK) should audit all banks more effectively and continuously here after, and make its decisions out of the political and lobby powers and its administration should also be autonomous.
- The state guarantee for the banks should be terminated gradually, instead, an insurance deposit guarantee which the banks will establish among themselves should be replaced. So the unjust load that the banks have created on the public and the tax payers will be tackled and the banking system will be provided to operate more effectively, productively and within the auto-control mechanism in a free competition system.
- The Capital Sufficiency Ratio applied for the banks should be applied with a different formula for the Special Finance Institutions (ÖFK), too. For example, for calculating the risk-weighted assets, the risk weight in the transactions financed by the funds collected by the accounts of profit and loss contribution can be applied as 20% instead of 100%, except usury.
- Some regulations should be taken giving possibility for the official institutions and State Economic Enterprises (KIT) also to keep their deposits in the Special Finance Institutions (ÖFK) as well as the public and private banks.

III- Vergi Reform Paketinde Acilen Değişiklikler Yapılmalıdır

- Siyasilerin ve bürokratların yanlış yönetiminden ve yolsuzluklardan kaynaklanan kamu açıkları hiçbir şekilde yeni ek vergilerle reel vergi mükelleflerinin sırtına yüklenmemelidir.
- Vergilemede enflasyon muhasebesine geçilerek, enflasyondan doğan fiktif kazancın vergilendirilmesi önlenmelidir.
- Ülkemiz şartlarında standart KDV oranı yüksek olup, iç tüketimi arttırmak ve kayıtlı ekonomiyi teşvik etmek amacıyla bu oran kademe olarak % 10 seviyelerine düşürülmelidir. Ve bu uygulamanın 2003 sonuna kadar değiştirilemeyeceği de yasalarla garanti altına alınmalıdır. Bundan sonrasında da, temel ihtiyaç maddelerinde KDV oranı % 5, diğer mallarda ise % 15 olarak tesis edilmelidir.
- Kurumlar vergisi, gelir vergisi gibi mükterakki hale getirilmeli, bu çerçevede gelir ve kurumlar vergisi oranları eşitlenerek, en düşük oran % 15, ve en yüksek oran % 40 olarak belirlenmelidir.
- Asgari hayat standardı uygulaması kaldırılmalı, bunun yerine herkesin vergi mükellefi olduğu ve her türlü gelir ve giderlerinin muhasebat kaydı altına alındığı bir vergi modeline geçilmelidir.
- İşletmelerin aktiflerinde bulunan, ancak muhasebe değerleri gerçeği yansıtmayan iktisadi kıymetlerin (demirbaş, araç, gereç, gayri menkul, menkul, arsa, bina gibi) piyasa şartlarına göre oluşan fiyatları üzerinden yeniden değerlemeye tabi tutulması ve değerlendirme farkının vergi konusu yapılmadan sermayeye ilave edilerek bilançoların daha gerçekçi hale getirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Geçici vergi uygulaması 6 aylık periyotlarda, % 10-15 düzeyine indirilmiş oranlarda alınmalıdır.
- Harcama ve servet artışları yalnızca 3 yıl için değil, süresiz olarak gelir tanımından çıkartılmalıdır.
- 2002 yılında vergi incelemelerinde ağırlık naylon fatura ve hayali ihracata verilmeli, kayıt dışı ekonomi kayıt altına alınmalıdır.
- Ücretler üzerindeki vergi dışı mali yükler (SSK ve benzeri) azaltılmalıdır.
- Kamu kağıtlarına ödenen faizler için stopaj uygulaması tekrar başlatılmalı ve gelir vergisi seviyesinden uygulanmalıdır.

III- Some Changes Should Instantly Be Done in the Tax Reform Package

- The public deficits caused by the wrong management of the politicians and the bureaucrats and the unlawfulness should never and by no way be burdened onto the real tax- payers with new additional taxes.
- The inflation-indexed accounting should be introduced in the taxation, and the taxation of the fictive income due to the inflation should be avoided.
- The standard VAT rate is high. In order to increase the domestic consumption and to encourage the registered economy, this rate should gradually be decreased to 10 % level. Moreover, it should be guaranteed by the laws that this practice will not be changed until the end of the year 2003. After that, the VAT rate should be fixed as 5 % for basic goods and as standard 15 % for the other goods.
- The corporate tax should be made progressive like the income tax, within this frame, the rates of the income and corporate tax should be equalised and the lowest rate should be determined as 15% and the maximum rate should be determined as 40%.
- The minimum life standard should be abolished, instead of this, a tax model should be introduced in which everybody is tax-payer and all kinds of income and expenses are registered under an accounting report.
- The economic values (furniture, tools, equipment, real estate, movable, site, building, etc.) which are available within the assets of companies, but the accounting values of which do not reflect the reality should be re-evaluated according to the new-created prices of the market and added to the capital without taxation of the evaluation difference and making more realistic balance sheets. Accordingly the necessary regulations should be put into force.
- The temporary tax application should be taken in the 6 months periods and as decreased to the rates 10- 15 % level.
- The increases in expenditure and assets should be excluded from the definition of income, not for only 3 years as at present, but for the unlimited time.
- In the year 2002, in the tax examinations, the fake invoice and the imaginary exportation should be focused on, and the unregistered economy should be taken under registration.
- The excessive financial burdens out- of- tax on the production prices (like social security premiums, etc.) should be decreased.
- The stoppage application for the interests paid for the public bonds should be re-started and applied by the income tax level.

IV- Özelleştirme, Şeffaf ve Objektif Kriterler Uygulanarak Devam Ettirilmeli

- Özelleştirme için yıpranmış mevcut yapı yerine yeni bir kurum oluşturularak yetkilendirilmeli, bu kurumda ekonomiyle ilgili sivil toplum kuruluşlarından da temsilciler yer almalıdır.
- Anadolu'daki ticaret, sanayi ve esnaf odaları ile sivil toplum kuruluşları bir araya gelip kendi şehirlerindeki hazine arsalarının ve kamu kuruluşlarının bir envanterini çıkararak bunlara sembolik ücretlerle ve sınırlandırılmış sermaye ve tabana yayılmış çok ortaklı şirketler kurarak talip olmalıdır.
- Başta Rekabet Kanunu ve RTÜK Kanunu gibi mevzuat hükümleri mutlaka ve ayırım yapmadan uygulanmalı, kartelleşme ve tröstleşmenin önüne geçilmelidir.
- Özelleştirme yaparken teklif veren firmaların ortaklık yapısına dikkat edilmeli, özellikle kamu bankalarının ortak olduğu konsorsiyumlara müsaade edilmemelidir.
- Özelleştirilemeyen kuruluşlar için özel bir iyileştirme planlaması yapılmalı, önce özertleştirilmeleri sağlanmalı ve yönetim kademelerine sivil toplum kuruluşu temsilcileri de alınmalıdır. Bu konuda özellikle stratejik önemi haiz bazı yer altı kaynakları (bor madeni gibi) bu şekilde değerlendirilmelidir.
- Tekel konumundaki kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ile ilgili sektörlerde tekeli yapının devam etmemesi sağlanmalıdır. Özellikle yabancı sermayenin de özelleştirme ihalelerine katılmak istediği göz önünde tutulursa, yerli sermayenin aleyhine oluşabilecek özelleştirme uygulamalarından kaçınmak gerekmektedir.
- Başta Türk Telekom olmak üzere, THY, Tüpraş, Erdemir ve bunun gibi stratejik KİTlerin özelleştirilmesinde hassas davranılarak, değerinin altında bir fiyata satılmasına izin verilmemelidir. (HELE HELE BU VE BENZERİ KURUMLAR, YURT DIŞINDAN TEMİN EDİLMEMEYE ÇALIŞILAN BAZI KREDİLERİN PAZARLIK KONUSU HİÇBİR ŞEKİLDE YAPILMAMALIDIR.)

IV- The Privatisation Should Continue by Applying the Objective and Transparent Criterias

- Instead of the available cumbersome institution, a new organization should be formed and authorised for the privatisation, and the delegates from the civil society organisations related to the economy should take part within this new structure.
- The chambers of trade, industry, private business associations and civil society organisations throughout the country should come together and arrange an inventory of the public establishments and the treasury sites within their own cities and demand those enterprises for symbolic prices. They should also establish multi-partnership companies for managing those enterprises by widening the base with the classified capital.
- At first, the provisions of legislation such as the Competition Law and the Law on the Higher Board for Radio and Television should absolutely be applied without any discrimination; monopolies and cartels should be avoided.
- The partnership structure of the firms, which have given proposals in the privatisation, should be seriously investigated, especially the consortiums which the public banks have joined should never be permitted to win privatization tenders.
- For the enterprises unable to be privatised, a special recovery program should be arranged, they should be given autonomy first and the delegates of the civil society organisations should also be placed in the management board. In this subject, some strategically important mining resources under the state property (such as the boron mine) should be valued in this way.
- Within the sectors related to the privatisation of the state economic enterprises which have a monopoly status, the monopolistic structure should not be kept going. Particularly for taking into account that the foreign capital also wants to take part in the privatisation tenders, the privatisation program that can turn against the domestic capital should be avoided.
- In the privatisation of the strategically important State Economic Enterprises, particularly Turkish Telekom, Turkish Airlines, Turkish Petroleum Inc. Erdemir Steelworks Inc. should be treated sensitively and these SEEs should never permitted to be sold out below their values. (MOST IMPORTANT, THESE AND SIMILAR ENTERPRISES SHOULD NEVER BE SUBJECT TO ANY BARGAINING FOR SOME LOANS TO BE SUPPLIED FROM OVERSEAS.)

V- Sosyal Güvenlik Reformu Yapılmalı ve Sosyal Politikalara Ağırlık Verilmelidir

Ekonomik istikrar programının doğurduğu daraltmalarla, son yılların önemli sorunu olan servet dağılımındaki bozukluk, yüksek işsizlik oranı, bölgeler arası dengesizlik giderek daha da artmakta, bu da Türkiye’de uygulanan ekonomik politikaların sosyal boyutunun ihmal edildiğini göstermektedir. Sosyal güvenlik kuruluşlarının (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) açıklarından şikayet edilirken, diğer taraftan ekonomik kriz sonucu 1 milyondan fazla kişi işten çıkarılarak SSK kaydı silinmekte, SSK büyük miktarda prim kaybetmekte, onbinlerce esnaf da kepenk kapatarak Bağ-Kur’a olan borcunu ödeyememektedir.

Anayasada Türkiye’nin bir “sosyal devlet” olduğu belirtilmesine rağmen, Türk sosyal güvenlik sistemi populist politikaların etkisiyle hiç kimseyi memnun edemez hale gelmiştir.

Sosyal güvenlik reformu kapsamında;

- Hükümet, üretim maliyetlerini arttıran ve sanayiciyi yatırımdan soğutan İş Güvencesi Yasa Tasarısını geri çekmelidir.

- SSK’nın açığını kapatmak isterken, reel sektör üzerinde giderek çok ağır bir yük oluşturan SSK primlerinin her yıl 1 Nisan’da astronomik şekilde artırılması uygulamasına yeni bir hukuki düzenleme getirilmelidir. Bunun için SSK primine esas kazanç alt sınırının, yürürlükteki asgari ücreti aşmaması temin edilmelidir.
- Sigorta kapsamı genişletilerek yaygınlaştırılmalıdır. Sayısı 4,5 milyona ulaşan sigortasız işçilerin kayıt altına alınması ve primlerinin tahsili mutlaka sağlanmalıdır.
- Sosyal güvenlik kuruluşlarının prim alacakları etkin bir şekilde tahsil edilmeli ve iştirakleri daha iyi değerlendirerek gelir attırıcı çalışmalar yapılmalıdır.
- SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı, tek ve etkin işleyen bir yapı içinde birleştirilmeli, bilhassa sağlık ve emeklilikte özel sosyal güvenlik şirketlerinin yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

V- Social Security Reform Should be Realized and Social Policies Should be Taken into Account

With the restrictions caused by the economic stability programme, the deformity of the wealth distribution which is the most important problem in the recent years, high unemployment rate, diversity among the regions have been gradually increasing. This shows that the social dimension of the economic policies applied in Turkey have been neglected. On the one hand, the subject of the complaints is the deficits of the social security institutions (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı), on the other hand, as a result of the economic crisis more than 1 million people have lost their jobs and their SSK registrations have been erased, so SSK has lost premiums in great amounts. Also ten thousands of craftsmen have closed their workshops and could not pay their debts to Bağ-Kur.

Although in the Constitution it is stated that Turkey is a "social state", the Turkish social security system have become in an awkward position that can make nobody happy because of the effects of the populist policy.

Within the content of the social security reform;

- The Government should take back the Employment Guarantee Law Project, which increases the production costs on employers and discourages industrialist away from the investment.
- The application of increasing the SSK premiums on 1st of April each year astronomically high should be amended in a reasonable way. Although this application aims to close the deficit of the Social Security Institution (SSK), the SSK premiums cause an excessive burden on the real sector. In order for this, the lower threshold for the SSK premium should be provided not to extend the current minimum wage.
- The number of employed people under social security coverage should be increased. Taking those workers who are numbered almost 4-5 millions under social security registration and the collection of the premiums should absolutely be achieved.
- The premium credits of the social security institutions should be collected effectively and their revenues should be evaluated better and the income-increasing works should be performed.
- SSK, Bağ-Kur and Emekli Sandığı should be united within a unique structure that operates effectively. Also particularly for the health and the retirement, the private social security companies should be provided to get more active.

VI- Yatırım-Üretim-İhracat Seferberliği Acilen Başlatılmalıdır

Daha önce de belirttiğimiz gibi Türkiye'nin tek sorunu enflasyon değildir. Türkiye'de aynı düzeyde kronik yapısal sorunlar vardır. Bundan dolayı, yatırım-üretim-ihracat seferberliğinin başlatılması Türkiye'nin temel yapısal ekonomik sorunlarının çözümü için elzemdir. Yatırımları, üretimi ve ihracatı arttırmak için ciddi teşvik tedbirlerinden oluşan bir paket hazırlanmalı, kısa, orta ve uzun vadeli yatırım kredileri için kaynak tahsis edilmelidir.

Diğer taraftan, tarım kesiminin mağduriyeti devam etmekte, IMF programında dahi tarım için gerekli düzenlemeler öngörülmemektedir. Tarım için müstakil bir plan hazırlanmalı, tarımda hesapsız ölçüde ve konjonktüre dayalı sübvansiyonlar vermekten çok, randıman ve verimliliği artırıcı politikalar, ar-ge çalışmaları ve tarıma dayalı sanayii geliştirecek politikalar belirlenip uygulamaya konmalıdır.

Bu zamana kadar tüm konular aslında üretim, istihdam ve ihracatı artırmaya yönelik talepler olmasına rağmen, spesifik olarak aşağıda yazılı teşviklerin de acilen uygulamaya konması gerekmektedir.

- İstihdamı oluşturan her türlü firmaya çalıştırdıkları personel sayısının fazlalığına göre enerji, her türlü vergi, SSK gibi ödemelerinde özel muafiyetler verilerek, istihdam ve kayıtlı ekonomi teşvik edilmelidir.
- Her türlü yeni yatırımda vergi muafiyeti bölge ayrımı gözetilmeksizin asgari 10 yıla çıkarılmalıdır.
- 2001 yılında ülkeye giren yurtdışı yatırımlarından daha çok, Türkiye'den dış ülkelere (yatırım ve işçi maliyeti düşük ülkelere) yatırım çıkışı olmuştur. Bunun önüne geçilmeli, Türk yatırımcıyı yurt dışına kaçıran nedenler ortadan kaldırılmalıdır.
- Yatırım indirimi uygulaması belirli holdinglelere avantaj sağlayan bir sistem olmaktan çıkartılmalı ve bu amaçla 250 milyon ABD Dolarını aşan yatırımlar için tatbik edilen % 200 oranındaki indirim imkanı yürürlükten kaldırılmalıdır.
- Teşvik belgesiz yatırım ile teşvik belgeli yatırım indirimi arasındaki farklar giderilmelidir.
- Teşvikli yatırımlarda geçtiğimiz dönemlerde uygulanan ve yerli makine alımlarında yararlanılan KDV+10 puanlık teşvik primi uygulamasına yöre ve sektör ayrımı yapılmaksızın devam edilmelidir.
- Eğitim, sağlık, turizm, oto-produktör, bilişim ve Ar-Ge yatırımlarına fondan kredi tahsisi sağlanmalıdır.
- İhracat yapan firmalara uygulanan vergi resim ve harç istisnasının kapsamı genişletilmeli ve akreditifli muamelelerde de aynı istisna uygulanmalıdır.
- Tarım sektörüne yönelik her türlü yatırımlar (besicilik, hayvancılık, tabi gıdalar üretimi ve seracılık yatırımları) ile özellikle sağlık ve kongre turizmi olmak üzere tüm turizm faaliyetleri, ithal ikamesi ile uç ürünlerin imalatına yönelik tüm madencilik faaliyetleri, taşımacılık, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri vb. sektörler şartsız olarak teşvik edilmeli, gereksiz ve usandırıcı tüm bürokratik engeller kaldırılmalıdır.
- Düzenli bir yapılaşma sağlanması açısından organize sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlara fondan kredi tahsis edilmelidir.
- Komple kullanılmış tesis ithaline yönelik yatırımların teşvik edilmesinde ekspertize gidilmesinden dolayı oluşan zorluklar kaldırılmalıdır.
- Yatırım teşvik belgesi kapsamında teşvik edilen yatırımların takip ve kontrolü yapılmalıdır. Bununla beraber, teşvik belgelerinin kapatılmasında, uygulamada çoğu zaman istismar edilen ekspertiz işlemi kaldırılmalıdır.
- Yatırım kapatma ekspertizleri en geç bir ay içerisinde sonuçlandırılmalıdır.
- Tebliğde yer alan enerji desteği, yatırım teşvik belgesine yazılarak işlerlik kazandırılmalıdır.

VI- The Investment- Production-Exportation Mobilization Should be Launched Immediately

As we stated earlier, the only problem of Turkey is not the inflation. There are chronic structural problems in Turkey almost as importantly. For that reason, starting the investment- production-exportation mobilization is an obligation in order to solve the basic structural economic problems of Turkey. A package consisting of the serious stimulative measures in order to increase investments, production and exportation should be arranged, and short, medium and long term investment credits should be allocated out of public resources.

On the other side, the suffering loss of the agricultural sector has been continuing, even in the IMF programme, the necessary agricultural regulations has not been put forward. A separate plan should be arranged for agriculture, and the policies for increasing the productivity, R&D works, as well as policies for fostering agro-based industries should be determined and realized.

Though all the subjects hereby are in fact the demands related to increasing the production, employment and exportation, the following specific incentives should also be taken and put into force immediately.

- All kinds of firms that create employment should be given special exemptions in the payments of such as energy, all kinds of taxes and social security premiums according to the amount of the personnel number they employed. So the employment and the registered economy should be encouraged.
- The tax exemption in all kinds of new investment should be extended to minimum 10 years without regard to any region.
- In the year 2001, investment outflows from Turkey with a view to taking advantage of lower production costs have exceeded foreign investment inflows. The government should ensure favourable circumstances to encourage domestic and foreign capital to make investments within the country.
- The practice of the investment discount for tax advantages should be applied impartially, not provide certain advantages to certain holdings. With this purpose, the discount possibility rated 200 % applied for the investments amounting beyond 250 millions US Dollars should be eliminated from the system.
- The differences between the investment discount with the incentive certificate and the investment without the incentive certificate should be eliminated.
- The application of the incentive premium of VAT+ 10 points benefited for the purchase of domestic machinery and applied in the investments with incentive should continue without any discrimination of the region and sector.
- In the investments of education, health, tourism, auto- product, information and R&D, the credit allocation should be provided from the Fund.
- The content of the tax tariff and charge exclusion applied to the exporting firms should be extended. The same exclusion should be executed in the transactions with the letter of credit.
- All kinds of investments related to such sectors as agriculture (animal-husbandry, natural food production and green- house investments), tourism activities, especially the health and congress tourism, mining activities related to the manufacturing the extreme products with the import substitution, transportation, overseas contracting etc. should be encouraged without any condition, all the unnecessary and boring bureaucratic obstacles should be eliminated.
- Substantial loans should be allocated from the Fund for investments within the organised industrial zones.
- The difficulties caused by applying to the expertise within the incentive of the investments related to the completely used plant importation should be eliminated.
- The encouraged investments within the content of the investment incentive certificate should be followed up and controlled. In addition to this, in the closing of the incentive certificates, the expertise transaction should be eliminated which, in application, is generally abused.
- The investment closing expertise should be concluded in maximum one month.
- The energy support involved in the Decree on Investment Incentives should be written into the investment incentive certificate and operated.

VII- Güneydoğu Sorununa Sosyo-Ekonomik Çözümler Bulunmalıdır

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun yeni dönemde yeni bir ekonomik ve sosyal yapılanmaya ihtiyacı olup, bunun için alınması gereken tedbirler şunlardır:

- Her şeyden önce gerek bölge insanına, gerekse dışarıdan gelecek yatırımcılara güven telkin edecek huzur ortamı sağlanmalı ve kalıcı hale getirilmelidir. Vatandaşa şüpheli gözüyle değil, kardeşlik duygusu içinde sefkatle yaklaşılmalıdır.
- Resmi makamlar tarafından bölgeye bir sürgün yeri gözüyle bakılmamalıdır. Kamudaki en iyi personelin en azından belirli bir süre için bu bölgeye gitmeleri teşvik edilmelidir.
- Bölgede ciddi bir biçimde iktisadi, sosyal ve psikolojik rehabilitasyon tedbirleri uygulanmalıdır.
- Terör ortamında ortaya çıkan mafya ve uyuşturucu sorununun çözülmesi gereklidir.
- Bölgede terör sorununu besleyen temel faktör, ekonomik az gelişmişlik ve işsizliktir. Terörden kaynaklanan büyük şehirlere göç olgusu, beraberinde gelişen bozuk kentleşme ve altyapı yetersizlikleri ve artan işsizlik, terör odaklarınca istismar edilmektedir. İşsizliği azaltmak için ekonomik gelişmenin sağlanması şarttır.
- Komşu ülkelerle barter ticareti kapsamında özel anlaşmalar yapılarak, sınır bölgelerinde yer alan vilayetlerdeki yatırımlar cazip hale getirilmelidir. Nakliye ve taşımacılık teşvik edilmelidir.
- Bölge ekonomisinin sürükleyen sektörü tarım, teknolojik gelişmelerle yenilenmeli, bunun yanında da sanayileşmeye önem verilerek, özellikle emek-yoğun hafif sanayi sektörleri ve makine imalat sektörleri bölgeye yatırım yapmaya yönlendirilmelidir.
- Bölge ekonomisinin canlanmasında batıdan gelecek yatırımlar kadar, bölge insanının girişimciliği ile yapılacak yatırımların önemi daha da büyüktür.
- Bölgenin zaten yetersiz olan sermayesinin batıya kaçışını önleyecek şekilde ekonomik cazibe merkezleri oluşturmak gerekir. Bölgenin doğal coğrafi şartları itibarıyla her yerinin gelişmesini sağlamak mümkün değildir. Ama belirli cazibe merkezleri oluşturmaları ve onların hinterlandında bu cazibe merkezleri ile ekonomik ilişkili alanlar oluşturmaları sağlamaktır.
- Sınır ticaretinin kapsamının daralmasına sebep olan hatalı düzenlemeler kaldırılmalıdır. Çünkü sınır ticareti bölge ekonomisinin canlanmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.
- İşletmelere elektrik kullanımında girdi fiyat indirimi sağlanmalıdır.
- Resmi ve özel bankaların KOBİ'lere düşük maliyetli kredi limitleri, önemli miktarlarda, ama heba edilmemesi için selektif olarak artırılmalıdır. Kredi borçları nedeniyle zor duruma düşen sanayicilerin borçları ertelenmeli, temerrüt faizi borçları ise tamamen silinmelidir.
- Hazine arazileri sanayi yatırımları için bedelsiz tahsis edilmelidir.
- Ulaştırma imkanları tamamen güvenli hale getirilmeli, özellikle bölge-içi karayolu ve uzak mesafeler için havayolu, demiryolu yolcu ve yük taşımacılığı geliştirilmelidir.
- Bölgede dağ turizmi için çok güzel alanlar mevcuttur. Dağ turizmini geliştirmeye yönelik teşvikler hayatiyete geçirilmelidir. Demiryolu rehabilitasyonu ve geliştirilmesi konusu acilen ele alınmalıdır.
- Bölgedeki eğitim ve sağlık hizmetleri süratle iyileştirilmeli, mevcut tesisler modernize edilmelidir.
- GAP kalkınma planındaki eksiklikler tamamlanmalı ve planlanmış yatırımlar süratle neticelendirilmelidir.

VII- Socio-Economic Remedies Should be Introduced for Our Southeastern Region

The Eastern and South-eastern Anatolia need a new economic and social restructuring in the new period, the necessary measures to be taken for this are given below:

- Above all, a peaceful environment should be provided permanently. That will give trust to either the people of the region or the investors who will come from outside. Our citizens in that region should be treated kindly in a brotherhood emotion, not as the suspects.
- The official authorities should not consider the region as an exile place. The best personnel in the public sector should be encouraged to serve in this region at least for a certain period of time.
- The economic, social and psychological rehabilitation measures should be applied in the region seriously.
- The problem of mafia and drug abuse which occurred in the terror environment should be tackled not to recur.
- The basic factor feeding the terror problem in the region is the economic underdevelopment and unemployment. The migration to the big cities, the conclusive urbanisation problems, lack of necessary infrastructure and the increasing unemployment is being abused by the terror focuses. In order to decrease the unemployment the economic development should be accelerated.
- The special contracts involving the barter trade with the neighbourly countries should be made, new investments and transport services in the cities of the borderline regions should be encouraged.
- Agriculture, the leading sector of the regional economy should be renewed with the technological developments. In addition to this, especially labour-intensive, light-industry sectors and the machinery manufacturing sectors should be encouraged to make investments within the region.
- In the recovery of the regional economy, in addition to the investments coming from the west, the importance of the investments made by the entrepreneurs from this region is quite great.
- The economic attraction centres should be created to avoid the already insufficient capital of the region to escape to the west. Because of the natural geographical conditions, development in all points of the region is not possible. However, it is necessary to create certain attraction centres and to create some areas economically interrelated to these attraction centres within their hinterland.
- The mistaken regulations that leads to restrict the content of the borderline trade should be abolished on the contract, the borderline trade contributes to the improvement of the regional economy.
- The input price discount should be provided to the enterpriser in the region for their electricity consumption.
- The credit limits with lower costs by the public and private banks for SMEs, should be increased substantially, also selectively in order not to be wasted. The debts of the industrialists who experience difficulties because of the credit debts should be delayed, the debts of the deferred interest should completely be deleted.
- The territories under the Treasury's ownership should be allocated free for the industrial investments.
- The transportation possibilities should be secured completely, especially the highways inside the region and for the far distances, airlines passenger and freight transportation, railways should be developed. Rehabilitation and development of railways should immediately be considered.
- There are very beautiful areas within the region for the mountain tourism. The incentives to develop the mountain tourism should be granted.
- The education and health services within the region should be improved quickly, the available facilities should be modernised.
- Insufficiencies of GAP development plan and pre-planned investment projects shall be concluded quickly.

VIII- Anayasa ve Hukuk Reformu Hızla Gerçekleştirilmelidir

Modern devletlerin hukuksal yapıları anayasalar tarafından belirlenir. Anayasa, devletin niteliğini ve temel kurumlarını, özgürlüklerle kamu yetkisini, sınırlarını ve kullanma şartlarını belirleyen hukuk kuralları bütünüdür. Anayasa üst norm olarak devletin hukuksal çerçevesini kurarken, hak ve yetkilerin sınırlarını da belirler. İnsan onuruna saygı ve kişi dokunulmazlığı insan hakları sisteminin ve insan hakları evrensel bildirilerinin tek dayanağı ve anayasaların da üstünde yer alan tek değerdir. Anayasal devlet, özgürlükler ile sorumluluklar arasındaki dengeyi kurarak evrensel insan haklarını bu çerçeve içinde teminat altına alır.

Anayasal yönetimin merkezinde bireysel özgürlükleri koruyan, vatandaş katılımını teşvik eden, bireysel hakların devlet tarafından ihlal edilmesini kısıtlayan ve siyaset kurumunu kamuya karşı sorumlu kılan yasalar ve yürütmeye ilişkin prosedürler vardır. Bu geleneğin merkezinde, anayasal hukukun, diğer tüm hukuklara, kararnamelere, yürütmeye ilişkin kurallar ve yasalara olan üstünlüğü yatar. Anayasa yapıcıları, anayasal devleti gerçekleştirmek istiyorlarsa, "hukukun üstünlüğüne, ifade özgürlüğüne ve demokratik değerlere" dayalı bir anayasal yapıyı kurmak zorundadır.

Anayasal yönetimin devlet yapısını gerekli kılması nedeniyle, anayasal yönetim anayasal devlet olarak da adlandırılır. Anayasal devlet kavramının diğer bir adı da hukuk devletidir. Burada hukuk devletinden anlaşılması gereken, devletin hukuki yapısı veya hukuk karşısındaki yeri değil, hukuk çerçevesinde ulaştığı siyasi yapıdır. Yani siyasi yapının ulaştığı aşamada hukukla belirlenen boyutu, o devletin hukuk devleti olma kriterini de belirlemektedir.

Anayasal yönetimin en iyi tezahür ettiği yönetim biçiminin anayasal demokrasi olduğu iddia edilebilse de, anayasal yönetim, doğrudan anayasal demokrasi anlamına gelmez. Anayasal demokrasi düşüncesi, aslında insanların daha güvenli ve huzurlu bir hayat özlemine paralel olarak doğmuştur. Liberal düşüncenin etkisiyle, bu yöndeki arayışlar günümüzde sınırlı devlet anlayışını doğurmuştur.

Anayasal demokrasinin desteklediği çağdaş devlet anlayışı, mutlak yönetme erkine sahip, meşruiyeti kendinden menkul, farklılıkları tanımayan, ayrımcı ve üretici devleti değil; hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı, sınırlı, iyi yaşam tercihleri karşısında nötr, meşruiyetini toplumun bireyleri ile yaptığı sözleşmeden ve açık rızadan alan, düzenleyici ve denetleyici devleti anlatır. Bugünkü sınırlı devlet düşüncesinin üreme alanını da anayasal demokrasi düşüncesinin oluşturduğu alan sağlamıştır.

Çağdaş demokrasi düşüncesinin doğurduğu anayasal demokrasi veya hukuk devleti düşüncesinin eksenini sadece iktidarın sınırlandırılması ve iktidar kusurlarına karşı vatandaşların haklarının tanınması, belirlenmesi ve korunması değil, aynı zamanda halkın hür seçimlerle belirlediği siyasal iktidarın halk tarafından denetlenmesinin de sağlanmasıdır. Çünkü halkın seçtiği iktidarın, yine halk tarafından denetlenmesi, sistemin iyi ve halkın güvenliğini yanında tutacak bir seviyede işlemesi açısından da şarttır. Bu açıdan anayasal demokrasi, çoğulculuğun da en önemli güvencesidir.

VIII- The Constitutional and Legal Reforms Should be Realized Rapidly

The legal structures of the modern states are determined by constitutions. The constitution is the total of the legal rules, which determine the quality of the state and its basic institutions, the public authority, limits and the usage conditions of basic freedoms. The constitution establishes the legal frame of the state, and in the meantime defines the limits of the rights and the authorities. Respect for the human honour and the personal immunity is the unique base of the human rights system and the human rights universal declarations on human rights also the unique value over the constitutions. The constitutional state establishes the balance between the freedom and responsibilities, as well as guarantees the universal human rights within this frame.

In the centre of the constitutional management take place the rules and the procedures related to the execution that preserve the individual freedom, encourage the citizen participation, restrict the breach of the individual rights by the state and make the policy institution responsible for the public. Within the centre of this tradition lies the superiority of the constitutional law against all other laws, decrees, rules and laws related to the execution. The constitution makers are obliged to establish a constitutional structure based upon the "superiority of law", freedom to express the ideas and the democratic values, if they want to perform the constitutional state.

Because the constitutional administration requires the state structure, the constitutional administration is also called as the constitutional state. Another name of the constitutional state is the legal state. What should be understood by the legal state here is not the place of the state against the law or the legal structure of the state, but the political structure it reached within the legal frame. In other words, the dimension of the political structure determined by law within the grade reached also defines the criteria of being a legal state of that state.

Although it can be acclaimed that the best administration form of the constitutional administration is the constitutional democracy, the constitutional administration does not directly mean the constitutional democracy. The thought of the constitutional democracy has been born in fact in parallel to the aspiration of a more secure and peaceful life of the people. By the effect of the liberal thought, the search within this side has established the understanding of the limited state today.

The modern state thought supported by the constitutional democracy expresses not the discriminative and productive state that has the power of the absolute administration, the legality of which consists spontaneously, and that does not respect the differences, but the regulatory and auditing state that is dependent on the superiority of the law, limited, neutral for the better life choices, the legality of which depends upon the contract made with the individuals of the society and also the open consent. The production area of the limited state idea today is provided by the area of the constitutional democracy idea.

The axis of the constitutional democracy or the legal state idea due to the modern democracy thought is not only to limit the authority and to respect, define and preserve the citizen rights against the authority errors, but also is to provide the political authority defined by the independent elections to be inspected by public. Because, the inspection of the authority by the public again elected by the public is a condition that the system operates on well in a level which keep the trust of the public beside. So that the constitutional democracy is the most important guarantee of the plurality.

Türkiye’de anayasal yönetim Cumhuriyet’le özdeş değildir. Türkiye’de anayasal hareketler 19. yüzyılın ikinci yarısında başlamış ve ilk anayasa Osmanlı imparatorluğu’nun son dönemlerinde, 1876 yılında kabul edilmiştir. 1921 Anayasası, Kurtuluş Savaşı yıllarında çıkarılan, savaş koşulları ve gereklerinin zorunlu kıldığı kuralları içeren ikinci anayasadır. Cumhuriyet döneminde üç anayasa çıkarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk anayasası 1924’te, ikincisi 1961’de ve bugün yürürlükte olan üçüncüsü de 1982 yılında kabul edilmiştir. Ancak şekli unsurların tamamlanmasına rağmen, Türkiye’de anayasaların teoride öngörülen gerekliliklere tam anlamıyla riayet edememesi nedeniyle Anayasal demokrasi ülkemizde tam olarak yerleşmemiştir.

Cumhuriyet anayasaları uzun anayasalardır. Devletin her şeyi düzenlemesi gerektiği anlayışının paralelinde üretilen bu anayasalar, demokratik sistemden daha çok, otokratik sistem anayasalarını çağrıştıracak biçimde ayrıntılı düzenlemeler getirmiştir. Burada modern anayasacılık açısından yanlış olan en önemli yön, bunların bir toplumsal mutabakat eseri olarak değil, seçkinli elitlerden oluşan dar bir kurul tarafından oluşturulmasıdır.

Diğer taraftan, çoğu demokratik ülkede hükümet politikası olarak gündeme gelebilecek politika tercihleri anayasamızda ayrıntılı olarak yer almıştır. Anayasada ekonomiye ilişkin düzenlemeler tamamıyla bu kapsamda olup, sosyal devlet ilkesinden, grev ve lokavt haklarına kadar bir sürü konu anayasada düzenlenmiştir.

Türkiye, globalleşmenin etkisiyle dünyada ağırlıklı olarak mutabakat sağlanmış olan değerlere uyma noktasında belli bir baskıya muhatap olmaktadır. Bugün gelişmiş ülkelerce insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve demokratikleşmeye vurgu bir gereklilik olarak dayatılmaktadır. Türkiye bu gerekliliği idrak edip, baskılar sonucu değil de, ülkede sağlayacağı konsensus sayesinde değişimini gerçekleştirebilse çok hızlı bir şekilde ekonomik ve demokratik gelişmesini sağlayacaktır.

Türkiye’de devletin hukuk dairesine çekilmesi ve hukuk devleti normlarına kavuşturulması ihtiyacı, bir zorunluluk olarak kendisini ortaya koymaktadır. Çünkü anayasal devletin en önemli karakteristiği, insan haklarına saygı ve insan haklarının korunması düşüncesinin egemen oluşuyla, demokratik yönetimin gerçekleştirilmesidir. Türkiye’de bu konularda önemli sıkıntılar vardır.

Türkiye’de devletle ilgili bunalımın en önemli boyutunu hukukun üstünlüğü ilkesinin yerleşiklik kazanmaması, devletin örgütsel yapısı ve işleyişinin evrensel hukuk kuralları ve normları ile uyumlu olmaması oluşturmaktadır.

Türkiye’de Devletin yaşamın bir çok alanına ve sözleşme özgürlüğüne gözetim imkanını sağlayan yetkilerinin bireysel özgürlük ile demokratik özgürlük anlayışına referansla yeniden yorumlanması gerekmektedir. Bu, devletle sivil toplum, kamusal ve özel alan arasındaki liberal demokratik ayrımı muhafaza etmeyi gerekli kılar.

Türkiye’de ifade özgürlüğüyle ilgili problemler en kaba tezahürleriyle yaşanmaya devam ediyor. Türkiye, bu alanda, sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne yansıyan dava sayısının bile gösterdiği gibi, çok büyük problemler yaşayan bir ülke. Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde yol haritası olarak kabul edilen Kopenhag Kriterleri ve katılım ortaklığı belgesinin gereklerini yerine getirmek için oluşturulan Ulusal Program doğrultusunda yapılan Anayasa değişiklikleri de çok şey değiştirebilmiş değildir.

Ayrıca Türk Ceza Kanunu’nun özellikle 146., 159. ve 312. maddeleriyle, Terörle Mücadele Kanunu’nun 8. maddesinin Türkiye demokrasisinin eğrelti duran bir demokrasi olarak nitelendirilmesine belli bir haklılık kazandırabilecek şekilde kullanıldıkları ve düşünce suçluları etiketi altında önemli sayıda mağdurlar ve kurbanlar oluşturduğu bir gerçektir.

The constitutional administration in Turkey is not identical with Republic. The constitutional movements in Turkey started in the second half of the 19th century and the first constitution has been admitted in the year of 1876 in the last period of the Ottoman Empire. The 1921 Constitution has been established within the years of the Independence War and involved the rules due to the war conditions and requirements. Three constitutions have been established in the Republican era. The first constitution of the Turkish Republic adopted in 1924, the second adopted in 1961 and the third which is still in execution today adopted in the year 1982. However, though the formative elements have been completed, the Constitutional democracy has not yet been placed in our country due to the disobedience of the requirements put forward within the Turkish constitutions.

The Republican Constitutions are long constitutions. These constitutions produced parallel to the understanding that the state should regularise everything has brought the detailed regulations in the ways of the autocratic system constitutions, instead of the democratic system. The most important direction here which is wrong for the modern constitutions, these have been arranged by a limited council consisting of the selective elite, not as the works of the social agreement.

On the other side, the political preferences the majority of which can be actual as the government policy in many democratic countries takes part in our constitution in details. The regulations in the constitution related to the economy are completely within this content, and many subjects from the social state principal to the rights of the strike and lock-out has been regularised within the constitution.

Turkey is now faced to adjust the values dominantly and universally agreed by the effect of globalisation. Today, the reference to the human rights, the superiority of the law and the democratisation is imposed as a requirement. If Turkey understands this requirement and performs the changes by the consensus within the country not by outside pressures, it will achieve the economic and democratic development rapidly.

In Turkey, the need for the state to be drawn into the legal circle and establishing the lawful state norms appears as an obligation. Because, the most important characteristic of the constitutional state is the respect for the human rights and preserving the human rights and performing the democratic management. In Turkey, there are important troubles in these subjects.

The most important dimension related to the state in Turkey is that the principal of the superiority of law has not been settled yet and that the organisational structure of the state and its operation does not conform with the universal legal rules and norms.

In Turkey, the authorities of the state that provide an inspection possibility for the many areas of life and the contract freedom should be commented again with reference to the understanding of the individual freedom and the democratic freedom. This requires to keep the liberal democratic differentiation between the civil society and the public and private areas.

In Turkey, the problems related to the freedom of expressing ideas still continue to be faced with the tough occurrences. In this area, Turkey is a country experiencing the big problems as shown by the number of the lawsuits reflected to the European Human Rights Court. The Copenhagen Criteria adopted by the road map in the period of the accession to the European Union and the changes in the Constitution made in the direction of the National Programme arranged for performing the requirements of the Document for the Participation Partnership could not make the things changed yet.

Apart from them, it is a reality that particularly the provisions 146, 159, and 312. of the Turkish Penalty Law and the 8th provision of the Law of Struggle with Terrorism can be used in a way justifying the referring of the Turkish democracy as an artificial democracy and that create victims and suffering people in great numbers under the label of the thought guilty.

Türkiye’de sistemin karar merkezinin parlamento’ya taşınması ve siyasal inisiyatifin meclis iradesine bırakılması gerekmektedir. Yine devletin bütün organ ve faaliyetlerinin parlamento eliyle denetlenmesi, siyasal özgürlükler alanının genişletilmesi şarttır.

Siyasetin olağan dönemlerde ve yasal koşullarda yapıldığı demokratik bir ülkede, milletin istekleri devletin genel politikalarına hakim olur ve toplumun talepleri uzlaşma içinde anayasa’da karşılığını bulur. Ne var ki, Türkiye’de olağanüstü dönemlerin sürekli hale gelmesi nedeniyle millete hükmeden devlet anlayışından, millete hizmet eden devlet yapısına geçilemiyor ve kaynaklar verimli şekilde kullanılmıyor.

Türkiye’de parlamento, siyasi partiler ve sivil kurumlar olağanüstü dönemleri geride bırakacak, dengeli, katılımcı, barış içinde bir arada yaşama esasına dayalı bir anayasayı hayata geçirmek için elinden geleni yapmalıdır.

Dini ve ahlaki normlara bağlı olarak geçen 1000 yıllık tarihi birikimi, modern dönemin imkan ve tecrübeleri ile birleştirerek, demokratik, sivil ve uzlaşmacı bir anayasa yapılması konusunda her kesimin görüşlerinden yararlanılmalıdır. Bu ülkede yaşayan ve hangi düşünce ve inançtan olursa olsun her fert, en az diğerleri kadar hakça ve insanca yaşama hakkına sahip olmalıdır.

Düşünce, inanç, sosyal sınıf ve statü farkı gözetilmeksizin, gerçek anlamda din ve vicdan hürriyeti, teşebbüs hürriyeti, düşünce, ifade ve örgütlenme hürriyeti, aralarında hiçbir ayırım yapmaksızın tüm vatandaşlarımızın hakkı olmalıdır. Bu hak ve hürriyetlerin sağlanması için yetkilileri etkileyip yönlendirmek ise, sorumluluk bilincine sahip herkesin görevidir.

In Turkey, it is necessary for the decision centre of the system to be moved into the parliament and the political initiative to be put under the assembly will. Again, all the organs and activities of the state to be inspected by the hand of parliament and to spread the freedom area is conditional.

In a democratic country in which the policy is performed in the usual periods and under the legal conditions, the wishes of the nation dominate the general policies of the state and the demands of the society finds the equivalent in the constitution with compromise. However, because of the continuation of the unusual periods in Turkey, the understanding of the dominating state over the nation could not be replaced by the state structure of serving for the nation and the sources can not be used in a productive way.

The parliament, the political parties and the civil societies should do their best in order to bring into life a constitution that will leave aside the unusual periods, balanced, participative and based upon the principal of living together in peace.

In order to arrange a democratic, civil and conformist constitution by uniting the 1000 years-old history depending on the religious and moral values with the possibilities and the experiences of the modern age, all ideas of every people should be utilised. Each individual living in this country whatever the thoughts and beliefs may be should have the right to live in justice and as a human at least as the others.

Without any discrimination of the differences for the thoughts, beliefs, social class and status, all citizens should have the rights of freedom of thoughts and beliefs, freedom of enterprise, freedom of thoughts, expression and organisation without any discrimination. In order to provide these rights and freedoms, affecting and directing the authorised people is the duty of everybody who are aware of the responsibility.

IX- Devlet Yapısı Küçültülmeli ve Sorumluluklar Yerel Yönetimlere Devredilmelidir

Türkiye’de devletin küçülmesi sadece ekonomik bir olay değil. Konunun siyasi, hukuki ve sosyal boyutları da var. Türkiye’de devletin küçültülmesi -bilhassa son zamanlarda- sürekli gündemde olmasına rağmen tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Türkiye’de Devletin küçültülememesinin birinci nedeni, Türk geleneğinde var olan devletçi anlayışın değiş(c)memesidir. Bu gelenek, Türk tarihinin başından bu yana güçlü bir şekilde var olduğu gibi, Devlet de bunu benimsemiş, tarihin hiçbir döneminde değiştirmek noktasında ciddi bir harekette bulunmamıştır. Özal döneminde olduğu gibi bu yöndeki bazı çabalara da ciddi direnç göstermiştir.

Devletin küçültülememesinin diğer bir nedeni ise, var olan siyasi ve bürokratik elitin gücünün çok önemli bir kısmını bu anlayıştan sağlanıyor olmasıdır. Bu güç sadece siyasi yahut bürokratik bir güç değil, aynı zamanda ekonomik bir güçtür. Bu kesimler varolan ayrıcalığı terketmeye kolayca razı olmamaktadır. Türkiye’de devletin küçülmesini, yani elindeki güç kaynaklarının azaltılmasını, her siyasetçi dillendiriyor olmasına rağmen, realite o dur ki, hiçbir siyasetçi ve bürokrat istememektedir. Çünkü devletin küçülmesi, bugünkü siyaset tarzının ve sistemdeki bürokratik ağırlığın ortadan kaldırılması ile eşanlamlıdır.

Nitekim, 28 Şubat 1997 süreci bu açıdan da ele alınmalıdır. 1980’lerdeki Özal deneyimi ekonomik verilerce desteklenen bir kamu sektörü küçülmesini gerçekleştirememesine, özelleştirmeyi gündeme taşıdığı halde uygulamaya dönük ciddi bir adım atamamasına rağmen, 28 Şubat süreci, o dönemde ortaya çıkan serbest piyasa ve özel sektör yanlısı politikalar ve bunun yol açtığı sivil inisiyatif ağırlıklı tutumlara yönelik bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. 28 Şubat süreciyle sistem değişime karşı çıkmış, ayrıcalıklı kesimler, uzun dönemde kendi konumlarını anlamsız kılacak, sahip oldukları haksız menfaat kumpasını sona erdirecek bir aşınmanın önüne geçmeye çalışmıştır.

Burada esas tartışılması gereken nokta, devletin büyüklüğü küçüklüğü meselesinden çok, devletin topladığı kaynakları verimli olarak kullanıp kullanmadığıdır. Kamu maliyesinin içinde bulunduğu durum bu açıdan analiz edilmelidir. Aksi takdirde, devletin küçültülmesi her gündeme geldiğinde; araç lojman satışları ile birtakım idarelerin kapatılması gündeme gelecektir. 2002 Bütçe Kanunu Tasarısının görüşülmesi sırasında kamu kurum ve kuruluşlarının elinde toplam 87 bin 457 araç, 239 bin 868 lojman ve sosyal tesis bulunduğu bildirilmiştir. Bu rakam da çok yüksek olmasına karşın, devletin küçültülmesini sadece buna indirgemek yanlış olacağı gibi, sonuç da sağlanamayacaktır.

Dikkat edilirse, Türkiye’de kamunun küçültülmesi meselesi hep dışarının zorlaması ile gündeme gelmiştir. Anlaşılan o ki devlet kendi kendini küçültemiyor. Türkiye’ye yabancı olan bir kuruluş devleti küçültmek için rakamsal veri olarak ilk önce bütçeyi kısıacak, bu şekilde kamunun payı küçültülecektir. Bu da ciddi ekonomik ve sosyal analizler eşliğinde yapılamayacağı için belli klişe politika ve önlemlerle yetinilecektir. Türkiye’de eğer kamu gereğinden büyükse, bunu en iyi yine devletin kendisi küçültür. Bunun için devletin esaslı bir irade sergileyerek, fayda maliyet analizi yapması gerekir. Ancak bütün bunların yapılabilmesi, Türkiye’nin mevcut siyasi yapısının ve anlayışının değişmesine bağlıdır.

Türkiye’de devletçi kolektivist ekonomi denenmiş ve başarısız olduğu artık anlaşılmıştır. Bugün ihtiyacımız olan şey, devleti bugünkü etkinlik alanı itibariyle büyütme veya muhafaza etmek değil; küçültmek, çok daha işlevsel ve etkin kılmaktır. Devletin “küçültülmesi”; devletin “etkisizleştirilmesi” ve “güçsüzleştirilmesi” anlamına gelmez. Aksine, devletin asli görevlerini çok daha etkin bir biçimde yerine getirmesini sağlamak manası taşır.

IX- The State Structure Should be Downsized and the Responsibilities Should be Transferred to the Local Administrations

The downsizing of the state in Turkey is not only an economic event. There are also political, legal and social dimensions of the subject. Though the downsizing of the state in Turkey has been brought about -especially in recent times- this could not have been performed completely. The first reason of not downsizing the state in Turkey is the available understanding of the state management not changed. This tradition continues from the beginning of the Turkish history, and also the State has adapted this and no move had been taken to change this in the ever period of the history. The efforts have been resisted as in Özal period.

Another reason of not downsizing the state, the available political and bureaucratic elite gain most of their power from this structure. This power is not only political or bureaucratic power, but at the same time it is also an economic power. These parts do not consent to leave the available privilege. No politician and bureaucrat wants the state be downsized, in other words, they do not want their power sources be diminished. Because downsizing the state means the elimination of the policy style and the bureaucratic weight within the system.

However, the process of February 28, 1997 should be taken into account from this point. Although the Özal experience in the 1980's could not realize the downsize of the public sector supported by the economic data and could not take a step forward about the application though put the privatisation forward, the process of February 28 has occurred as a reaction to the policies supporting the free market and the private sector, and resulted in the downsizing of the civil initiative. With the process of February 28, the system resisted to the change, the privileged parts tried to prevent a corrosion that will end their unjust profit plans and stop their positions in the long term.

The basic debate point here is whether the state has used the resources collected productively instead of the size of the state. The position of the public finance should be evaluated from this point. On the contrary, whenever the downsizing the state is put forward, the selling out of the vehicle, public accommodations and the closing of some managerial offices are proposed first. During the negotiating of the 2002 Budget Law Project, it is stated that there are 87 thousands 457 vehicles, 239 thousands 868 public accommodations and social facilities belonging to the public enterprises and institutions. Though these numbers are very high downsizing of the state to only this will be wrong and will not provide any results.

If taken care, the subject of the downsizing the state in Turkey has always been brought about by the force of the foreign powers. It is understood that the state can not downsize itself. A foreign establishment in Turkey will restrict the budget at first as the numbered data in order to downsize the state, and by the way the share of the public will be downsized. Because this will not be done with serious economic and social analyses, certain policies and precautions will be enough. If the public is too big in Turkey, the state itself downsizes it best. In order for this, the state should exhibit a fundamental will and perform the profit-cost analyse. But, all these things to be done are dependent on the change of the available political structure of Turkey.

In Turkey the model of state collectivist economy has been tried and understood to be unsuccessful. What we need today, is not keeping and beefing up the state, but downsizing and making it more functional and effective. Downsizing the state does not mean "inactivating" the state nor "weakening" the state. On the contrary, it means to provide the state to perform the basic duties more effectively.

Devleti küçültmenin, yani devleti asli görevlerini en etkin biçimde yerine getirecek şekle sokmanın birinci yolu, serbest piyasa ekonomisine gerçek anlamda işlerlik kazandırılması ve dolayısıyla, borçlanma gereğini ortadan kaldırarak devlet için kısmen kambur oluşturan KİT'lerin de özelleştirilmesinin gerçekleştirilmesidir. Bir ülkede gelişmeyi ve refahı oluşturanlar, bireyler ve özel işletmelerdir. Devleti yöneten hükümetlerin görevi, piyasa güçlerinin normal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli olan ve genellikle devlet dışında, kendiliğinden oluşan çerçeveyi benimsemek ve korumaktır.

Devletin küçültülmesi doğrultusunda, kamu sektörünün ekonomik alandaki payının azaltılmasına yönelik reformlar kaçınılmazdır. Türkiye'de nihai mallarda olmasa da, hammadde ve ara mallarda ciddi bir kamu ağırlığı var. Bu kapsamda, kamu yönetimi alanının daraltılması ve hizmetlerin daha rasyonel ve kaliteli sunulması için; kamu hizmetlerinin sunumunda piyasa mekanizmalarının hakim kılınması, özelleştirme, desantralizasyon ve bazı işlerin gönüllüleştirme yöntemleri kurumsallaştırılmalı ve bu yönde gerekli yapısal düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.

Devletin küçültülmesi gerektiği söylenilen bir dönemde, devletin genişleme gösterdiği de oluyor. Bunun en bariz örneği Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nda yaşanıyor. Bankacılık sisteminin etkin bir şekilde gözetim ve denetiminin sağlanması amacıyla, özerk bir yapıda oluşturulan bu kurum, yaptığı personel alımları ile şimdiden bir KİT'i andırır hale gelmiş olup, bazı bankaların TMSF kapsamına alınmasıyla da Mali sektörde kamunun ağırlığı % 70'lere çıkmış bulunmaktadır.

a) Bürokrasi

Türkiye'nin siyasi ve idari yapısı, toplumu kontrol etmek ve devleti toplum karşısında korumak amacına göre biçimlendirildiği için, esas itibarıyla yerinden yönetime, yetki devrine ve sivilleşmeye fazla açık olmamıştır. **Siyasi sistemimizde sivil ve askeri bürokrasinin etkisi olması gerekenin çok üstündedir.** Bunda, Türkiye'nin son derece güçlü bir bürokratik yönetim geleneğine sahip olmasının önemli bir payı vardır. Esasen Osmanlı'dan devraldığımız bürokratik anlayış cumhuriyetle ideolojik bir anlam da kazandırılarak sürdürülmüş, halkın aydınlatılması ve çağdaşlaştırılmasının birinci teminatı ve takipçisi olarak bürokratik elit görevlendirilmiş ve konumu itibarıyla de güçlendirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar siyasetçiler değil askerlerdir. Uzun süre bu ülkeyi tek partiyle askeri kökenli "siyasiler" yönetmiş ancak daha sonra çok partili demokrasiye geçilmiştir. Bilhassa tek parti döneminde temel oluşumunu tamamlayan bürokratik hegemonya, 1950'lerde ortaya çıkan sivil etkiye direnç göstererek, 1960 ihtilalinden sonra konumunu tamamen sağlamlaştırmıştır. Bu dönemde askeri bürokrasinin sistem içerisindeki konumu kalıcı kılındığı gibi, bürokratik hakimiyetin hukuksal kaynakları da teminat altına alınmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1980'lerde sağlanmaya başlanan sistem içerisinde görece olarak bürokrasinin etkisinin azaltılması süreci, 28 Şubat'la kesintiye uğratarak bürokrasinin konumu tekrar sağlama alınmıştır. Bu dönemde dikkati çeken husus, medyanın da sürece dahil olması, menfaatinin devam ettirilmesi için yaşananların kamuoyuna farklı boyutlarla yansıtılmasıdır. Değişime direnen bürokratik refleksin, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde de ortaya çıktığını görmek mümkündür.

The first way of downsizing the state, in other words forming the state in order to perform its basic tasks most effectively is to make the free market economy current in the real meaning, and so that, performing the privatisation of SMEs that create hunchbacks for the state and remove the need to get domestic debt at the same time. Who create the development and wealth within a country are the individuals and the private business enterprises. The task of the governments managing the states is to adapt and preserve the frame occurring spontaneously generally out of the state and necessary for continuing the normal activities of the market powers.

Within the direction of downsizing the state, the reforms related to the diminishing the public sector share in the economic area is unavoidable. In Turkey, not even in the final goods, there is a serious public overweight in the raw material and the intermediary goods. Within this content, in order to restrict the public administration area and to offer the services more rational and qualified, dominating the market mechanisms in the presentation of the public services, privatisation, decentralisation and the methods of some involuntary jobs should be institutionalised and the necessary structural regulations should be performed.

While the requirement of downsizing the state has been debated, sometimes the state shows an extension. The most prominent example of this is being experienced in the Banking Administration and Inspection Board For the purpose of providing an effective auditing and inspection of the banking system, established in an autonomous structure, this institution has become such like a giant SEE now by taking personnel, and the weight of the public in the financial sector has reached to 70 % by some banks taken into the content of TMSE.

a) Bureaucracy

As the political and economic structure of Turkey has been shaped with the purpose of controlling the society and protecting the state against the society, basically, it is not much open local administration transfer of the authorities and civilisation. **The influence of the civil and military bureaucracy in our political system is higher than where it should have been** Here, that Turkey has a strong bureaucratic administration tradition plays an important role. Basically, the bureaucratic understanding extending to the Ottoman Empire has been continued with an ideological meaning, the bureaucratic elite has been appointed for the modernisation and enlightenment of the public as the first guarantee and so that their powers have been strengthened.

The founders of Turkish Republic are the soldiers, not the politicians. The "politicians" of military origin ruled this country for a long time, but then the democracy with multi-parties has been adapted. Especially, the bureaucratic hegemony who completed its basic establishment within the single-party rule period resisted to the civil effect in 1950s, and after the 1960 Coup D'Etat regained its privileged position and powers. In this period, the position of the military bureaucracy within the system has become permanent, the legal sources of the bureaucratic domination have been taken under guarantee. As we stated earlier, the process of downsizing the effects of bureaucracy relatively started to be provided in 1980s has been cut away by the February 28 process, and the position of the bureaucracy have been re-powered. What should be taken care here, the media is also involved within this process, and in order to continue the profits, the experiences have been reflected in different dimensions to the public. The bureaucratic reflex can also be seen in the relationships of Turkey with European Union.

Dolayısıyla, bürokrasi kamu hizmetini yerine getirmekten ziyade, halkı, benimsenen, hatta suni olarak oluşturulan siyasal ideolojiye bağlamak gibi bir görev de üstlenmiştir. Bu sebeple, halka hep kuşkuyla bakılmış, onların devlet için var olduğuna inanılmıştır. Bu anlayışın doğal bir sonucu da halkın vatandaş olarak değil, teba olarak görülmesidir. Bu nedenle Devlet görevlilerinin halka verdikleri hizmetler de, bir lütuf olarak görülmüş ve vatandaş üzerinde minnet duygusu sürekli kılınmıştır. **Bu yapı vatandaşlarımızı üretmekten çok istemeye yönlendirmiş, bunun kaçınılmaz sonucu olarak devletin hantal yapısı daha da hantallaşmıştır.**

b) Yolsuzluklar ve Hortumlama

Bugün Türkiye’de yaşanan yolsuzluk olaylarının temelini araştırdığımızda, uzun dönemdir uygulanan ekonomi politikalarının izlerini buluruz. İmparatorluk sonrasında milli burjuvazi oluşturmak ve kalkınmayı sağlamak için birçok ürün ve hizmet, kamu tarafından sağlanmış, **bir kısım özel sektör ayırmacı bir politikayla bilinçli bir şekilde desteklenmiştir.** Bu da uzun vadede, burjuvazinin oluşmasına katkıda bulunsa da, ekonomik yapı üzerinde istenmeyen sonuçlar ve güçlü elitler doğurmuştur.

Türkiye’de kamunun ekonomideki ağırlığı, sadece üretim biçimini etkilemekle kalmamış, işadamları-siyasetçi-bürokrat ilişkilerinde serbest ekonomi mantığı ve kurallarının dışında kayırmacı bir ilişkinin doğmasına yol açmıştır. Bugün de, yaşadığımız bir dizi olayın arka planında, bu korumacı yaklaşımın sürdürülmesinin mücadelesi yatar. Bu nedenle, serbest piyasa ekonomisini, tüm kurum ve kuralları ile tesis etmek, sadece ekonominin daha verimli çalışmasına değil, ekonomide ve toplumsal hayatta ahlaki değerlerin korunmasına da yol açacaktır.

Yolsuzluklar, ekonominin toplam üretkenliğini azaltmanın yanısıra, bu tür mekanizmaları kullanan ve kullanmayan kesimler arasında haksız rekabete de yol açmaktadır. Diğer taraftan bu ayrıcalığı kullanan kesimler, siyaset ve bürokrasinin ilgili unsurlarıyla bir araya gelerek Türkiye’nin değişimini geciktirecek süreçlere imza atmaktadır.

The bureaucracy has undertaken a task such as bounding the public to the political ideology established artificially apart from fulfilling its task of serving in the public. Because of this, the public has always been suspected and believed that the public is for the state. A natural result of this understanding is that the public is considered as a "subject" instead of a "citizen". For this reason, the state service for the public has been considered as a favour and the public has permanently remained under obligation. **This structure has tempted the citizens from production to demand and as a result of this the structure of the state has been more clumsy.**

b) Corruption and Siphoning

Today if we research the roots of the corruption events, we find the traces of the economical policies applied for the long terms. After the Empire, in order to create the national bourgeoisie and to provide the development, many of the products and services have been supplied by the public, **some of the private sector has been supported with a separate policy in an awareness.** This, in the long term contributed to the creation of the bourgeoisie, but also led to the unwanted results over the economic structure and the strong elite.

The weight of the public in the economy, has not remained only by effecting the production type, but also led to a new protective relationship out of the logic and the rules of the free economy within the relationships between businessman- politician- bureaucrat. Today, within the back plan of the events, the struggle to continue this protective manner lies beneath. For that reason, to establish the free market economy with all institutions and rules will lead not only the economy work more productive, but also to the protection of the moral values both in economy and in the social life.

Besides, the corruption diminishes the social productivity of the national economy, it also leads to unfair competition amongst the parties that do and don't use such mechanisms. On the other hand, the parties that use this privilege lead to the processes which delay the metamorphosis of Turkey by getting together with the elements related to the policy and bureaucracy.

c) Üst Kurullar

Son çıkarılan ve TBMM’de bekleyen yasal düzenlemelerle Türkiye’de liberalleşme ve kamunun küçültülmesi söylemiyle birlikte, belli hizmet alanlarından çekilme iddiasıyla devlet bazı işlerin yönetimini kurullara (RTÜK, BDDK, Telekomünikasyon, SPK gibi) bırakıyor. Sermaye piyasasından, bankacılık sistemine, enerjiden telekomünikasyona, tarımdan sosyal güvenliğe kadar ekonominin her alanında kurullar etkin hale getiriliyor. Kurullar, seçimlerle iş başına gelen hükümetlerin düzenleme ve denetleme yetkilerini devralıyor. Hatta kurullar kısmen yargı yetkisini bile üstlenirken, özellikle idari yargının alanı daha da daraltılıyor.

Kurul oluşturma uygulamaları bazı alanlarda etkinlik sağlasa da, siyasilerin seçmen önünde sorumluluktan kaçma arayışlarının bir yansıması olduğunu da unutmamak gerekir. Ayrıca, işlerin bölünmesi nedeniyle koordinasyon sorununu doğuran bu uygulamalar, ekonomide bütüncül bir politika uygulama imkanını ortadan kaldırmak gibi bir işlev görmekte, kurul yapılarıyla ekonomide makro düzeyde politikalar yürütülmesi zorlaşmaktadır.

Bu kurulların en temel ortak özelliği kamu tüzel kişiliğine haiz ve özerk yapıda olmaları. Ancak ekonomi yönetiminde belirleyici olacak olan bu kurullar, anayasal düzen ve Türkiye’nin idari yapısı açısından çeşitli sorunları içinde barındırıyor. Öncelikle kurulların anayasal bir dayanağı yok. Merkezi idare, yerel idare ve kamu kurumları biçiminde örgütlenmiş olan Türkiye’nin idari yapısında kurullar tanımlanmıyor.

Parlamente sistemin özünde, yürütmenin yasa önünde hesap vermesi yer alır. Kurullara yönetmelik çıkarma yetkisinin tanınması gibi düzenlemeler, kurullara bazı konularda yasa alanına giren yetkiler verirken, ilgili alanların denetlenmesi için de her türlü yetki tanımlıyor. Denetim sonucunda ise kurulların, yargı alanına girerek, önemli cezai yaptırımlar uygulama hakkı bulunuyor.

Bakanlıkların yetki ve sorumluluklarının bazılarının kurullara bırakılması, Türkiye’de yeterince tartışılmadan uygulamaya geçilmiştir. Bu durum, sistem için ciddi sakıncalar barındırmaktadır. Siyasilerin kurullara yetki devri, sorumluluk almaktan ve seçmen önünde hesap vermekten kaçış olarak da değerlendirilebilir. Bu kapsamda, IMF’le uygulanan stand-by programının bile siyasilerden çok bürokratlar tarafından sahiplenildiğine bakılırsa, bürokratik oligarşinin zayıflatılması yerine, bu kurullar onu güçlendirici bir etkiye bulunmaktadır.

Kurulların daha tarafsız, siyasi etkinin olmadığı, sivil yönetimin etkin olduğu bir yapıya geçiş süreci olarak değerlendirilmesi, ortaya çıkan atama tartışmalarıyla da anlamsız hale gelmektedir. Her kesim bu atamalarda belirleyen olmaya çalışmakta. Siyasi partiler arasındaki pazarlıkların yanı sıra, kurumun ilgili olduğu alandaki baskı grupları, üyelerin kimlerden oluşacağı konusunda kulisler yürütmektedir. Ancak, bu tür kurullaşmanın Türkiye’nin ekonomik, siyasal ve idari koşullarına ne derece uygun olduğunun tartışılması gerekir. Bu konuda, ne sağlıklı bir araştırma, ne kamuoyuna bunu anlatma, ne de kurulların işlevlerini ortaya çıkarma çabasına girildiği görülmemektedir.

c) Supreme Boards

With the legal regulations recently enacted or awaiting in the Parliament and with the saying of downsizing the public and liberalisation of Turkey, the state leaves the management of some businesses to the boards (such as RTÜK, Telekomünikasyon, SPK) with the acclaim of drawing back from the certain service areas. From the capital market to the banking system, from energy to telecommunication, from agriculture to social security, within the all areas of economy, the boards are being activated. The boards undertake the regulating and auditing authorities of the governments elected by the elections. Even, the boards undertake the judgement authority partly, and especially the area of the administrative judgement is being gradually restricted.

Although the formation of the boards provide some effectiveness in some areas, it is not to be forgotten that it is a reflection of the searching any escapes of the politicians in the front of the voters. Besides, these applications leading to the problem of co-ordination due to the separating the works function to eliminate the possibility of applying an integrated policy and executing the macro-level policies in economy with the board-structures is getting hard.

The basic joint characteristic of these boards is that they are in the autonomous structure with the public corporate personality. But, these boards that will be definitive in the economy management involve several problems inside from the point of the constitutional order and the administrative structure of Turkey. At first, the boards do not have any constitutional support. The boards are not defined within the administrative structure of Turkey organised as the Central Administration, local administration and the public institutions.

The structure of parliamentary system involves the execution to explain in front of legislation. Some regulations such as giving the authority to the boards of arranging some regulations give some authority to the boards involved in the area of legislation, also all kinds of authorities are given in order the related areas to be inspected. At the end of the inspections, the councils have the right to apply important penalty executions by entering into the judgement area.

The authority and the responsibilities of the ministries to be left to the boards have been executed without the sufficient debates in Turkey. This situation involves serious inconveniences for the system. Transferring the authority of the politicians to the boards can be evaluated as an escape from explaining to the voters. Within this content, taking into account that even the stand-by programme applied with the IMF is owned by the bureaucrats more than the politicians. Thus, instead of the weakening of the bureaucratic oligarchy, these councils strengthen that.

The evaluations of the boards as more neutral, no politically-affected, and opening the way to the effective civil administration have become meaningless by the appointment arguments. Each ruling party tries to be the definitive in these appointments. Besides the negotiations among the political parties, the pressure groups in the area of the institution concerned carry out the back stages about who the members will be. However, it should be argued that whether this kind of institutionalisation conforms with the economic, political and administrative conditions of Turkey. In this subject, no healthy researches, no explanation to the public, no efforts expressing the board operations are seen.

d) Kamuda Ücret Politikası

Son yıllarda, insan kaynaklarına ilişkin gelişmiş ülkelerin gerçekleştirdiği temel düzenlemelerin başında yaşam standartlarına uygun, verimliliği ve liyakatı esas alan bir ücret ve personel politikasının belirlenmesi olmuştur. Ülkemizde geleneksel bürokratik yönetim, istikrarsız siyasi ortamlardan kaynaklanan popülist uygulamalar, yüksek işsizlik oranlarıyla birlikte kamu personelinin ücret skalasını belirleyen kanunlar arasındaki uyumsuzluk, ülkemizin çağdaş ücret politikasının oluşturulması önündeki engelleri oluşturmaktadır. İyi niyetli bazı düzenlemelere rağmen, gerekli düzenlemeler bugüne kadar yapılamamıştır.

Bu nedenle, ciddi bir reform yapılarak, yolsuzluk ve rüşveti ortadan kaldıracak bir hedef doğrultusunda kişisel verimlilik ve liyakatı gözetilen yeni bir ücret politikasının belirlenmesi, başta işçi memur arasında, sonra sözleşmeli ve kadrolu personel arasında, nihai olarak da kamu sektörü ile özel sektör çalışanları arasındaki haksızlıklara yol açan ücret farklılıklarının giderilmesi (bazen bir şoförün maaşının Genel Müdürden yüksek olması gibi) hedeflenmelidir.

Yürüttüğü hizmet gereği özel nitelik arzeden, toplumsal güven ve mutabakatın sağlanmasında belirleyici konumda olan yargı, güvenlik, eğitim, sağlık gümrük, sorumluluk taşıyan görevler gibi mesleklerde, çalışanların haksız kazançlara meyletmelerini önleyici personel ve ücret politikasının oluşturulması gerekmektedir. Burada, gerekli yaptırımlar da gözetilerek, prim sistemi yahut açık hesap sistemi gibi yöntemler üzerinde çalışılmalıdır.

d) The Wage Policy In Public Sector

In the recent years, at the beginning of the basic regulations performed by the developed countries related to the human resources comes the definition of a wage and personnel policy conforming to the life standards, based upon the productivity and loyalty. In our country, the traditional bureaucratic management, the populist applications due to the unstable political environments, the high unemployment rates with the conflicts between the laws defining the wage scale of the public personnel consist the inconveniences in front of establishing a modern wage policy in our country. Even though some regulations have been tried with some good intentions, required regulatory policies have not been achieved so far.

For that reason, the strategies to be applied by some serious reforms has been performed should be the definition of a new wage policy considering the individual productivity and the loyalty with the purpose of the elimination of the corruption and bribery, and meeting the wage differences lead to injustice (sometimes the salary of a driver is higher than the salary of the general manager) between the workers and managers, between the contracted and staff personnel, and finally between the public sector and private sector.

It is necessary to define a personnel and wage policy for the staff personnel working in the judicial system, security, education, health, and customs . Here, by considering the necessary cautions, the methods such as the premium system or the open account system should be focused on.

X- Toplumsal Barışı Temin Edecek Politikalar Acilen Hayata Geçirilmelidir

Vatandaş devleti kulu olarak gören zihniyetin yol açtığı güvensizlik duygusu, insanlarda vatandaşlık sorumluluğunu, sivil girişimcilik isteğini kırmakta ve giderek artan oranlarda Türk insanının toplumsal sorumluluklardan soğuma ve uzaklaşma sürecini beraberinde getirmektedir. Uzun süredir yaşadığımız kul anlayışı, devlet kurumlarıyla vatandaş arasında aşılabilir bir uçurum oluşturmakta, devletin vatandaşa sunmakla mükellef olduğu hizmetleri lüzumsuz bir bürokratik karmaşanın insafına bırakmaktadır. Bu da demokratik toplumlarda karşılaşılmaması gereken “seçkin” bir tabakanın oluşmasına ve toplumsal katmanlar arasında suni bariyerlerin dikilmesine sebep olmaktadır.

Vatandaşların hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için; anayasa, yasa, uluslararası sözleşmeler ve demokratik toplumsal geleneklerin, ‘kanun önünde eşitlik’ anlayışı doğrultusunda bireylere sunacağı kapsayıcı hak ve özgürlükler ve buna uygun toplum perspektifi insanların, yapıcı eleştireliliğe dayalı bir gelecek projesi oluşturmalarına imkan tanıyacağı gibi, Türk siyasetinde geleneksel olarak varolan devlet - millet farklılaşmasını da ortadan kaldıracaktır.

Bu durumun sağlanması ise, sivil toplum kuruluşlarının yapacağı çalışmalarla doğrudan ilgilidir. Gerekli hukuki çerçevenin sağlanarak siyasetten beslenmeyen ve etkilenmeyen sivil inisiyatiflerin önünün açılması, bunların kendi içinde daha tutarlı ve kalıcı bir biçimde varolmalarına yol açacağı gibi, vatandaşlık bilincini de güçlendirecektir, ki son kertede bu sivil toplumun ülke meselelerine sahip çıkması anlamına gelir.

Ayrıca bu yönde atılacak adımlar, halihazırda önümüzde varili duran ve geçmişten geleceğe pek de değişmez gibi görünen kurumsal yapıların esasında hiç de öyle “değişmez” cinsten olmadıklarını, uygulanacak kararlı ve demokratik politikalarla düzeltilebilir olabileceklerini genç kuşaklara gösterecektir. Bu da insanlarda varolan, “böyle gelmiş, böyle gider” anlayışı eşliğinde gelişen bıkkınlık ve ümitsizliğin ortadan kaldırılması, bu doğrultuda teşebbüs gücünün hareket geçirilmesi anlamına gelecektir.

Bu kapsamda, Türk insanının bütün boyutlarıyla modern vatandaşlık statüsüne kavuşturulması esas alınarak, şu anda varolan eksik anlayışın gerekli hassasiyeti gösteremediği yahut mağdur bıraktığı bazı kesimler üzerinde özel politikalar belirlenmelidir.

a) Özürlüler Politikası

Özürlülere ilişkin sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, istihdam, sosyal hizmet ve sosyal yardım alanlarındaki uygulamalar, yasal düzenlemelerin öngördüğü ulusal ve Türkiye’nin kabul ettiği uluslararası normların ışığında modern vatandaşlık anlayışı eşliğinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için, özürlülerin yaşam koşullarını iyileştirmek, ekonomik ve toplumsal gelişmelere katkıları sağlamak amacıyla, içerisinde bulundukları duruma ilişkin kapsamlı bir araştırma yapılarak, uygulanacak politikalara kaynaklık edecek bir veri tabanı oluşturulmalıdır.

Bu doğrultuda özürlüler politikasının çerçevesini;

- Özürlülüğe yol açan etmenlerin mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması,
- Bağımsızlaşmalarını sağlayacak olanaklardan yararlanmalarının temin edilmesi,
- Özürlülerin toplumsal yaşama tam katılımını sağlayıcı eğitim, sağlık, istihdam gibi temel sorun alanlarında fırsat eşitliğinden yararlanmasının sağlanması. Bu alanlarda gerektiğinde pozitif ayrımcılığa tabi tutularak özürlülerin kapasitesinin geliştirilmesi,
- Sürekli bakım, korunma ve desteklenmeye gereksinimi olan özürlülerin bu türden özel ihtiyaçlarının karşılanarak insanca yaşama haklarının güvence altına alınması,

X- The Policies That Will Provide the Social Peace Should be Activated Instantly

The insecurity emotion due to the mentality which sees the citizen as to obey the state breaks the will of civil enterprise and the citizenship responsibility and brings the process of Turkish people being away and cool for the social responsibilities. This long term-flawed slave understanding creates an abyss between the state institution and the citizen and commits the services that the state is obliged to offer to the citizen into the chaotic bureaucracy. This causes the creation of elite people which never should be faced within the democratic societies and the standing artificial barriers between the social layers.

In order to protect and develop the citizen rights, the thorough rights and freedoms that the constitution, laws and the international contracts and the democratic social traditions will offer to the individuals in parallel with the understanding of the "equality against the laws and the conforming social perspective, will make the people possible to create a future project based upon the productive criticism. At the same time, this will eliminate the differentiation of the state- nation traditionally available in the Turkish policy.

Providing these conditions is directly related to the works of the civil social initiatives. Opening up the front of the civil initiatives which are not affected and fed by politics within the legal frame will lead them to exist permanently and in a logical way, also will power the awareness of citizenship, that means the civil society owns the country matters.

Apart from this, the steps taken in this way will show the young generations that the institutional structures, which stand in front of us and seemed as unchanged are not this kind in fact and they can be changed by the decisive and democratic policies. This means the elimination of boredom and being hopeless developed by the thought of "what comes up must go on" and also making the enterprise power be mobilised within this direction.

Within this content, depending upon the Turkish people met the modern citizenship statue with all dimensions, the special policies about the suffering people or the deficient understanding can not take care should be determined.

a) *The Policy of Handicapped*

The applications related the handicapped people in the areas of health, social security, employment, social service and social aids should be evaluated according to the modern citizenship understanding in the light of the international norms that Turkey accepted and the national norms put forward by the legal regulations. In order for this, in order to recover the life conditions of the handicapped people and provide them to contribute to the economic and social developments, a thorough research about their situations should be arranged and a database should be constructed as a source for the related policies.

Within this direction, the frame of the policy related to the handicapped;

- Elimination of the factors leading to the handicaps as possible,
- Providing them to benefit from the possibilities that lead them to be independent,
- Providing the handicapped people benefit from the opportunity equality in the basic problem areas such as education, health and employment that provide the handicapped to completely participate in life. In this areas, development of the capacity of the handicapped if necessary by the positive discrimination,
- Meeting the needs of the handicapped needed continuous care, protection, support and guarantee of the rights of their livings as human,

- Eğitim haklarının tümünden eşit olarak yararlanmaları ve onların meslek sahibi olmalarının yolunu açacak, özörlöölere uygun özel eğitim ve istihdam imkanlarının tanınması,
- Avrupa Temel Haklar Şartı doğrultusunda sosyal hakları konusunda hassas davranılarak, özörlöölelerin sosyal güvenlik şemsiyesini geniş tutulması oluşturmaktadır.
- Her türlü altyapı ve çevresel yatırımlarda özörlöölelerin de toplumun bir parçası oldukları düşüncesinden hareketle projeler geliştirilmesi ve uygulanması,
- Özörlöölelerin evliliği konusunda özel program ve destekler hazırlanması,
- Esnaf, yatırımcı ve işadamları konusunda destekleyici tedbir ve teşvik sistemi oluşturulması

b) Gençler Politikası

2000 yılı genel nüfus sayımı kesin olmayan sonuçlarına göre, 68 milyonluk bir nüfusa sahip olan Türkiye'nin yaklaşık % 65'lik kısmını 30 yaşın altındaki insanlar oluşturmaktadır. Bu rakam dünya ve Avrupa'daki bir çok ülkenin nüfusundan daha fazladır. Buna rağmen, ülkenin gelişmesi ve kalkınmasının dinamosu olabilecek bu gençler, sahip oldukları enerji ve birikime uygun olarak değerlendirilememektedir. Gençlere yönelik politikalar, onların sahip olduğu potansiyeli geliştirerek, ülkenin geleceğinde söz sahibi olabilecekleri projelere imza atabilecek ve geleceğin sorumluluğunu yüklenebilecek düzeyde yetiştirilmelerini ve önlerinin açılmasını gerekli kılmaktadır.

Bu kapsamda gençlere yönelik politikanın vizyonu;

- İleriye doğru değişmeye açık, demokratik, özgür ve şeffaf toplum ve devleti sağlayıcı; toplumun tüm katmanlarını kucaklayarak gençleri yarınlarından umutlu kılıcı çalışmalar yapmak,
- Eğitimin tabana yayılması, fikir, inanç, kılık kıyafet ayrımı yapmaksızın herkesin bu imkandan eşit ve özgür bir şekilde yararlanmasını sağlayıcı çalışmalar yapmak, bölgeler arası eğitim farkını ortadan kaldıracı, kalabalık sınıfları sona erdirici uygulamalar geliştirmek, temel eğitim hakkını herkes için erişilebilir kılmak,
- Ülkemizin bir ayıbı olarak duran "sokak çocukları" olgusunu ortadan kaldıracı çözümler üretmek,
- Meslek edinmenin ve başarılı olmanın tek yolunun sadece yüksek öğretimden geçmediği düşüncesinin eşliğinde alternatif öğretim yöntemlerini kullanarak gençleri hayata ve geleceğe hazırlamak,
- 1997 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre ülke nüfusunun yüzde 25.3'ünü (15.820.534) öğrenciler oluşturmaktadır. Bu kalabalık sayıya rağmen, Türk eğitim sisteminin çağdaş kalite standartlarından uzak olduğu da bilinmektedir. Bu standartları geliştirerek, "tek tip insan" profilinin dışında özgür düşünen, sorgulayan ve araştıran, okurken hayatı öğrenen ve pratik bilgi sahibi olabilecek bir nesil yetiştirmek,
- Yüksek öğretim kurumlarını "yüksek lise" olmaktan çıkarıcı, özerkliklerini sağlayıcı ve en önemlisi de kalitelerini artırıcı düzenlemeler yapmak,
- Ülkemizde yahut yurtdışında eğitim görmüş nitelikli gençlerin Türkiye'de kalmalarını sağlayıcı projeler geliştirmek,
- İsteddiği eğitimi tamamlayan gençlerin, her aşamada istihdamını mümkün kılan ekonomik şartları sağlamak, onları onurlu bir şekilde yaşamalarını mümkün kılacak bir gelire ulaştırmak,

- Providing them to benefit from all the rights of education equally, and providing the possibilities of special education and employment,
- In parallel to the European Basic Rights Charter, they should be treated with care for their social rights and the handicapped should be taken under the social security.
- Departing from the idea that handicapped people are part of society, all sorts of infrastructure and environmental investments should be developed and applied.
- Arranging special programmes and supports about the marriages of the handicapped,
- The supportive precautions and encouragement system in the subject of being tradesmen, investors and businessmen should be created.

c) *The Policy of Youth*

According to the indefinite results of the general census of the year 2000, almost the 65% of Turkey which has a population about 68,5 million consists of the people under the age of 30. This number is higher than the populations of many countries in Europe and on earth. Nevertheless, these young people who can be the dynamo of the development of the country can not be taken advantage according to the energy and experiences. The policies related to the young people require the development of their potential, the education that provides them to undertake the responsibility of the country and to sign the projects related to the future of the country and the encouragement of youth.

Within this content, the policy vision related to the young people;

- Performing the works giving hope to the young people about their future by holding all layers of the society, providing the democratic, free and transparent society and state, and open to the changes,
- According to the results of the census of the year 1997, 25.3 % (15.820.534) of the country population consisted of the students. Even though this crowded number, the Turkish education system is known as far away from the modern quality standards. Improving these standards, growing up a generation out of the "single type person", who can think freely, investigate and search, learn the life by studying and have the practical knowledge,
- Spreading the education to the base, providing everybody to benefit from this possibility equally and freely without any discrimination of ideas, clothes and manners, developing the applications that end the crowded classes and eliminate the regional education difference, providing the basic education right be reached by everybody,
- Enacting regulations that exclude the high instruction institutions from being "high schools", provide them autonomous administration and most importantly increasing the quality,
- Producing solutions that will terminate the phenomenon of "street children" standing as a shame of the country,
- Developing attractive projects in our country that provide the qualified youth studied in our country or abroad to stay in Turkey,
- Preparing the youth for the life and the future by using the alternative instruction methods in association with the thought of the only way to be successful and to have profession is not only the high instruction,
- Providing the economic conditions for the young people completed their education to be employed within all degrees, providing them to reach an income in order to live in a proud life,

- Gençlerin seçme, seçilme, örgütlenme ve iş kurma gibi hakları ile düşünce ve ifade hürriyetlerini garantileyen, onların siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel etkinlikler içerisinde bulunmalarını teşvik eden hukuki düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- Girişim olgusunu destekleyerek, gençleri iş dünyasına hazırlayıp, onların erken yaşlarda, ama güvenilir yollarla iş hayatına atılmalarını mümkün kılmak,
- Gençleri potansiyel suçlu addedip, ufak hatalarında ağır şekilde cezalandırarak hayata ve ülke değerlerine küsmelerine yol açmamak olmalıdır.

c) Yaşlılar Politikası

Kapitalist ilişkiler, sanayileşme ve kentleşme yoluyla köklü dönüşümler gerçekleştirmiştir. Geleneksel değerlerde aşınma, hızlı kentleşme ve sanayi toplumu olma yönündeki değişimler Türkiye’de de yaşlıların durumunda genç bir kötüleşme doğurmuştur. Bir de buna ekonomik krizin eklendiği ülkemizde yaşlılar bugün toplumun en mağdur kesimlerinden birisi haline gelmiştir. Bilhassa kentlerde yaşlıların rahat bir yaşam sürdürebilmeleri için gerekli ortamlar sağlanamamıştır.

Bu nedenlerle yaşlılar politikasının temelini:

- İnsanları yaşlanmadan önce geleceklerini garanti altına almasını sağlayıcı eğitim, gelir ve sosyal imkanlarla donatmak, bu konuda ön uyarı, bilgilendirme ve yönlendirmeleri yapmak,
- Yaşlı vatandaşların mümkün olan en uzun süre aile ortamı içerisinde kalmasını sağlamak,
- Her hangi bir aile bağı olmayan, kuramayan yahut akrabalarıyla kalma şansı bulunmayan yaşlıları yeterli sayıdaki, her türlü hizmete haiz donanımlı huzur evlerine aktarmak,
- Yalnız kalmasına karşın, huzur evine geçmeyip kendi başına, ama bildiği sosyal çevrede yaşamak isteyenlerin orada kalmalarını sağlayıcı düzenlemeleri yapmak,
- Yaşlandığı halde sahip olduğu donanımı kullanacak durumda olan kişilere bu tür imkanları sağlamak oluşturmalıdır.
- Fiziksel ve ruhi rehabilitasyonlarını sağlayıcı sağlık kuruluşlarını yaygınlaştırmak, teknik araçlar yanında, yaşlılara hizmet verecek elemanların o işe has özel eğitimleri almasını sağlamak,
- Hangi şart altında olursa olsun, Avrupa Temel Haklar Şartına uygun olarak yaşlılara azami korunma ve geçinme imkanı tanıyan sosyal güvenlik haklarını garanti etmek,
- Gençlere, yaşlılığın da kaçınılmaz bir gerçek olacağına dair eğitimler verdirerek, insanları yaşlandıklarında yalnız bırakmayı düşünmeyen bir neslin oluşması için gerekli eğitim faaliyetlerinde bulunmak,

- Performing the legal regulations that guarantee the freedom of thought and ideas of the youth and the rights of being elected, voting, organising and establishing jobs and that encourage them to participate in the political, social, economic and cultural activities,
- By supporting the enterprising, preparing the youth for the business world, providing them start their business lives in the early ages by the secure ways,
- Not leading the youth to be vexed to the life and the country values by punishing them in heavy ways for their small mistakes and by considering them as the guilty.

c) *The policy of the Old*

The capitalist relationships have performed transformations by the way of industrialisation and urbanisation. The corrosion in the traditional values, rapid urbanisation and the changes related to the industrialisation led to a general deterioration in the situations of the old people in Turkey. With the contribution of the economic crisis, the old people in our country have become the suffering parts of the society. Especially in the cities, the environments necessary for the old people to continue a comfortable life could not be achieved.

So that the base of the policy of old people;

- Equipping the people with education, income and the social opportunities that will guarantee their future before getting old, performing the necessary warning, informing and directing within this subject,
- On the one side, not leading them to be stable by the early retirement, and on the other side, creating the social security that will not require for them to work until the end of their lives,
- Providing the old citizens to stay with their families as long as possible,
- Transferring the old people who have not a family to rest-houses which provide all kinds of services and fully equipped,
- Enacting the regulations for the old people to stay there even though living alone, but wants to live in a social environment and not to be transferred to a rest-house.
- Providing the opportunities to enable old people to use their life-time experience and wisdom.
- Spreading the health establishments providing the physical and psychological rehabilitation, besides the technical equipment, providing the personnel that will give service to the old people to be educated specially,
- No matter in any conditions, conforming with the European Basic Rights Charter, providing guarantee for the social security rights that provide the old people to make a living and be protected,
- Providing the young people to be given education and taught that the becoming old is an unavoidable fact, performing the education activities required for teaching not to leave alone the old people,

d) Mahkumlar Politikası

Son zamanlarda çok sık bir şekilde medyada kendileriyle ilgili haberler yer almasına karşın, Mahkumlar Türk toplumunun duyarlı olduğu kesimlerden birisi değildir. Bunda "ya devlet başa, ya kuzgun leşe" anlayışının bir etkisi olsa da, nedenin önemli bir kısmını hükümetlerin de bu toplumsal eğilimi destekleyici duyarsızlık içerisinde olmasıdır. Ama unutulmaması gerekir ki, Mahkumlar suçlu olmalarına, hürriyetleri kısıtlanmış olmasına rağmen maddi ve manevi yapıları itibarıyla hâlâ bir insandır. Bu açıdan mesele insanca yaşamak hakkı doğrultusunda ve topluma kazandırılmak amacıyla ele alınmalı ve bu yöndeki güvenceler uygulanmalıdır.

Ülkemizin Mahkumlar politikası aşağıdaki şekilde belirlenmelidir:

- Bireylerin ve buna bağlı olarak toplumun sosyal, demokratik, bilimsel, kültürel, düşünsel gelişmesini engelleyen, bireylerin inanç ve düşünce ve örgütlenme ile bu doğrultuda ifade ve faaliyette bulunma imkanlarını daraltan ve bunu terör tanımlaması ile kısa kesen altın alan yasa hükümleri kaldırılmalıdır. Bu konudaki yasal düzenlemeler devlet gücünü kullananlara karşı insan hak ve hürriyetlerinin genişletilmesi yönünde yapılmalıdır.
- Suçun devlete karşı değil, kamuya karşı olduğu anlayışı benimsenmelidir. Suçlarda bu husus göz önüne alınarak, devlet ne gereksiz yere af çıkarmalı, ne de gerçekte olmayan bir suçtan dolayı cezalandırma yapmalıdır.
- İnfaz sistemi kişisel müdahale ve işkence uygulamalarından arındırılıp tamamıyla yasal bir zemine oturtulmalıdır.
- Savunmanın temel bir insanlık hakkı olduğu unutulmayarak, savunmaya engel olacak davranış biçimlerine izin verilmemeli, avukat görüşleri buna uygun standartlarda gerçekleştirilmelidir.
- Hapishanelerin yönetimindeki karmaşıklık ve başı bozukluk sona erdirilmelidir. Hapishaneler ve sevk araçları modern ve muhtemel firarları önleyecek donanımda olmalıdır.
- Mahkumların topluma kazandırılması anlayışı doğrultusunda sosyal, kültürel, sanat, spor, müzik ve eğitim çalışmaları teşvik edilmeli, buna uygun mekanlar hazırlanmalıdır.
- Mahkumların ailelerini sosyal güvencelere bağlayacak düzenlemeler getirilmelidir.
- Mahkumları amaçsız bir şekilde tutmak yerine, hapishanede günlük yaşam, çalışma esası üzerine kurulmalı, hem Mahkumların vakitlerini değerlendirdiği, hem de üretilen sanat ve zanaat ürünlerinin pazarlanarak belli bir ekonomik değerin üretildiği bir mekanizma oluşturulmalıdır. Bu uygulama Mahkumların topluma kazandırılmasını hızlandıracaktır. Çalışmaları karşılığı değil, ama pazarlanan ürünleri karşılığında onlara belli bir ücret verilmeli, böylece hapishane sonrası hayatları güvence altına alınarak bu insanların da topluma kazandırılması sağlanmalıdır.
- Mahkumlar suç ve ceza durumuna göre ayrı bloklarda muhafaza edilebilir. Buna rağmen insanları tecrit eden F tipi ceza evleri yerine hapishane içinde ayrı bir birimde, kuralları daha sıkı disiplin odaları oluşturulmalıdır.
- Hapishaneler gerektiğinde basına ve sivil toplum kuruluşlarına açık tutulmalı ve kamuoyunun bilgilendirilmesine imkan tanınmalıdır.
- Suç işleyenlerin derecesine göre farklılaşan şartlı tahliye imkanı tanınmalı, buna başkalarını hakim olan bir özel kurul tarafından karar verilmelidir.
- Şartlı tahliyeden itibaren Mahkumların işe yerleştirilmeleri ve sosyal adaptasyonlarını sağlayacak ve takip edecek çalışma merkezleri kurulmalıdır.
- Personel, özel eğitim merkezlerinde modern infaz rejimine uygun eğitimden geçirilmeli ve Mahkumlarla olan ilişkilerinde standartların dışına çıkmalarına izin verilmemelidir.

d) The Policy of the Convicted People

Although in recent days, the news frequently take part related to the convicted people in the media, the Convicted people are not taken care by the Turkish society. The effect of the understanding "either the state should manage or nothing" can be considered in this subject, but the most important reasons of this situation depend upon the manner of the state that supports this social tendency. But it should never be forgotten that, though the convicted people are guilty and their freedom has been restricted, they are still human for their material and moral structures. From this point, the matter should be taken care in order for them to be regained into the society in parallel to the right of living as human being, and the guarantees within this direction should be applied.

The policy of the convicted people of our country should be stated as follows;

- The legal provisions that impede the social, democratic, scientific, cultural and intellectual development of the individuals and the society, that restrict the opportunities of thought, organising, expression and activities of the individuals, and that limit this with the definition of terror should be taken over. The legal regulations in this subject should be done in the direction of extending the human rights and freedom against the people using the state power.
- The understanding that the guilt is against the public, not against the state should be admitted. The state should neither declare a general amnesty nor execute a punishment for a guilt which in real does not exist.
- The administrative system should be completely purified from the individual interventions and the torture applications, and replaced into the legal base.
- It should not be forgotten that the defence is a basic human right, and the treatments impeding the defence should not be permitted, and the lawyers opinions should be performed conforming to the standards.
- The chaos in the management of the prisons should be ended. The prisons and the transfer vehicles should be equipped to avoid the escapes.
- Within the direction of the understanding, the social, cultural, arts, sports, music and education works should be encouraged, the places for them should be arranged.
- Some regulations should be taken in order for the families of the prisoners to be guaranteed the social security.
- Instead of keeping the convicted people without any purposes, the ordinary life in the prison should be based upon working, and the mechanism should be established in which both the convicted people value the time and also produce an economic value by marketing the works of art and handicraft. This application will speed up the process of regaining the convicted people to the society. A certain salary should be given to them for the works marketed but not for their working, so that their lives after prison should be guaranteed and those people should be provided to be regained to the society.
- The convicted people can be kept in separate blocks according to the guilt and punishment. Even though, instead of the F-type prisons isolating people, the discipline rooms with strict rules should be arranged in a separate unit within the prison.
- The prisons should be opened up to the press and the civil society institutions if necessary, and the information of public should be provided.
- The conditional discharge differentiated according to the degree of the perpetrators should be possible, and this should be decided by a special council the head of which is the judge.
- From the conditional discharge on, the work centres that provide the prisoners be employed and provide and follow up the social adaptations of them.
- The personnel should be taken into education in the special education centres conforming with the modern executing regime, and should not be permitted to go out the standards within the relations with the prisoners.

- Hapishanelerde muayene ve küçük dereceli tedavilerin yapıldığı revir bulunmalı, uygun sağlık personeli istihdam edilmelidir.
- Hapishanelerde okuma-yazma, eğitim gibi hizmetler verilmeli. İmkanlar ölçüsünde uygun olan hapishanelerde en azından orta öğrenim diploması alınabilecek şekilde okullar oluşturulmasına önem verilmelidir.
- Suç işlemeyi adet haline getirenlere özel psikolojik tedaviler ve eğitimler uygulanmalı, suç işlemenin bir insanlık ayıbı olduğu şuuruyla sahip olmaları sağlanmalıdır.
- Hapishaneler, insanların dini ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde dizayn edilmeli, talep eden suçlulara dini eğitim verilmesi sağlanmalıdır.

e) Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlarımıza Yönelik Politikalar

30 Ekim 1961 tarihinde, bundan 40 yıl önce Türkiye ile Almanya arasında imzalanan işçi alımı anlaşmasıyla, Türk işçilerinin yurtdışı serüveni başlamış oldu. 1961 yılında Türkiye'den Almanya'ya giden 7.116 kişilik ilk işçi kafilesinin ardından, başta kısa süreli bir çalışma dönemi olarak planlanan bu süreç, zaman içerisinde hem kalıcı bir ikamete dönüştü, hem de Almaya dışındaki ülkeleri de kapsar hale geldi.

Bugün başta Almanya olmak üzere, Avrupa'da yaklaşık 4 milyon Türk yaşamaktadır. Bu nüfusun büyük bir çoğunluğu, özellikle de ikinci ve üçüncü kuşak Türkler yaşamlarının merkezi olarak bulundukları ülkeleri seçmişlerdir. Almanya dışında, Fransa, Hollanda, Avusturya ve Belçika gibi diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin çeşitli sorunları vardır. Yurtdışında yaşayan Türk çoğunluğun en büyük kısmının Almanya'da bulunması nedeniyle aşağıda Almanya örneğinden hareket ederek bazı sorunlara değinilecektir.

Almanya'daki Türklerin yarısından fazlası 20 yılı aşkın bir süredir bu ülkede yaşamaktadır. Bugün Almanya'da 2,5 milyon Türk göçmeni yaşamaktadır ve bunlardan 470.000'i Alman uyruğuna geçmiş durumdadır. İkinci ve üçüncü kuşakla birlikte eğitim sorunu ortadan kalkmaya başlamış, bir dönem işçi olarak Almanya'ya gelen Türkler artık işveren olarak Almanları da istihdam eder duruma gelmişlerdir.

Ayrıca, bugün 30.000 Türk öğrencisi, Alman üniversitelerinde eğitim görüyor ve hukuk, ekonomi, mühendislik ve sosyal-bilimler, Türk öğrencilerin en çok tercih ettikleri branşlar olarak ağırlık kazanıyor.

Türkiye Araştırmalar Merkezi tarafından "Avrupa'daki Türk Girişimcilerin Ekonomik Gücü" üzerine yapılan bir araştırmada toplam 59.500 Türk girişimcisinin Almanya'da faaliyetlerde bulunduğu ortaya çıkıyor. Almanya'da bir Türk işletmesi başına düşen yıllık ortalama yatırım miktarı 228.000 DM olarak ortaya çıkarken, toplam yatırım miktarı da 2000 senesi sonunda 13,6 Milyar DM'yi bulmuştur. İşletme başına ortalama ciro miktarı 936.000 DM olmuş, yıllık toplam ciro miktarı ise 55,7 milyar DM'ye ulaşmıştır. Almanya'daki 327.000 kişiye iş olanağı sağlayan 59.500 Türk girişimcisi, bu şekilde işletme başına 5,5 kişilik ortalama istihdam yaratmaktadır.

Buna rağmen Almanya'daki Türklerin halen bir çok sorunları vardır. Bunlardan en önemlisi, Alman toplumu tarafından kabullenilme ve toplumun bir parçası olarak algılanmaları doğrultusunda yaşanmaktadır. Türk toplumunun hukuki, kültürel, sosyal ve toplumsal olarak denk görülmemesi ayrımcılığa yol açmaktadır. Bu ayrımcılık fırsat eşitliğini ortadan kaldırmakta ve uyumu güçleştirmektedir.

Almanya'daki Türk toplumunun, aşağıda belirtilen problemlerine çözüm bulunmalıdır.

- The infirmary should be established within the prisons in which the small treatments are done, and the appropriate health personnel should be employed.
- The prisons should be designed for the convicted people to perform the religious needs, and if demanded the guilty people should be provided to be given a religious education.
- For the people who habitually perform the guilt, the special psychological treatments and education should be applied, and they should be provided to be aware of that performing a guilt is a shame of humanity.
- The services such as reading-writing, education within the prisons, and if possible the schools within the prisons at least in the degree of the secondary schools and the certificates can be given.

e) The Policies Related to our Citizens Living and Working Abroad

40 years ago, on October 30, 1961, with agreement of taking in workers between Turkey and Germany, the adventure of Turkish workers abroad started. In 1961, after the first group of 7,116 workers left for Germany, which was initially meant for a short-term working plan, over the time turned into permanent stay and covered the countries in Europe other than Germany.

Today, most of them in Germany, there are four million Turks living in Europe. Majority of these people, especially their second and third generation Turks have chosen the country they live as the center of their lives. Turks living especially outside Germany, in the countries like France, The Netherlands, Austria and Belgium, have various problems. Because majority of Turks living abroad are in Germany, we will touch upon some contentious issues based on case illustrations from Germany.

More than the half of Turks in Germany have lived over 20 years in that country. Today, approximately 2.5 million Turkish immigrants live in Germany and 470.000 of these have passed into the German nationality. With the second and third generations, the education problem has started to be over. Turks once upon a time were workers, now become employers, also employing the Germans.

Moreover, today 30.000 Turkish students have been taking education in the German universities and the law, economy, engineering and social- sciences have been overweight as the most preferred departments by Turkish students.

In a research about "the Economic Power of Turkish Enterprises in Europe" organised by Turkish Research Centre based in Essen, it has been stated that a total of 59,500 Turkish enterprises engage in business activities in Germany. The average annual investment amount per Turkish business enterprise in Germany is 117.000 Euros, and at the end of the year 2000 the total investment amount reached DM 6.98 billion Euros. The average amount of turnover per enterprise is 480,000 Euros, and the total annual amount of turnover reached 28,5 billion Euros. 59,500 Turkish enterprises that provide a job opportunity for 327,000 people in Germany creates an average employment for 5.5 people per enterprise in this way.

Even though, Turks in Germany still have many problems. The most important of these is related to being respected by German people and treated as a part of the society. That Turkish society is not considered equal from the points of legal, cultural, social and as a community leads to the discrimination. This discrimination eliminates the equality of the opportunities and makes the adaptation difficult.

The following problems of the Turkish society living in Germany should be solved:

- ◆ Türkiye'ye iş veya izin dolayısı ile gelindiğinde yaşanan sağlık problemleri,

Türkiye'ye iş veya izin dolayısıyla gelen gurbetçiler, bağlı bulundukları sağlık kurumundan seyahatlerinde karşılaştıkları hastalık veya kaza halleri için yurtdışı sigorta belgesi almaktadırlar. Bu belgeler (Auslandskrankenscheine) Türkiye'de Bağkur, SSK ve Emekli Sandığı hariç özel hastanelerce tanınmamaktadır. SSK, Bağkur ve Emekli Sandığı ile Devlet hastaneleri ise bu sigorta kağıdı olan hastaları suistimal etmekte, Almanca olduğunu anladığı hasta yakınlarına birçok şeyi peşinen ödetmekte sonra da gurbetçinin bağlı olduğu sigorta kurumundan aynı masrafları tekrar istemekte ve almaktadır.

Ayrıca, Türkiye - Almanya arasında ikili sağlık sigortası anlaşması vardır ama ikili bakım sigortası (Pflegeversicherung) anlaşması yoktur. Yani Türkiye'ye dönmüş olan bakımlı yaşlı ve malûller bu haklarından yararlanamamakta, ülke döviz kaybetmektedir.

◆ Ana Vatana Ulaşım

Almanya'da yaşayan 2,5 milyon insanımız her sene kara, hava veya deniz yolunda çile çekmekte, memleketine ulaşmaya kadar ve hatta ulaştıktan sonra tabiri caizse kaz gibi yolunmaktadır.

Kara yolu; Gurbetçilerimiz Bulgaristan'a kişi başına 60 Euro vize ödemek zorundadırlar. 5 kişilik bir ailede bu 300 Euro yapmaktadır ayrıca Bulgaristan ve Romanya'da aşırı derecede sıklıkla rüşvet talep edilmekte ve ortalama araç başı (gidiş-dönüş) 300 Euro'da (sadece Bulgaristan'da) rüşvet ödenmektedir. Bu ülkelerdeki sefaletlerimiz sorumluluk sahalarında dahi Avrupa'daki insanlarımızın başına gelen olaylarda hiçbir şekilde yardımcı olmamaktadırlar.

Başta Kapıkule olmak üzere sınır kapılarında uygulanmakta olan Triptik vb. bürokrasiler insanımızı canından bezdirmektedir. Hele İpsala gümrük kapısının yetersizliği yıllarca giderilmediği için geçişler 6 saati bulmaktadır.

Havayolu; Özellikle izin aylarında THY kapasite artırımına gitmelidir. Yaz sezonunda dahi 1 hafta veya 15 günlük 5 yıldızlı otel tatilini 500-1000 Euro tam pansiyon alabilen Alman turiste karşılık sırf uçak biletini 400-450 Euro'ya gurbetçimize satılması nasıl izah edilebilir?

Deniz yolu; Denizcilik işletmelerinin ve özel sektörün sunmuş olduğu hizmet önemli olduğu kadar hem kalitesiz, hem de çok masraflıdır. Ancona-Çeşme seferlerinin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve ücretlerinin makul seviyelere çekilmesi için yapılan çalışmalara destek olunmalıdır.

- ◆ Merkez Bankasındaki mevduatlar ve Almanya'da vergilendirilmesi,

Alman Dressner Bank'la Türkiye Merkez Bankası arasında varılan mutabakat doğrultusunda, yurtdışındaki Türk vatandaşlarının Dressner Bank'ta açmış oldukları hesapları Merkez Bankasınca yüksek oranlı faizlerle kullanılmıştır.

Ancak Merkez Bankasının Alman hükümetiyle gerekli anlaşmaları yapmaması nedeniyle, Türk mudiler bu hesapları yüzünden Alman yetkililerce vergilendirilmeye tabi tutulmuştur. Bu eksiklik, Türk mudilerin Merkez Bankasına olan güvenini zedelediği gibi, bu tasarrufların Türk ekonomisine değerlendirilmesini engelleyici bir rol oynamıştır.

- ◆ 5 yılda bir uzatılmak mecburiyetinde kalınan pasaport süreleri,
- ◆ Çifte vatandaşlığa Türkiye'nin inanmaması ve pembe kart uygulamasının Türkiye'de bilinmemesi sebebiyle kamu kurum ve kuruluşlarında yaşanan zorluklar.
- ◆ Emeklilik veya kesin dönüş hallerinde Türkiye'ye araç götürebilme kolaylığı sağlanmalı,
- ◆ Aile birleşmelerinde yaşanan olası vatandaşlık işlemlerine gerekli kolaylığın getirilmesi.

- ◆ The health problems experienced when coming to Turkey for work or holiday,

The immigrants who come to Turkey for work or holiday take the out-of-country insurance certificate for the situations of illness or accident faced with during their trips from the health institution which they belong to. These certificates (Auslandskrankenscheine) is not admitted by the private hospitals in Turkey, except Bağkur, SSK and Emekli Sandığı. SSK, Bağkur and Emekli Sandığı and the State hospitals abuse these patients who have the insurance certificate, and make the relations of "Germanic" patient to pay in advance and then demand and collect the same expenses from the insurance institution which the immigrant is belongs to.

Furthermore, there is an agreement of dual health insurance between Turkey and Germany, but no dual care insurance (Pflegeversicherung) agreement exists. The old and retired people who returned to Turkey can not benefit from these rights, the country loses hard currency.

- ◆ Transportation to the Main Country

2.5 million people living in Germany suffer from the troubles in highways, airlines or maritime lines each year and by reaching the country and even after reaching, if appropriate saying, are being robbed.

The highway: Our immigrants have to pay 60 Euro Per person for visa to Bulgaria. This costs 300 Euros for a family consisting of 5 people, and in Bulgaria and Romania the bribery demands are frequently faced and as average the bribe Per vehicle (two-way) is 300 Euros (only in Bulgaria). Our consulates within those countries do not render sufficient help for our people.

The bureaucracy such as the Triptyque applied in the borderlines, especially in Kapıkule makes the people bored. Because the insufficiency of İpsala customs gate has not been corrected, the border-crossing lasts 6 hours.

Airlines; Especially in the holiday months, THY should increase the capacity. Even in the summer season, the German tourist can buy the 5 star hotel holiday for 1 week or 15 days for 500-1000 Euros with everything included; instead our immigrant has to pay 400-450 Euro for only the plane ticket. How else this could be explained other than unjust treatment.

Maritime lines; Despite the significance of the services of both Maritime lines management and also the private sector is of inadequate quality and high-cost. Efforts to enhance, develop and lowering of fares of shuttles between Ancona and Cesme to reasonable levels should be supported.

- ◆ Deposits in the Central Bank and taxation in Germany,

In parallel to the agreement between German Dresdner Bank and Turkish Central Bank, the accounts of the Turkish citizens abroad in Dresdner Bank have been used with the high-rated interests by the Central Bank.

However, because our Central Bank does not perform the necessary agreements with the German government, Turkish depositors have been assessed for taxation because of these accounts. This deficiency has damaged the trust of Turkish depositors to the Turkish Central Bank, and at the same time, played a role impeding these savings to be evaluated by Turkish economy.

- ◆ The passport terms that should be extended to 5 years,
- ◆ Troubles experienced within the public institutions and establishments because of not believing the dual nationality by Turkey and having no knowledge about the pink card application in Turkey,
- ◆ In retirement or the certain return situations, the facility for taking the vehicles to Turkey should be provided,
- ◆ In cases of reunion of families, necessary case should be provided for potential citizenship procedures.

- ◆ Almanya ve Türkiye arasında ikili eğitim anlaşmasının yapılması ve karşılıklı diplomaların tanınması,
- ◆ Avrupa'da yılların birikimiyle oluşan tasarrufların meşru ve kanuni yollardan Türk ekonomisine aktarılması yönünde hukuki düzenlemesinin yapılması, suni engellerce yatırımcının engellenmemesi,
- ◆ Sefaretlerin önlerindeki kuyrukların önlenmesi ve sefarete ait mekanların geniş olmasına dikkat edilmesi,
- ◆ Avrupa'daki hiçbir kurum ve kuruluşça sorun yapılmayan, kılık kıyafetin sefaretlerde de problem yapılmaması,
- ◆ Fona devredilen bankaların emeklilik vaadine kanarak para yatırmış ve emekli olmuş 100 binlerce kişinin problemine çözüm bulunması.

Bu ve benzeri bir çok problem şunu göstermektedir ki, yurtdışında yaşayan insanlarımız kendi kaderlerine terkedilmiş ve onlara yönelik ciddi hiçbir strateji geliştirilmemiştir.

Halbuki şu unutulmamalıdır ki, 2001 yılı rakamlarına göre yurtdışında yaşayan insanlarımızın (emek, ticaret, yatırım vs) yıllık gayri safi hasılası 80 milyar USD'ler seviyesine ulaşmıştır. Yapılan bazı istatistiklere göre de bu rakamın 2010 yıllarında 150 milyar USD seviyelerine ulaşması beklenmektedir. Yani Türkiye kadar gayri safi hasıla üreten bir ikinci ülkemiz de yurtdışında olacaktır.

O halde bu durum hem vatandaşlık, hem insanlık, hem de ekonomik yönlerden tekrar ele alınmalı ve sağlıklı, kalıcı, kabul edilebilir, hem de uygulanabilir politikalar geliştirilmelidir.

- ◆ Signing the dual education agreement between Germany and Turkey and mutually admitting the graduation certificates,
- ◆ The savings resulting over the years in Europe and the issue of their transfer to Turkish economy by the legal and lawful means, with the legal regulations, not being impeded of the investor by the artificial impediments,
- ◆ Avoiding the cues in front of the consulates and the places belonged to consulates provided to be wide,
- ◆ Not causing the problems of the clothes and manners within the consulates, which never taken into serious by any institution or establishment in Europe,
- ◆ Finding solutions for the problem of 100 thousands retired people who are persuaded by the retirement promise and deposited money to the banks that are transferred to the found.

This and many other problem show that our citizens living abroad have been left alone with their destiny, whatever that may be, and there has been no serious strategy developed for their future.

However, it should not be forgotten that, annual GNP of our people living abroad (i.e.: labor, trade, investment, etc) reached up to 80 billion USD. According to some statistics, in 2010, this figure may go up to 150 billion USD. That will be our second Turkey abroad producing similar amount of GNP like ours.

In that case, this issue should be taken in to consideration from citizenship, humanity and economics again and healthier, more permanent and pervasive, more acceptable policies should be developed.

BÖLÜM VII

MÜSİAD'ın Ekonomide 2002 Yılı Tahminleri

Hükümetin IMF'ce önerilen mevcut ekonomik programı uygulamaya devam ettiği varsayımı doğrultusunda, MÜSİAD'ın çeşitli makro büyüklüklere ilişkin 2002 yıl sonu tahminleri aşağıda verilmektedir.

Tablo 1: MÜSİAD'ın Ekonomide 2002 Yılı Tahminleri

EKONOMİK BÜYÜME ORANI (GSMH ARTIŞI)	(+) % 2,5
İÇ BORÇ STOKU	150 Katrilyon TL.
ENFLASYON ORANI	
Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (% Artış)	% 35
Tüketici Fiyatları Endeksi (% Artış)	% 40
BÜTÇE AÇIĞI	40 Katrilyon TL.
DÖVİZ KURLARI	
1 ABD Doları	1.800.000 TL.
1 Euro	1.620.000 TL.
İHRACAT (Bavul Ticareti Hariç)	33 Milyar Dolar
İTHALAT	42 Milyar Dolar
CARİ AÇIK	(+) 1-2 Milyar Dolar

SECTION VII

MÜSİAD's Economic Forecasts for 2002

MÜSİAD's forecasts on some macro economic indicators are stated below, under the assumption of the government's present economic policies, prescribed by the IMF, will go unchanged for the rest of year of 2002.

Table 1: MÜSİAD's Economic Forecasts for 2002

GNP (GROWTH RATE)	(+) % 2,5
DOMESTIC DEBT STOCK	150 Quadrillion TL.
INFLATION RATE	
Wholesale Prices	% 35
Consumer Prices	% 40
BUDGET DEFICIT	40 Quadrillion TL.
EXCHANGE RATES (Year-end)	
1 US Dollar	1.800.000 TL.
1 Euro	1.620.000 TL.
EXPORT (Excluding luggage trade)	33 Billion Dolar
IMPORTS	42 Billion Dolar
CURRENT ACCOUNT BALANCE	(+) 1-2 Billion Dolar

MÜSİAD
1990

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

Genel Merkez:
Mecidiye Cad. No: 7/50 80310 Mecidiyeköy-İstanbul
Tel: (0212) 213 61 00 (20 hat) Fax: (0212) 213 78 90
www.musiad.org.tr